Viktoras Suvorovas

LEDLAUŽIS

Kas pradėjo Antrąjį pasaulinį karą?

MINTIS

Viktoras Suvorovas

LEDLAUŽIS

Kas pradėjo Antrąjį pasaulinį karą?

Iš rusų kalbos vertė
Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius,
Rima Mekaitė, Danutė Mėlynienė

Mintis
Vilnius

UDK 940.53
Su-113

Versta iš:
Виктор Суворов
Ледокол. Москва.
Издательский дом «Новое время». 1993.

Dailininkas
Romas DUBONIS

ISBN 978-5-417-00966-2

© Viktoras Suvorovas, 1993
© Vertimas į lietuvių kalbą, Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius, Rima Mekaitė, Danutė Mėlynienė, 1995
© MINTIS, 2008

Aš nesutinku nė su vienu Jūsų pasakytu žodžiu, bet esu pasirengęs mirti dėl to, kad turėtumėte teisę juos išsakyti.

Volteras

„Viktoro Suvorovo nuomonė apie gynybą tampa visuomenės nuomone. Jis ją kuria.“

„International Defence Review“.
Ženeva, 1989 m. rugsėjis

„Šią knygą parašė profesionalas žvalgas, o ne istorikas, todėl ji yra dar vertingesnė. Sovietiniai draugai ir jų bičiuliai vakariečiai bus be galo įsiutę. Jie atkakliai kausis, nes nenorės atiduoti paskutinės savo istorijos „baltosios dėmės“. Nepaisykite jų, skaitykite „Ledlaužį“! Tai dora knyga.“

„Die Welt“. 1989 m. kovo 23 d.

„Suvorovas ginčijasi su kiekviena knyga, su kiekvienu straipsniu, su kiekvienu filmu, su kiekviena NATO direktyva, su kiekvienu Britanijos vyriausybės pasiūlymu, su kiekvienu Pentagono valdininku, su kiekvienu akademiku, su kiekvienu komunistu ir su kiekvienu antikomunistu, su kiekvienu neokonservatyviu intelektualu, su kiekviena sovietine daina, poema, romanu, su kiekviena melodija, išgirsta, sukurta, sudainuota, išleista, atlikta per pastaruosius 50 metų. Net vien dėl to reikia vertinti „Ledlaužį“ kaip originaliausią dabarties istorijos veikalą.“

„The Times“. 1990 m. gegužės 5 d.

MANO SKAITYTOJAMS RUSAMS

Atleiskite man.

Jeigu negalite atleisti, neskaitykite toliau, prakeikite mane ir mano knygą neskaitę jos. Taip elgiasi daugelis.

Aš pasikėsinau į tai, kas mūsų liaudžiai švenčiausia, pasikėsinau į vienintelę šventenybę, kuri liko liaudžiai, – į karo, vadinamo „didžiuoju tėvynės karu", atminimą.

Atleiskite man.

„Antrasis pasaulinis karas" – terminas, kurį komunistai mus išmokė rašyti mažąja raide. O aš rašau šį terminą didžiąja raide ir įrodinėju, kad Sovietų Sąjunga yra didžiausia jo kaltininkė ir iniciatorė. Sovietų Sąjunga – Antrojo pasaulinio karo dalyvė nuo 1939 metų, nuo pirmos jo dienos. Komunistai sukūrė legendą, kad mus užpuolė, kad nuo to momento prasidėjo „didysis tėvynės karas".

Šią legendą aš išmušu iš po kojų, kaip budelis išmuša taburetę. Reikia būti kietaširdžiam arba visai neturėti širdies, kad galėtum dirbti budeliu, juo labiau budeliu, žudančiu nacionalinę didžiosios liaudies šventenybę. Savosios liaudies. Nėra nieko baisiau, kaip dirbti budelio darbą. Aš šio vaidmens ėmiausi savanoriškai. Ir jis man yra savižudiškas.

Žinau, kad milijonuose mūsų namų ir butų ant sienų kabo nuotraukos tų, kurie negrįžo iš karo. Tokios nuotraukos kabo ir mano namuose. Aš nenoriu išniekinti milijonų žuvusiųjų atminimo, bet nuplėšdamas šventumo aureolę nuo karo, kurį, mūsų nelaimei, sumanė komunistai, prieš savo valią tarsi išniekinu atminimą tų, kurie negrįžo iš karo.

Atleiskite man.

Rusijoje sužlugo prievarta diegta ideologija, todėl teisingo karo atminimas liks tarsi vienintelė visuomenės atrama. Aš sugriausiu ją. Atleiskite man, ir paieškokime kitos atramos.

Bet nemanykite, kad triuškindamas ir niekindamas šventenybę aš jaučiu pasitenkinimą. „Ledlaužis" nesuteikė man džiaugsmo. Atvirkščiai. Knygos rašymas išsekino mane. Tuščia liko mano širdyje, o galva prigrūsta divizijų numerių. Nepajėgiau ilgai laikyti galvoje tokios knygos. Ją REIKĖJO parašyti. Bet dėl to reikėjo bėgti iš šalies. Dėl to reikėjo tapti išdaviku. Aš juo tapau.

Kiek skausmo ši knyga suteikė mano namams! Mano tėvas Bogdanas Vasiljevičius Rezunas kariavo nuo pirmos iki paskutinės dienos, jis buvo kelis sykius sužeistas, ir net sunkiai, beveik mirtinai. Jį aš padariau išdaviko tėvu. Kaip jis tai pakelia? Nežinau – net nedrįstu to įsivaizduoti... Be to, aš sugrioviau jo nuomonę, kad tai buvo didis, išvaduojamasis, tėvynės karas. Mano tėvas – pirmoji mano auka. Aš prašiau jo atleidimo. Jis man neatleido.

Ir aš vėl prašau savo tėvą atleisti man. Visos Rusijos akivaizdoje. Klūpodamas.

Ši knyga suteikė skausmo visiems, kurie buvo šalia manęs. Kad parašyčiau „Ledlaužį", paaukojau viską, ką turėjau, – dėl savo gyvenimo knygos, kuri neduoda man nieko, išskyrus bemieges naktis ir įnirtingus kritikų užsipuolimus. Dabar „Ledlaužis" pripažintas daugelyje šalių. Bet ne visada taip buvo...

Aš tikrai nusipelniau pasmerkimo. Aš neprašau atleisti man už išdavystę ir nenoriu, kad būtų už ją atleista. Atleiskite už knygą. Man visiškai pagrįstai paskelbtas mirties nuosprendis. Ir tegul nesirūpina tie, kuriems paskirta jį įvykdyti: aš pats save nubausiu.

Aš nebijau mirti. Bijojau numirti šios knygos neparašęs, neišsakęs to, kas man paaiškėjo. Buvo baisu, kai visi rusiškų knygų leidėjai Vakaruose šiurkščiai arba mandagiai man davė neigiamą atsakymą.

Knyga išleista jau vienuolika kalbų. Vokietijoje jos buvo aštuoni leidimai, Lenkijoje – trys leidimai vien per 1992 metų ge-

gužę. Tačiau nuo 1980 metų nė vienas leidėjas nesiryžo išleisti viso teksto rusų kalba. Štai kas buvo siaubinga. Dabar pirmasis iš trijų tomų pagaliau leidžiamas rusų kalba, todėl nieko nebebijau. Keikite knygą, keikite mane. Prakeikite.

Bet – prakeikdami – pasistenkite suprasti ir atleisti.

Man daugelis atleido už mano įžūlią knygą, už mano iššūkį visuomenei. Užsienyje neatsirado nė vieno drąsaus rusiškų knygų leidėjo, tačiau atskiri „Ledlaužio" skyriai buvo spausdinami nepriklausomuose rusų laikraščiuose ir žurnaluose. Mane iš karto ir iki pat galo palaikė tiesos gynėjai. Vladimiras Bukovskis, Eduardas Kuznecovas, Irina Ratušinskaja, Igoris Geraščenka, Arina ir Aleksandras Ginzburgai, Irina Ilovaiskaja, laikraščio „Russkaja mysl" vyriausiasis redaktorius, net septynerius metus spausdinęs mano knygos skyrius, šaunusis triumviratas iš BBC rusų tarnybos: Leonidas Vladimirovas, Vsevolodas Novgorodcevas, Aleksejus Leonidovas. Sunkiais mano gyvenimo metais mane palaikė daug žmonių, ir visiems esu dėkingas. Aš turėjau kautis dėl „Ledlaužio", įrodinėti ir reikalauti, teko daugeliui žmonių gaišinti laiką ir gadinti nervus. Gindamas savo idėją, turėjau šiurkščiai atsikirsti, įžeidinėti ir užgaulioti priešininkus ir oponentus, o kartais – čiupti už gerklės. Visų, kuriuos nenoromis įžeidžiau, dar kartą prašau:

atleiskite man.

Aš – išdavikas, Tėvynės išdavikas... Tokiems neatleidžiama, bet vis tiek prašau:

ATLEISKITE MAN.

Viktoras SUVOROVAS
Bristolis,
1992 metų spalio 21 diena

...Vakarai su savo imperialistiniais žmogėdromis tapo tamsos ir vergovės židiniu. Uždavinys – išdraskyti šį židinį visų šalių darbo žmonių džiaugsmui ir pasitenkinimui.

J. Stalinas, 1918 metai

KAS PRADĖJO ANTRĄJĮ PASAULINĮ KARĄ?

Į šį klausimą atsakinėjama įvairiai. Vienos nuomonės nėra. Pavyzdžiui, SSRS vyriausybė šiuo klausimu daug kartų keitė savo nuomonę.

1939 metų rugsėjo 18-ąją SSRS vyriausybė oficialia nota pareiškė, kad karo kaltininkė yra Lenkija.

1939 metų lapkričio 30 dieną Stalinas laikraštyje „Pravda" dar paminėjo kitas „kaltininkes": „Anglija ir Prancūzija užpuolė Vokietiją ir prisiėmė visą atsakomybę už šį karą".

1941 metų gegužės 5-ąją slaptoje kalboje, pasakytoje karo akademijų absolventams, Stalinas paminėjo dar vieną kaltininkę – Vokietiją.

Pasibaigus karui, „kaltininkių" dar padaugėjo. Stalinas pareiškė, kad Antrąjį pasaulinį karą pradėjo viso pasaulio kapitalistinės šalys. Stalino nuomone, iki Antrojo pasaulinio karo visos suverenios pasaulio valstybės, išskyrus SSRS, buvo kapitalistinės. Jeigu tikėsime Stalinu, tai kruviniausią žmonijos istorijoje karą pradėjo vyriausybės visų šalių, įskaitant Švediją ir Šveicariją, bet išskyrus Sovietų Sąjungą.

Stalino nuomonė, kad kalti visi, išskyrus SSRS, ilgą laiką buvo įsitvirtinusi komunistinėje mitologijoje. Chruščiovo ir Brežnevo, Andropovo ir Černenkos laikais ne sykį buvo kartojami kaltinimai visam pasauliui. Gorbačiovo laikais Sovietų Sąjungoje daug kas pasikeitė, bet tik ne stalinistinis požiūris į karų kaltininkus. Antai Gorbačiovo laikais žymiausias sovietinės kariuomenės istorikas generolas leitenantas P. Žilinas kartoja: „Karo kaltininkai

buvo ne tik Vokietijos, bet ir viso pasaulio imperialistai“ („Krasnaja zvezda“. 1985 m. rugsėjo 24 d.).

Drįstu pareikšti, jog sovietiniai komunistai tik todėl visas pasaulio šalis kaltina, esą jos pradėjusios Antrąjį pasaulinį karą, kad nori užmaskuoti savo gėdingą kurstytojų vaidmenį.

Prisiminkime tai, kad po Pirmojo pasaulinio karo Vokietija buvo praradusi teisę turėti galingą kariuomenę ir puolamąją ginkluotę, įskaitant tankus, sunkiąją artileriją, kovos lėktuvus. Vokietijos karo vadai savo teritorijoje negalėjo ruoštis agresyviems karams. Vokietijos karo vadai iki tam tikro laiko paisė draudimų ir savo poligonuose nesirengė agresyviems karams, jie tai darė... Sovietų Sąjungos teritorijoje. Stalinas suteikė Vokietijos karo vadams visko, ko jie neturėjo teisės turėti: tankų, sunkiosios artilerijos, kovos lėktuvų. Stalinas paskyrė Vokietijos karo vadams mokymo klasių, poligonų, šaudyklų. Stalinas leido Vokietijos karo vadams lankytis galingiausiose pasaulyje SSRS tankų gamyklose: žiūrėkite, įsiminkite, mokykitės.

Jeigu Stalinas norėjo taikos, jis turėjo jokiais būdais neleisti atgaivinti Vokietijos militaristinės galios: juk tuomet Vokietija būtų likusi kariniu požiūriu silpna šalis. Be kariniu požiūriu silpnos Vokietijos, Europoje dar būtų buvusi Britanija, kuri neturėjo galingos sausumos kariuomenės, Prancūzija, kuri beveik visą savo karinį biudžetą eikvojo grynai gynybos programoms, prie savo sienų statė kažką panašaus į didžiąją kinų sieną, ir kitos kariniu bei ekonominiu požiūriu dar silpnesnės šalys. Tuomet Europa nebūtų buvusi gaisro židinys... Tačiau Stalinas kažkokiais tikslais negailėjo priemonių, jėgų ir laiko Vokietijos karinei galiai atgaivinti. Kodėl? Prieš ką? Aišku, ne prieš save! Tuomet prieš ką? Atsakymas vienas: prieš visą kitą Europos dalį.

Tačiau atgaivinti galingą Vokietijos kariuomenę ir tokią pat galingą karinę pramonę – tai tik pusė darbo. Net agresyviausia kariuomenė savo iniciatyva kariauti nepradeda. Dar reikia, kad būtų fanatiškas, beprotiškas lyderis, pasirengęs pradėti karą. Ir Stalinas labai daug nuveikė, kad Vokietijos vadovu taptų būtent

toks lyderis. Kaip Stalinas išugdė Hitlerį, kaip padėjo jam užgrobti valdžią ir įsitvirtinti – atskira plati tema. Parašysiu apie tai knygą. Bet apie tai kalbėsiu vėliau, o dabar tik prisiminkime, kad atėjusius į valdžią nacistus Stalinas įnirtingai ir atkakliai stūmė į karą. Šių pastangų viršūnė – Molotovo ir Ribentropo paktas. Tuo paktu Stalinas suteikė Hitleriui veikimo Europoje laisvę ir iš tikrųjų atvėrė Antrojo pasaulinio karo šliuzus. Kai mes blogu žodžiu minime šunį, sukandžiojusį pusę Europos, neužmirškime ir Stalino, kuris jį užaugino ir paskui paleido nuo grandinės.

Dar prieš ateinant **Hitleriui** į valdžią **SSRS vadovai** slapta jį praminė **Revoliucijos Ledlaužiu**. Šis vardas tikslus ir prasmingas. Stalinas suprato, kad tik karas gali nusilpninti Europą ir kad Revoliucijos Ledlaužis sugebės ją nusilpninti. Adolfas Hitleris, to nesuvokdamas, skynė kelią pasauliniam komunizmui. Žaibo karais Hitleris triuškino Vakarų demokratijas, jis išmėtė ir išskleidė savo pajėgas nuo Norvegijos iki Libijos. Revoliucijos Ledlaužis darė didžiules piktadarybes pasauliui bei žmonijai ir savo veiksmais suteikė Stalinui moralinę teisę bet kuriuo momentu pasiskelbti Europos Išvaduotoju, rudąsias koncentracijos stovyklas pakeisti raudonaisiais lageriais.

Stalinas suprato, kad karą laimi ne tas, kuris jį pradeda, bet tas, kuris į jį įsitraukia paskutinis, ir mielai užleido Hitleriui gėdingą teisę būti karo iniciatoriumi, o pats kantriai laukė momento, „kada kapitalistai tarp savęs susipeš“ (Stalino kalba, pasakyta 1927 m. gruodžio 3 d.).

Aš laikau Hitlerį nusikaltėliu ir niekšu. Aš laikau jį Europos masto žmogėdra. Bet jeigu Hitleris buvo žmogėdra, tai dar nereiškia, kad Stalinas buvo vegetaras. Nemažai nuveikta atskleidžiant nacizmo nusikaltimus ir ieškant budelių, kurie padarė baisias piktadarybes dėl jo. Šį darbą būtina dirbti toliau ir spartinti. Tačiau demaskuodami fašistus privalome demaskuoti ir sovietinius komunistus, kurie skatino nacistus daryti nusikaltimus ir tikėjosi pasinaudoti jų nusikaltimų rezultatais.

Sovietų Sąjungoje archyvai seniai ir kruopščiai išvalyti, o tai, kas liko, tyrėjams beveik neprieinama. Man pasisekė – aš labai neilgai dirbau SSRS gynybos ministerijos archyvuose, bet jų medžiaga visiškai sąmoningai beveik nesinaudoju. Aš daug turiu ir Vokietijos karo archyvų medžiagos, bet ir ja, galima sakyti, nesinaudoju. **Svarbiausias mano šaltinis – viešos sovietinės publikacijos**. Net šito visiškai pakanka, kad būtų galima sovietinius komunistus pastatyti prie gėdos stulpo ir pasodinti juos į teisiamųjų suolą šalia vokiečių fašistų, o kartais ir priekyje jų.

Svarbiausi mano liudytojai: Marksas, Engelsas, Leninas, Trockis, Stalinas, visi karo metų sovietiniai maršalai ir daugelis vadovaujančiųjų generolų. Komunistai patys prisipažįsta, jog jie Hitlerio rankomis pradėjo Europoje karą ir rengė netikėtą smūgį pačiam Hitleriui, kad užgrobtų jo sugriautą Europą. Mano šaltiniai tuo ir **vertingi**, kad **nusikaltėliai patys pasakoja apie savo nusikaltimus**.

Žinau, kad atsiras daug komunistų gynėjų. Ponai, aš remiuosi komunistų žodžiais, ir leiskite jiems patiems gintis.

Viktoras SUVOROVAS
Bristolis,
1987 metų gruodis

1 skyrius

KELIAS Į LAIMĘ

Mes esame partija klasės, kuri eina užkariauti pasaulio.

M. Frunzė

1

Marksas ir Engelsas pranašavo pasaulinį karą ir ilgalaikius tarptautinius konfliktus, kurie „truks 15, 20, 50 metų". Tokia perspektyva jų negąsdino. „Komunistų partijos manifesto" autoriai neragino proletariato užkirsti kelią karui, atvirkščiai – Marksas ir Engelsas norėjo, kad kiltų pasaulinis karas. Karas – revoliucijos gimdytojas, pasaulinis karas – pasaulinės revoliucijos gimdytojas. Pasak Engelso, pasaulinio karo padarinys bus „visuotinis išsekimas ir sąlygų galutinei darbininkų klasės pergalei sudarymas".

Marksas ir Engelsas neišgyveno iki pasaulinio karo, bet jie turėjo savo darbų tęsėją – Leniną. Pačioje Pirmojo pasaulinio karo pradžioje Lenino partija pasisakė už savo šalies pralaimėjimą. Tegul priešas sunaikina ir nuniokoja šalį, tegul nuverčia vyriausybę, tegul sutrypia nacionalines šventenybes: kaip žinoma, proletariatas neturi tėvynės. Nualintoje, nugalėtoje šalyje kur kas lengviau „imperialistinį karą paversti pilietiniu karu". Vadinasi, teužgriūnie kuo smarkesnė vėtra!

Leninas tikėjosi, jog ir kitose šalyse atsiras tikrų marksistų, kurie įstengs pakilti „virš siaurų nacionalinių interesų" ir stos į kovą su savomis vyriausybėmis, kad pasaulinis karas virstų pasauliniu pilietiniu karu. Tačiau kitose šalyse tokių neatsirado, todėl pasaulinės revoliucijos perspektyva nutolo į miglotą ateitį. Tiek to. Jeigu nėra pasaulinės revoliucijos, tai tegul būna žengtas pirmas žingsnis į ją. Jau 1914 metų rudenį Leninas priima

savotišką minimumo programą: jeigu Pirmasis pasaulinis karas neperaugs į pasaulinę revoliuciją, tai reikia bent gabalėlį atsiplėšti. Jeigu ne visame pasaulyje, tai nors vienoje šalyje. Nesvarbu kurioje. Iš pradžių reikia užgrobti vieną šalį, o paskui ją panaudoti baze rengiantis naujam pasauliniam karui ir plėtojant revoliuciją kitose šalyse. „Laimėjęs tos šalies proletariatas... stotų prieš kitą kapitalistinį pasaulį", kurstytų riaušes ir sukilimus kitose šalyse „arba net pasinaudojęs karine jėga stotų prieš jas" („Apie Jungtinių Europos Valstijų šūkį").

Siūlydamas minimumo programą – užgrobti valdžią vienoje šalyje, Leninas neatsisako ir perspektyvos. Leninui, kaip ir Marksui, pasaulinė revoliucija tebėra kelrodė žvaigždė. Tačiau minimumo programoje numatyta, kad Pirmojo pasaulinio karo padarinys, revoliucija, yra įmanoma tik vienoje šalyje. Kaipgi vėliau įvyks pasaulinė revoliucija? Kieno padarinys ji bus? 1916 metais Leninas aiškiai atsako į šį klausimą: tai bus ANTROJO imperialistinio karo padarinys („Karinė proletarinės revoliucijos programa").

Galbūt aš klystu, bet perskaitęs daugelį Hitlerio parašytų dalykų neradau jokių įrodymų, kad Adolfas Šiklgruberis 1916 metais būtų svajojęs apie Antrąjį pasaulinį karą. O štai Leninas svajojo. Negana to, Leninas tuo laiku teoriškai pagrindė, jog toks karas būtinas, kad visame pasaulyje būtų sukurtas socializmas.

Įvykiai rutuliojosi sparčiai. Kitais metais Rusijoje įvyksta revoliucija. Leninas skuba į Rusiją. Ten, kilus sumaiščiai ir visokiems veiksmams tapus leistiniems, jis ir nedidelė, bet kariškai organizuota jo partija įvykdo staigų perversmą ir užgrobia valstybės valdžią. Lenino ėjimai paprasti, bet klastingi. Vos susikūrus komunistinei valstybei, Leninas paskelbia Taikos dekretą. Tai labai praverčia propagandai. Tačiau taika Leninui reikalinga ne dėl taikos, o tam, kad išsilaikytų valdžioje. Paskelbus dekretą, milijonai ginkluotų kareivių plūstelėjo iš fronto namo. „Taikos" dekretu Leninas imperialistinį karą pavertė pilietiniu karu, sukėlė šalyje chaosą konsoliduodamas komunistų valdžią ir po truputį

atkariaudamas teritorijas bei jas pajungdamas. Plūstelėję iš fronto kareiviai buvo tarsi ledlaužis, sutraiškęs Rusiją. Pilietinio karo padarinys buvo dar Markso trokštasis „visuotinis išsekimas“, kuris ir padėjo Leninui išlaikyti bei sustiprinti valdžią.

Ne mažiau klastingi Lenino užsienio politikos žingsniai. Ir čia jis veikia pagal tą patį principą: kol jūs pešatės, aš stebėsiu iš šalies, o kai jūs vienas kitą nualinsite...

1918 metų kovą Leninas sudaro Bresto taiką su Vokietija ir jos sąjungininkėmis. Tuo laiku Vokietijos padėtis jau buvo beviltiška. Ar šitai suvokia Leninas? Žinoma. Todėl ir pasirašo taikos sutartį, kuri:

– išlaisvina Lenino rankas kovai dėl komunistinės diktatūros sustiprinimo šalyje;

– suteikia Vokietijai didokų išteklių ir rezervų Vakaruose tęsti karą, išsekinusį ir Vokietiją, ir sąjungininkes Vakarų šalis.

Sudaręs separatinį sandėrį su priešininke, Leninas išdavė Rusijos sąjungininkes. Tačiau Leninas išdavė ir pačią Rusiją. 1918 metų pradžioje jau buvo artima ir neišvengiama Prancūzijos, Didžiosios Britanijos, Rusijos, JAV ir kitų šalių pergalė prieš Vokietiją ir jos sąjungininkes. Rusija kare neteko milijonų kareivių ir turėjo visišką teisę būti viena iš nugalėtojų kartu su savo sąjungininkėmis Vakarų šalimis. Tačiau Leninui tokios pergalės nereikia, jam reikalinga pasaulinė revoliucija. Leninas prisipažįsta, kad Bresto „taika“ buvo sudaryta ne Rusijos, o pasaulinės revoliucijos interesais, siekiant Rusijoje ir kitose šalyse įtvirtinti komunizmą. Leninas prisipažįsta, kad „iškėlė pasaulinę proletariato diktatūrą ir pasaulinę revoliuciją aukščiau už visokias nacionalines aukas“ (CK ataskaita RKP(b) suvažiavimui).

Vokietija jau tuoj tuoj pralaimės, o Leninas sudaro „taiką“, pagal kurią Rusija atsisako savo teisių į nugalėtojos vaidmenį; atvirkščiai, Leninas nesipriešindamas atiduoda Vokietijai milijoną kvadratinių kilometrų derlingiausių žemių ir turtingiausius šalies pramonės rajonus, net ir kontribuciją auksu išmoka. Kodėl?

O štai kodėl. Bresto „taika“ milijonus rusų kareivių padarė nereikalingus, ir tie milijonai niekieno nevadovaujamų žmonių išsiskirstė į namus pakeliui laužydami valstybingumo pamatus ir naikindami vos užsimezgusią demokratiją. Bresto „taika“ sudarė sąlygas kilti įnirtingiausiam pilietiniam karui, dar kruvinesniam ir nuožmesniam negu Pirmasis pasaulinis karas. Kol kiekvienas kariavo su kiekvienu, komunistai stiprino ir plėtė savo valdžią, o paskui, po kelerių metų, palenkė sau visą šalį.

Bresto „taika“ nukreipta ne tik prieš nacionalinius Rusijos interesus, bet ir prieš Vokietiją. Savo prasme ir dvasia Bresto „taika“ – tai Molotovo ir Ribentropo pakto prototipas. Lenino sumetimai 1918 metais ir Stalino sumetimai 1939 metais – tie patys: tegul Vokietija kariauja Vakaruose, tegul ji pati išsenka ir kartu iki paskutiniųjų išsenka sąjungininkės Vakarų šalys. Mes bet kokia kaina padėsime Vokietijai nusialinti, o tada...

Tuo metu, kai Lenino įsakymu Breste buvo pasirašoma „taika“ su Vokietija, Petrograde aktyviai buvo rengiamasi nuversti Vokietijos vyriausybę. Tomis dienomis Petrograde pusmilijoniniu tiražu išleidžiamas komunistinis laikraštis vokiečių kalba „Die Fackel“, dar iki pasirašant Bresto „taiką“, 1918 metų sausį, Petrograde įkuriama vokiečių komunistinė grupė „Spartakas“. Laikraščiai „Die Weltrevolution“ ir „Die Rote Fahne“ taip pat atsirado ne Vokietijoje, o komunistinėje Rusijoje, įsakius Leninui, kuris pasirašė „taiką“ su Vokietija. Trečiajame dešimtmetyje komunizmas Vokietijoje įleis gilias šaknis. Neužmirškime, kad čia savo ranką pridėjo Leninas, ir būtent tuo momentu, kai Vokietija Vakaruose kariavo sekinantį beviltišką karą, o Leninas buvo sudaręs su Vokietijos vyriausybe „taikos“ sutartį.

2

Leninas gerai apskaičiavo: karo išsekinta Vokietijos imperija neatlaikė jo įtampos. Karas baigėsi imperijos žlugimu ir revoliu-

cija. Leninas tuoj pat anuliavo sutartį. Karo nualintoje Europoje ant imperijos griuvėsių iškilo komunistinės valstybės, kurių režimai nepaprastai panašūs į leninį bolševikų režimą. Leninas džiūgauja: „Mes ant pasaulinės revoliucijos slenksčio!“ Tuo metu Leninas atsisako savo minimumo programos. Jis nebekalba apie Antrojo pasaulinio karo būtinumą, nes tiki, kad pasaulinė revoliucija jau gali būti Pirmojo pasaulinio karo padarinys.

Leninas įkuria Kominterną, kuris save apibūdina kaip Pasaulinę komunistų partiją ir iškelia sau uždavinį: sukurti Pasaulinę sovietinę socialistinę respubliką.

Tačiau pasaulinė revoliucija neįvyko. Komunistiniai režimai Bavarijoje, Brėmene, Slovakijoje, Vengrijoje pasirodė esą silpni ir negyvybingi, kairiosios Vakarų šalių partijos, kai reikėjo užgrobti ir išlaikyti valdžią, – silpnos ir neryžtingos, o Leninas tada galėjo jas tik moraliai paremti: visos jėgos buvo mestos į vidaus frontus, į kovą su Rusijos tautomis, nepanorusiomis komunizmo.

Tik 1920 metais Leninas ganėtinai sustiprino savo pozicijas Rusijoje ir tuoj pat metė didžiules pajėgas į Europą revoliucijai paskatinti.

Palankus momentas Vokietijoje jau pražiopsotas, ir vis dėlto 1920 metų Vokietija – tai visiškai tinkamas laukas klasių mūšiams. Vokietija nuginkluota ir pažeminta. Visi idealai prakeikti ir apdrabstyti purvais. Šalyje – baisi ekonominė krizė: 1920 metų kovą Vokietiją sukrėtė visuotinis streikas, kuriame, kai kuriais duomenimis, dalyvavo per 12 milijonų žmonių. Vokietija – tai parako statinė, ir tereikia vienos kibirkšties... Oficialiame Raudonosios armijos marše (Budiono marše)* yra tokie žodžiai: „Atidavei Varšuvą! Atiduok Berlyną!“ Sovietinių komunistų teoretikas Nikolajus Bucharinas laikraštyje „Pravda“ paskelbia dar ryžtingesnį šūkį: „Tiesiai prie Paryžiaus ir Londono sienų!“

---

* Turimas galvoje šalyje plačiai žinomas 1919 metų maršas „Mes – raudonoji kavalerija“. – *Rus. leid. red.*

Tačiau raudonųjų legionų kelyje – Lenkija. Tarp Sovietų Rusijos ir Vokietijos nėra bendros sienos. Norint įžiebti revoliucijos gaisrą, reikia sutriuškinti skiriamąjį barjerą – laisvą, nepriklausomą Lenkiją. Komunistų nelaimei, sovietinei kariuomenei stojo vadovauti strategijos esmės neišmanęs M. Tuchačevskis. Jo armijos prie Varšuvos buvo sumuštos ir gėdingai pabėgo. Kritišku momentu Tuchačevskis neturėjo strateginių rezervų, o tai ir nulėmė grandiozinio mūšio baigtį. Tuchačevskio pralaimėjimas nebuvo atsitiktinis: likus pusmečiui iki sovietinio „išvaduojamojo žygio" į Varšuvą ir Berlyną, jis „teoriškai pagrindė" strateginių rezervų nereikalingumą kare.

Strategijos dėsniai yra paprasti, bet griežti. Svarbiausias jos principas – sutelktumas. Didžiausia strategijos „paslaptis" – lemiamu momentu lemiamame taške sutelkti didžiausias pajėgas priešais jautriausią priešo vietą. Norint sutelkti pajėgas, reikia jas turėti rezerve. Tuchačevskis šito nesuprato ir sumokėjo už savo nenuovokumą. O revoliuciją Vokietijoje teko atidėti 1923 metams...

3

Tuchačevskio ordų sutriuškinimo Lenkijoje padariniai bolševikams buvo labai nemalonūs. Rusija, kurią bolševikai, atrodo, visiškai paskandino kraujyje ir kontroliavo, staiga atsikvošėjo ir beviltiškai pamėgino nusikratyti komunistinės diktatūros. Sustreikuoja darbininkiškasis Piteris – revoliucijos lopšys. Darbininkai reikalauja duonos. Darbininkai reikalauja laisvės. Bolševikai slopina darbininkų sukilimus, bet šių pusėn staiga stoja Baltijos laivyno eskadra. Kronštato jūreiviai – tie patys, kurie padovanojo valdžią Leninui ir Trockiui, – reikalauja išvyti iš Sovietų komunistus. Šalyje nusirita valstiečių sukilimų banga. Tambovo miškuose valstiečiai sutelkia gerai organizuotą, bet prastai ginkluotą antikomunistinę armiją.

Ką gi, Tuchačevski, išsrėbk viską. Ir Tuchačevskis svetimu krauju nuplauna savo strateginio pralaimėjimo gėdą. Tuchačevskio žvėriškumas Kronštate tapo legenda. Siaubingas valstiečių išnaikinimas Tambovo gubernijoje – tai vienas baisiausių visos žmonijos istorijos puslapių. Ir to puslapio autorius – Tuchačevskis. Yra žinoma nemažai didelių dvidešimtojo amžiaus piktadarių: Ježovas, Himleris, Pol Potas. Pralieto kraujo kiekiu Tuchačevskis tikrai nusipelnė vietos šalia jų, o laiko atžvilgiu buvo jų pirmtakas.

4

1921 metais Leninas įvedė naująją ekonominę politiką – NEP'ą. Toje politikoje nieko naujo – tai buvo senas geras kapitalizmas. Komunistams reikėjo išlaikyti valdžią, ir jie darė visokias nuolaidas, net įvedė laisvosios rinkos elementus. Yra sakoma, kad Kronštatas ir Tambovas – tai svarbiausios priežastys, dėl kurių Leninas įvedė laisvosios rinkos elementus ir atleido ideologinę virvutę ant visuomenės kaklo. Aš manau, jog reikia ieškoti kitokių priežasčių: 1921 metais Leninas suprato, kad Pirmasis pasaulinis karas nesukėlė pasaulinės revoliucijos. Trockis patarė pereiti prie permanentinės revoliucijos – trenkti smūgį po smūgio laisvosios visuomenės silpnosioms grandims ir kartu ruošti Antrąjį pasaulinį karą, kuris ir baigsis galutiniu „išvadavimu". Prieš įvedant NEP'ą, 1920 metų gruodį, Leninas apie pasaulinį karą sakė: „...dar vienas toks pat karas yra neišvengiamas".

Ir vėl prisimenu Hitlerį. Aš jo neginu, tik sakau, jog 1920 metais jis nieko viešai nekalbėjo apie tai, kad Antrasis pasaulinis karas yra neišvengiamas ir pageidaujamas. O štai ką tuo metu pareiškė Leninas: „Mes baigėme vieną karų etapą, mes turime rengtis antrajam etapui." Dėl to ir įvedamas NEP'as. Taika – tai karo atokvėpis. Taip sako Leninas, taip sako Stalinas, taip rašo „Pravda". NEP'as – tai trumpas atokvėpis prieš būsimuosius karus.

Komunistams reikia sutvarkyti savo šalį, sustiprinti ir konsoliduoti valdžią, išplėsti nepaprastos galios karinę pramonę, parengti gyventojus būsimiems karams, mūšiams, „išvaduojamiesiems žygiams“. Šitai jie ir daro.

Tai, kad buvo įvesti laisvosios rinkos elementai, jokiu būdu nereiškė, jog nebebuvo žadama rengtis pasaulinei revoliucijai ir Antrajam pasauliniam karui, kurio padarinys turi būti toji revoliucija. Jau kitais metais buvo įkurta Sovietų Socialistinių Respublikų Sąjunga – SSRS. Deklaracijoje dėl SSRS įkūrimo buvo skelbiama, kad SSRS – tik pirmas ryžtingas žingsnis kuriant *Pasaulinę* Sovietų Socialistinę Respubliką: buvo numatyta respublikų skaičių didinti tol, kol visas pasaulis priklausys SSRS.

Deklaracija dėl SSRS įkūrimo buvo atviras ir tiesioginis KARO PASKELBIMAS VISAI KITAI PASAULIO DALIAI. Ši deklaracija ir dabar tebegalioja. Jos niekas neatšaukė. Yra skirtumas tarp Hitlerio „Mein Kampf“ ir deklaracijos. Hitleris parašė savo knygą vėliau, ir ji atspindi vieno žmogaus požiūrį: MANO kova. Deklaracija dėl SSRS įkūrimo – tai oficialus dokumentas, kuriame nurodomas svarbiausias didžiulės valstybės tikslas: sugriauti ir pajungti visas kitas pasaulio valstybes.

2 skyrius

SVARBIAUSIAS PRIEŠAS

Jeigu kurioje nors pusėje prasidės revoliucinis Europos sukrėtimas, tai šitai atsitiks Vokietijoje... ir revoliucijos pergalė Vokietijoje užtikrins tarptautinės revoliucijos pergalę.

J. Stalinas

1

1923 metais Vokietijoje vėl gresia revoliucija. Leninas jau nebedalyvauja valdant šalį. Galima sakyti, kad valdžios vairą galutinai perėmė Stalinas, nors nei šalis, nei pasaulis, net jo varžovai partijoje šito dar nesuvokė.

Štai kaip Stalinas nusakė savo vaidmenį rengiant 1923 metų Vokietijos revoliuciją: „...Kominterno Vokietijos komisija, susidedanti iš Zinovjevo, Bucharino, Stalino, Trockio, Radeko ir draugų vokiečių, buvo priėmusi nemaža konkrečių nutarimų dėl tiesioginės pagalbos draugams vokiečiams imant valdžią“ (Kalba, pasakyta VKP(b) CK ir CKK plenume 1927 m. rugpjūčio 1 d.).

Stalino asmeninis sekretorius Borisas Bažanovas smulkiau aprašė šį pasirengimą. Jis teigė, kad Vokietijos revoliucijai buvo skirta daug lėšų, o paskui buvo nutarta iš viso lėšų neriboti. Sovietų Sąjungoje buvo mobilizuoti visi vokiečių kilmės komunistai ir visi komunistai, mokantys vokiečių kalbą. Jie buvo parengiami ir siunčiami į Vokietiją dirbti pogrindinio darbo. Į Vokietiją buvo siunčiami ne tik eiliniai sovietiniai komunistai, bet ir aukščiausio rango vadovai: liaudies komisaras V. Šmitas, GPU* pirmininko

---

* Knygoje kaip istorizmai paliekamos rusiškos santrumpos *GPU, NKVD, KGB, ČK, gulagas, zekas*, o kitos pateikiamos lietuviškos. – *Liet. vert. red.*

pavaduotojas Unšlichtas, CK nariai Radekas, Piatakovas ir kiti.

Sovietų Sąjungos įgaliotasis atstovas Vokietijoje Krestinskis sukūrė galingą slaptosios agentūros tinklą. Sovietų Sąjungos įgaliotoji atstovybė Vokietijoje virto organizaciniu revoliucijos centru. Per atstovybę ėjo Maskvos nurodymai ir plaukė pinigai, kurie tuoj pat virsdavo ardomosios literatūros vagonais, ginkluotės ir šaudmenų kalnais. „Unšlichtui buvo pavesta organizuoti ginkluoto sukilimo būrius perversmui vykdyti, jų rekrutavimas ir aprūpinimas ginklais. Jis taip pat buvo įpareigotas organizuoti vokiečių ČK buržuazijai ir revoliucijos priešams naikinti įvykus perversmui“ (B. Bažanovas. Buvusio Stalino sekretoriaus atsiminimai. P. 67)*. Sovietinis Politinis biuras parengė ir patvirtino detalų perversmo planą, ir buvo nustatyta data – 1923 metų lapkričio 9-oji.

Tačiau revoliucija neįvyko.

Dėl daugelio priežasčių.

Pirmoji: masės pasirinko aukso vidurį – ėjo ne paskui komunistus, o paskui socialdemokratus. Vokietijos komunistų partija neturėjo valdžiai užgrobti reikalingos masių paramos, be to, partija suskilo į dvi frakcijas, ir abiejų frakcijų lyderiai nebuvo tokie ryžtingi kaip Leninas ir Trockis.

Antroji: Sovietų Sąjunga neturėjo bendros sienos su Vokietija. Kaip ir prieš trejus metus, jas skyrė Lenkija. Jeigu būtų buvusi bendra siena, tai Raudonoji armija būtų galėjusi suteikti pagalbą Vokietijos komunistų partijai ir neryžtingiems jos vadovams...

Trečioji priežastis, ko gero, yra svarbiausia: Leninas jau seniai nebevadovavo nei Sovietų Sąjungai, nei pasaulinei revoliucijai. Jis jau merdėjo. Leninas turėjo daug įpėdinių: Trockį, Zinovjevą, Kamenevą, Rykovą, Buchariną. Šalia aiškių varžovų dirbo kuklusis Stalinas, kurio niekas nelaikė pretendentu į valdžią, bet kuris, pasak Lenino, jau „suėmė į savo rankas neaprėpiamą valdžią“.

1923 metų Vokietijos revoliucijai buvo vadovaujama iš Kremliaus, bet prie pasaulinės revoliucijos vairo vyko įnirtingos grum-

---

* Čia ir toliau žr. cituojamos literatūros sąrašą. – *Rus. leid. red.*

tynės. Nė vienas aiškus pretendentas į valdžią nenorėjo matyti savo priešininkės Vokietijos, taigi ir Europos, revoliucijos vadove. Vadai grūmėsi prie vairo, davė savo valdiniams prieštaringus nurodymus. Šitaip negalėjo būti pasiekta jokia pergalė.

Išmintingasis Stalinas, susiklosčius tokiai padėčiai, nesibrovė į vairininkus. Jis nusprendė pirmiausia pasirūpinti galutiniu savo vienvaldystės įtvirtinimu, o jau paskui spręsti visas kitas problemas, tarp jų ir pasaulinės revoliucijos.

Artimiausiais metais Stalinas visus pretendentus į valdžią nuleis viena pakopa žemiau, paskui juos nuleidinės vis žemiau – net į Lubiankos požemius. Užgrobęs valdžią, Stalinas pašalins visas kliūtis, trukdančias įvykdyti Vokietijos revoliuciją:

– jis padarys tvarką Vokietijos komunistų partijoje ir privers ją klusniai vykdyti Maskvos įsakymus;

– jis nustatys bendras sienas su Vokietija;

– jis sunaikins Vokietijos socialdemokratiją.

Aišku, socialdemokratiją sunaikins ne savo rankomis. Argi Stalinas ką nors nužudė savo rankomis?

2

Pasak Markso ir Lenino, revoliucija kyla kaip karo padarinys. Karas padidina prieštaravimus, nuniokoja ūkį, priartina tautas ir valstybes prie lemtingos ribos, už kurios griūva įprastinė gyvenimo tvarka. Stalinas buvo tikras marksistas-leninietis ir karo bei taikos klausimais laikėsi principinės pozicijos: socialdemokratai savo pacifizmu atitraukia proletariatą nuo revoliucijos (ir nuo karų, dėl kurių kyla revoliucijos), vadinasi, reikia paskelbti negailestingą karą socialdemokratams. 1927 metų lapkričio 7 dieną Stalinas iškėlė šūkį: „Neįmanoma įveikti kapitalizmo nepribaigus socialdemokratų“ („Pravda“. 1927 m. lapkričio 6–7 d. Nr. 255). Kitais metais Stalinas paskelbė kovą su socialdemokratija svarbiausiu komunistų uždaviniu: „Pirma, nepaliaujama kova su

socialdemokratizmu visomis kryptimis... įskaitant ir buržuazinio pacifizmo demaskavimą“ (T. 11. P. 202).

O dėl tų, kurie nori revanšo ir karo, pavyzdžiui, Vokietijos fašistų atžvilgiu, Stalino pozicija tokia pat aiški ir principinga: juos reikia paremti. Tegul fašistai sunaikina pacifistus ir socialdemokratus, tegul fašistai pradeda naują karą. Visiems žinoma, kas atsitinka po didelio karo... 1927 metais jis numato fašistų atėjimą į valdžią Vokietijoje ir mano esant tokią įvykių eigą pageidautiną: „Kaip tik tas faktas, jog kapitalistinės vyriausybės tampa fašistinės, kaip tik tas faktas kapitalistinėse šalyse pasunkins vidaus padėtį ir sukels revoliucinius darbininkų veiksmus“ (Kalba, pasakyta jungtiniame CK ir CKK plenume 1927 m. rugpjūčio 1 d. Pirmą kartą paskelbta tik praėjus 25 metams. T. 10. P. 49). Hitlerio režimą Stalinas pavadino teroristine diktatūra ir pabrėžė, kad „revoliucinė krizė didės tuo sparčiau, kuo labiau buržuazija susipainios dėl savo kombinacijų, kuo dažniau ji griebsis teroristinių metodų“. Ir ataskaitiniame pranešime partijos XVII suvažiavime jis pabrėžė: „Aš kalbu ne apskritai apie fašizmą, bet pirmiausia apie Vokietijos tipo fašizmą.“

Ir Stalinas palaiko fašistus. Atkaklūs staliniečiai, pavyzdžiui, Vokietijos komunistų partijos Politinio biuro narys Hermanas Remelė, visiškai atvirai remia į valdžią besiveržiančius Vokietijos fašistus. Stalinas daug prisidėjo prie to, kad fašistai užgrobtų valdžią Vokietijoje. Parašysiu apie tai knygą. Dabar tik pateiksiu Levo Trockio nuomonę, išsakytą 1936 metais: „Be Stalino nebūtų buvę Hitlerio, nebūtų buvę Gestapo!“ Kad Trockis buvo įžvalgus ir išmanė šį reikalą, matome iš kitos 1938 metų lapkritį pareikštos jo pastabos: „Stalinas galutinai davė visą valią tiek Hitleriui, tiek jo priešininkams ir pastūmėjo Europą į karą.“ Tai buvo pasakyta, kai Čemberlenas džiūgavo, kad karo nebus, kai Musolinis save laikė taikdariu, o Hitleris dar nebuvo davęs nurodymo rengtis užpulti Lenkiją ir juo labiau – Prancūziją.

Tuo laiku, kai Europa lengviau atsiduso ir patikėjo, jog karo nebus, Trockis jau žinojo, kad jis greit prasidės, ir žinojo, kas dėl

to kaltas. Kad galutinai patikėtume Trockiu, išklausykime dar vieną jo pranašystę, išsakytą 1939 metų birželio 21 dieną. Tuo metu vyko aktyvios derybos tarp Didžiosios Britanijos, Prancūzijos ir SSRS prieš Vokietiją. Nematyti jokių požymių, kad bus kokių nors netikėtumų ar keblumų. O Trockis sako: „SSRS visa savo mase prisiartins prie Vokietijos sienų kaip tik tuo momentu, kai Trečiasis reichas bus įveltas į kovą dėl naujo pasaulio padalijimo." Vokietija kariaus su Prancūzija, o Stalinas „visa savo mase" triuškins neutralias valstybes palei savo vakarines sienas ir artinsis prie Vokietijos sienų.

Po 50 metų skaitydami Trockio apibendrinimus ir pranašystes ir matydami jų tikslumą, mes klausiame: kaipgi jis visa tai galėjo žinoti? Trockis to neslėpė. Jis – komunistinio perversmo autorius, Raudonosios armijos kūrėjas, Sovietų Rusijos atstovas Bresto derybose, jis – pirmasis sovietinės diplomatijos lyderis ir Raudonosios armijos eksvadas, jis – buvęs SSRS vadovas ir buvęs pasaulinės revoliucijos vadas. Jis tikrai išmano, kas yra komunizmas, Raudonoji armija ir kas yra tas Stalinas. Trockis sako, kad visos jo pranašystės pagrįstos viešomis sovietinėmis publikacijomis, konkrečiai – Kominterno sekretoriaus Dimitrovo pareiškimais.

Trockis pirmasis pasaulyje perprato Stalino žaidimą, kuris buvo neaiškus Vakarų šalių lyderiams, kurio iš pradžių neperprato ir Hitleris.

O Stalino žaidimas buvo labai paprastas. Trockis – pats to žaidimo auka, todėl ir suprato jį. Stalinas Trockį nušalino nuo valdžios sudaręs sąjungą su Zinovjevu ir Kamenevu, o paskui Stalinas nušalino Zinovjevą ir Kamenevą susimokęs su Bucharinu, vėliau Stalinas likvidavo ir Buchariną. Dzeržinskio čekistų kartą Stalinas nušalino nuo valdžios Henriko Jagodos rankomis, paskui Henriką Jagodą ir jo kartą Stalinas likvidavo Ježovo rankomis, vėliau Ježovą ir jo kartą Stalinas likvidavo Berijos rankomis ir t. t. Stalinas žaidė savo žaidimą ir tarptautinėje arenoje, o Trockis tai matė. Stalino akimis, Vokietijos fašizmas – tai įrankis.

Vokietijos fašizmas – tai Revoliucijos Ledlaužis. Vokietijos fašizmas gali pradėti karą, o karas baigsis revoliucija. Tegul Ledlaužis triuškina Europą! Stalinui Hitleris – tai Europą švarinanti vėtra. Hitleris gali padaryti tai, ką Stalinui nepatogu pačiam daryti.

1927 metais Stalinas pareiškia, kad Antrasis imperialistinis karas visiškai neišvengiamas, kaip neišvengiamas ir Sovietų Sąjungos įstojimas į tą karą. Tačiau išmintingasis Stalinas nenori pradėti karo ir būti jo dalyviu nuo pirmųjų dienų: „Mes įstosime, bet įstosime paskutiniai, kad padėtume ant svarstyklių lėkštės svarstį, kuris nusvers“ (T. 7. P. 14).

Stalinui reikalingos krizės, karai, suirutė, badas Europoje. Visa tai gali padaryti Hitleris. Kuo daugiau nusikaltimų Hitleris padarys Europoje, tuo geriau Stalinui, tuo daugiau pagrindo jis turės kada nors paleisti į Europą Raudonąją armiją išvaduotoją. Trockis visa tai suprato dar prieš prasidedant Antrajam pasauliniam karui ir net prieš ateinant į valdžią Hitleriui. 1932 metais Trockis paaiškino Stalino požiūrį į Vokietijos fašistus: „Tegul jie ateina į valdžią, tegul susikompromituoja, o tada...“

Nuo 1927 metų Stalinas visomis jėgomis (tiesa, viešai to nerodydamas) palaikė fašistus, kurie veržėsi į valdžią. Kai fašistai ateis į valdžią, Stalinas kaip įmanydamas stums juos į karą. Kai jie pradės karą, Stalinas įsakys demokratinių šalių komunistams laikinai tapti pacifistais, demoralizuoti Vakarų šalių kariuomenes reikalaujant nutraukti „imperialistinį karą“ ir žlugdant karines savo vyriausybių bei šalių pastangas.

Tačiau stumdamas Ledlaužį į demokratinę Europą Stalinas jau buvo priėmęs jam mirties nuosprendį. Likus penkeriems metams iki fašistų atėjimo į valdžią Vokietijoje, Stalinas jau planavo juos sunaikinti: „...sutriuškinti fašizmą, nuversti kapitalizmą, įvesti sovietų valdžią, išvaduoti kolonijas iš vergijos“ (T. 11. P. 202).

Fašizmas – Europos budelis. Stalinas palaikė budelį, bet budeliui dar nepradėjus savo kruvino darbo Stalinas jau buvo parengęs jam tokį pat likimą, koks ištiko ir jo aukas.

3 skyrius

KAM KOMUNISTAMS REIKALINGI GINKLAI

Žmonės žūva dėl metalo...

1

1933 metais vokiečių pulkininkas Heincas Guderianas apsilankė sovietinėje Charkovo garvežių gamykloje. Guderianas teigė, kad, be garvežių, joje gaminama šalutinė produkcija – tankai. Per dieną pagaminami 22 tankai.

Kad įvertintume VIENOS iš sovietinių gamyklų ŠALUTINĘ produkciją TAIKOS METU, mes turime atsiminti, jog 1933 metais Vokietija išvis negamino tankų. 1939 metais Hitleris pradėjo Antrąjį pasaulinį karą turėdamas 3195 tankus, t. y. mažiau negu Charkovo garvežių gamykla, dirbdama taikaus meto režimu, galėjo pagaminti per pusmetį.

Kad įsivaizduotume, ką reiškia 22 tankai per dieną, turime atsiminti, jog Jungtinės Valstijos jau prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, 1940 metais, turėjo TIK apie 400 tankų.

O dabar pakalbėkime apie kokybę tų tankų, kuriuos Guderianas matė Charkovo garvežių gamykloje. Tai buvo amerikiečių tankų genijaus Dž. V. Krisčio sukurti tankai. Niekas neįvertino Krisčio darbo, išskyrus sovietinius konstruktorius. Amerikiečių tankas buvo nupirktas ir atplukdytas į Sovietų Sąjungą pridengus jį netikrais dokumentais, kuriuose jis buvo pavadintas žemės ūkio traktoriumi. Sovietų Sąjungoje šių „traktorių“ buvo gaminama daug, jie buvo paženklinti BT* marke. Pirmųjų BT

---

* *Bystrochodnyj tank (rus.)* – greitaeigis tankas. – *Vert.*

greitis – 100 kilometrų per valandą*. Po 60 metų kiekvienas tankistas pavydės tokio greičio.

Tanko BT korpuso forma buvo paprasta ir racionali. Nė vienas to meto tankas pasaulyje, įskaitant tankus, gamintus JAV kariuomenei, neturėjo tokios šarvų formos. Geriausias Antrojo pasaulinio karo tankas T-34 – tiesioginis BT palikuonis. Jo korpuso forma sukurta remiantis didžiojo amerikiečių tankų konstruktoriaus idėjomis. Vėliau T-34 priešakinių šarvų lakštų nuožulnumo principas buvo pritaikytas vokiečių „Panterai", o paskui – ir kitiems pasaulio tankams.

Ketvirtame dešimtmetyje beveik visi pasaulio tankai buvo gaminami pagal tokią schemą: variklis – priešakyje, transmisija – užpakalinėje dalyje. BT buvo išimtis: ir variklis, ir transmisija – priešakyje. Po 25 metų visas pasaulis suvoks BT komponuotės pranašumus.

Tankai BT buvo nuolat tobulinami. Jų eigos atsarga jau siekė 700 kilometrų. Po 50 metų – tai vis dar daugumos tankistų svajonė. 1936 metais serijiniai tankai BT įveikė gilias upes eidami dugnu, beveik panirę po vandeniu. Dvidešimtojo amžiaus pabaigoje ne visi galimų Sovietų Sąjungos priešų tankai sugeba tai padaryti. 1938 metais tankuose BT buvo pradėta montuoti dyzelinius variklius. Visas kitas pasaulis pradės tai daryti praėjus 10–20 metų. Pagaliau tankai BT buvo tais laikais labui gerai ginkluoti. Pasakius tiek gerų žodžių apie sovietinių tankų kiekybę ir kokybę, teisingumo dėlei reikia paminėti visiškai menką trūkumą: tų tankų buvo NEĮMANOMA NAUDOTI SOVIETŲ SĄJUNGOS TERITORIJOJE.

---

* Sovietiniuose šaltiniuose nurodoma 86 kilometrai per valandą, kartais net 70. Tai paaiškinama paprastai: SSRS keliuose per daug galingi varikliai laužė pavaras, todėl reikėjo įmontuoti greičio ribotuvus. Važiuojant greitkeliu, ribotuvus buvo galima paprasčiausiai nuimti. Per geriausius bandymus Vakaruose BT važiuoja ne 70 kilometrų, o 70 mylių per valandą.

2

Svarbiausias tanko BT pranašumas – greitis. Ši savybė buvo tokia išskirtinė, kad net pažymėta tanko pavadinime – greitaeigis.

BT – tai tankas agresorius. Visomis savo charakteristikomis BT panašus į nedidelį, bet nepaprastai judrų raitininką iš begalinių Čingischano ordų. Didysis pasaulio užkariautojas nugalėdavo savo priešus netikėtai užgriūdamas su milžiniška ir nepaprastai judria kariuomene. Čingischanas sunaikino savo priešus daugiausia ne ginklo jėga, o veržliais manevrais. Čingischanui buvo reikalingi ne sunkūs, nejudrūs raiteliai, bet lengvų, greitų, judrių karių ordos, sugebančios įveikti didžiulius atstumus, perplaukti upes ir įsiveržti giliai į priešo užnugarį.

Štai tokie buvo tankai BT. 1939 metų rugsėjo 1 dienos duomenimis, jų pagaminta daugiau negu VISŲ tipų tankų VISOSE pasaulio šalyse. BT judrumą, greitį ir eigos atsargą teikė racionalūs, bet labai lengvi ir ploni šarvai. BT buvo galima naudoti tik agresyviame kare, tik priešo užnugaryje, tik veržliose puolimo operacijose, kai tankų ordos staiga įsiveržđavo į priešo teritoriją ir apeidamos pasipriešinimo židinius greitai traukdavo gilyn, kur nėra priešo kariuomenės, bet yra jo miestai, tiltai, gamyklos, oro ir jūrų uostai, sandėliai, vadavietės ir ryšio mazgai.

Stulbinančios agresyvios tankų BT ypatybės buvo pasiektos naudojant unikalią važiuoklę. BT lauko keliais važiuodavo vikšrais, bet pasiekęs gerą kelią jis nusimesdavo sunkius vikšrus ir toliau riedėdavo ratais kaip lenktyninis automobilis. Tačiau gerai žinoma, kad greitis trukdo pravažumui: arba greitaeigis automobilis, kuris važiuoja tik gerais keliais, arba lėtaeigis traktorius, kuris važiuoja, kur tik nori. Šią dilemą sovietiniai maršalai išsprendė greitaeigio automobilio naudai: tankai BT buvo visiškai bejėgiai prastuose Sovietų Sąjungos teritorijos keliuose. Kai Hitleris pradėjo Barbarosos operaciją, beveik visų tankų BT buvo atsisakyta. Net su vikšrais ne keliuose jų beveik nebuvo

galima naudoti. O su ratais jie NIEKUOMET nebuvo naudojami. Puikiųjų tankų BT potencialas nebuvo įgyvendintas, bet jo ir NEBUVO GALIMA ĮGYVENDINTI SOVIETŲ SĄJUNGOS TERITORIJOJE.

BT buvo sukurtas tik veiksmams užsienio teritorijose, be to, tik tokiose, kur geri keliai. Pažvelkime į Sovietų Sąjungos kaimynes. Tada, kaip ir dabar, Turkijoje, Irane, Afganistane, Kinijoje, Mongolijoje, Mandžiūrijoje, Šiaurės Korėjoje gerų kelių nebuvo. Žukovas tankus BT naudojo Mongolijoje, kur vietovė lygi kaip stalas, bet naudojo tik su vikšrais ir buvo labai nepatenkintas: ne keliuose vikšrai dažnai nulėkdavo, ratai, didelės jėgos slegiami, ne keliuose ir net lauko keliuose klimpdavo į gruntą ir buksuodavo.

Į klausimą, kur buvo galima sėkmingai panaudoti BT tankų atsargas, yra tik vienas atsakymas: Centrinėje ir Pietų Europoje. O be vikšrų tankus BT buvo galima sėkmingai naudoti tik Vokietijos, Prancūzijos ir Belgijos teritorijose.

Į klausimą, kas BT tanko yra svarbiausia – ratai ar vikšrai, to laiko sovietiniuose vadovėliuose duodamas aiškus atsakymas: ratai. Svarbiausia BT ypatybė – greitis, o jis pasiekiamas tik ratais. Vikšrai – tai tik priemonė, padedanti patekti į svetimą teritoriją, pavyzdžiui, vikšrais galima pervažiuoti Lenkiją, o pasiekus Vokietijos greitkelius juos reikia nuimti ir važiuoti ratais. Vikšrai buvo laikomi pagalbine priemone, kare numatyta panaudoti tik vieną kartą, o paskui juos reikėjo nusimesti ir pamiršti. Lygiai taip pat parašiutininkas naudojasi parašiutu tik norėdamas patekti į priešo teritoriją. Ten jis parašiutą numeta ir užnugaryje veikia atsikratęs to sunkaus ir jau nereikalingo krovinio. Kaip tik taip buvo vertinami ir tankų vikšrai. Sovietinės divizijos ir korpusai, ginkluoti BT tankais, neturėjo automobilių, skirtų vikšrams surinkti ir išvežti: BT tankai, nusikratę vikšrų, turėjo baigti karą su ratais, važiuodami puikiais keliais gilyn į priešo užnugarį.

3

Kai kurių tipų sovietiniai tankai buvo pavadinti komunistų lyderių vardais: KV – Klimas Vorošilovas, IS – Josifas Stalinas, bet daugiausia sovietinių tankų tipai buvo žymimi raide „T“. Kartais šalia „T“ būdavo raidė „O“*, „B“**, „P“***. Beje, Sovietų Sąjunga buvo vienintelė pasaulyje šalis, kuri masiškai gamino plaukiojamuosius tankus. Gynybiniame kare tankui niekur nereikia plaukti, todėl kai Hitleris pradėjo Barbarosos operaciją, sovietinių plaukiojamųjų tankų teko atsisakyti kaip netinkamų gynybiniame kare ir jų, kaip ir BT, gamybą skubiai nutraukti.

Bet mes nukrypome į šalį. Svarbiausia kas kita. 1938 metais Sovietų Sąjungoje pradėta sparčiai kurti tanką, kurio indeksas labai neįprastas: A-20. Ką reiškia „A“? Nė vienas sovietinis karinis vadovėlis į šį klausimą neatsako. Galbūt, išleidus mano knygą, komunistai atgaline data sugalvos kokį nors to indekso aiškinimą, bet kol kas daugumai pasaulio ekspertų jis tebėra neiššifruotas. Aš ilgai ieškojau atsakymo į klausimą ir radau jį gamykloje Nr. 183. Tai ta pati lokomotyvų gamykla, kuri, kaip ir anksčiau, be lokomotyvų, gamino šalutinę produkciją. Nežinau, ar teisybė, bet veteranai sako, kad iš pradžių indeksas „A“ reiškė „autostradinį“. Toks aiškinimas man yra įtikinamas. Tankas A-20 – tai patobulintas BT šeimos variantas. Jeigu svarbiausia BT ypatybė pažymėta jo pavadinime, tai kodėl ir svarbiausia A-20 ypatybė negali būti taip pat pažymėta? Svarbiausia A-20 paskirtis – vikšrais privažiuoti autostradą, o ten, juos nuėmus, tapti greičio karaliumi.

O dabar prisiminkime, kad ir dvidešimtojo amžiaus pabaigoje Sovietų Sąjungoje nėra nė vieno kilometro kelio, kurį būtų galima pavadinti autostrada. Prieš 50 metų Sovietų Sąjungos teritorijoje juo labiau nebuvo autostradų. Ir nė viena kaimyninė valstybė

---

* *Ognemiotnyj (rus.)* – ugniašaudis. – *Vert.*

** *Bystrochodnyj (rus.)* – greitaeigis. – *Vert.*

*** *Plavajuščij (rus.)* – plaukiojamasis. – *Vert.*

1938 metais neturėjo autostradų. O štai kitais metais, 1939-aisiais, Stalinas Molotovo ir Ribentropo sutartimi perskėlė Lenkiją ir nustatė bendras sienas su valstybe, kuri turėjo autostradų. Toji valstybė – Vokietija.

Sakoma, kad stalininiai tankai nebuvo pritaikyti karui. Tai netiesa. Jie buvo nepritaikyti gynybiniam karui savoje teritorijoje. Jie tiesiog buvo ruošiami kariauti kitose teritorijose.

4

Kokia buvo sovietinių tankų kiekybė ir kokybė, tokia buvo ir sovietinių lėktuvų kiekybė ir kokybė. Komunistiniai falsifikatoriai dabar sako: taip, buvo daug lėktuvų, bet prastų. Tai buvo pasenę lėktuvai, ir į juos nereikia kreipti dėmesio, kalbėkime tik apie naujausius sovietinius lėktuvus: Mig-3, Jak-1, Pe-2, Il-2 ir kitus, o į tuos, kurie buvo gaminami keletą metų iki karo, nekreipkime dėmesio – jie seni.

O štai ką apie „senumą“ mano britų lakūnas Alfredas Praisas, kuris per savo gyvenimą skraidė keturiasdešimties tipų lėktuvais ir praleido ore daugiau kaip 4000 valandų. Jo nuomonė apie „pasenusį“ sovietinį naikintuvą tokia: „Galingiausią ginkluotę iš visų serijinių pasaulio naikintuvų 1939 metų rugsėjį turėjo rusų konstruktoriaus Polikarpovo I-16...

Ugnies galia I-16 du kartus lenkė „Meserš mitą-109E“ ir beveik tris kartus – „Spitfairą-1“. Palyginti su kitais ikikariniais pasaulio naikintuvais, I-16 buvo unikalus ir todėl, kad jis vienintelis turėjo šarvinį skydą pilotui. Tie, kurie mano, kad rusai prieš Antrąjį pasaulinį karą buvo atsilikę valstiečiai ir vėliau pažengė į priekį tik pasinaudoję vokiečių patirtimi, turi prisiminti faktus“ (A. Price. World War II Foghter Conflict. P. 18–21).

Be to, reikia priminti, kad 1939 metų rugpjūtį sovietiniai naikintuvai *pirmą kartą pasaulyje* kaip ginklą kautynėse naudojo raketas. Dar reikia pridurti, kad sovietiniai konstruktoriai jau buvo

sukūrę vienintelį pasaulyje lėktuvą su šarvuotu korpusu – tikrą skraidantį tanką Il-2, kuris pagal visus standartus buvo nepaprastai ginkluotas, įskaitant ir 8 reaktyvinius sviedinius.

Taigi koks čia reikalas? Kodėl karo metais sovietinė aviacija jau nuo pirmos dienos leido kitiems įsiviešpatauti ore? Atsakymas paprastas: didžiumos sovietinių lakūnų, įskaitant lakūnus naikintojus, NIEKAS NEMOKĖ KAUTIS ORE. Tad ko gi juos mokė? Juos mokė atakuoti antžeminius taikinius. Sovietinės naikintuvų ir bombonešių aviacijos statutai orientavo sovietinius lakūnus įvykdyti vieną didžiulę netikėtą puolimo operaciją, – vienu smūgiu sudaužyti visą priešo aviaciją oro uostuose ir įsiviešpatauti ore. Dar 1929 metais sovietinis žurnalas „Voina i revoliucija" išsamiame straipsnyje „Pradinis karo laikotarpis" padarė išvadą, kuri paskui buvo pakartota sovietiniuose aviacijos statutuose, taip pat 1940 ir 1941 metų statutuose: „Labai naudinga parodyti iniciatyvą ir pirmam pulti priešą. Parodęs iniciatyvą ir užpuolęs savo priešo oro laivyną oro uostuose ir angaruose, gali paskui tikėtis pirmauti ore."

Sovietiniai aviacijos teoretikai turėjo galvoje ne apskritai priešą, o labai konkretų. Didžiausias sovietinės aviacinės strategijos teoretikas A. Lapčinskis savo knygas iliustravo labai smulkiais standartinių bombarduojamų objektų žemėlapiais. Tarp jų buvo ir Leipcigo geležinkelio mazgas, Berlyno Frydricho gatvė, Centrinė geležinkelio stotis ir kt. Lapčinskis paaiškino, kaip reikia ginti Sovietų Sąjungos teritoriją: „Ryžtingas puolimas žemėje kaip magnetas pritraukia prie savęs priešo oro pajėgas ir yra geriausia priemonė apginti šalį nuo oro priešo... Šalis ginama iš oro ne manevru iš gilumos, bet manevru į gilumą."

Štai kodėl visa sovietinė aviacija 1941 metais buvo sutelkta prie pat sienų. Pavyzdžiui, 123-iojo naikintuvų aviacijos pulko lauko oro uostas buvo per du kilometrus nuo Vokietijos sienos. Kai kautynių metu lėktuvas kyla į priešo pusę, sutaupoma kuro. 123-iojo pulko, kaip ir daugelio kitų, lėktuvai į reikalingą aukštį turėjo pakilti jau virš Vokietijos teritorijos.

Sovietų Sąjungoje prieš karą ir jo metu buvo sukurta nemaža puikių ir kartu labai paprastų lėktuvų. Tačiau daugiausia sovietinės aviacijos pasiekta ne kuriant lėktuvus, kurie naikina priešo lėktuvus ore, o kuriant tokius lėktuvus, kurie naikina lėktuvus ir kitus priešo objektus *žemėje*. Didžiausias sovietinės aviacijos technikos laimėjimas tuo laikotarpiu – tai Il-2, ir jis buvo skirtas priešui naikinti žemėje. Svarbiausi jo taikiniai buvo oro uostai. Kurdamas šį lėktuvą agresorių, konstruktorius Iljušinas numatė vieną gynybinę detalę. Pradinis Il-2 variantas buvo dvivietis: lakūnas vairuoja lėktuvą ir triuškina taikinius, o už jo nugaros šaulys pridengia užpakalinę pussferę nuo priešo naikintuvų atakų. Iljušinui paskambino pats Stalinas ir įsakė šaulį su kulkosvaidžiu pašalinti, Il-2 gaminti vienviečius. Il-2 Stalinui buvo reikalingas *tokiai situacijai, kai nė vienas priešo naikintuvas nespėja pakilti į orą...*

Prasidėjus Barbarosos operacijai, Stalinas vėl paskambino Iljušinui ir įsakė gaminti Il-2 dviviečius: gynybiniame kare net lėktuvui agresoriui reikia turėti gynybinių ginklų.

5

1927-ieji – tai metai, kai Stalinas galutinai įsitvirtino pačioje valdžios viršūnėje. Nuo tada jis visą dėmesį sutelkė ne tik į savo diktatūros stiprinimą, bet ir į viso komunistinio judėjimo bei pasaulinės revoliucijos problemas.

1927-ieji – tai metai, kai Stalinas galutinai priėjo prie išvados apie Antrojo pasaulinio karo neišvengiamumą, apie ryžtingą kovą su socialdemokratų pacifizmu, kuris neleidžia pradėti karo, apie besiveržiančių į valdžią fašistų palaikymą, o paskui – jų sunaikinimą.

1927-ieji – tai SSRS industrializacijos pradžia. Superindustrializacijos pradžia. Industrializacija buvo planuojama penkmečiais, ir pirmasis penkmetis prasidėjo būtent 1927 metais. Kodėl

penkmečiai buvo reikalingi, galima spręsti iš tokio fakto: pirmojo penkmečio pradžioje Raudonojoje armijoje buvo 92 tankai, o jo pabaigoje – daugiau kaip 4000. Tačiau pirmajame penkmetyje posūkis į karinės pramonės stiprinimą dar nelabai buvo jaučiamas. Daugiausia dėmesio buvo skiriama ne ginkluotei gaminti, bet kurti industrinei bazei, kurios pagrindu vėliau ginkluotė bus gaminama.

Antrajame penkmetyje toliau stiprinama industrinė bazė. Gaminama kokso baterijos, valcavimo staklynai ir bliumingai, statomos marteno krosnys, didžiulės elektrinės ir deguonies gamyklos, kasamos šachtos ir rūdynai. Ginkluotės gamyba – kol kas ne pagrindinis dalykas. Nors ir jos neužmiršta draugas Stalinas: per pirmuosius du penkmečius buvo pagaminti 24 708 kovos lėktuvai.

O štai trečiasis penkmetis, kuris turėjo baigtis 1942 metais, – tai produkcijos gamyba. Karinės produkcijos. Didžiuliais kiekiais ir labai geros kokybės.

Industrializacija atsiėjo labai brangiai. Už industrializaciją Stalinas mokėjo gyventojų pragyvenimo lygiu, o šis visiškai nusmuko. Užsienio rinkoje jis pardavė milžiniškas aukso, platinos, deimantų atsargas, per keletą metų išpardavė tai, ką tauta buvo sukaupusi per šimtmečius. Stalinas apiplėšė cerkves ir vienuolynus, imperatorių saugyklas ir muziejus. Buvo pardavinėjamos ikonos ir vertingos knygos. Į užsienį ėmė plaukti didžiųjų Atgimimo meistrų paveikslai, briliantų kolekcijos, muziejų ir bibliotekų vertybės. Stalinas siuntė į užsienį medieną ir anglis, nikelį ir manganą, naftą ir medvilnę, ikrus, kailius, grūdus ir daugybę kitų dalykų. Bet ir to buvo maža. Tada 1930 metais Stalinas pradėjo kruvinąją kolektyvizaciją. Valstiečius jėga ginė į kolūkius, kad paskui galėtų iš jų veltui atimti grūdus. Visus grūdus. Komunistų žargonu tai buvo vadinama „išteklių perpumpavimu iš žemės ūkio į sunkiąją pramonę".

Kolektyvizacijos ir po jos užėjusio bado padarinys – tai 10–16 milijonų nužudytų, nukankintų, žuvusių lageriuose žmonių. Virš

šalies visu ūgiu iškilo žmogėdros šmėkla. O Stalinas tais baisiais laikais pardavinėjo užsieniui po 5 milijonus tonų grūdų kasmet.

Kam reikalinga kolektyvizacija? Industrializacijai. O kam reikalinga industrializacija? Kad būtų pakeltas žmonių pragyvenimo lygis? Jokiu būdu ne. Iki industrializacijos ir kolektyvizacijos, NEP'o laikais, gyvenimas buvo visiškai pakenčiamas. Jeigu žmonių pragyvenimo lygis rūpi draugui Stalinui, tai nereikia nei industrializacijos, nei kolektyvizacijos – reikia palikti NEP'ą.

Industrializacija ir kolektyvizacija jokiu būdu nebuvo reikalingos žmonių pragyvenimo lygiui kelti. Atvirkščiai, tas lygis nusmuko į tokias siaubingas gelmes, kokių nebuvo net Čingischano laikais. Neseniai Robertas Konkvestas išleido baisią knygą apie tuos kruvinus penkmečius su siaubingomis vaikų, iš kurių liko tik griaučiai, nuotraukomis. Baisiau už komunistinę Etiopiją ir komunistinę Pol Poto laikų Kambodžą.

Taigi industrializacija ir kolektyvizacija buvo vykdomos siekiant ne kelti pragyvenimo lygį, o gaminti milžinišką ginklų kiekį. Kam gi komunistams reikalingi ginklai? Žmonėms apginti? Taip pat ne. Jeigu Stalinas būtų mokėjęs už autostradinius tankus, už parašiutų šilką, už vakarietišką karinę technologiją ne po penkis milijonus tonų grūdų per metus, o tik po keturis, tai milijonai vaikų būtų likę gyvi. Visose šalyse ginklai reikalingi gyventojams ir pirmiausia vaikams – tautos ateičiai – ginti nuo baisių nelaimių. Sovietų Sąjungoje viskas buvo atvirkščiai: gyventojai, kartu ir vaikai, buvo pasmerkti baisioms kančioms siekiant įsigyti ginklų.

Visas Pirmasis pasaulinis karas buvo linksma iškyla gamtoje, palyginti su stalinine industrializacija. Per ketverius metus visos tame kare dalyvavusios šalys neteko 10 milijonų žmonių, Rusija – 23 milijonų. O TAIKOS metais dėl autostradinių tankų ir lėktuvų agresorių Stalinas sunaikino kur kas daugiau žmonių. KOMUNISTINIS PASAULIS PASIRODĖ ESĄS DAUG BAISESNIS UŽ IMPERIALISTINĮ KARĄ.

Didinti Sovietų Sąjungos karinės galios jokiu būdu nevertė užsienio šalių grėsmė, nes tai buvo pradėta daryti PRIEŠ ateinant

Hitleriui į valdžią. Milijonai vaikų buvo naikinami dėl ginklų gamybos, kai Stalinas dėjo didžiules pastangas, kad būtų triuškinami Vakarų pacifistai ir iškelti fašistai.

Kas nors gali man prieštarauti, esą Stalinas paaukojo milijonus žmonių, bet užtat sukūrė ginklus, kad būtų galima apginti kitus žmones. Ne, mes jau matėme ir dar pamatysime, kad kuriami ginklai visiškai netiko nei savo teritorijai, nei savo žmonėms ginti ir juos teko arba naudoti ne pagal paskirtį, arba išvis išmesti.

Jeigu komunistai kūrė didžiules ginklų saugyklas ne savo teritorijai ir ne savo žmonėms ginti, tai tada – kam?

Draugai komunistai, suteikiu jums žodį.

4 skyrius

KODĖL STALINAS PADALIJO LENKIJĄ

Mes dirbame darbą, kuris sėkmės atveju apvers visą pasaulį ir išvaduos visą darbininkų klasę.

J. Stalinas

1

1941 metų birželio 22 dieną Vokietija netikėtai ir klastingai užpuolė Sovietų Sąjungą. Tai yra istorijos faktas. Tačiau labai keistas faktas. Iki Antrojo pasaulinio karo Vokietija neturėjo bendros sienos su Sovietų Sąjunga, todėl negalėjo jos užpulti, juo labiau – netikėtai.

Vokietija ir Sovietų Sąjunga buvo atskirtos aklinu neutralių valstybių barjeru. Kad SSRS ir Vokietijos karas galėtų kilti, reikėjo sudaryti atitinkamas sąlygas: sunaikinti neutralių valstybių barjerą ir nustatyti bendrą Sovietų Sąjungos ir Vokietijos sieną.

Kiekvienas, kurį domina 1941 metų birželio 22 dienos data, prieš keikdamas Hitlerį ir kaltindamas jį klastingumu, privalo nors pats sau sąžiningai atsakyti į du klausimus:

– kas sutriuškino skiriamąjį neutralių valstybių barjerą tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos?

– kodėl?

2

Barjeras tarp Vokietijos ir SSRS buvo dvigubas ir tik vienoje vietoje – viengubas. Lenkija – vienintelė šalis, turėjusi sienas ir

su Sovietų Sąjunga, ir su Vokietija. Lenkija – trumpiausias, tiesiausias, patogiausias kelias tarp SSRS ir Vokietijos. Lenkija – pati ploniausia skiriamosios sienos dalis. Suprantama, kad potencialus agresorius, kuris norėjo, kad Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karas kiltų, turėjo pasistengti kaip tik čia prakirsti koridorių.

Ir atvirkščiai, ta šalis, kuri nenorėjo Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karo, turėjo pasitelkti visą savo ginkluotųjų pajėgų galią, visą savo valstybinę išmintį, visą savo tarptautinio autoriteto įtaką ir neįleisti savo priešo į Lenkijos teritoriją, blogiausiu atveju – pradėti karą su juo dar Lenkijoje, neprileisdama prie savo sienų.

Įsivaizduokite, kad už plonos sienos gyvena žmogėdra, kuris garsiai pareiškė ketinąs jus suryti.

Įsitikinęs, kad jūs gerai suvokėte jo žmogėdriškus ketinimus, jis pradėjo sieną laužti. Kaip į tai reaguosite? Įsivaizduokite, kad žmogėdra, laužtamas sieną, susidūrė su kokiais nors sunkumais ir paprašė jus padėti šį sunkų darbą atlikti. Be jūsų pagalbos jis paprasčiausiai neįstengs pralaužti sienos, vadinasi, negalės jūsų suryti. Kaip reaguosite į tokį pasiūlymą?

Hitleris visiškai atvirai paskelbė savo ketinimus. Stalinas viešai jį išvadino žmogėdra. Tačiau Hitleris negalėjo užpulti Stalino, nes nebuvo bendros sienos.

Hitleris kreipėsi į Staliną su pasiūlymu bendromis jėgomis pralaužti skiriamąją sieną. Stalinas džiaugsmingai priėmė šį pasiūlymą ir su didžiausiu entuziazmu ėmė laužti Lenkijos sieną, kirsti koridorių priešpriešiais Hitleriui. Hitlerio motyvai aiškūs. O kaip paaiškinti Stalino veiksmus?

Komunistai istorikai sugalvojo, kaip paaiškinti Sovietų Sąjungos veiksmus.

Pirmasis aiškinimas: suniokoję ir užlieję krauju Lenkiją, mes pastūmėjome savo sienas į vakarus, t. y. padidinome savo saugumą. Keistas aiškinimas. Sovietų Sąjungos sienos iš tikrųjų buvo pastūmėtos 200–300 kilometrų, bet ir Vokietija pasistūmėjo 300–400 kilometrų į rytus. Dėl to Sovietų Sąjungos saugumas

nepadidėjo, atvirkščiai, jis sumažėjo. Be to, atsirado visai naujas veiksnys: bendra Sovietų Sąjungos ir Vokietijos siena. Ir kaip jo padarinys – karo, ir dar netikėto, galimybė.

Antrasis aiškinimas: smogę kirviu Lenkijai į nugarą tada, kai ji iš paskutiniųjų kovojo su fašistais, mes stengėmės nutolinti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karą... Šis aiškinimas iš ciklo: mes padegėme kaimyno namą, taigi mūsų namas užsidegs vėliau negu kitų.

Trečiasis aiškinimas: Prancūzija ir Didžioji Britanija nenorėjo sudaryti sutarties, todėl... Kokie niekai! Kodėl Prancūzija ir Didžioji Britanija turi ginti Sovietų Sąjungą, jeigu Sovietų Sąjunga pareiškė turinti tikslą visur nuversti demokratiją, neišskiriant Prancūzijos ir Didžiosios Britanijos? Vakarams bent buvo tas pats, trauks Hitleris į Rytus ar ne. O Rytų Europos šalims visiškai nebuvo tas pats. Jeigu Hitleris pasuks į Rytus, jos taps pirmomis aukomis. Todėl Rytų Europos šalys buvo natūralios SSRS sąjungininkės. Su jomis reikėjo sudaryti sąjungą prieš Hitlerį. Bet Stalinas tokios sąjungos neieškojo, o tais atvejais, kai sutartys galiojo, Sovietų Sąjunga nevykdė savo kaip sąjungininkės pareigų. Stalinas galėjo likti neutralus, tačiau jis vis dėlto smogė kirviu į nugarą tiems, kurie kovojo su fašizmu.

Tokių Stalino veiksmų aiškinimų komunistiniai istorikai daug prikūrė. Tačiau visi tie aiškinimai turi dvi ydas:

– jie sukurti atgaline data;

– jie visiškai ignoruoja Sovietų Sąjungos vadovų poziciją, nors toji pozicija išdėstyta aiškiau ir suprantamiau negu Hitlerio pozicija jo raštuose ir kalbose.

3

Pralaužęs koridorių skiriamojoje sienoje, Hitleris nutarė, jog to pakanka, ir užsiėmė savo Vakarų Europos, Afrikos, Vidužemio jūros, Atlanto problemomis.

Ką turėjo daryti Stalinas, priešais matydamas 570 kilometrų pločio pralaužą ir turėdamas šiek tiek laiko? Teisingai. Jis turėjo skubiai stiprinti gynybą kaip tik tame bare. Palei senas sienas ėjo galinga sutvirtintų rajonų linija. Ją reikėjo skubiai stiprinti ir gerinti. Ir šalia jos sudaryti antrą gynybos liniją, trečią... penktą. Reikėjo skubiai minuoti kelius, tiltus, laukus, kasti prieštankinius griovius, pridengti juos prieštankine artilerija... Kiek vėliau, 1943 metais, Raudonoji armija rengėsi atremti priešo puolimą Kursko lanke. Per trumpą laiką didžiuliame fronte sovietinė kariuomenė padarė šešias ištisines gynybos juostas, kurių kiekviena buvo šimtų kilometrų ilgio, o bendras jų plotis – 250–300 kilometrų. Kiekviename kilometre buvo pilna apkasų, tranšėjų, susisiekimo eigų, priedangų, ugniaviečių. Vidutinis minų tankis buvo iki 7000 prieštankinių ir kovai su pėstininkais skirtų minų viename gynybos fronto kilometre, o prieštankinės ginkluotės tankis buvo tiesiog nežmoniškas: 41 pabūklas kiekviename kilometre, neskaitant lauko ir zenitinės artilerijos, taip pat įkastų į žemę tankų. Šitaip gryname lauke per labai trumpą laiką buvo sudaryta išties nepralaužiama gynyba.

1939 metais sąlygos gynybai įrengti buvo kur kas geresnės: miškai, upės, pelkės. Mažai kelių ir daug laiko. Sovietinė kariuomenė galėjo sukurti galingą užtvarą ties naująja Sovietų Sąjungos ir Vokietijos siena, nes pralauža buvo neplati.

Tačiau tuo metu Sovietų Sąjunga nutraukė prieštankinių ir zenitinių patrankų gamybą. Užuot padarius vietovę nepereinamą, ji buvo skubiai daroma dar labiau pereinama. Čia buvo tiesiami keliai ir statomi tiltai, plečiamas, stiprinamas ir gerinamas geležinkelių tinklas. Seniau įrengti įtvirtinimai buvo griaunami, užkasami žemėmis.

Vienas iš tų įvykių dalyvių Vyriausiosios žvalgybos valdybos pulkininkas I. Starinovas gana atvirai visa tai aprašo: „Susidarė kvaila padėtis. Kai mes susidūrėme su silpnomis palyginti nedidelių valstybių kariuomenėmis, mūsų sienos buvo tikrai saugomos. O kai mūsų kaimyne tapo fašistinė Vokietija, inžineriniai gynybos

įrenginiai išilgai ankstesnės sienos buvo apleisti ir kai kur net išmontuoti“ (Minos laukia savo valandos. P. 176). „Raudonosios armijos Inžinerijos valdyba išsiuntė paraišką šimtui dvidešimčiai tūkstančių lėto veikimo geležinkelio minų gauti. Tiek jų būtų visiškai užtekę, įsiveržus Vokietijos kariuomenei, jos užnugaryje paralyžiuoti visam susisiekimui geležinkeliu, nuo kurio ji visiškai priklausė. Tačiau buvo gauta ne tiek, kiek užsakyta, o ...120 minų“ (Ten pat. P. 186). Beje, mina – tai paprasčiausias, pigiausias ir labai efektyvus ginklas.

Sovietų Sąjungoje minų buvo gaminama nepaprastai daug, bet padarius sienoje pralaužą jų gamyba buvo sustabdyta...

Ką veikė Stalinas be to, kad sugriovė savąją gynybą? Jis griovė neutralių valstybių barjerą. Hitleriui pakako vienos pralaužos sienoje. Stalinui – ne. Hitleris (Stalino padedamas) sunaikino valstybinę valdžią tik vienoje skiriamojo barjero valstybėje, Stalinas (be niekieno pagalbos) šitai padarė trijose valstybėse (Estijoje, Latvijoje, Lietuvoje), mėgino tai padaryti ketvirtoje šalyje (Suomijoje) ir aktyviai rengėsi taip pasielgti penktoje šalyje (Rumunijoje), pirmiausia atplėšęs nuo jos didžiulę teritoriją. Hitleris stengėsi tik padaryti vieną pralaužą sienoje, Stalinas – sunaikinti visą sieną.

Ir Stalinas padarė, ką norėjo. Vos dešimčiai mėnesių praėjus po „nepuolimo“ pakto pasirašymo, Stalino pastangomis skiriamasis barjeras buvo galutinai sutriuškintas nuo Arkties vandenyno iki Juodosios jūros. Neutralių valstybių tarp Stalino ir Hitlerio nebeliko, taigi buvo sudarytos sąlygos pradėti puolimą.

Visos vakarinės Stalino kaimynės per trumpą laiką tapo jo aukomis. Be šalių, turėjusių sienas su Sovietų Sąjunga, į Stalino vergovę pateko ir Lietuva, kuri anksčiau išvis neturėjo bendrų sienų su Sovietų Sąjunga. Sovietinės kariuomenės atėjimas į Lietuvą reiškė, kad ji jau priartėjo prie tikrųjų Vokietijos sienų. Anksčiau Sovietų Sąjungos ir Vokietijos siena ėjo užimta Lenkijos teritorija. Dabar sovietinė kariuomenė priėjo Rytprūsių sieną. Jau nebegalima sakyti, kad žmogėdra Hitleris kirto koridorių į rytus, o kvai-

lys Stalinas jam padėjo. Ne, Stalinas pats, niekieno nepadedamas, kirto koridorių į vakarus.

Į klausimą, kodėl Stalinas sutiko padėti Hitleriui kirsti gana siaurą koridorių per Lenkiją, komunistiniai istorikai stengėsi sugalvoti atsakymus, bet nesėkmingai. Ir klausimą, kodėl Stalinas sutriuškino visą barjerą, jie stengiasi nutylėti. Nesukime ir mes galvos. Žodį suteikime Stalinui. Jis vienas konkrečiai ir aiškiai atsakė į šį klausimą: „Istorija liudija, kad kiekviena valstybė, užsinorėjusi kariauti su kita valstybe, net kaimyne, pradeda ieškoti sienų, per kurias galėtų nusigauti iki sienų tos valstybės, kurią nori užpulti“ („Pravda“. 1936 m. kovo 5 d.).

Klausimas: „Ar rengėsi Raudonoji armija sustoti ties pasiektomis ribomis?“

Atsako Sovietų Sąjungos maršalas S. Timošenka: „Lietuvoje, Latvijoje, Estijoje sunaikinta darbo žmonių nekenčiama dvarininkų ir kapitalistų valdžia. Sovietų Sąjunga gerokai padidėjo ir pastūmėjo savo sienas į vakarus. Kapitalistinis pasaulis buvo priverstas susispausti ir pasitraukti. Bet mes – Raudonosios armijos kariai – neturime išpuikti ir pasitenkinti tuo, kas pasiekta!“ (SSRS gynybos liaudies komisaro 1940 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. 400).

Tai ne pasakyta kalba ir ne TASS'o pranešimas. Tai – įsakymas Raudonajai armijai. Tačiau dar toliau į vakarus nuo Sovietų Sąjungos sienų – tik Vokietija arba šalys jos sąjungininkės. Pastūmėti sieną dar toliau į vakarus? Užimant Vokietiją? Betgi su ja pasirašyta sutartis...

5 skyrius

PAKTAS IR JO PADARINIAI

Stalinas buvo gudresnis už Hitlerį.
Gudresnis ir suktesnis.

A. Antonovas-Ovsejenka

1

Iš pirmo žvilgsnio atrodo, kad viskas vienodai: dalis Lenkijos – Hitleriui, dalis – Stalinui. Tačiau jau praėjus savaitei po Molotovo ir Ribentropo pakto pasirašymo Stalinas iškrėtė pirmą piktą išdaigą. Hitleris pradėjo karą su Lenkija, o Stalinas pareiškė, kad jo kariuomenė dar nepasirengusi. Jis galėjo tai pasakyti Ribentropui prieš pasirašant sutartį, bet to nepadarė. Hitleris pradėjo karą ir pasijuto esąs vienas.

Štai ir pirmas Hitlerio pasiektas rezultatas: jis ir tik jis yra Antrojo pasaulinio karo kaltininkas.

Pradėjęs karą su Lenkija, Hitleris tuoj pat turėjo stoti į karą su Prancūzija, t. y. kariauti dviem frontais. Kiekvienas mokinys vokietukas žinojo, kuo baigiasi Vokietijai karai dviem frontais.

Tuoj pat karą Vokietijai paskelbė Didžioji Britanija. Su Prancūzija buvo galima susidoroti, bet Britanija – salose. Norint ten patekti, būtina ilgai ir kruopščiai rengtis, reikalingas pajėgus laivynas, maždaug toks pat kaip Britanijos, reikia turėti pranašumą ore. Dėl viso to karas užsitęsė. Kiekvienas žino, kaip ilgai trunkantys karai baigiasi toms šalims, kurių ištekliai riboti.

Už Didžiosios Britanijos nugaros stovėjo Jungtinės Amerikos Valstijos, ir dramatiškiausiu momentu (kaip Pirmajame pasauliniame kare) jos galėjo mesti ant svarstyklių lėkštės savo tikrai neišsenkamas pajėgas. Visi Vakarai tapo Hitleriui priešu. O

Stalino draugystės Hitleris galėjo tikėtis tik tol, kol turėjo jėgų. Užsitęsusiame kare su Vakarais jis turėjo išeikvoti tas jėgas, ir tada...

O štai kokia buvo Stalino padėtis.

Lenkija buvo dalijama ne imperijos kanceliarijoje, bet Kremliuje. Hitleris tose dalybose nedalyvavo, dalyvavo Stalinas. Bet Hitleris kaltas, kad pradėjo karą, o Stalinas – ne. Stalinas – nekalta auka. Stalinas – Rytų Europos išvaduotojas.

Stalino kariuomenė Lenkijos teritorijoje darė tokius pat nusikaltimus, o gal net dar didesnius, bet Vakarai jam kažkodėl karo nepaskelbė.

Stalinas sulaukė karo, kokio norėjo: vakariečiai žudė vienas kitą ir griovė vienas kito miestus ir gamyklas, o Stalinas liko neutralus ir laukė patogaus momento.

Tačiau kai Stalinas pateko į sunkią padėtį, jam į pagalbą tuoj pat atskubėjo Vakarai.

Galų gale Lenkija, dėl kurios laisvės Vakarai įsitraukė į karą, tos laisvės negavo, ji buvo atiduota Stalino vergijon kartu su visa Rytų Europa, įskaitant ir dalį Vokietijos. Ir vis dėlto kai kurie žmonės Vakaruose tebetiki, jog jie buvo Antrojo pasaulinio karo nugalėtojai.

Galiausiai dėl viso to Hitleris nusižudė, o Stalinas tapo nevaržomu valdovu didžiulės antivakarietiškos imperijos, kuri buvo sukurta Vakarams padedant. Be to, Stalinas sugebėjo išlaikyti naivaus ir patiklaus paprastuolio reputaciją, o Hitleris pateko į istoriją kaip klastingas piktadarys! Vakaruose išleista daug knygų, kurių pagrindinė mintis tokia: Stalinas buvo nepasirengęs karui, o Hitleris – pasirengęs. Bet, mano nuomone, pasirengęs karui yra ne tas, kuris apie tai garsiai kalba, o tas, kuris jį laimi suskaldęs savo priešus ir sumušęs juos kaktomis.

2

Ar Stalinas manė laikytis sutarties?

Žodis Stalinui: „Kovos klausimą... reikia nagrinėti ne teisingumo požiūriu, o politinio momento reikalavimų požiūriu, partijos politinių poreikių kiekvienu momentu požiūriu“ (Kalba, pasakyta 1926 m. sausio 22 d. Kominterno Vykdomojo komiteto posėdyje).

„Karas gali apversti aukštyn kojom viską ir visokius susitarimus“ (Josifas Stalinas // „Pravda“. 1927 m. rugsėjo 15 d.).

Partija, kurios suvažiavimuose sakė kalbas Stalinas, gerai suprato savo vadovus ir suteikė jiems atitinkamus įgaliojimus: „Suvažiavimas ypač pabrėžia, kad jis Centro Komitetui suteikia įgaliojimus kiekvienu momentu nutraukti visas sąjungas ir taikos sutartis su imperialistinėmis ir buržuazinėmis valstybėmis, lygiai taip pat paskelbti joms karą“ (Partijos XVII suvažiavimo rezoliucija). Beje, šis partijos nutarimas ir dabar dar neatšauktas...*

Kada gi šis momentas turi ateiti?

Stalinas: „Labai daug priklauso nuo to, ar mums pavyks atitolinti karą su kapitalistiniu pasauliu; karas yra neišvengiamas... iki tokio momento, kai kapitalistai jau bus išdraskę viens kitam akis...“ (T. 10. P. 288). „Lemiamą mūšį galima laikyti visiškai pribrendusiu tada, kai visos mums priešiškos klasinės jėgos bus pakankamai išsekusios joms pernelyg sunkioje tarpusavio kovoje“ (T. 6. P. 158).

Stalinui buvo reikalinga situacija, kai „kapitalistai draskysis kaip šunys“ („Pravda“. 1939 m. gegužės 14 d.). Molotovo ir Ribentropo sutartis sukūrė tokią situaciją. „Pravda“ džiūgaudama šaukė: „Dreba pasaulio pamatai, slysta žemė iš po žmonių ir tautų kojų. Liepsnoja žaros, ir pabūklų griausmas drebina jūras ir žemynus. Tarsi vėjo nešami pūkai lekia į visas puses didelės ir

---

* Sovietų Sąjunga subyrėjo, partija pateko į teisiamųjų suolą, o ši rezoliucija tebėra neatšaukta. – *V. S.*

mažos valstybės... Kaip žavu, kaip nuostabiai puiku, kai visas pasaulis dreba iš pat pamatų, kai žūva galybės ir griūva didybės“ („Pravda“. 1940 m. rugpjūčio 4 d.). „Kiekvienas toks karas priartina mums tą laimingą laiką, kai žmonės nebežudys viens kito“ („Pravda“. 1940 m. rugpjūčio 18 d.).

Tokios nuotaikos sklido nuo pat viršūnių iki Raudonosios armijos ir partijos. Generolas leitenantas S. Krivošejinas aprašo pokalbį su savo pavaduotoju P. Latyševu (tuo laiku Krivošejinas vadovavo 25-ajam mechanizuotajam korpusui, kiek anksčiau jis kartu su generolu G. Guderianu vadovavo bendram sovietinės ir fašistinės kariuomenių paradui Breste Lenkijos kruvinojo padalijimo garbei):

„– Su vokiečiais mes sudarėme sutartį, bet tai nieko nereiškia... Dabar yra pats tinkamiausias laikas galutinai ir konstruktyviai išspręsti visas pasaulines problemas...“ (Kovų istorija. P. 8). Krivošejinas (atgaline data) viską paverčia juokais. Įdomu, kad jo korpuse, kaip ir visoje Raudonojoje armijoje, tokie juokeliai buvo labai populiarūs. Apie tai, kaip korpusas ir visa Raudonoji armija parengti gynybai, niekas rimtai nešnekėjo ir net nejuokavo.

Kaip sovietiniai komunistai tikėjo nepuolimo sutartimi ir kaip rengėsi jos laikytis, pasakoja Sovietų Sąjungos maršalas L. Brežnevas. Jis aprašo partinių agitatorių susirinkimą Dnepropetrovske 1940 metais:

„– Drauge Brežnevai, mes turime aiškinti apie nepuolimą, kad tai rimtas reikalas, o kas tuo netiki, tas sako provokacines kalbas. Tačiau liaudis vis dėlto mažai tuo tiki. Ką gi mums daryti? Aiškinti ar neaiškinti?

Buvo gana sunkus laikas, salėje sėdėjo apie keturis šimtus žmonių, visi laukė, ką aš atsakysiu, o ilgai galvoti nebuvo kada.

– Būtinai reikia aiškinti, – pasakiau aš. – Mes tol aiškinsime, kol iš fašistinės Vokietijos neliks akmens ant akmens“ (L. Brežnevas. Mažoji žemė. P. 16).

Tokią situaciją, kai „iš Vokietijos neliks akmens ant akmens“, Stalinas numatė 1942 metais. Bet greitai pasidavė Prancūzija,

Hitleris atsisakė išsilaipinti Didžiojoje Britanijoje (apie tai SSRS karo žvalgyba žinojo 1940 metų pabaigoje), ir visa tai sumaišė Stalinui kortas. Europos išvadavimas buvo atkeltas iš 1942 metų vasaros į 1941-ųjų vasarą. Todėl naujieji 1941 metai buvo sutikti su šūkiu „Padidinsime SSRS respublikų skaičių!“

Keturiasdešimt pirmaisiais naujus klodus
Mes žemės turtų užgriebsim kaušais,
Ir galbūt paprasčiausias kuras bus
Uranas, ciklotrone neataušęs.
Už anglį, už metalą mes kasmet
Kovojame ir laimime, kaip žinot.
Gal prie šešiolikos dar prisimes
*Ne vienas herbas, – bus tada žvaigždynas *.*

(„Pravda“. 1941 m. sausio 1 d.)

Ne! Jie negalvojo apie gynybą. Jie jai nesirengė ir nė nemanė rengtis. Jie gerai žinojo, kad Vokietija kariauja Vakaruose ir todėl nepradės karo Rytuose. Jie gerai žinojo, kad karas dviem frontais – tai Hitlerio savižudybė. Taip ir atsitiko. Tačiau Hitleris, nors ir žinojo, kas dedasi jam už nugaros, buvo priverstas pradėti karą dviem frontais, ir karas iš tikrųjų baigėsi jo savižudybe.

Prieš karą „Pravda“ visai neragino sovietinės liaudies stiprinti gynybą. „Pravdos“ tonas buvo kitoks: paktas yra paktas, bet netrukus visa žemė priklausys mums. „Didžiulė mūsų šalis: Žemės rutulys sukasi devynias valandas, kol visa milžiniška mūsų sovietinė šalis įžengia į naujus savo pergalių metus. Ateis laikas, kai reikės nebe devynių valandų, o visos paros... Ir kas žino, kur mes sutiksime Naujuosius metus po penkerių, dešimties metų: kurioje juostoje, kuriame naujame sovietiniame dienovidyje?“ („Pravda“. 1941 m. sausio 1 d.).

---

* Čia ir toliau eilėraščius iš rusų k. vertė V. Vitkūnas.

Kuo labiau artėjo SSRS įsiveržimo į Europą data (1941 metų liepa), tuo atviriau kalbėjo „Pravda“: „Suskaidykite savo priešus, laikinai patenkinkite visų jų reikalavimus, o paskui sutriuškinkite juos po vieną, neleisdami jiems susivienyti“ („Pravda“. 1941 m. kovo 4 d.).

Hitleris nusprendė, jog neverta ilgiau laukti. Jis pradėjo pirmas, nelaukdamas išvaduojamojo kirvio smūgio į nugarą. Tačiau nors pradėjo karą pačiu palankiausiu momentu, kokio tik gali tikėtis puolantysis, jis to karo negalėjo laimėti. Net nepalankiausiomis aplinkybėmis Raudonoji armija sugebėjo „išvaduoti“ pusę Europos ir šeimininkavo ten visą pusę amžiaus. Įdomu, kokia būtų susiklosčiusi padėtis, jei geriausios Vokietijos pajėgos būtų persikėlusios iš žemyno į Afriką ir į Britų salas, o už jų nugaros Raudonoji armija būtų sunaikinusi vienintelį Vokietijos turėtą naftos šaltinį Rumunijoje?

6 skyrius

KADA SOVIETŲ SĄJUNGA PRADĖJO KARIAUTI ANTRAJAME PASAULINIAME KARE

Tik viena šalis – Sovietų Rusija – gali laimėti kilus visuotiniam konfliktui.

Hitleris. 1937 m. lapkričio 19 d.

1

Visa, kas susiję su Antrojo pasaulinio karo **pradžia**, Sovietų Sąjungoje apgaubta neperregima valstybinės paslapties migla. Tarp daugelio baisių karo paslapčių viena ypač saugoma – SSRS įstojimo į Antrąjį pasaulinį karą data.

Siekdami nuslėpti tiesą, komunistai paskleidė melagingą datą – 1941 metų birželio 22 dieną. Komunistiniai rašeivos sukūrė įvairiausių legendų apie birželio 22-ąją. Aš esu girdėjęs net tokią: „Mes ramiai gyvenome, bet mus užpuolė...“ Jeigu tikėsime komunistų propagandistų išmonėmis, išeitų, kad Sovietų Sąjunga ne pati savo noru pradėjo Antrąjį pasaulinį karą, o vos ne prievarta buvo į jį įtraukta.

Kad birželio 22-osios versija atrodytų panašesnė į tiesą, sovietinė propaganda „paramstė“ šią datą specialiais „ramsčiais“: viena, sugalvojo „ikikarinį laikotarpį“, kurį sudaro dveji metai iki birželio 22-osios; antra, sugalvojo skaičių – 1418 karo dienų. Tai buvo padaryta tam atvejui, jeigu koks nors smalsuolis pamėgintų pats nustatyti karo pradžios datą. Pradėjęs skaičiuoti atgal nuo to momento, kai Europoje pasibaigė karas, jis būtinai (kaip buvo numatę sovietiniai falsifikatoriai) baigs tuo „lemtinguoju sekmadieniu“.

Tačiau labai paprasta išsklaidyti birželio 22-osios mitą. Dėl to reikia lengvai stuktelėti į vieną „ramstį“: pavyzdžiui, į „ikikarinį laikotarpį“. Ir tada visa konstrukcija bumbtelės kartu su „lemtingąja data“ ir 1418 „didžiojo tėvynės karo“ dienų.

Tokio „ikikarinio laikotarpio“ niekada nebuvo. Jis prasimanytas. Užtenka prisiminti, kad per „ikikarinį laikotarpį“ VISOS SSRS kaimynės Europoje tapo SSRS agresijos aukomis. Raudonoji armija nė nemanė tuo pasitenkinti ar nutraukti kruvinus „išvaduojamuosius žygius“ į Vakarus, o toliau į vakarus už SSRS buvo tik Vokietija (SSRS gynybos liaudies komisaro 1940 m. lapkričio 7 d. įsakymas Nr. 400).

1939 metų rugsėjį SSRS pasiskelbė esanti neutrali ir per „ikikarinį laikotarpį“ užgrobė teritoriją, kurioje gyveno daugiau kaip 23 milijonai žmonių. Ar ne per daug neutraliai valstybei?

Užgrobtose teritorijose Raudonoji armija ir NKVD siaubingai piktadariavo. SSRS konclageriai buvo pilni Europos šalių kareivių ir karininkų, paimtų į nelaisvę. Buvo sunaikinta tūkstančiai belaisvių karininkų (ne tik lenkų). Ar neutrali šalis naikins belaisvius karininkus? Ir iš kur neutralioje šalyje atsirado tūkstančiai belaisvių karininkų, be to, „ikikariniu laikotarpiu“?

Vis dėlto įdomu: Vokietija užpuolė Lenkiją, vadinasi, Vokietija yra Europos, taigi ir pasaulinio, karo iniciatorė ir dalyvė. Sovietų Sąjunga padarė tą patį ir tą patį mėnesį, bet ji nelaikoma karo iniciatore. Ir Sovietų Sąjungos dalyvavimas pasauliniame kare skaičiuojamas tik nuo 1941 metų birželio 22 dienos. Betgi kodėl?

Lenkas kareivis, nužudytas kovoje su Raudonąja armija, vadinamas Antrojo pasaulinio karo dalyviu ir jo auka, o jį nužudęs sovietinis kareivis vadinamas „neutraliu“. Tačiau tame pačiame mūšyje Lenkijos teritorijoje nužudytas sovietinis kareivis laikomas žuvusiu ne karo, o taikos metu, „ikikariniu laikotarpiu“.

Vokietija užgrobė Daniją – ir tai yra karo aktas, nors didelių mūšių nebuvo. Sovietų Sąjunga užgrobė, taip pat be mūšio, tris Baltijos valstybes, labai panašias į Daniją ir geografine padėtimi, ir

gyventojų skaičiumi, ir kultūra, tradicijomis. Tačiau SSRS veiksmai nelaikomi karo aktu.

Vokietija užgrobė Norvegiją – taigi agresija plečiasi, o Sovietų Sąjunga prieš tai praliejo kraujo upes kaimyninėje Suomijoje. Tačiau kruvinas Vokietijos padarytų nusikaltimų sąrašas pradedamas 1939 metų rugsėjo 1-osios data, o Raudonosios armijos padarytų nusikaltimų Antrajame pasauliniame kare sąrašas pradedamas tik nuo 1941 metų birželio 22-osios. Kodėl?

„Ikikariniu laikotarpiu" Raudonoji armija įnirtinguose mūšiuose neteko šimtų tūkstančių savo kareivių. Vokietijos kariuomenės nuostoliai per tą patį laiką buvo kur kas mažesni. Sprendžiant iš nuostolių, Vokietija turi daugiau pagrindo laikyti save neutralia 1939–1940 metais.

Raudonosios armijos veiksmai „ikikariniu laikotarpiu" oficialiai vadinami „vakarinių sienų saugumo didinimu". Tai netiesa. Sienos buvo saugios tada, kai SSRS kaimynėmis buvo neutralios Europos valstybės. Kol nebuvo bendrų su Vokietija sienų, Hitleris apskritai negalėjo užpulti SSRS, juo labiau netikėtai. Tačiau Stalinas planingai naikino neutralias Europos valstybes ir tiesė bendrą sieną su Vokietija. SSRS sienų saugumas dėl to jokiu būdu negalėjo padidėti.

Vis dėlto jeigu ir pavadinsime agresiją prieš šešias neutralias Europos valstybes „sienų saugumo didinimu", tai kodėl taip nesakome kalbėdami apie Hitlerį? Argi jis, grobdamas gretimas valstybes, nedidino savo sienų saugumo?

Man prieštaraujama: „ikikariniu laikotarpiu" Sovietų Sąjunga nekariavo vieno ištisinio karo, tai buvo serija karų ir įsiveržimų su pertraukomis tarp jų. Bet juk ir Hitleris su pertraukomis kariavo ne vieną karą. Kodėl jam taikome kitus standartus?

Įrodinėjama, kad Sovietų Sąjunga „ikikariniu laikotarpiu" niekam formaliai karo nebuvo paskelbusi, todėl jos negalima laikyti karo dalyve. Atleiskite, bet ir Hitleris ne visada formaliai paskelbdavo karą. Sovietinės propagandos pranešimais, 1941 metų birželio 22 dieną taip pat niekas niekam formaliai karo

nepaskelbė. Tai kodėl ši data laikoma skiriamąja riba tarp karo ir taikos?

Birželio 22-oji – tai diena, kai vienos valstybės ginkluotosios pajėgos pradėjo pulti kitos valstybės ginkluotąsias pajėgas jau vykstant karui, kuriame abi valstybės seniai dalyvavo.

Sugautas nusikaltėlis pradeda aiškinti, kas atsitiko nuo to momento, kai gavo per sprandą, bet nutyli, kad jis pats iki tol gatvėse plėšė ir žudė žmones. Raudonoji propaganda, kaip ir pagautas nusikaltėlis, pradeda dėstyti karo istoriją nuo to momento, kai užsienio kariuomenė įžengė į Sovietų Sąjungos teritoriją, ir vaizduoja Sovietų Sąjungą esant nekalta auka. Užtenka dėtis *nekalta* auka.

Geriau prisiminkime tikrai nekaltus žmones, žuvusius „ikikariniu laikotarpiu" nuo armijos „išvaduotojos" durtuvų. Imkime rašyti karo istoriją ne nuo birželio 22-osios, o nuo to momento, kai komunistinės ordos, nepaskelbusios karo, smogė į nugarą krauju aptekusiai Lenkijai, kurios didvyriška kariuomenė nelygioje kovoje mėgino sustabdyti į rytus besiveržiantį Hitlerį. Rašykime karo istoriją ne nuo birželio 22-osios, o nuo tos dienos, kai Stalinas nusprendė pradėti karą.

2

1939 metų rugsėjo 1-ąją, švintant, Vokietijos kariuomenė pradėjo karą su Lenkija. Tačiau dvidešimtajame amžiuje karas Europoje automatiškai tampa pasauliniu karu. Jis iš tikro tuoj pat apėmė Europą ir beveik visą pasaulį.

Keistas aplinkybių sutapimas, bet kaip tik tą dieną – 1939 metų rugsėjo 1-ąją – SSRS Aukščiausiosios Tarybos 4-ojoje neeilinėje sesijoje buvo priimtas visuotinės karo prievolės įstatymas. Tokio įstatymo nebuvo per visą SSRS istoriją.

Įdomus dalykas: kol Hitleriu buvo gąsdinami vaikai (ir suaugusieji), kol Hitleris buvo laikomas išgama ir žmogėdra, nereikėjo

visuotinės karo prievolės. Bet vos tik buvo pasirašyta nepuolimo sutartis, jos skubiai prireikė.

1939 metų rugsėjis – „keisto karo“ vakaruose pradžia. Rytuose tuo pačiu laiku prasidėjo ne mažiau keista taika.

Ir kodėl Sovietų Sąjungai prireikė visuotinės karinės prievolės? Komunistai vienu balsu atsako: tą dieną prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, mes nenorėjome jame dalyvauti, bet ėmėmės atsargumo priemonių. Sovietų Sąjungos maršalas K. Mereckovas yra vienas iš daugelio, kurie teigia, kad įstatymas turėjo labai svarbią reikšmę ir buvo priimtas „jau prasidėjusio Antrojo pasaulinio karo sąlygomis“ (Liaudies tarnyboje. P. 181).

Ir vis dėlto įsivaizduokime Lenkijos ir Vokietijos sieną tą tragišką rytą: tamsa, rūkas, šaudymas, variklių gaudesys. Mažai žmonių Lenkijoje suvokė, kas gi čia darosi: provokacija ar netyčia kilęs nesankcionuotas konfliktas. O štai SSRS Aukščiausiosios Tarybos deputatai (čiabanai debesyse esančiose ganyklose ir žymūs elnių augintojai Užpoliarės ganyklose) jau žino: ne provokacija, ne konfliktas, ne Vokietijos ir Lenkijos ir net ne Europos karas – prasidėjo pasaulinis karas. Reikia mums, deputatams, skubiai susirinkti Maskvoje (neeilinė sesija!) ir priimti atitinkamus įstatymus. Tiktai nesuprantama, kodėl tie patys deputatai taip karštai nesureagavo, kai toks pat dalykas prasidėjo prie Sovietų Sajungos ir Vokietijos sienos 1941-aisiais?

Rugsėjo 1-osios rytą ne tik Lenkijos vyriausybė, ne tik Vakarų šalių vyriausybės nežinojo, kad prasidėjo naujas pasaulinis karas, – pats Hitleris to nežinojo.

Jis pradėjo karą su Lenkija tikėdamasis, kad tai bus lokalinė akcija, kaip Čekoslovakijos užėmimas. Ir tai visai ne Gebelso propaganda. Sovietiniuose šaltiniuose kalbama apie tą patį.

Aviacijos generolas pulkininkas A. Jakovlevas (tuo metu – asmeninis Stalino referentas): „Hitleris buvo įsitikinęs, kad Anglija ir Prancūzija nekariaus už Lenkiją“ (Gyvenimo tikslas. P. 212).

Vadinasi, Hitleris nežinojo, kad pradėjo Antrąjį pasaulinį karą, o štai draugai Kremliuje tai puikiai žino! Ir dar vienas da-

lykas: kelias iki Maskvos nėra artimas. Kai kuriems deputatams reikia 7–10 ar net 12 dienų keliauti iki jos. Kitaip tariant, kažkas **dar prieš prasidedant karui** davė signalą deputatams susirinkti Kremliuje, kad galėtų aptarti Europoje **prasidėjusį** karą. Dar daugiau pasakysiu: **prieš pasirašant Molotovo ir Ribentropo paktą**.

Kad ir kaip mėginsime nustatyti tikslią datą, kada prasidėjo Antrasis pasaulinis karas ir kada į jį įstojo SSRS, tai visada bus **1939 metų rugpjūčio 19 diena**.

Stalinas ne kartą ir anksčiau slaptuose pasitarimuose aiškino savąjį Europos „išvadavimo" planą: „Įtraukti Europą į karą, bet patiems būti neutraliems, paskui, kai priešai išsekins vienas kitą, mesti ant svarstyklių lėkštės visą Raudonosios armijos galią" (T. 6. P. 158; T. 7. P. 14).

1939 metų rugpjūčio 19 dieną Politinio biuro posėdyje buvo galutinai nuspręsta įgyvendinti šį planą.

Žinios apie Politinio biuro posėdį ir priimtus nutarimus, galima sakyti, tuoj pat pateko į Vakarų spaudą. Prancūzijos agentūra Havas paskelbė pranešimą apie priimtus nutarimus.

Kaip visiškai slaptas Politinio biuro protokolas galėjo patekti į Vakarų spaudą? Nežinau. Vis dėlto galėjo būti keletas būdų. Vienas įtikinamiausių galbūt toks: vienas ar keletas Politinio biuro narių, išsigandę Stalino planų, nutarė jį sulaikyti. Atvirai protestuoti jie negalėjo. Tebuvo vienas būdas priversti Staliną atsisakyti savo planų: paskelbti tuos planus Vakaruose. Politinio biuro nariai, ypač tie, kurie kontroliavo Raudonąją armiją, karinę pramonę, karo žvalgybą, NKVD, propagandą, Kominterną, turėjo tokią galimybę. Šis variantas nėra toks fantastiškas, kaip gali atrodyti iš pirmo žvilgsnio.

1917 metais Politinio biuro nariai Zinovjevas ir Kamenevas, norėdami sužlugdyti Spalio perversmą, „buržuazinėje" spaudoje paskelbė Lenino ir Trockio planus. Dar sykį kartoju, kad nežinau, kaip dokumentas pateko į Vakarus, tik pabrėžiu, kad buvo būdų jam ten patekti.

Stalinas žaibiškai ir labai neįprastai sureagavo į agentūros Havas pranešimą. Laikraštyje „Pravda“ jis paskelbė paneigimą. Stalino paneigimas yra labai rimtas dokumentas, ir jį reikia perskaityti visą. Štai jis:

„DĖL MELAGINGO AGENTŪROS HAVAS PRANEŠIMO

„Pravdos“ redaktorius kreipėsi į drg. Staliną su klausimu: kaip žiūri drg. Stalinas į agentūros Havas pranešimą apie „Stalino kalbą“, esą jo pasakytą „Politiniame biure rugpjūčio 19“, kur esą pabrėžiama mintis, jog „karas turi trukti kuo ilgiau, kad išsektų abi kariaujančios pusės“.

Drg. Stalinas atsiuntė tokį atsakymą:

„Šis agentūros Havas pranešimas, kaip ir daugelis kitų jos pranešimų, yra melas. Aš, aišku, negaliu žinoti, kokiame kafešantane sufabrikuotas šis melas. Tačiau kad ir kaip meluotų ponai iš agentūros Havas, jie negali paneigti tai, jog:

a) ne Vokietija užpuolė Prancūziją ir Angliją, o Prancūzija ir Anglija užpuolė Vokietiją ir prisiėmė atsakomybę už dabartinį karą;

b) prasidėjus karo veiksmams, Vokietija kreipėsi į Prancūziją ir Angliją su taikos pasiūlymais, o Sovietų Sąjunga atvirai palaikė Vokietijos taikos pasiūlymus, nes ji manė ir dabar tebėra tos nuomonės, kad greičiau pasibaigus karui iš esmės palengvėtų visų šalių ir tautų padėtis;

c) valdantieji Anglijos ir Prancūzijos sluoksniai šiurkščiai atmetė Vokietijos taikos pasiūlymus ir Sovietų Sąjungos pastangas pasiekti, kad greičiau baigtųsi karas.

Tokie yra faktai.

Kaip gali šituos faktus paneigti kafešantano politikai iš agentūros Havas?

J. Stalinas“

(„Pravda“. 1939 m. lapkričio 30 d.)

Tegul skaitytojai patys sprendžia, kas yra „melas“ – agentūros Havas pranešimas ar Stalino paneigimas. Manau, kad pats

Stalinas praėjus kuriam laikui vargu ar būtų pakartojęs savo žodžius.

Stalino paneigime atvirai skelbiamas melas ir matyti, kad jis neteko šaltakraujiškumo, kas jam anksčiau nebuvo būdinga; visa tai liudija agentūros Havas labui. Šiuo atveju užgauta nepaprastai jautri styga, todėl toks buvo atgarsis. Per sovietų valdžios dešimtmečius Vakarų spauda daug rašė apie Sovietų Sąjungą ir apie patį Staliną. Bolševikai ir Stalinas buvo kaltinami visomis mirtinomis nuodėmėmis. Apie Staliną buvo rašoma, kad jis yra policijos provokatorius, kad jis nužudė savo žmoną, kad jis yra despotas, sadistas, diktatorius, žmogėdra, budelis ir t. t. Tačiau Stalinas niekada nesivelidavo į polemiką su „buržuaziniais rašeivomis". Tad kodėl tylus, šaltakraujis Stalinas taip nusmuko, kad ėmė keiktis kaip turgaus boba ir šiurkščiai įžeidinėti? Atsakymas tėra vienas: agentūra Havas atskleidė slapčiausius Stalino ketinimus. Kaip tik todėl Stalinas taip neįprastai reaguoja. Jam vis tiek, ką pamanys apie jo paneigimą būsimosios kartos (beje, jos nieko apie jį nemano), Stalinui svarbu dabar išlaikyti paslaptyje savo planą bent metus, kol Europos šalys nusilpnins viena kitą niokojamame kare.

Pabandykime sutikti su Stalino argumentais: taip, Havas pranešimas – tai tiesiog „melas, sufabrikuotas kafešantane". Tokiu atveju turime žavėtis agentūros Havas žurnalistais. Jeigu jie tikrai prasimanė savo pranešimą, tai šitai buvo padaryta puikiai išmanant marksizmą-leninizmą, pažįstant Stalino charakterį ir kruopščiai moksliškai išnagrinėjus karinę bei politinę Europos padėtį. Aišku, agentūros Havas žurnalistai nusimanė apie padėtį kur kas geriau už Hitlerį ir Vakarų demokratijų lyderius. Jeigu agentūros Havas pranešimas buvo prasimanytas, tai čia yra tas atvejis, kai išmonė visiškai atitinka tikrovę.

Praėjus daugeliui metų, kai visi seniai buvo užmiršę agentūros Havas pranešimą ir Stalino paneigimą, Sovietų Sąjungoje buvo paskelbta trylika Stalino raštų tomų. Tarp Stalino darbų yra jo kalbos, pasakytos slaptuose CK posėdžiuose. 1939 metais agentūros Havas žurnalistai negalėjo susipažinti su tomis kalbomis. Tačiau

Stalino raštų publikacija patvirtina, kad Stalino planas buvo paprastas ir genialus – jis buvo būtent toks, kaip aprašė Prancūzijos žurnalistai. Dar 1927 metais uždarame CK posėdyje Stalinas pasakė, jog kilus karui reikia būti neutraliems tol, kol „priešininkės šalys išsekins viena kitą tarpusavio kovoje, kuri bus ne jų jėgoms". Ši mintis paskui buvo ne sykį kartojama uždaruose posėdžiuose. Stalinas manė, kad Europoje kilus karui Sovietų Sąjunga neišvengiamai taps jo dalyve, bet ji turi įstoti į karą paskutinė, su naujomis jėgomis, – tiesiog pasirodyti finale žaidimo prieš tuos, kurie kovodami bus jau nusilpę.

Tačiau ir Stalino pirmtakai yra kalbėję tą patį. Su nedaugeliu bendražygių aptardamas savo planą, Stalinas paprasčiausiai citavo Leniną ir pabrėžė, kad idėja priklauso Leninui. Bet ir Leninas nebuvo originalus. Jis savo ruožtu sėmėsi idėjų iš neišsenkančios marksizmo statinės. Šiuo atžvilgiu įdomus yra F. Engelso laiškas E. Bernšteinui, rašytas 1883 metų birželio 12 dieną: „Visi tie įvairaus plauko dykaduoniai turi pirma vienas kitam perkąsti gerkles, sunaikinti ir sukompromituoti vienas kitą ir šitaip mums parengti dirvą."

Stalinas skyrėsi nuo savo pirmtakų ir sekėjų tuo, kad mažiau kalbėjo, o daugiau veikė.

3

Labai svarbu žinoti, ką Stalinas kalbėjo Politinio biuro posėdyje 1939 metų rugpjūčio 19 dieną. Tačiau jeigu to ir nežinotume, vis tiek matome jo darbus, ir jie dar akivaizdžiau atskleidžia Stalino užmačias. Praėjus vos keturioms dienoms po Politinio biuro posėdžio, Kremliuje buvo pasirašyta Molotovo ir Ribentropo sutartis, didžiausias sovietinės diplomatijos laimėjimas per visą jos istoriją ir šauniausia Stalino pergalė per visą jo nepaprastą karjerą. Pasirašius sutartį, Stalinas džiaugsmingai šūkavo: „Apgavau! Apgavau Hitlerį!" Stalinas iš tikrųjų apgavo Hitlerį taip, kaip niekas

nieko per visą dvidešimtąjį amžių nebuvo apgavęs. Praėjus vos pusantros savaitės po sutarties pasirašymo Hitleris kariavo dviem frontais, t. y. Vokietija nuo pat pradžių pateko į tokią padėtį, kad galėjo tik pralaimėti karą (ir pralaimėjo).

Kitaip tariant, jau 1939 metų rugpjūčio 23 dieną **Stalinas buvo laimėjęs Antrąjį pasaulinį karą – dar Hitleriui jo nė nepradėjus**.

Tiktai 1940 metų vasarą Hitleris suprato esąs apgautas. Jis pamėgino taip pat apgauti Staliną, bet buvo per vėlu. Hitleris galėjo tikėtis tik šaunių taktinių pergalių, bet strateginė Vokietijos padėtis buvo katastrofiška. Ji vėl atsidūrė tarp dviejų girnapusių: iš vienos pusės – Didžioji Britanija savo neprieinamose salose (ir JAV už jos nugaros), o iš kitos pusės – Stalinas. Hitleris sutelkė dėmesį į vakarus, bet puikiai suvokė, kad Stalinas rengia puolimą, kad Stalinas vienu smūgiu gali perkirsti naftos aortą Rumunijoje ir paralyžiuoti visą Vokietijos pramonę, armiją, aviaciją ir laivyną. Hitleris sutelkė dėmesį į rytus, bet susilaukė strateginio bombardavimo, o paskui – įsiveržimo iš vakarų pusės.

Kalbama, kad Stalinas laimėjo tik Didžiosios Britanijos ir JAV remiamas bei padedamas. Šventa teisybė! Čia ir yra Stalino didybė, kad jis, didžiausias Vakarų priešas, sugebėjo pasinaudoti Vakarais gindamas ir stiprindamas savo diktatūrą. Tuo Stalinas ir yra genialus, kad sugebėjo suskaldyti savo priešus ir sumušti juos kaktomis. Kaip tik dėl tokios įvykių eigos Vakarų laisvoji spauda įspėjo dar 1939 metais, kai Stalinas žodžiais vaizdavo neutralitetą, o iš tikrųjų buvo svarbiausias ir klastingiausias karo įkvėpėjas ir dalyvis.

7 skyrius

„KARO BAZĖS DIDINIMAS“

Nacionalinis Vokietijos išsivadavimas – tai proletarinė revoliucija, apimanti Centrinę bei Vakarų Europą ir sujungianti ją su Rytų Europa tarsi Jungtines Sovietų Valstijas.

L. Trockis

1

Išvijusi Bonapartą iš Rusijos, Rusijos kariuomenė pergalingai įžengė į Paryžių. Neradusi ten Bonaparto, Rusijos kariuomenė dainuodama patraukė namo. Rusams karo tikslas buvo sutriuškinti priešo kariuomenę. Jeigu niekas daugiau Maskvai negrasina, tai ir Rusijos kariuomenei nebėra ko veikti Vakarų Europoje.

Rusija ir Sovietų Sąjunga skiriasi viena nuo kitos karo tikslais. 1923 metais M. Tuchačevskis, jau išgarsėjęs masinėmis taikių gyventojų žudynėmis Centrinėje Rusijoje, Šiaurės Kaukaze, Urale, Sibire, Lenkijoje, teoriškai pagrindė karo tikslą – „susidaryti sąlygas laisvai naudoti prievartą, dėl to pirmiausia reikia sunaikinti priešo ginkluotąsias pajėgas“ („Voina i revoliucija“. Rinkinys Nr. 22. P. 188). Priešo kariuomenės sutriuškinimas ir „visiškas jos sunaikinimas“ – tai ne karo ir prievartos pabaiga, o tik parengiamoji stadija, tik pirmas žingsnis, kad būtų galima „laisvai naudoti prievartą“. „Kiekviena mūsų užimta teritorija jau yra sovietinė teritorija, kurioje bus įgyvendinama darbininkų ir valstiečių valdžia“ (Sovietų Sąjungos maršalas M. Tuchačevskis. Rinktiniai raštai. T. 1. P. 258).

Savo veikale „Šiuolaikinės strategijos klausimai“ Tuchačevskis atkreipė dėmesį į tai, jog sovietiniai štabai „turi laiku duoti nurodymus politinei valdybai ir atitinkamiems organams, kad sudary-

tų vienų ar kitų rajonų revoliucinius komitetus ir kitus vietinius administracinius aparatus“ (Ten pat. P. 196). Kitaip tariant, sovietiniai štabai labai slaptai rengia „išvadavimo“ operaciją, bet tai darydami turi įspėti komisarus ir „atitinkamus organus“, kad organizuotų komunistinį administracinį „išvaduotų“ rajonų aparatą: Raudonoji armija ant savo durtuvų atneš kaimynams laimingą gyvenimą kartu su iš anksto sukurtais vietinės valdžios organais.

Užgrobtų teritorijų sovietizavimas „laisvo prievartos naudojimo“ metodu ir „išvaduotų“ rajonų visų išteklių panaudojimas, kad būtų galima vėl „vaduoti“, Tuchačevskio buvo „moksliškai“ pavadinti „karo bazės didinimu“. Šį terminą Tuchačevskis pavartojo net 1928 metų „Didžiojoje sovietinėje enciklopedijoje“.

Adolfas Hitleris 1941 metų kovo 30 dieną pasakė kalbą, kurioje savo generolams išdėstė karo Rytuose tikslus: sutriuškinti karines pajėgas, sunaikinti komunistinę diktatūrą, sukurti tikrą socializmą ir paversti Rusiją baze karui toliau tęsti. Beveik nėra jokio skirtumo tarp Hitlerio ir Tuchačevskio. Abu socialistai, abu kliedi apie pasaulio užgrobimą, abu planuoja nugalėtas teritorijas panaudoti „karo bazei didinti“. Rengdamas įsiveržimą, Hitleris iš anksto suformavo administracinį savo naujų teritorijų aparatą, betgi ir Tuchačevskis dar 1923 metais siūlė daryti tą patį.

Idėjos tos pačios, tik sovietiniai specialistai išsakė jas gerokai anksčiau už Adolfą Hitlerį. Tuchačevskis būtų buvęs geras gauleiteris, bet jis nebuvo strategas.

Net teoriškai Tuchačevskio „taraninės strategijos“ metodas buvo visai nevykęs. Tuchačevskio strategija – tai metodas šachmatininko, kuris stengiasi užimti šachmatų lentoje kuo daugiau tuščių langelių, nes mano, kad priešo figūrų naikinimas yra antraeilis dalykas. Pamėginkite šachmatų lentoje (tai pats primityviausias dviejų mažų armijų karo modelis, joms nereikia nei pinigų, nei duonos, ir jos yra net tokios nuolankios, kad pasirengusios pasiaukojamai įvykdyti visus jūsų paliepimus) pritaikyti Tuchačevskio metodą. Kas atsitiks? Atsitiks tai, kas atsitiko Tuchačevskiui prie Vyslos 1920 metais.

Komunistai mus įtikinėja, kad Stalinas, sunaikinęs Tuchačevskį, visiškai paneigė jo metodus. Ne. Stalinas paneigė tik nepriimtiną, neišvengiamai artinantį pralaimėjimą Tuchačevskio metodą, bet paliko ir leido kitiems plėtoti „karo bazės didinimo" idėją.

2

Be Tuchačevskio ir į jį panašių, Stalinas turėjo tikrų strategų. Pirmasis ir šauniausias iš jų buvo Vladimiras Triandafilovas – operatyvinio meno tėvas. Ne kas kitas, o jis 1926 metais knygoje „Šiuolaikinių armijų operacijų užmojis" pirmą kartą bendrais bruožais suformulavo „tolimosios operacijos" teoriją. Paskui Triandafilovas knygoje „Šiuolaikinių armijų operacijų pobūdis" išplėtojo savo idėjas. Šios knygos ir dabar sudaro sovietinio karybos meno pagrindą. V. Triandafilovas rado žmonių, kurie suprato jo idėjas, ir prastumė juos į Generalinį štabą. Tarp Triandafilovo mokinių buvo ir būsimasis Generalinio štabo viršininkas Sovietų Sąjungos maršalas A. Vasilevskis. G. Žukovas Triandafilovo idėjomis pasinaudojo visose savo operacijose, pradedant Chalchin Golu.

Aišku, Triandafilovas negalėjo normaliai bendrauti su „genialiuoju" Tuchačevskiu. Triandafilovas atvirai šaipėsi iš „senosios strategijos" menkumo, nurodė šarlatanišką Tuchačevskio požiūrį į karybos meną ir visišką karybos neišmanymą. Galima tik stebėtis Triandafilovo drąsa: Tuchačevskis buvo tiesioginis jo viršininkas. Tuchačevskio pavydas ir kerštas neišvengiamai turėjo išsilieti ant užsispyrėlio teoretiko, todėl Triandafilovas žinojo neišvengsiąs jam skirto likimo ir Tuchačevskio neapykantos.

Ir vis dėlto, atmesdamas Tuchačevskio karinį metodą, Triandafilovas visiškai perėmė ir išplėtojo jo skubaus „išvaduotų" teritorijų sovietizavimo idėjas. „Reikia per trumpą laiką (2–3 savaites) sovietizuoti ištisas valstybes, o didesniosiose per 3–4 savaites visiškai sovietizuoti labai dideles sritis... Organizuojant

revoliucinius komitetus, bus labai sunku tikėtis vietinių jėgų. Tik dalį techninio personalo ir labai mažai atsakingų darbuotojų bus galima rasti vietoje. Visi atsakingi darbuotojai ir net dalis techninio personalo turi būti atsivežta... Tokių darbuotojų, reikalingų atsikariautoms sritims sovietizuoti, reikės be galo daug" (Šiuolaikinių armijų operacijų pobūdis. P. 177–178).

Triandafilovas atkreipė dėmesį, kad būtų negerai atitraukti Raudonosios armijos kovos dalinius sovietizacijai vykdyti. Visiškai neblogai būtų tuo tikslu turėti kokių nors specialių dalinių. Tegul Raudonoji armija sutriuškina priešą, o specialūs daliniai atkariautame užnugaryje įveda tikrąjį socializmą.

Hitleris, tiesą sakant, vėliau išsakė tokį požiūrį: Vermachtas sutriuškina priešą, SS įveda „naują tvarką".

Triandafilovas prilygino karybos meną tiksliesiems mokslams. Jis sukūrė formules, kaip matematiškai apskaičiuoti labai tolimas milijoninių armijų puolimo operacijas. Tos formulės tokios pat grakščios kaip ir geometrijos teoremos. Triandafilovas pasiūlė savo formules visiems puolimo etapams, tarp jų ir sovietinių politinių lyderių skaičiui kiekviename užgrobtų teritorijų administraciniame vienete apskaičiuoti.

Kaip pavyzdį Triandafilovas pateikė penkių Lenkijos vaivadijų nuo Sovietų Sąjungos sienos iki Sano upės administracinės sudėties kiekybinius skaičiavimus. Triandafilovas siūlė atliekant sovietizaciją pasinaudoti užsienio komunistais, gyvenusiais Sovietų Sąjungoje: numatoma grobti teritorijas iki pat Atlanto, todėl vien SSRS komunistų čia nepakaks.

3

Komunistiniai istorikai mus įtikinėja, kad Stalinas padalijo Lenkiją, nes bijojo Hitlerio, norėjo taikos ir t. t. Tačiau komunistai „užmiršta", kad dar prieš Molotovo ir Ribentropo sutartį, net prieš ateinant Hitleriui į valdžią sovietiniuose štabuose buvo

matematiškai tiksliai parengti Europos sovietizavimo planai. Be to, Lenkijos teritorija nuo sienos iki Sano upės, kuri pagal Molotovo ir Ribentropo sutartį atiteko Sovietų Sąjungai, buvo paprasčiausias pavyzdys, kaip reikia toliau sovietizuoti Europą.

Molotovo ir Ribentropo sutartis atvėrė duris sovietizacijai. Stalinas viską parengė ne tik teoriškai. Sovietiniai štabai rengė operacijas visiškai slaptai, bet neužmiršo nurodyti politiniams komisarams ir „atitinkamiems organams" būti gerai pasirengusiems atlikti sovietizaciją.

1939 metų rugsėjo 17-osios naktį NKVD brigados vadas I. Bogdanovas davė įsakymą čekistams: „Baltarusijos fronto armijos 1939 metų rugsėjo 17 dieną apyaušriais pradeda puolimą, kad pagelbėtų sukilusiems Baltarusijos darbininkams ir valstiečiams..." Taigi revoliucija Lenkijoje prasidėjo, darbininkai ir valstiečiai susitvarkys patys, o Raudonoji armija ir NKVD jiems tiktai pagelbės... Rezultatai žinomi. Katynė – taip pat vienas iš tokio „pagelbėjimo" padarinių. Beje, Stalinas nelabai bijojo Hitlerio, kaip mėgina įtikinti komunistai. Jeigu Stalinas būtų Hitlerio bijojęs, tai būtų išsaugojęs lenkų karininkus ir Vokietijai įsiveržus būtų metęs juos kartu su dešimtimis tūkstančių lenkų kareivių partizanauti Lenkijos teritorijoje. Tačiau Stalinas nebuvo numatęs gintis nuo Hitlerio. Jis ne tik neišnaudojo lenkų potencialo, bet ir išvaikė savus partizanų būrius, kurie iš anksto buvo sudaryti tam atvejui, jeigu prasidėtų karas.

Suomijos sovietizacija buvo rengiama dar kruopščiau. Kai „Suomijos kariauna pradėjo ginkluotas provokacijas", Stalinas jau turėjo rezervą – Suomijos komunistinį „prezidentą", „ministrą pirmininką" ir visą „vyriausybę", įskaitant vyriausiąjį „laisvosios demokratinės Suomijos" čekistą. Estijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Besarabijoje ir Bukovinoje taip pat atsirado „liaudies atstovų", reikalavusių prisidėti prie „broliškos šeimos", atsirado (nuostabiai greitai) revoliucinių komitetų pirmininkų, liaudies tarėjų, deputatų ir kt.

Sovietizacija įsisiūbuoja, o Stalinas didina partinių administratorių rezervą naujiems žygiams. 1940 metų kovo 13

dieną Politinis biuras priėmė nutarimą atestuoti visus nomenklatūrinius partijos darbuotojus ir suteikti visiems karinius laipsnius. **Visa partija iš pusiau karinės tampa grynai karinė**. Gynybos liaudies komisariatui Politinis biuras iškėlė uždavinį atestuoti visą nomenklatūrą ir suteikti jai karinius laipsnius. Buvo nutarta, jog „partijos komitetų darbuotojai privalo sistemingai kartoti karinį rengimą, kad bet kuriuo metu pašaukti į DVRA* ir DVRL** galėtų eiti pareigas, atitinkančias jų kvalifikaciją“ (Politinio biuro nutarimas „Dėl partijos komitetų darbuotojų pakartotinio karinio rengimo bei peratestavimo ir dėl jų mobilizavimo į DVRA tvarkos“, priimtas 1940 m. kovo 13 d.). Atkreipkime dėmesį į žodžius: „galėtų eiti pareigas, atitinkančias jų kvalifikaciją“. Kokia gi partijos veikėjo kvalifikacija, juk jis tik rajono komiteto sekretorius? Taigi juos ir pašauktus į armiją numatoma padaryti rajonų komitetų (miestų, sričių komitetų ir kt.) sekretoriais.

Nuo 1940 metų gegužės iki 1941 metų vasario buvo peratestuoti (t. y. išlaikė egzaminus ir perėjo komisijas) 99 tūkstančiai atsargos partinių darbuotojų, iš jų 63 tūkstančiai vadovaujančių „partijos komitetų darbuotojų“. Pakartotinis nomenklatūros rengimas vyksta sparčiai. Ir ne tik pakartotinis rengimas. Vyksta šaukimas. 1941 metų birželio 17 dieną dar 3700 nomenklatūrinių vadovų gauna įsakymą pereiti kariuomenės žinion!

Rengiamasi dar vienai sovietizacijai?

4

Ne tik partijos veikėjai sovietizavo Estiją, Lietuvą, Latviją, Vakarų Ukrainą ir Vakarų Baltarusiją, Besarabiją ir Bukoviną, bet prikišo savo ranką ir „atitinkami organai“. Už „liaudies atstovų“

---

* Darbininkų ir valstiečių raudonoji armija. – *Vert.*

** Darbininkų ir valstiečių raudonasis laivynas. – *Vert.*

5

Tačiau didžiausią NKVD jėgą sudarė ne pasienio kariuomenė. Be jos, NKVD turėjo daug operatyvinės, konvojinės, apsaugos kariuomenės pulkų ir divizijų. Visi jie intensyviai naikino „priešiškus elementus“ ir „valė teritorijas“. Žiemos kare tai darė aštuoni NKVD pulkai, neskaitant pasieniečių atskirųjų batalionų, kuopų ir formuočių. NKVD veiksmų užmojį „valant užnugarį“ galima pailiustruoti operacija, kuri buvo atlikta 1944 metais 1-ojo Baltarusijos fronto užnugaryje. Operacijoje dalyvavo penki NKVD pasienio, septyni NKVD operatyvinės kariuomenės, keturi kavalerijos pulkai, atskirieji batalionai, žvalgybinė aviacija. Iš viso kariuomenę sudarė 50 tūkstančių žmonių. „Apdorojamas plotas“ – 30 tūkstančių kvadratinių kilometrų (Ten pat. P. 181). Tačiau ir iki Hitleriui užpuolant NKVD dirbo ne mažesniu mastu, tiesiog niekur neskelbiami 1940 metais Estijoje, Lietuvoje, Latvijoje, Vakarų Ukrainoje ir Vakarų Baltarusijoje, Bukovinoje ir Besarabijoje įvykdytų operacijų duomenys. Tačiau argi mažai paskelbta ta tema duomenų ne apie budelius, bet apie jų aukas?

1940 metais NKVD veiksmai buvo daug intensyvesni negu 1944-aisiais, 1945-aisiais ir kitais metais. Užtenka prisiminti, kad 1940 metais – tai Katynės metai. Tačiau lenkų karininkai buvo naikinami ne tik Katynėje – mažiausiai dar dviejose vietose, o ir aukų buvo ne mažiau kaip Katynėje. Bet juk ir lietuvių karininkus tada taip pat naikino, ir latvių, ir estų. Ir ne tik karininkus, bet ir mokytojus, dvasininkus, policininkus, rašytojus, teisininkus, žurnalistus, darbščiuosius valstiečius, verslininkus ir kitus gyventojų sluoksnius, lygiai kaip Raudonojo teroro metais rusų liaudį. NKVD veiksmų mastas didėjo... bet staiga kažkas pasikeitė: nuo 1941 metų vasario vis daugiau NKVD kovos dalinių pradėta telkti prie valstybės sienų...

6

Komunistiniai profesoriai dabar kiek pajėgdami mėgina sumenkinti Raudonosios armijos galią ir padidinti Vermachto pajėgumą. Dėl to jie griebiasi šiurkščiausių klastočių ir falsifikacijų. Vokietijoje suskaičiuojamos visos divizijos: Vermachtas ir SS. Sovietų Sąjungoje skaičiuojamos tik Raudonosios armijos divizijos, o rinktinės, gerai parengtos, visiškai sukomplektuotos ir ginkluotos NKVD divizijos visai neįtraukiamos, jos „užmirštos". Komunistai pareiškė, kad pačiame pasienyje buvo 47 sausumos bei 6 jūrų pasieniečių būriai (prilygstantys pulkams) ir 11 NKVD operatyvinės kariuomenės pulkų, iš viso apie 100 tūkstančių žmonių. Tai tiesa. Bet ne visa. Vokietijos įsiveržimo metu prie pačių sienų buvo ne tik pulkų, bet ir be galo gausių NKVD atskirųjų batalionų, be to, ištisos NKVD divizijos. Pavyzdžiui, NKVD 4-oji divizija (vadas – NKVD pulkininkas F. Mažyrinas) stovėjo prie Rumunijos sienos, o šios divizijos NKVD 57-ojo pulko padaliniai – tiesiog ant pasienio tiltų. Šalia sienų stovėjo NKVD 8-oji motorizuotoji šaulių divizija. Rusų Ravos rajone buvo NKVD 10-oji divizija, o NKVD 16-asis kavalerijos pulkas, priklausantis tai divizijai, buvo sutelktas pasienio užkardose. NKVD 21-oji motorizuotoji šaulių divizija buvo prie Suomijos sienos. NKVD 1-oji divizija (NKVD pulkininkas S. Donskovas) stovėjo ten pat. NKVD 22-oji motorizuotoji šaulių divizija vokiečių suvestinėse minima septintą dieną po įsiveržimo į Lietuvą.

NKVD daliniai buvo pritraukti neįtikėtinai arti sienų. Kai kurie stovėjo, galima sakyti, per kelis metrus nuo sienos. Pavyzdžiui, NKVD 132-asis atskirasis batalionas buvo Bresto tvirtovės Tiraspolio įtvirtinimo punkte. Gynybos tikslais? Ne. Tvirtovė gynybai nebuvo ruošiama, joje kilus karui buvo numatyta palikti vieną paprastosios kariuomenės šaulių batalioną. O gal NKVD bataliono paskirtis – saugoti sieną? Jokiu būdu ne, tam tikslui šalia, tose pačiose kareivinėse, buvo 17-asis pasienio būrys (pulkas), o NKVD 132-asis batalionas – ne pasieniečių, o KONVOJININKŲ.

Jis buvo naudojamas lydėti „priešams“ iš Vakarų Baltarusijos, bet štai jį įkurdino VAKARINIAME Vakarų Bugo krante. Batalionas kol kas nieko nedaro – labai sunkus kelias į Sovietų Sąjungą: reikia čekistus perkelti valtimis per Bugą į senąją citadelę, ten reikia pereiti daugybę vartų ir tiltelių, perlipti griovius, pereiti Muchavecą ir vėl – grioviai, pylimai ir bastionai. Tvirtovėje priešų nėra, o iki miesto toli. Taigi batalionas kol kas ilsisi. Tiraspolio įtvirtinimo punktas (Pasienio sala) – tai išvis lenkų, tiksliau, tuo metu – vokiečių teritorijoje, ir norint patekti į Vokietiją tereikia pereiti tiltelį.

Kiekvienas tyrėjas padarys didelių atradimų, jeigu tik imsis rimtai nagrinėti NKVD kariuomenės sudėtį ir dislokaciją Vokietijos įsiveržimo išvakarėse. O mes skubėkime pirmyn, nėra laiko čia stovėti, čia duomenų – daugybei tomų. Tik tiek noriu pasakyti, kad 132-asis konvojinis batalionas buvo ne vienintelis.

Aš radau tikslių duomenų, kad prie pat sienos stovėjo ne tik NKVD konvojiniai batalionai bei pulkai, bet ir konvojinės divizijos. Pavyzdžiui, jau minėta NKVD 4-oji divizija įsitvirtino ant pasienio tiltų, nutiestų per Prutą. Turbūt tam atvejui, jeigu juos reikėtų susprogdinti susiklosčius sunkesnei padėčiai? Visai ne. Tiltai buvo užminuoti, bet paskui juos išminavo ir šalia jų pastatė NKVD diviziją. Vienais duomenimis, NKVD 4-oji divizija buvo tarsi apsaugos (kaip SS, pasistenkite suprasti žodį „apsaugos“), bet daug kitų duomenų rodo (pavyzdžiui, VIŽ. 1973. Nr. 10. P. 46), kad 4-oji divizija – tai konvojinė. Tai patvirtina ir pulkininkas F. Mažyrinas, divizijos vadas, senas gulago vilkas, ištarnavęs konvojuje visą savo karjeros laiką.

Ką gi gulaginė apsauga rengėsi vesti per pasienio tiltus?

8 skyrius

KAM ČEKISTAMS REIKALINGA HAUBICŲ ARTILERIJA

Triuškinsime žvėrį jo paties guolyje.

Valstybės saugumo generalinis komisaras

L. Berija. 1941 m. vasaris

1

Baudžiamoji komunistų mašina turi du pagrindinius mechanizmus: organus ir kariuomenę. Turima galvoje, aišku, ne Raudonoji armija, o ČK–GPU–NKVD specialioji kariuomenė. Raudonoji armija kariauja su išorės, baudžiamoji kariuomenė – su vidaus priešu, todėl ir vadinama vidaus kariuomene.

Įtvirtinant komunistinę diktatūrą, baudžiamoji kariuomenė buvo svarbesnė už baudžiamuosius organus. Svarbiausi baudėjų ginklai tais šauniais laikais buvo šarvuotis, tricolė patranka, kulkosvaidis. Vidaus karas su savo liaudimi žiaurumu ir aukų skaičiumi niekuo nesiskyrė nuo paprasčiausio grobikiško karo. Visos baudžiamosios kariuomenės veiksmams koordinuoti buvo įsteigta Vyriausioji valdyba (VV). Praėjus kuriam laikui, baudžiamoji mašina pakeisdavo pavadinimą taip pat paprastai kaip gyvatė savo odą, likdama po senovei gyvate. Tačiau organas, koordinuojantis baudžiamosios kariuomenės veiksmus, lieka tas pats – Vyriausioji valdyba. Ši organizacija ir jai pavaldi kariuomenė darė baisias piktadarybes visoms tautoms, gyvenančioms Sovietų Sąjungoje.

Stiprėjant komunistinei diktatūrai, organai darosi vis įtakingesni. Svarbiausiu teroro ginklu tampa girgždanti plunksna skundiko, dildė dantims nudildyti tardytojo ir „nagano“ sistemos re-

volveris budelio rankoje. Baudžiamoji kariuomenė nesumažėja, jos užduotis – daryti kratas, rengti gaudynes, suėmimus, konvojuoti, saugoti baudžiamąsias ir „pataisos“ įstaigas. Be to, baudžiamoji kariuomenė saugo vadus, vyriausybės ryšius, valstybės sienas. Kario baudėjo įvaizdis pasikeitė. Dabar tai ne nusikaltėlis, vilkintis jūreiviškus marškinėlius, o apsauginis su kailiniais poliariniame vėjyje: atkištas durklas ir ištikimas šuo pašonėje. Baudėjai šarvuočių nebeturi. Jie nereikalingi.

Teroras įsisiūbuoja, nuslopsta ir vėl sustiprėja. Štai ir 1937-ieji. Komunistai tikina, kad 1937 metai – teroro pradžia. Ne. Jis prasidėjo 1917-aisiais. Viršūnė – 1930 metai. Tiesiog 1937 metais teroras visai logiškai pasiekė viršutinį sluoksnį, po kirviu pateko ir komunistai, todėl tuos metus jie ir prisimena. O kai jakirai ir tuchačevskiai krauju užliejo ištisas gubernijas, šitai nebuvo teroras. 1937 metai – ne pradžia, o greičiau pergalingas teroro finalas. Praėjo metai, ir visuotinis valymas tapo atrankinis. Tame etape baudėjams net kulkosvaidžiai pasidarė nelabai tereikalingi: jų kolegos ne itin priešinosi patekę po savosios mėsmalės peiliais.

Taigi Didysis valymas sėkmingai baigtas, teroras smarkiai sumažėjo, iš kalėjimų ir lagerių išleidžiama dalis zekų ir planuojama dar jų išleisti. Kas susidarius tokiai padėčiai turi ištikti baudžiamąją kariuomenę ir Vyriausiąją valdybą, kuriai ji pavaldi? Iš tikrųjų Vyriausiąją valdybą reikia likviduoti. Taip ir atsitiko. Valymas buvo baigtas 1938 metų pabaigoje. Kitų metų pradžioje dingsta Ježovas, ir tuoj pat, 1939 metų vasario 2 dieną, Liaudies Komisarų Tarybos nutarimu likviduojama SSRS NKVD Pasienio ir vidaus kariuomenės vyriausioji valdyba.

Natūralu būtų manyti, kad vietoj panaikintos Vyriausiosios valdybos bus įkurtas kažkoks naujas tos pačios paskirties organas, bet žemesnio rango. Taip logiškai atrodo. Bet dabar atsitiko visai nelogiškas dalykas.

1939 metų vasario 2 dieną vietoj vienos Vyriausiosios valdybos buvo įkurtos ŠEŠIOS savarankiškos NKVD VV, besirūpinančios kariuomene ir sprendžiančios karinius klausimus:

volveris budelio rankoje. Baudžiamoji kariuomenė nesumažėja, jos užduotis – daryti kratas, rengti gaudynes, suėmimus, konvojuoti, saugoti baudžiamąsias ir „pataisos“ įstaigas. Be to, baudžiamoji kariuomenė saugo vadus, vyriausybės ryšius, valstybės sienas. Kario baudėjo įvaizdis pasikeitė. Dabar tai ne nusikaltėlis, vilkintis jūreiviškus marškinėlius, o apsauginis su kailiniais poliariniame vėjyje: atkištas durklas ir ištikimas šuo pašonėje. Baudėjai šarvuočių nebeturi. Jie nereikalingi.

Teroras įsisiūbuoja, nuslopsta ir vėl sustiprėja. Štai ir 1937-ieji. Komunistai tikina, kad 1937 metai – teroro pradžia. Ne. Jis prasidėjo 1917-aisiais. Viršūnė – 1930 metai. Tiesiog 1937 metais teroras visai logiškai pasiekė viršutinį sluoksnį, po kirviu pateko ir komunistai, todėl tuos metus jie ir prisimena. O kai jakirai ir tuchačevskiai krauju užliejo ištisas gubernijas, šitai nebuvo teroras. 1937 metai – ne pradžia, o greičiau pergalingas teroro finalas. Praėjo metai, ir visuotinis valymas tapo atrankinis. Tame etape baudėjams net kulkosvaidžiai pasidarė nelabai tereikalingi: jų kolegos ne itin priešinosi patekę po savosios mėsmalės peiliais.

Taigi Didysis valymas sėkmingai baigtas, teroras smarkiai sumažėjo, iš kalėjimų ir lagerių išleidžiama dalis zekų ir planuojama dar jų išleisti. Kas susidarius tokiai padėčiai turi ištikti baudžiamąją kariuomenę ir Vyriausiąją valdybą, kuriai ji pavaldi? Iš tikrųjų Vyriausiąją valdybą reikia likviduoti. Taip ir atsitiko. Valymas buvo baigtas 1938 metų pabaigoje. Kitų metų pradžioje dingsta Ježovas, ir tuoj pat, 1939 metų vasario 2 dieną, Liaudies Komisarų Tarybos nutarimu likviduojama SSRS NKVD Pasienio ir vidaus kariuomenės vyriausioji valdyba.

Natūralu būtų manyti, kad vietoj panaikintos Vyriausiosios valdybos bus įkurtas kažkoks naujas tos pačios paskirties organas, bet žemesnio rango. Taip logiškai atrodo. Bet dabar atsitiko visai nelogiškas dalykas.

1939 metų vasario 2 dieną vietoj vienos Vyriausiosios valdybos buvo įkurtos ŠEŠIOS savarankiškos NKVD VV, besirūpinančios kariuomene ir sprendžiančios karinius klausimus:

– NKVD Pasienio kariuomenės VV;
– NKVD Apsaugos kariuomenės VV;
– NKVD Konvojinės kariuomenės VV;
– NKVD Geležinkelio kariuomenės VV;
– NKVD Karinio tiekimo VV;
– NKVD Karinės statybos VV.

Pasibaigus Didžiajam valymui, ne tik smarkiai pagausėjo baudžiamoji kariuomenė, bet ir labai pagerėjo jos kokybė: SSRS vyriausybės nutarimu baudžiamoji kariuomenė vėl užima vyraujančią padėtį, ji nustumia baudžiamuosius organus į pagalbininkų vietą. Didžiojo valymo pabaiga – tai neregėto baudžiamosios kariuomenės galios didinimo pradžia. Ji vėl apginkluojama: gauna šarvuotų traukinių, naujausios konstrukcijos šarvuočių (BA-10), haubicų artilerijos, pagaliau tankų ir aviacijos.

Ima gausėti visų rūšių, įvairiausios paskirties baudžiamoji kariuomenė. NKVD kariuomenė pasidaro tokia didelė, kad jai vadovauti įsteigiamos specialios pareigos – liaudies komisaro pavaduotojas kariuomenei (NKVD generolas leitenantas J. Maslenikovas).

Tačiau keistas dalykas: SOVIETŲ SĄJUNGOS TERITORIJOJE BAUDŽIAMOJI KARIUOMENĖ NEBEREIKALINGA. Naujas valymas 1939 metais Sovietų Sąjungoje aiškiai nenumatomas – šalis priversta paklusti ir padaryta visiškai priklausoma nuo Stalino. Jeigu ir būtų numatytas dar vienas valymas, tai revolverių, dildžių, botagų ir bizūnų būtų visiškai pakakę. Kam čekistams reikalingos haubicos?

2

NKVD kariuomenė didinama įvairiausiomis kryptimis. 1939 metais buvo įkurta NKVD užtvarų tarnyba. Galima paprieštarauti sakant, kad užtvarų būriai buvo sudaryti 1942 metų liepą gynybos liaudies komisaro įsakymu Nr. 227. Ištyrę viešus sovietinius

šaltinius, darome paprastą išvadą: draugai Trockis, Tuchačevskis, Jakiras, Jegorovas ir daugelis kitų neįsivaizdavo karo be užtvarų tarnybos ir visada plačiai naudojo ją Pilietinio karo metais. Užtvarų būrių uždavinys – stiprinti kariuomenę kovoje, ypač puolamojoje. Išsidėstęs kariuomenės užnugaryje, užtvarų būrys „drąsina" savo puolančias grandis kulkosvaidžių serijomis į pakaušį, sulaiko karius, norinčius savavališkai atsitraukti, vietoje žudo neklusniuosius. Aišku, taikos metu užtvarų tarnyba nereikalinga. Vos pasibaigus Pilietiniam karui, užtvarų būriai buvo pertvarkyti į baudžiamuosius, apsaugos ir konvojinius.

O štai 1939 metų liepą užtvarų būriai buvo slapta atgaivinti.

Yra žinoma, kad dar prieš pasirašant Molotovo ir Ribentropo sutartį Sovietų Sąjunga buvo pradėjusi slapta formuoti armijas vakariniuose šalies rajonuose. Kiekvienoje armijoje buvo NKVD atskirasis motorizuotas šaulių pulkas, sudarytas ne iš batalionų, o iš užtvarų būrių.

Be armijų pulkų, dar buvo NKVD atskirieji motorizuotieji šaulių pulkai, priklausę frontų sudėčiai. Pavyzdžiui, 1941 metų birželį vien Pietų fronto užnugaryje buvo dešimt NKVD pulkų, atskirasis būrys ir atskirasis batalionas (VIŽ. 1983. Nr. 9. P. 31).

Be NKVD motorizuotųjų šaulių pulkų, buvo kuriami NKVD atskirieji užtvarų būriai, kurie tuojau pat būdavo įtraukiami į formuojamų korpusų ir armijų sudėtį.

Sovietiniuose šaltiniuose galime rasti daugybę žinių apie aktyvius užtvarų būrių veiksmus ne nuo 1942 metų liepos, bet nuo pat pirmų karo valandų. Štai labai tipiškos eilutės apie pirmas tris karo dienas. Generolas pulkininkas L. Sandalovas: „Čia aš dislokuoju armijos užtvarų būrį... Juos stabdė užtvarų būriai" (Išgyvenimai. P. 108, 143).

Keista: Vokietijos puolimo mes nelaukėme, o sudaryti ir išdėstyti užtvarų būrių prie pat sienos neužmiršome.

3

Nuo 1939 metų pradžios smarkiai didėja NKVD pasienio kariuomenė. Iki tol nuo Lenino laikų Sovietų Sąjungoje buvo šešios pasienio apygardos. Dabar jų jau aštuoniolika, ir kiekviena nauja apygarda kiekybiškai didesnė už senąsias. Kiekvienoje šalyje pasienio kariuomenė yra gynybinė jėga, bet Sovietų Sąjunga ne tokia kaip visos valstybės, ir mes jau galėjome pastebėti sovietinių pasieniečių agresyvumą. SSRS pasienio kariuomenė ne tik pajėgi savarankiškai pulti, bet ir – o tai svarbiausia – visada buvo bazė specialios paskirties (SP) formuotėms sudaryti. Žiūri į kurią nors pasienio užkardą: kepurės žalios, sąžinė švari, šuniukai amsi, siena uždaryta, kyla taikus dūmelis ir liejasi jaudinanti daina. Viskas kaip reikiant. Savo forma – lyg ir pasieniečiai, o štai turiniu – SP.

SP – tai agresyviausios visos sovietinės baudžiamosios mašinos smogiamosios formuotės. SP daliniai išgarsėjo savo žiaurumu (net pagal CK standartus) Pilietiniame kare. Po karo SP buvo smarkiai sumažintos. Liko tik viena SP divizija Maskvos rajone (NKVD 1-oji SP divizija, vadas NKVD brigados vadas Pavelas Artemjevas).

Bet štai 1939 metų rugpjūčio pradžioje G. Žukovas rengiasi netikėtai smogti Japonijos kariuomenei. Jis gauna NKVD atskirąjį specialios paskirties batalioną, sudarytą iš 502 žmonių. Nedaug, bet tai – rinktiniai vaikinai, įpratę žudyti. Svarbiausias specialios paskirties bataliono uždavinys – „išvalyti pafrontės užnugarį“ (Sovietų Sąjungos sienų sargybiniai. P. 106). Batalionas šauniai padirbėjo, ir Žukovas buvo patenkintas.

Atrodo, šis batalionas ir buvo pirmoji kregždė, po kurios atsirado gausybė specialios paskirties formuočių. Jos pasipylė virtinėmis ir buvo sudaromos iš rinktinių pasienio dalinių ten, kur netrukus turėjo įvykti „išvadavimas“ ir „esminiai socialiniai bei ekonominiai pertvarkymai“. Antai iš Kijevo apygardos pasienio kariuomenės politinio skyriaus 1939 metų rugsėjo 17 dienos pra-

nešimo sužinome, jog specialios paskirties batalionai jau suformuoti ir pasirengę atlikti įvairias užduotis.

Specialios paskirties batalionai pirmieji peržengė sieną „vaduodami" Lenkiją, Besarabiją, Bukoviną, Estiją, Latviją, Lietuvą, Suomiją. Jų uždavinys: netikėtu smūgiu padaryti nepavojingus priešo pasienio postus, toliau, veikiant puolančios kariuomenės priešakyje, užimti tiltus, traukyti ryšių tinklą, naikinti nedideles priešo grupes, terorizuoti gyventojus. Kai Raudonoji armija specialios paskirties batalionus aplenkia, šie ima valyti teritoriją, suiminėti nepageidaujamus elementus ir juos likviduoti. NKVD specialios paskirties batalionus jau galime rasti minimus oficialioje pasienio kariuomenės istorijoje (Dokumentai Nr. 185, 193). Ir štai darbo rezultatai: „Per sieną konvojuota apie 600 belaisvių, tarp kurių yra karininkų, dvarininkų, popų, žandarų, policininkų..." (Ten pat. Dokumentas Nr. 196). Dabartinėje publikacijoje sakinys nutrauktas, ir mes nežinome, kokių „belaisvių" ten dar buvo. („Popus" ir „dvarininkus" dabartinė sovietinė cenzūra nesivaržydama paliko tarp „belaisvių", bet kažką dabartiniame tekste teko išbraukti, kad nedingtų didvyrio aureolė viršum žmogaus su šunimi žalios kepurės.) Dokumentas datuotas 1939 metų rugsėjo 19-ąja, ir jame aprašoma padėtis tik vienoje mažoje NKVD pasienio užkardoje. Tai buvo trečia sovietinio „išvaduojamojo žygio" į Lenkiją diena. (Dabar tas „vadavimas" aiškinamas kaip noras apsaugoti savo sienas nuo Hitlerio. Jeigu taip, tai reikia bent jau vietos gyventojų prieš save nenuteikti. Kam gi varyti „dvarininkus" ir „popus" per sieną į Sąjungą ir vadinti juos „belaisviais"? Beje, SP daugumos „belaisvių" nepersiuntė į gulagą, bet pasiliko savo žinioje. Pavyzdžiui, lagerio, kuriame buvo SP dalinių suimti Estijos karininkai, indeksą sudarė raidės „O" ir „N"*. To visiškai pakanka, kad galėtume padaryti išvadą: draugas Stalinas neplanavo kada nors tuos žmones paleisti gyvus.)

---

* O – *osoboje*, N – *naznačenije (rus.)* – speciali paskirtis. – *Vert.*

Tačiau grįžkime į 1939 metų rugsėjo 19 dieną prie Lenkijos sienos. 600 „belaisvių“ – tai tik lašas didžiuliame sraute, kuris plūdo ne per vieną pasienio užkardą – per visas; jis plūstelėjo pirmą „išvadavimo“ dieną ir nuolat didėjo. Specialios paskirties batalionai daugiausia padirbėjo 1941 metų birželio 14-ąją. Tą baisią dieną buvo deportuoti taikūs gyventojai iš pasienio rajonų. Dauguma jų niekada neišvydo gimtinės. Tai buvo ta diena, kai TASS'as perdavė tokį naivų, tokį raminamą pranešimą, kad karo nebus. Beje, anapus sienos SS batalionai įvykdė lygiai tokią pat gyventojų iškeldinimo iš pasienio juostos operaciją. Kiekvienas agresorius, prieš įvesdamas kariuomenę į pasienio juostą, iškelia iš jos gyventojus. Vokietijos įsiveržimas buvo rengiamas dviem savaitėm anksčiau negu Sovietų Sąjungos, todėl gyventojų iškeldinimo operacija anapus sienos vyko ne birželio 14, o 12 dieną.

Po birželio 14 dienos atsitiko įvykis, kurio istorikai nedrįsta mums paaiškinti. NKVD specialios paskirties batalionai „išvalė“ visą pasienio juostą ir joje PASILIKO. Kodėl? Suprantama, kad baudėjų būna ten, kur atsiranda jiems darbo. Aišku, kodėl hitleriniai baudėjai pasiliko pasienio juostoje: jie rengėsi valyti Rusiją. O štai mūsų brangieji sovietiniai baudėjai, ką gi jie veikia pasienio juostoje? Išėjus iš spaudos šiai knygai, komunistai atgaline data paaiškins, kad baudėjus Stalinas telkė prie sienų gynybos sumetimais. Jeigu taip, ar ne geriau pasienio juostoje laikyti paprastų pėstininkų? O jeigu jų trūktų, tai ir baudėjus paversti pėstininkais? Tačiau Stalinas neišformuoja anksčiau sudarytų NKVD SP batalionų ir sudaro naujus batalionus, o be jų, dar ir SP pulkus. Ir štai atsirado 2-oji SP divizija, o paskui – visas NKVD SP korpusas (vadas – NKVD divizijos vadas Šmyriovas, komisaras – Čiumakovas, štabo viršininkas – NKVD pulkininkas Vinogradovas).

Drauge Stalinai, kokias dar teritorijas jūs rengėtės „valyti“? Priekyje nieko nėra, tik Vokietija ir jos sąjungininkės. Nejaugi Vokietiją?

4

1941 metų antrojoje pusėje, kai reikalas privertė, Stalinas sukūrė ne paprastus pionierių batalionus ir pulkus, net ne brigadas, ne divizijas ir ne korpusus, o DEŠIMT PIONIERIŲ ARMIJŲ. Jos perkasė šalį nuo jūros iki jūros, padarė užtvarų ir kliūčių, kurių nepajėgtų įveikti jokia pasaulio kariuomenė. O štai tų pačių metų pirmojoje pusėje Stalinas pionierių armijų neformavo ir nė neplanavo formuoti, lygiai kaip nekūrė nei pionierių korpusų, nei divizijų, nei brigadų. 1941-ųjų pirmojoje pusėje draugas Stalinas sprendė kitas problemas ir kūrė visai ne gynybinę kariuomenę.

1941 metų pirmojoje pusėje sukuriama dar viena NKVD Vyriausioji valdyba, šį kartą grynai karinė: NKVD Operatyvinės kariuomenės vyriausioji valdyba. Jos vadovu Stalinas paskiria SP veteraną Pavelą Artemjevą, kuris tuo laiku jau turėjo NKVD generolo leitenanto laipsnį. Naujoji VV beregint paklūsta bemiegiam Stalino ritmui. Išskleidžiama kariuomenė. Pagrindinis kovinis vienetas, pavaldus VV, – NKVD motorizuotoji šaulių divizija (MŠD). Jau veikia dešimtys divizijų, o žmonių – šimtai tūkstančių. Kiekvienos motorizuotosios šaulių divizijos sudėtis: tankų pulkas (arba batalionas), du trys motorizuotieji šaulių pulkai, haubicų artilerijos pulkas ir kiti daliniai. Kiekvienoje NKVD motorizuotojoje šaulių divizijoje – daugiau kaip 10 tūkstančių žmonių. Vos sudarytos, naujos divizijos tuoj permetamos prie sienos. Tik prie vakarinės. Gal gynybai? Ne. Jeigu tenisininkas laukia priešininko smūgio, tai geriau jo laukti ne prie pat tinklo, o toliau nuo jo, kad būtų geriau matyti, kur smūgis nukreiptas, ir kad būtų galima laiku sureaguoti. Lygiai taip ir judrieji junginiai: norint atremti smūgį, jiems reikia laikytis toliau nuo sienos, kad turėtų laiko ir erdvės gynybiniam manevrui atlikti. O jeigu tenisininkas skubiai šoka prie tinklo (motorizuotoji šaulių divizija – prie sienos), tai šitaip padaro ne norėdama gintis. Prie pat tinklo – geriausia vieta smūgiuoti, bet prasčiausia priešininko smūgiui atremti.

Tai, kad čekistai turėjo tikslą pulti, patvirtina ir NKVD kariuomenėje buvę haubicų artilerijos pulkai. Mažo ir vidutinio kalibro patrankos šaudo pažemiu, todėl jos labai tinkamos gynybai: pažeminę ugnimi mes priverčiame puolantį priešą sustoti, gulti, įsirausti į žemę. Bet kai pasikeičiame vaidmenimis, – mes puolame, o priešas tranšėjose ginasi, – patrankos nelabai naudingos: trajektorijos eina pažemiu, sviediniai lekia virš priešo tranšėjų nepadarydami jam bėdos, ir tokiu atveju puolančiajam reikia haubicų. Haubica skiriasi nuo patrankos stačia trajektorija. Ji tinkama, kai reikia išvaryti iš apkasų ir tranšėjų besiginančią kariuomenę. Jeigu rengiamės puolamajam karui, gaminame haubicas, o jeigu gynybiniam – patrankas, ir, aišku, tokiu atveju apginkluojame patrankomis kovinę, bet ne baudžiamąją kariuomenę.

Sovietų Sąjungos teritorijoje baudžiamosios divizijos su sunkia puolamąja ginkluote nereikalingos: maištai ir sukilimai seniai nuslopinti; Machno ir Antonovas nebesukels visos Rusijos gaisro. Naujose žemėse, užgrobtose pagal Molotovo ir Ribentropo paktą, dvejus metus siautėjo teroras, bet taip pat apsieita be tankų ir haubicų, o kai jų labai prireikdavo, kreipdavosi į Raudonąją armiją. Drįstu manyti, jog NKVD motorizuotosios šaulių divizijos buvo kuriamos 1941 metų pirmojoje pusėje, kad būtų galima veržtis į Vokietiją, kitaip tariant, tokiai situacijai, kai Raudonosios armijos kariai įsiveržia į priekį nesiveldami į ilgas kautynes ir palikdami už savęs ištisas stipraus priešo įgulas ir nesumuštus dalinius. Štai kovai su jais ir reikalingos galingos, gerai ginkluotos baudžiamosios divizijos. Jeigu manoma kitaip, esu pasirengęs tą nuomonę išklausyti ir ją paneigti. Gynybinės versijos prašom nekelti. Gynybiniame kare galingos judrios, kruopščiai sukomplektuotos ir puikiai ginkluotos NKVD motorizuotosios šaulių divizijos yra visiškai nereikalingos, lygiai taip pat kaip pačioje karo pabaigoje, kai Raudonoji armija įžengė į Vokietijos teritoriją, nereikalingos pasidarė baudžiamosios SS divizijos. Įsiveržęs 1941 metų birželio 22-ąją, Hitleris padarė Berijos tankistus, motorizuotuosius šaulius ir artileristus bedarbiais. NKVD Operaty-

vinės kariuomenės vyriausioji valdyba gynybiniame kare buvo visiškai nenaudinga. Ji nuvyto tarsi gėlytė, pasodinta į netinkamą dirvą. Jau ketvirtą karo dieną (kai kuriais duomenimis – antrą) Stalinas paima P. Artemjevą iš Vyriausiosios valdybos ir palieka ją be vadovo. Po 1941 metų NKVD motorizuotosios šaulių divizijos nebebuvo kuriamos, o visos buvusios paverčiamos paprastomis Raudonosios armijos šaulių divizijomis. Antai NKVD 8-oji MŠD padaryta DVRA 63-iąja šaulių (vėliau – 2-ąja gvardijos), NKVD 13-oji MŠD tampa DVRA 95-ąja šaulių (vėliau 75-ąja gvardijos), NKVD 21-oji MŠD paversta DVRA 109-ąja šaulių divizija. Iš viso iš NKVD į DVRA buvo perkeltos 29 divizijos (Generolas majoras V. Nekrasovas // VIŽ. 1985. Nr. 9. P. 29). Gynybiniame kare reikalinga paprasta, o ne baudžiamoji pėstininkija.

O štai 1944 metais Raudonoji armija ir paskui ją NKVD pagaliau atsidūrė Centrinėje Europoje ir įvedė darbininkų ir valstiečių valdžią, paskleidė socialinį teisingumą, kitokių gėrybių. Ir nereikia manyti, kad laimingo gyvenimo kūrimo mechanizmas buvo konstruojamas ir gerinamas 1944 metais. Ne, Stalinas sukonstravo jį iki Vokietijos įsiveržimo. Paprasčiausiai Adolfas Hitleris iki 1944-ųjų neleido Josifui Stalinui tuo mechanizmu naudotis, be to, jis pagadino mechanizmą taip, kad laimingą gyvenimą pavyko sukurti tik kai kuriose Europos šalyse – ne pagrindinėse ir ne amžinai.

9 skyrius

KODĖL APRŪPINIMO RUOŽAS KARO IŠVAKARĖSE BUVO SUNAIKINTAS

Minos – galingas dalykas, bet tai priemonė silpniesiems, tiems, kurie ginasi. Mums reikia ne tiek minų, kiek išminavimo prietaisų.

Sovietų Sąjungos maršalas
G. Kulikas. 1941 m. birželio pradžia

1

Besirengianti gintis šalis savo kariuomenę dislokuoja ne prie pat sienos, o teritorijos gilumoje. Tada priešas negali vienu netikėtu smūgiu sutriuškinti pagrindinių besiginančiųjų pajėgų. Besiginanti pusė pasienio rajonuose iš anksto įrengia aprūpinimo ruožą, t. y. vietovės ruožą, kuriame gausu spąstų, užtvarų, kliūčių, minų laukų. Tame ruože besiginanti pusė tyčia nestato pramonės įmonių ir neplėtoja transporto, nelaiko čia nei didelių karinių formuočių, nei daug atsargų. Atvirkščiai, tame ruože ji iš anksto pasirengia susprogdinti visus esančius tiltus, tunelius ir kelius.

Aprūpinimo ruožas – tai tam tikras skydas, kurį besiginanti pusė naudoja prieš agresorių. Patekęs į šį ruožą, agresorius nebegali greitai judėti, jo kariuomenė patiria nuostolių dar prieš susidūrimą su pagrindinėmis besiginančiųjų pajėgomis. Aprūpinimo ruože veikia tik nedideli, tačiau labai judrūs besiginančios pusės būriai. Jie veikia iš pasalų, netikėtai užpuola ir greitai pasitraukia į naujas, iš anksto parengtas linijas. Šie būriai dedasi esą pagrindinės pajėgos. Agresorius priverčiamas sustoti, išskleisti savo kariuomenę, eikvoti sviedinius tuščiuose plotuose, o tuo metu nedideli būriai slapčia ir greitai pasitraukia ir rengia pasalą naujose linijose.

Patekęs į aprūpinimo ruožą, agresorius nebeturi svarbiausio savo pranašumo – dingsta netikėtumas. Kol jis alinasi kaudamasis su nedideliais priedangos būriais, besiginančios pusės pagrindinės pajėgos turi laiko pasirengti sutikti agresorių gynybai patogiose linijose.

Kuo platesnis aprūpinimo ruožas, tuo geriau. Košės sviestu nepagadinsi. Veržđamasis per platų ruožą, agresorius nejučiom išsiduoda, kokia yra pagrindinė jo judėjimo kryptis. Dingus pranašumui – netikėtumui, agresorius pats tampa auka: aprūpinimo ruožo plotis jam nežinomas, todėl jis nežino ir to, kada susidurs su pagrindinėmis besiginančiųjų pajėgomis, o tai gerai žino besiginantieji.

Daugelį amžių ir net tūkstantmečių, nuo priešistorinių laikų slavų gentys kūrė tvirtus aprūpinimo ruožus, be galo ištęstus ir labai plačius. Buvo daromos įvairios užtvaros, svarbiausios iš jų – medžių. Medžių užtvaros – tai miško ruožas, kuriame medžiai nukertami aukščiau žmogaus ūgio taip, kad kamienas liktų sukibęs su kelmu. Medžių viršūnės guldomos kryžmai į priešo pusę ir prispaudžiamos prie žemės basliais. Tankios šakos apkapojamos, o storos nusmailinamos. Užtvaros plotis ten, kur priešo pasirodymas beveik neįtikėtinas, keliasdešimt metrų. Tačiau prie labiausiai tikėtinų priešo judėjimo kelių medžių užtvaros būdavo nepaprastai plačios: 40–60 kilometrų neįveikiamų užtvarų, sustiprintų stačiatvorėmis, kliūtimis, vilkduobėmis, baisiais spąstais, galinčiais sulaužyti arkliams kojas, gudriausios konstrukcijos žabangais. Rusijos valstybės užtvarų ruožai tęsėsi šimtus kilometrų, o Didysis užtvarų ruožas, įrengtas šešioliktajame amžiuje, – daugiau kaip 1500 kilometrų. Už užtvarų ruožų buvo statomos tvirtovės ir miestai-tvirtovės. Medžių užtvaras atidžiai saugojo nedideli judrūs būriai. Jie netikėtai smogdavo priešui ir, nesiveldami į ilgalaikes kautynes, tuoj pat dingdavo daugybėje labirintų. Mėginimai juos persekioti brangiai atsieidavo agresoriui: užtvarose būdavo takų, kuriais naudotis galėjo tik juos padarę žmonės, o jų nepažįstančiuosius užtvarų labirintai atvesdavo į spąstų ir pasalų zonas.

Užtvarų rajonuose buvo draudžiama kirsti mišką ir tiesti kelius. Rusijos valstybei plečiantis į pietus, senų ruožų niekas nenaikino, juos labai saugojo ir stiprino, o prie naujų sienų rengė naujas įtvirtinimų linijas, statė tvirtoves, įtvirtintus miestus, prieš kuriuos kūrė naujus užtvarų ruožus. Septynioliktojo amžiaus pabaigoje priešas, sumanęs pulti Maskvą iš pietų, būtų turėjęs įveikti vieną po kito aštuonis užtvarų ruožus, kurių bendras plotis – 800 kilometrų. Nė viena pasaulio kariuomenė, net šiuolaikinė, to neįveiktų. Bet jeigu priešas ir nueitų visą šį tūkstančio kilometrų kelią, vis tiek netikėtai užpulti negalėtų: per daug laiko ir jėgų reikėtų atiduoti keliui prasiskinti, per daug aukų būtų dėl netikėtų besiginančiųjų nedidelių būrių antpuolių. Net jeigu priešas ir įveiktų visa tai, kančių kupino kelio gale jo lauktų gerai sumobilizuota, neišsekusi, pasirengusi kautynėms rusų armija.

Aprūpinimo ruožai neprarado reikšmės ir dvidešimtajame amžiuje, net jo pabaigoje: prie SSRS ir Kinijos sienos yra įrengtas įtvirtintų rajonų ir užtvarų ruožas – „Plieno juosta“, besitęsianti keletą tūkstančių kilometrų, jo plotis – nuo 1–2 iki 20 ir daugiau kilometrų, jame panaudotos kliūtys, žinomos tūkstančius metų, ir branduoliniai fugasai.

Prieš Antrąjį pasaulinį karą Raudonosios armijos vadai puikiai suvokė aprūpinimo ruožo reikšmę ir turėjo karčios veikimo jame patirties. Vienas iš pavyzdžių: 1920 metais Raudonoji armija pateko į Lenkijos kariuomenės įrengtą aprūpinimo ruožą. Štai kaip tai aprašo vyriausiasis artilerijos maršalas N. Voronovas: „Lenkijos kariuomenė atsitraukdama griovė viską – stotis, geležinkelius, tiltus, ji degino kaimus, pasėlius, daržines su šienu. Judėti pirmyn mums buvo labai sunku. Kiekvieną upelį turėjome forsuoti brisdami arba naudodami parankines priemones. Vis sunkiau buvo dėl šaudmenų“ (Karinėje tarnyboje. P. 34).

Turėdama tokią patirtį, Raudonoji armija pati sukūrė stiprų aprūpinimo ruožą prie savo sienų, ypač vakarinių. Specialios vyriausybinės komisijos tyrė vakarinius šalies rajonus ir nustatė, kurios zonos gali būti lengviausiai prieinamos priešo, o kurios –

sunkiausiai. Paskui VISI valstybės vakarinių rajonų tiltai buvo parengti susprogdinti. Tiltų apsaugos komandos buvo apmokytos sprogdinimo darbų ir buvo pasirengusios juos atlikti. Pavyzdžiui, šešiasdešimties metrų ilgio geležinkelio tiltas prie Olevsko galėjo būti parengtas susprogdinti esant dubliuotai sprogdinimo sistemai per dvi su puse minutės (I. Starinovas. Minos laukia savo valandos. P. 24). Be tiltų, susprogdinti buvo rengiamasi didelius kaminus, depo, vandens siurblines, vandentiekio bokštus, aukštus pylimus ir gilias iškasas (Ten pat. P. 18). Jau 1929 metų pabaigoje vien Kijevo karinėje apygardoje buvo parengta 60 sprogdintojų komandų, kuriose buvo 1400 žmonių. Jiems buvo paruošta „1640 gerai parengtų sudėtingų užtaisų ir dešimtys tūkstančių dagčių, kuriuos tiesiog akimirksniu buvo galima paleisti į darbą“ (Ten pat. P. 22). Taip pat buvo dirbama ir kitose karinėse apygardose.

Be sprogdintojų komandų, vakariniuose šalies rajonuose buvo suformuoti geležinkelių užtvaros batalionai, kurių užduotis buvo visiškai sugriauti didelius geležinkelio mazgus, jei reikėtų trauktis ir imtis užtvarinių darbų pagrindinėse magistralėse: griauti kelius, padėti galingus uždelsto veikimo sprogmenis, jeigu priešas bandytų atstatyti kelius. Ukrainoje jau 1932 metais buvo keturi tokie batalionai (Ten pat. P. 175).

Be to, evakuacijai buvo rengiami geležinkelių iešmai, ryšių aparatūra, telegrafo laidai, o kai kada net bėgiai.

Sovietų Sąjungos aprūpinimo ruožas nuolat buvo tobulinamas. Daugėjo objektų, parengtų susprogdinti ir evakuoti. Priešais gynybos statinius buvo daromos naujos sunkiai įveikiamos kliūtys ir užtvaros, miško užvartos, dirbtiniai vandens telkiniai, ruošiamasi vietoves užtvindyti arba paversti pelkėmis.

1939 metų rudenį Sovietų Sąjungai labai pasisekė: Molotovo ir Ribentropo sutartimi buvo prijungtos naujos 200–300 kilometrų pločio teritorijos. Anksčiau įrengtas aprūpinimo ruožas atsidūrė daug toliau. Naujos teritorijos pačios gamtos buvo sukurtos kaip tik tokiems ruožams įrengti: miškai, kalvos, pelkės, vandeningos upės su klampiais krantais, o Vakarų Ukrainoje –

sraunios stačiakrantės kalnų upės. „Vietovė buvo palanki gynybai ir užtvaroms statyti“ (Sovietų Sąjungos maršalas A. Jeriomenka. Karo pradžioje. P. 71).

Be to, ir keliai čia buvo gana prasti. Iš 6696 kilometrų geležinkelių tik 2008 buvo dvikeliai, tačiau ir tie menko laidumo. Buvo visai nesunku prireikus paversti juos nepravažiuojamais.

Raudonoji armija tuoj pat turėjo progą įsitikinti, kad įrengus aprūpinimo ruožą gali labai palengvėti besiginančiųjų padėtis. Rudenį Sovietų Sąjunga įvykdė agresiją prieš Suomiją, tačiau netikėtai užpulti nepavyko: pagrindinės suomių pajėgos buvo toli nuo sienos, už aprūpinimo ruožo. Raudonoji armija pateko į Suomijos aprūpinimo ruožą. Reikia pažymėti, kad Raudonosios armijos nesėkmės – tai ne tik sovietinių karo vadų klaidų padarinys. Kur kas svarbiau buvo Suomijos kariuomenės pasirengimas gintis, pasirengimas sudėti aukų. Vienas iš šio pasirengimo elementų buvo aprūpinimo ruožas, įrengtas priešais pagrindinę gynybos liniją. Šis ruožas buvo 40–60 kilometrų pločio (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 6. P. 504). Jame buvo daugybė minų laukų ir užtvarų. Labai aktyviai veikė snaiperiai, pionieriai ir lengvaisiais ginklais ginkluoti judrūs būriai. Rezultatas: šį ruožą Raudonoji armija įveikė tik per 25 dienas, ir prie pagrindinės gynybos linijos ji priartėjo patyrusi didžiulių nuostolių, palūžusi moraliai, be šaudmenų, be degalų, be maisto. Manevruoti galėjo labai ribotai: žingsnis į šalį nuo kelio galėjo tapti paskutinis. Užnugaris atsiliko, ir jam nuolat grėsė nauji antpuoliai suomių lengvaisiais ginklais ginkluotų būrių, kurie puikiai pažinojo vietovę ir žinojo slaptas perėjas minų laukuose. Suomijos aprūpinimo ruožu žavėjosi visi ten kariavę sovietiniai karo vadai ir pirmiausia K. Mereckovas, vadovavęs 7-ajai armijai (Liaudies tarnyboje. P. 184).

Įveikęs šį ruožą ir deramai jį įvertinęs Mereckovas buvo paskirtas Generalinio štabo viršininku. Kaipgi jis panaudojo savo patirtį stiprindamas Sovietų Sąjungos aprūpinimo ruožą palei vakarines sienas?

Mereckovas įsakė:

1. Anksčiau prie vakarinių sienų buvusį aprūpinimo ruožą sunaikinti, sprogdintojų komandas paleisti, užtaisus išimti, minas padaryti nekenksmingas, užtvaras sulyginti su žeme.

2. Naujose teritorijose aprūpinimo ruožo nerengti.

3. Pagrindines Raudonosios armijos pajėgas išvesti tiesiai prie sienos ir nepridengti jų jokiu aprūpinimo ruožu.

4. Iš šalies gilumos prie pat sienos atvesti ir sutelkti visas Raudonosios armijos strategines atsargas.

5. Skubiai pradėti didžiulius oro uostų ir geležinkelių statybos darbus Vakarų Baltarusijoje ir Vakarų Ukrainoje. Vienkelius bėgius paversti dvikeliais. Visur padidinti geležinkelių laidumą, tiesti naujus geležinkelius Vokietijos sienos link.

2

Štai tos politikos rezultatas.

1939 metais Lenkija buvo padalyta. Kai kurios upės tapo pasienio upėmis. Per jas išliko tiltai, kuriais niekas nesinaudojo. Pavyzdžiui, vien tiktai sovietinės 4-osios armijos ruože buvo šeši tokie tiltai. Dėl suprantamų priežasčių Vokietijos vadovybė nereikalavo jų sugriauti, nors taikos metu jie niekam nebuvo reikalingi. Tačiau ir Sovietų Sąjungos vadovybė nereikalavo tiltų sugriauti. Prasidėjus karui, visus šiuos tiltus užėmė vokiečiai, jais persikėlusi gausi kariuomenė netikėtai užklupo sovietinę 4-ąją armiją. Armija triuškinamai pralaimėjo. Be to, sutriuškinus 4-ąją armiją, atsivėrė kelias į nepaprastai galingos 10-osios armijos užnugarį. Ir ši armija buvo visiškai sutriuškinta. Nesutikdamas daugiau kliūčių, Guderianas patraukė Minsko link.

Buvęs 4-osios armijos štabo viršininkas L. Sandalovas klausia: „O kodėl, tiesą pasakius, 4-osios armijos ruože išliko tiek daug tiltų per Bugą?“ (Išgyvenimai. P. 99). Iš tiesų – kodėl? Vokietijos karinė vadovybė tikėjosi pasinaudoti tiltais agresyviame kare, todėl ir nereikalavo jų griauti. O ko tikėjosi Sovietų Sąjungos vadovybė?

Istorikai sumanė gerą paaiškinimą visiems gyvenimo atvejams: sovietiniai karo vadai – idiotai. Tačiau paaiškinimas niekaip netinka Sandalovui, kuris atsakė už šiuos tiltus. Įdomu, kad jam niekas nepriekaištavo dėl jų, o jo paties nepastatė prie sienos. Atvirkščiai, 1941-ųjų birželį buvęs pulkininku, jis labai greitai tapo generolu pulkininku, pasižymėjo daugelyje operacijų. Ryškiausias jo charakterio bruožas – nepaprastas apdairumas ir dėmesys smulkmenoms. O mano įspūdis toks: reto gudrumo vyras. Tad kas jam atsitiko 1941 metų birželį?

3

Vokietijos kariuomenė toliau judėjo be priekaištų, ji užėmė tiltus per Dauguvą, Bereziną, Nemuną, Pripetę ir net Dneprą. Jeigu jų nebūtų parengę susprogdinti, galėtume tai laikyti nusikalstamu aplaidumu. Bet reikalas čia rimtesnis. Juos **parengė** susprogdinti, tačiau po to, kai buvo nustatyta bendra SSRS ir Vokietijos siena, išminavo. Išminavo visur, vadinasi, tai buvo ne pavienių idiotų užgaida, o valstybės politika. „Mūsų šalis vakaruose jau glaudžiai lietėsi su galinga fašistinės Vokietijos karo mašina... Įsiveržimo grėsmė pakibo virš Anglijos... Susipažinęs, kaip pasirengta statyti užtvaras pasienio juostoje, aš buvau tiesiog priblokštas. Net tai, ką pavyko sukurti 1926–1933 metais, faktiškai buvo likviduota. Prie svarbiausių tiltų ir kitų objektų nebebuvo sandėlių su paruoštais sprogmenimis. Nebuvo ne tik brigadų... bet net specialiųjų batalionų... Uljanovsko ypatingosios technikos mokykla – vienintelė mokymo įstaiga, rengusi aukštos kvalifikacijos vadus daliniams, aprūpintiems radijo bangomis valdomomis minomis, – buvo reorganizuota į ryšių mokyklą“ (I. Starinovas. Minos laukia savo valandos. P. 175).

Netikėtumo veiksnio įtaką buvo galima gerokai sušvelninti, jeigu pagrindinės pajėgos nebūtų buvusios pritrauktos prie pat sienos. Tuščia teritorija, tegul net visai neparuošta, tokiu atveju

būtų kaip tam tikras aprūpinimo ruožas, apsaugantis nuo netikėto užpuolimo. Gavusios signalą iš priešakinių būrių, pagrindinės pajėgos turėtų šiek tiek laiko parengti ginklus. Deja! „Armijoms... teko išsiskleisti palei pat valstybės sieną... prie pat sienos, nors ir kaip ji savo forma buvo netinkama gynybai. Net mūsų prieškariniuose statutuose numatytas aprūpinimo ruožas nebuvo rengiamas“ (Sovietų Sąjungos Didžiojo Tėvynės karo istorija. 1941–1945. T 2. P. 49).

Taigi Generalinio štabo viršininkas K. Mereckovas nepaisė statutų. Nejaugi Stalinas jo neatleido iš pareigų? Atleido. Bet ne už tai, kad Mereckovas sunaikino aprūpinimo ruožą ir nesukūrė naujo, o už tai, kad Mereckovas nepakankamai aktyviai rūpinosi kelių, tiltų, oro uostų naujuose rajonuose statyba.

Vietoj Mereckovo 1941 metų vasario 1 dieną Generalinio štabo viršininku tapo armijos generolas G. Žukovas. Ir darbas užvirė visu smarkumu, kaip mėgo Žukovas. Iki tol Raudonojoje armijoje buvo penkios geležinkelio brigados. Žukovas nedelsdamas padaugino jų iki trylikos. (Kiekvieną brigadą sudarė vienas pulkas, du atskirieji batalionai ir tiekimo padaliniai.) Beveik visa geležinkelio kariuomenė buvo sutelkta vakariniuose pasienio rajonuose, kur sparčiai gerino senus geležinkelius ir tiesė naujus prie pat sienos („Krasnaja zvezda“. 1984 m. rugsėjo 15 d.). Štai kai kurios iš naujų geležinkelių linijų: Proskurovas–Ternopolis–Lvovas, Lvovas–Javorovas – valstybės siena, Lvovas–Peremyšlis, Timkovičiai–Baranovičiai, Beloveža–Orančica. Jau geležinkelių galutinių punktų pavadinimai rodo, kad Sovietų Sąjungos vadovai vertino pasienio juostą ne kaip kautynių, o kaip savo užnugario zoną, kur, greitai slenkant į vakarus, reikės atgabenti milijonus naujų rezervistų, milijonus tonų šaudmenų, degalų ir kitų tiekimo dalykų.

Vakariniuose šalies rajonuose sparčiai buvo tiesiami ne tik geležinkeliai, bet ir automobilių keliai. Štai kai kurie iš jų: Orša–Lepelis, Lvovas–Peremyšlis, Belaja Cerkovė–Kazatinas, Minskas–Brestas. Rengiantis gynybiniam karui tiesiamos rokados, t. y. lygiagretūs frontui keliai, kad rezervus būtų galima perkelti iš pasyvių gynybos

barų į pavojingus. Be to, keliai palei frontą tiesiami ne prie sienos, o toli gilumoje, pasienio rajonai kartais lieka visai be kelių ir tiltų. Tačiau Raudonoji armija ir geležinkelius, ir automobilių kelius tiesė iš rytų į vakarus. Taip daroma rengiantis puolimui, kad būtų galima rezervus greitai permesti iš šalies gilumos prie valstybės sienos ir paskui, kai kariuomenė pereis sieną, aprūpinti ją. Nauji keliai ėjo tiesiai į pasienio miestus: Peremyšlį, Brestą, Javorovą.

Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas prisimena: „Automobilių keliai Vakarų Baltarusijoje ir Vakarų Ukrainoje buvo prasti. Daugelis tiltų neatlaikė ir vidutinių tankų ir artilerijos svorio" (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 207).

Žukovas galėtų dėl to ir džiaugtis! Tiems silpniems tiltukams dar ir sijas įpjovus! Ir pakrantes prieštankinių minų prigrūdus, ir snaiperių krūmuose prisodinus, ir prieštankinių patrankų pristačius! Tačiau ne! Žukovas sparčiai tiesia kelius, vietoj senų tiltų stato naujus, kad galėtų įvairiausi tankai ir artilerija važiuoti!

Šiame didžiuliame Raudonosios armijos darbe milžinišką paramą teikė NKVD ir pats Lavrentijus Pavlovičius. Sovietiniuose šaltiniuose labai dažnai aptinkamas terminas „NKVD statybos organizacijos" (Vyriausiasis aviacijos maršalas A. Novikovas. Leningrado danguje. P. 65). Bet mes gerai žinome, kokią darbo jėgą NKVD naudojo. Kam tiek zekų laikyti pasienyje, ir dar karo išvakarėse?

O karas aiškiai artėjo. Oficialioje „Kijevo Raudonosios vėliavos ordino karinės apygardos istorijoje. 1919–1972 m." (p. 147) teigiama: „1941 metų pradžioje hitlerininkai pradėjo statyti tiltus, geležinkelio atšakas, lauko oro uostus." Be abejo, tai aiškūs pasirengimo įsiveržti požymiai. O štai ką tuo metu veikė Sovietų Sąjungos geležinkelio kariuomenė. Cituojame tą pačią knygą (p. 143): „Geležinkelio kariuomenė Vakarų Ukrainoje plėtė ir stiprino geležinkelių tinklą."

Žukovo sukurtos geležinkelio brigados Sovietų Sąjungos teritorijoje nuveikė didžiulį darbą, tačiau pagrindinė jų paskirtis –

sekti paskui puolančią kariuomenę ir priešo teritorijoje greitai įveikti jo aprūpinimo ruožą, atstatyti tiltus ir kelius, svarbiausiose kryptyse pertvarkyti ir siauruosius Vakarų Europos bėgius į sovietinius plačiuosius. Prasidėjus karui, šios brigados buvo naudojamos rengiant užtvaras, nors ne dėl to jos buvo suformuotos. Užtvarų rengimas – improvizacija, „darbas sunkus ir nepažįstamas" (G. Kumaniovas. Sovietų Sąjungos geležinkelininkai Didžiojo Tėvynės karo metais (1941–1945). P. 98). Šiose brigadose nebuvo užtvarų batalionų. Užtat jose buvo atstatymo batalionų (Sovietų Sąjungos ginkluotosios pajėgos. P. 242).

Karo išvakarėse Sovietų Sąjungos geležinkelio kariuomenė neruošė bėgių evakuacijai ir sprogdinimui, nevežė atsargų iš pasienio rajonų. Atvirkščiai, prie pat sienos ji sukaupė didžiules bėgių, išardomų tiltų, statybinių medžiagų, anglies atsargas. Ten tas atsargas ir užgrobė Vokietijos kariuomenė. Tai patvirtina ne tik vokiečių dokumentai, bet ir sovietiniai šaltiniai. DVRA Vyriausiosios inžinerijos valdybos Užtvarų ir minavimo skyriaus viršininkas Starinovas aprašo pasienio stotį Breste 1941 metų birželio 21 dieną: „Saulė apšvietė anglių kalnus palei geležinkelį, naujitėlaičių bėgių rietuves. Bėgiai žvilgėjo. Viskas alsavo ramybe" (Minos laukia savo valandos. P. 190).

Kiekvienas žino, kad bėgiai labai greitai pasidengia plonu rūdžių sluoksniu. Vadinasi, kalbama apie bėgius, ką tik, pačiose karo išvakarėse, atgabentus prie sienos. Kam?

Mums nuolat kalama į galvą: „Ak, jeigu Stalinas nebūtų nužudęs Tuchačevskio, tai viskas būtų buvę kitaip!" Pakaks tų kalbų. Tuchačevskis pasižymėjo pasibaisėtinu žiaurumu naikindamas Tambovo gubernijos valstiečius ir belaisvius Kronštato jūreivius, o tikrame kare jį sumušė Lenkijos kariuomenė. Šiaip jis niekuo nesiskyrė nuo kitų sovietinių maršalų. „Rengiant operaciją, būtinai reikia numatyti, kaip pastatyti medinius tiltus ir tam tikruose ruožuose sutelkti geležinkelių atstatymo dalinius... Siaurąjį geležinkelį pertvarkant į platųjį..." ir t. t. (Sovietų Sąjungos maršalas M. Tuchačevskis. Rinktiniai raštai. T. 1. P. 62–63).

Be geležinkelio kariuomenės, prie vakarinių sienų buvo sutelkta beveik visa Sovietų Sąjungos inžinerijos kariuomenė. Pasienio juostoje prieš karą veikė pionierių daliniai, priklausę divizijoms, korpusams ir armijoms, sutelktoms prie pat sienos, taip pat formuotėms, kurios buvo ką tik pradėtos traukti prie Vokietijos sienos. Štai kuo buvo užsiėmę sovietiniai pionieriai: „Išeities pozicijų rengimu puolimui, kelių kolonoms tiesimu, užtvarų statymu ir įveikimu, operatyvine ir taktine maskuote, sąveikos tarp pėstininkijos ir tankų, priklausiusių šturmo grupėms, organizavimu, upių forsavimu...“ (Sovietų Sąjungos ginkluotosios pajėgos. P. 255). Tegul skaitytojų neklaidina „užtvarų statymas“. Prieš lemiamą Manerheimo linijos šturmą sovietiniai pionieriai taip pat įrengė keletą užtvarų ruožų, panašių į suomių. Prieš stodama į mūšį, Sovietų Sąjungos kariuomenė perėjo šias treniruočių užtvaras, o paskui žengė į tikrą šturmą.

4

Nors ir su pagarba žiūrėtume į Vokietijos kariuomenę, bet turime pripažinti, kad rimtam karui ji buvo visiškai nepasirengusi. Susidaro įspūdis, jog nerūpestingas Vokietijos generalinis štabas tiesiog nežinojo, kad Rusijoje kartais būna žiema, o keliai kiek skiriasi nuo Vokietijos kelių. Tepalai vokiečių ginkluose per speigus sustingdavo ir ginklai neveikė. Sakoma, kad kaltas šaltis. Ne, tiesiog prasti tepalai. Tiksliau – prastas Generalinis štabas, kuris neužsakė tepalų, tinkamų konkrečiomis sąlygomis. Sakoma, jog žaibo karas nepavyko todėl, kad keliai buvo prasti. Tai melas. Hitleris žinojo, kad jam reikės kariauti Rusijoje, kodėl gi jis neužsakė ginkluotės ir technikos, tinkamos Rusijoje? Jeigu Vokietijos pramonė gamino ginkluotę, kurią buvo galima naudoti tik Vakarų Europoje ir Afrikoje, bet ne Rusijoje, ar galima teigti, kad Vokietija buvo pasirengusi karui?

Bet Hitleriui pasisekė. Visai karo išvakarėse vakariniuose SSRS rajonuose buvo atlikti milžiniški darbai tiesiant ir gerinant kelius. Žinoma, ir to Vokietijos kariuomenei nepakako. Kas būtų jai atsitikę, jeigu Žukovas, Mereckovas ir Berija pačiose karo išvakarėse nebūtų nutiesę kelių? Jeigu nebūtų sukaupę bėgių, išardomų tiltų, statybinių medžiagų didžiulių atsargų? Jeigu būtų pradėjusi veikti galinga savigynos sistema: visi tiltai susprogdinti, riedmenys ir bėgiai evakuoti, visos atsargos sunaikintos, keliai sugriauti, užtvindyti, paversti pelkėmis, užminuoti? Atsakymas aiškus: Vokietijos žaibo karas būtų įstrigęs ne prie Maskvos vartų, o gerokai anksčiau.

Dėl to, kad Vokietijos kariuomenė priartėjo prie šalies centro, kalti Mereckovas, Žukovas, Berija. Ar Stalinas juos sušaudė? Ne, visi jie labai greitai tapo maršalais. Už ką juos šaudyti? Hitleris pasinaudojo jų darbais, bet, žinoma, jie kelius tiesė ir atsargas kaupė ne Hitleriui, o tam, kad netrukdomai ir greitai praleistų į Europą armiją „išvaduotoją“ ir aprūpintų ją netikėto, klastingo, triuškinamo puolimo metu.

Karo išvakarėse Raudonojoje armijoje niekas nesuko galvos dėl užtvarų. Visiems rūpėjo, kaip jas įveikti priešo teritorijoje. Štai kodėl birželio 13 dieną paskelbus TASS'o pranešimą sovietiniai maršalai ir žymiausi **užtvarų ardymo** ekspertai atsidūrė (slaptai) prie vakarinės sienos.

Antai Sovietų Sąjungos maršalas G. Kulikas (slaptai atvykęs į Baltarusiją) kalbasi su pulkininku Starinovu, kuris tuo metu buvo DVRA Vyriausiosios inžinerijos valdybos Užtvarų ir minavimo skyriaus viršininkas: „Minų ieškiklių reikia, pionierių, tralų reikia!“ (Minos laukia savo valandos. P. 179). O juk maršalas kalba apie Vokietijos teritoriją! Sovietų Sąjungos teritorijos visos minos jau išminuotos ir užtvaros pašalintos. Be to, savų minų ir išdėstymas žinomas, jas galima padaryti nepavojingas ir be minų ieškiklių. Štai ką maršalas dar sako: „Ne taip, kaip reikia, pavadinome jūsų skyrių. Reikėtų jį, pasak mūsų doktrinų, pavadinti užtvarų **ardymo** ir išminavimo skyriumi. Tada ir galvotume kitaip. O tai

įsikando: gynyba, gynyba... Užtenka!“ (Ten pat. Išskirta Starinovo). Tą pačią problemą sprendžia ir Vakarų ypatingosios karinės apygardos vadas (apygarda jau slaptai paversta Vakarų frontu) armijos generolas D. Pavlovas. Jis piktinasi, kad užtvarų ardymo darbams skiriama nepakankamai dėmesio. Bet įdomus dalykas: gynybiniame kare užtvarų ardymo darbams iš viso nereikia skirti jokio dėmesio. Reikia tik įrengti užtvaras ir jomis pasinaudojus išsekinti priešą, o paskui greitai atsitraukti į kitą, iš anksto parengtą užtvarų ruožą.

Raudonoji armija turėjo pamokomą patirtį, įgytą įveikiant Suomijos aprūpinimo ruožą, todėl ji atsižvelgė į savo klaidas ir dabar labai kruopščiai rengėsi įveikti Vokietijos užtvarų ruožą. Ak, jeigu sovietiniai maršalai būtų žinoję, kad karą jiems teks pradėti ne liepos mėnesį, kaip buvo planuojama, o birželio 21-ąją, tai nebūtų reikėję jokių užtvarų ardymo priemonių. Mat Vokietijos kariuomenė, pažeisdama savo statutus, darė tą patį: šalino minas, lygino su žeme kliūtis, telkė savo kariuomenę prie pat sienos, nors neturėjo jokio apsauginio ruožo.

Birželio pradžioje Vokietijos kariuomenė pradėjo šalinti spygliuotąją vielą prie pat sienos. Sovietų Sąjungos maršalas K. Moskalenka mano, jog tai – nenuginčijamas įrodymas, kad jie greitai pradės agresiją (Pietvakarių kryptimi. P. 24).

Tačiau ir Raudonoji armija darė tą patį, tiesa, truputį vėliau. Iš Maskvos prie vakarinės sienos susirinko visas karinės inžinerinės minties elitas. Čia atvyko ir inžinerijos kariuomenės generolas leitenantas profesorius D. Karbyševas. Birželio pradžioje išvykdamas iš Maskvos, jis savo draugams pareiškė, jog karas jau prasidėjo, ir susitarė susitikti su jais iškovojus pergalę, bet ne Maskvoje, o „pergalės vietoje“. Atvykęs prie vakarinės sienos, jis energingai ėmėsi veiklos: dalyvavo pratybose forsuojant vandens kliūtis (gynybos mūšiuose jos nereikalingos) ir naujausiais tankais T-34 įveikiant prieštankines kliūtis (gynybos mūšiuose tai taip pat nereikalinga). Birželio 21 dieną jis išvyko į 10-ąją armiją. Tačiau „prieš tai Karbyševas su 3-iosios armijos vadu V. Kuzne-

covu ir Gardino įtvirtinto rajono komendantu pulkininku N. Ivanovu lankėsi pasienio užkardoje. Palei sieną, prie Augustavo ir Seinų kelio, dar rytą stovėjo mūsų spygliuotosios užtvaros, o kai jie važiavo antrą kartą, užtvarų nebebuvo“ (J. Rešinas. Generolas Karbyševas. P. 204).

Ar galime įsivaizduoti: čekistai pasienyje šalina spygliuotąją vielą! Istorikai komunistai paskelbė, kad visi sovietiniai maršalai ir generolai – idiotai, ir taip paaiškino sutriuškinimo priežastis. Tada tiktai neaišku, kodėl Hitleris nesunaikino tų visų idiotų. Bet sutikime, kad tikrai visi kariškiai – idiotai. O kaip paaiškinti šauniųjų čekistų veiksmus? Tų pačių čekistų, kurie ką tik baigė Didįjį valymą? Tų pačių čekistų, kurie patikimai saugo sieną? Tų pačių čekistų, kurie apraizgė šalį spygliuotąja viela? Kodėl jie šalina savo čekistinę vielą palei pat sieną?! Gal jie ketina įleisti vokiečių šnipus arba išleisti savo bėglius?

O juk prie pat sienos susitelkė be galo daug sovietinių kareivių ir karininkų, kurie išnyra, kur tik papuola. Be to, ir zekų pasienio juostoje gausybė.

Įdomu, kad 3-iosios armijos vadas, kuriam teks čia kariauti, įtvirtinto rajono komendantas, teoriškai paskirtas gynybai (iš tikrųjų – puolimui), maskviškis aukščiausios klasės ekspertas, žinantis, kad karas jau prasidėjo, niekaip nereaguoja į tokius veiksmus. Atvirkščiai, užtvaros šalinamos minėto vizito į pasienio užkardą metu. Vėl kyla klausimas: o ką jie, tiesą pasakius, ten veikia?

Ar galime įsivaizduoti, kad Sovietų Sąjungos pasienio užkardos vadas, turintis vyresniojo leitenanto laipsnį, savavališkai pradėtų šalinti spygliuotąją vielą? Jeigu jis duos tokį įsakymą, ar valdiniai nepalaikys jo „aiškiai nusikalstamu“? Tačiau vyresnysis leitenantas įsakymą davė, o pavaldiniai jį uoliai įvykdė. Matyt, čia neapsieita be NKVD Baltarusijos pasienio kariuomenės viršininko generolo leitenanto I. Bogdanovo įsakymo. O gal Bogdanovas nesuvokė, kad karas artėja? Ne, jis suvokė. „1941 metų birželio 18 dieną NKVD Baltarusijos pasienio kariuomenės viršininkas

generolas leitenantas Bogdanovas nutarė evakuoti kariškių šeimas“ (Vakarinių sienų sargybiniai. P. 101).

Ar galėjo Bogdanovas tuo pat metu savarankiškai priiminėti tokius sprendimus: evakuoti pasieniečių šeimas ir kirpti vielą be vidaus reikalų komisaro, valstybės saugumo generalinio komisaro L. Berijos leidimo? Negalėjo. Pagaliau ir pats Berija kažin ar būtų tam ryžęsis. Jis ir nesiryžo.

Berija veikia kartu su Žukovu, vadinasi, kažkas aukščiau koordinuoja (ir visiškai neblogai) kariuomenės ir NKVD veiksmus. Kariškiai ir čekistai daro tą patį, be to, labai derindami detales, vietą, laiką. O koordinuoti jų veiksmus galėjo tik draugas Stalinas.

Mus įtikinėja, jog pirmieji Raudonosios armijos pralaimėjimai – tai rezultatas to, kad ji nesirengė karui. Paistalai! Jeigu ji būtų nesirengusi karui, tai spygliuotoji viela nors palei sieną būtų likusi sveika. Kariuomenės daliniai tada būtų turėję nors kiek laiko parengti savo ginklus. Tuomet nebūtų buvę ir tokių baisių katastrofų.

Žinoma, čekistai pasienyje šalino spygliuotąją vielą ne dėl to, kad Vokietijos kariuomenė pasinaudotų šiomis perėjomis. Vielą šalino kitais tikslais. Pamėginkime įsivaizduoti tokią situaciją, kad Vokietijos agresija dėl kažkokių priežasčių uždelsė. Ką darys čekistai prie sienos: sunaikins pasienio barjerus, paliks sieną atvirą ir pradės iš naujo rengti užtvaras? Žinoma, ne! Lieka tik vienas variantas: čekistai kirpo vielą tam, kad praleistų armiją „išvaduotoją“ į priešo teritoriją. Lygiai taip pat čekistai karpė savo vielas prieš „išvaduodami“ Lenkiją, Suomiją, Estiją, Latviją, Besarabiją, Bukoviną. Dabar atėjo Vokietijos eilė...

Sakoma, kad Stalinas norėjo užpulti Hitlerį 1942 metais. Toks planas iš tiesų buvo, tačiau vėliau terminus atkėlė.

Jeigu Stalinas „išvadavimą“ būtų rengęs 1942 metais, tai ir pasienio vielas būtų buvę galima karpyti 1942 metais.

Pačiu paskutiniu momentu.

10 skyrius

KODĖL STALINAS SUNAIKINO „STALINO LINIJĄ“

Tik naivūs žmonės mano, kad gynyba – tai pagrindinis įtvirtintų rajonų uždavinys. Ne, įtvirtinti rajonai kuriami tam, kad patikimiau būtų galima pasirengti puolimui. Jie turi patikimai pridengti smogiamųjų grupuočių išskleidimą, atremti kiekvieną priešo bandymą sukliudyti įvykdyti išskleidimą, o mūsų kariuomenei pradėjus puolimą – palaikyti ją visa ugnies galia.

Generolas leitenantas *P. Grigorenka*, statęs „Stalino liniją“

1

Ketvirtajame dešimtmetyje palei vakarines SSRS sienas buvo įrengta trylika įtvirtintų rajonų. Šis įtvirtintų rajonų ruožas neoficialiai buvo pavadintas „Stalino linija“.

Kiekvienas įtvirtintas rajonas – tai karinė formuotė, karių skaičiumi prilygstanti brigadai, o ugnies galia – korpusui. Kiekviename įtvirtintame rajone buvo vadovybė ir štabas, 2–8 kulkosvaidininkų ir artilerijos batalionai, artilerijos pulkas, keletas atskirųjų sunkiosios kaponierinės artilerijos baterijų, tankų batalionas, ryšių kuopa arba batalionas, inžinerinis pionierių batalionas ir kiti padaliniai. Kiekvienas įtvirtintas rajonas buvo 100–180 kilometrų ilgio ir 30–50 kilometrų pločio. Rajone buvo įrengta sudėtinga gelžbetoninių bei šarvinių kovinių ir aprūpinimo statinių sistema. Įtvirtintuose rajonuose buvo įrengiamos požeminės gelžbetoninės patalpos sandėliams, elektrinėms, ligoninėms,

vadavietėms, ryšių mazgams. Požeminiai statiniai buvo sujungti sudėtinga tunelių, galerijų, dengtų susisiekimo eigų sistema. Kiekvienas įtvirtintas rajonas ilgą laiką galėjo savarankiškai kariauti nors ir izoliuotas.

Įtvirtintuose rajonuose buvo atsparos punktų, o kiekviename jų – gynyba ratu, todėl jie galėjo savarankiškai gintis būdami priešo visiškai apsupti, atitraukdami daug jo pajėgų. Pagrindinis įtvirtinto rajono kovinis vienetas buvo atsparioji ugniavietė. „Krasnaja zvezda“ (1983 m. vasario 25 d.) aprašo vieną gana standartinę „Stalino linijos“ atspariąją ugniavietę – 53-iojo įtvirtinto rajono 112-ają atspariąją ugniavietę Mogiliovo–Podolsko rajone: „Tai buvo sudėtingas požeminis fortifikacinis statinys, susidedantis iš susisiekimo eigų, kaponierių, sekcijų, filtravimo įtaisų. Jame buvo ginklų, šaudmenų, maisto sandėliai, sanitarijos dalis, valgykla, vandentiekis (beje, veikiantis ir šiandien), raudonasis kampelis, sekykla ir vadavietė. Atspariosios ugniavietės ginkluotė – trijų ambrazūrų kulkosvaidžio ugniavietė, kurioje ant stacionarių turelių stovėjo trys „Maksimai“ ir du pabūklų puskaponieriai su 76 milimetrų kalibro patranka kiekviename.“

Tokią atspariąją ugniavietę galima vadinti vidutine. Be jų, buvo pastatyta tūkstančiai nedidelių kovinių statinių su vienu dviem kulkosvaidžiais, kartu buvo statomi ir didžiuliai fortifikaciniai ansambliai.

Generolas P. Grigorenka savo atsiminimuose aprašo vieną iš jų, įrengtą tame pačiame Mogiliovo–Podolsko įtvirtintame rajone: aštuonios galingos atspariosios ugniavietės tarpusavyje sujungtos požeminėmis galerijomis. Kitas „Stalino linijos“ statytojas pulkininkas R. Umanskis savo knygoje užsimena apie daugelį kilometrų užimančius požeminius statinius Kijevo įtvirtintame rajone (Kovos linijose. P. 35).

Dar vienas statytojas – generolas pulkininkas A. Šebuninas nurodo, kad per trejus metus vien tiktai Proskurovo įtvirtintame rajone buvo pastatyta daugiau kaip tūkstantis gelžbetoninių

gynybos statinių, daugelį juosė dirbtinės vandens kliūtys (Kiek mūsų nueita. P. 58).

Apie „Stalino linijos“ statybą nebuvo taip plačiai skelbiama kaip apie Prancūzijos Mažino liniją. „Stalino linija“ buvo apgaubta valstybinės paslapties.

Statant kiekvieną atsparos punktą, NKVD keletą rajonų taip „uždarydavo“, kad „nepageidaujamas paukštis negalėtų praskristi“. Buvo statoma vienu metu visuose rajonuose, tačiau tik kai kuriuose jų vyko tikros statybos, o daugumoje kitų – apgaulingos. Ne tik vietos gyventojai, bet ir patys statytojai gerai nežinojo, kas ir kur statoma.

Sovietų Sąjungos „Stalino linija“ ir Prancūzijos Mažino linija daug kuo skyrėsi. „Stalino linijos“ nebuvo galima apeiti iš šono: jos sparnai rėmėsi į Baltijos ir Juodąją jūras. „Stalino linija“ buvo kuriama ne tik kovai su pėstininkais, bet pirmiausia kovai su priešo tankais ir turėjo stiprią zenitinę priedangą. „Stalino linija“ buvo daug platesnė. Be gelžbetonio, „Stalino linijoje“ buvo naudojama daug šarvinio plieno, taip pat Zaporožės ir Čerkaso granitas. Kitaip negu Mažino linija, „Stalino linija“ buvo statoma ne prie pat sienos, o Sovietų Sąjungos teritorijos gilumoje.

Jei įtvirtintų rajonų linija yra teritorijos gilumoje, vadinasi, pirmasis priešo artilerijos smūgis bus suduotas ne koviniams statiniams, o tuščiai teritorijai. Taigi, prasidėjus netikėtam užpuolimui, įgulos turi mažiausiai keletą dienų tam, kad užimtų savo kazematus ir galutinai parengtų savo statinius bei ginklus. Jei įtvirtinti rajonai yra teritorijos gilumoje, vadinasi, priešas, prieš pradėdamas juos atakuoti, turės nueiti nuo 20–30 iki 100–150 kilometrų teritorijomis, pilnomis minų laukų, fugasų ir kitokių nemalonių netikėtumų. Vadinasi, agresoriui teks forsuoti daugybę upių ir upelių, tiltai per kuriuos susprogdinti. Vadinasi, priešo kariuomenė, dar nepradėjusi atakos, patirs didžiulių nuostolių dėl aibės nedidelių pasalų savo judėjimo kelyje. Aprūpinimo ruožas, įrengtas priešais „Stalino liniją“, ne tik trukdė priešui greitai judėti ir alino jėgas, bet ir turėjo būti tarsi rūkas jūroje, slepiantis

daug ledkalnių. Nežinodamas, kur iš tikrųjų yra „Stalino linijos“ priešakinės pozicijos, priešas galėjo pačiam sau netikėtai atsidurti prieš pat sovietinius kovinius statinius jų niokojančios ugnies zonoje. „Stalino liniją“ įrengus Sovietų Sąjungos teritorijos gilumoje už aprūpinimo ruožo, buvo galima užpuolimo netikėtumui priešpriešinti gynybos netikėtumą: įtvirtinti rajonai buvo taip užmaskuoti ir paslėpti, kad agresoriaus kariuomenės susidūrimas su Stalino fortais agresoriui dažniausiai būtų buvęs netikėtas. Tam tikromis sąlygomis šis susidūrimas galėtų priminti „Titaniko“ susidūrimą su milžinišku, tačiau per rūką nematomu ledkalniu.

Mažino linija nuo „Stalino linijos“ skyrėsi ir tuo, kad pastaroji nebuvo ištisinė: tarp įtvirtintų rajonų buvo palikti gana platūs tarpai. Prireikus tarpai galėjo būti greitai užminuoti, juose buvo galima įrengti visų rūšių inžinerinių užtvarų, paprastos kariuomenės lauko gynybą. Tačiau tarpai galėjo būti ir atviri, tartum siūlantys agresoriui ne šturmuoti įtvirtintus rajonus iš karto, o bandyti praliįsti jais. Jeigu priešas pasinaudotų šia galimybe, tai puolančioji kariuomenė būtų suskaldyta į keletą izoliuotų srautų, kurių kiekvienas judėtų pirmyn iš abiejų pusių apšaudomu koridoriumi, o sparnams, užnugariams ir komunikacijoms nuolat grėstų didžiulis pavojus.

Toliau matysime, kad buvo ir dar viena tarpų tarp įtvirtintų rajonų paskirtis.

2

Trylika „Stalino linijos“ įtvirtintų rajonų – tai pirmųjų dviejų penkmečių titaniškos pastangos ir milžiniškos išlaidos. 1938 metais visus trylika įtvirtintų rajonų buvo nutarta sustiprinti – pastatyti juose sunkiosios artilerijos kaponierių, be to, buvo pradėta dar aštuonių „Stalino linijos“ įtvirtintų rajonų statyba. Per vienerius metus naujuose įtvirtintuose rajonuose buvo išbetonuota

daugiau kaip tūkstantis kovinių statinių. Ir štai tuo metu pasirašoma Molotovo ir Ribentropo sutartis...

Sutartis reiškė, kad prasidėjo Antrasis pasaulinis karas. Dar ši sutartis reiškė, kad tarp SSRS ir Vokietijos nebėra skiriamojo barjero: dabar jos turi bendrą sieną.

Kai padėtis tokia grėsminga, Stalinas galėjo daug ką padaryti, kad padidintų vakarinių Sovietų Sąjungos sienų saugumą ir garantuotų jos neutralitetą karo metu. Pavyzdžiui, Stalinas galėjo:

– įsakyti sustiprinti „Stalino linijos" įtvirtintų rajonų įgulas;

– įsakyti gamykloms, gaminančioms ginkluotę įtvirtintiems rajonams, smarkiai padidinti produkcijos gamybą;

– tą patį įsakyti gamykloms, gaminančioms gynybinę ginkluotę: prieštankines patrankas ir prieštankinius šautuvus;

– mobilizuoti visą valstybės statybinę techniką, visus išteklius tam, kad labai paspartintų „Stalino linijos" statybą;

– pastačius „Stalino liniją" ir visiškai parengus ją kovos veiksmams, pradėti statyti antrą tokią pat (arba dar galingesnę) gynybos sistemą priešais „Stalino liniją";

– be dviejų galingų gynybos sistemų, buvo galima pastatyti ir trečią įtvirtintų rajonų ruožą „Stalino linijos" užnugaryje, pavyzdžiui, palei rytinį Dnepro krantą;

– įsakyti Raudonosios armijos daliniams kasti tūkstančius kilometrų tranšėjų, prieštankinių griovių, apkasų ir susisiekimo eigų nuo Baltijos iki Juodosios jūrų sujungiant kariuomenės lauko gynybą su įtvirtintų rajonų ruožais, panaudojant pastaruosius kaip priešui neįveikiamos gynybos plieninį karkasą.

Taip galėjo veikti Stalinas. Tačiau jis veikė ne taip... 1939 metų rudenį tuo metu, kai prasidėjo Antrasis pasaulinis karas, kai buvo nustatyta bendra su Vokietija siena, visi statybos darbai „Stalino linijoje" buvo nutraukti (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 35). „Stalino linijos" įtvirtintų rajonų įgulos iš pradžių buvo sumažintos, o paskui visai išformuotos. Sovietų Sąjungos gamyklos nutraukė ginkluotės ir specialios įrangos, skirtos fortifikaciniams statiniams, gamybą. Jau įrengti įtvirtinti rajonai buvo nuginkluoti:

ginkluotė, šaudmenys, sekimo, ryšių ir ugnies valdymo prietaisai buvo sukrauti sandėliuose (VIŽ. 1961. Nr. 9. P. 120). „Stalino linija“ vis greičiau naikinama. Kai kurie koviniai statiniai buvo perduoti kolūkiams, kad įsirengtų daržovių saugyklas. Dauguma kovinių statinių buvo užpilta žemėmis. Prasidėjus Antrajam pasauliniam karui, sovietinė pramonė nutraukė ne tik įtvirtintiems rajonams skirtos ginkluotės, bet ir daugelio kitų gynybos sistemų ginkluotės gamybą. Pavyzdžiui, buvo nustota gaminti prieštankines patrankas ir 76 milimetrų kalibro pulko ir diviziono patrankas, kurias buvo galima panaudoti kaip prieštankines (VIŽ. 1961. Nr. 7. P. 101; Ten pat. 1963. Nr. 2. P. 12). Kariuomenės turėtos prieštankinės patrankos buvo pradėtos naudoti ne pagal tiesioginę paskirtį, o kitoms šaudymo užduotims vykdyti, pavyzdžiui, priešo ugnies taškams naikinti sovietinei kariuomenei atakuojant (Generolas leitenantas I. Roslas. Paskutinė poilsiavietė – Berlyne. P. 27). Prieštankinius šautuvus ne tik nustojo gaminti, bet ir pašalino iš Raudonosios armijos ginkluotės (VIŽ. 1961. Nr. 7. P. 101).

Viskas, kas buvo susiję su gynyba, buvo negailestingai griaunama ir naikinama.

Teisingumo dėlei reikia pasakyti, kad 1940 metų vasarą prie pat SSRS ir Vokietijos sienos buvo pradėta įtvirtintų rajonų ruožo statyba, kuri, deja, taip niekada ir nebuvo baigta. SSRS Generaliniame štabe šie nauji įtvirtinti rajonai su tam tikra ironija neoficialiai buvo vadinami „Molotovo linija“. Nutarimas pradėti statyti ją buvo priimtas 1940 metų birželio 26 dieną (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 162).

Gynybinė statyba naujame pasienyje vyko labai lėtai, o senajame viskas buvo stebėtinai sparčiai griaunama.

1941 metų pavasarį „Stalino linijos“ tragedija pasiekė apoteozę. „Aš nežinau, kaip ateities istorikai mūsų liaudžiai paaiškins šią piktadarybę. Dabartiniai šį įvykį visai nutyli, o aš nežinau, kaip paaiškinti. Daugybę milijardų rublių (mano skaičiavimais, ne mažiau kaip 120) Sovietų Sąjungos vyriausybė nuplėšė iš liaudies, kad palei visą vakarinę sieną pastatytų priešui neįveikiamus

įtvirtinimus – nuo jūros iki jūros, nuo balzganosios Baltijos iki žydrosios Juodosios jūros. Ir pačiose karo išvakarėse – 1941 metų pavasarį – nugriaudėjo galingi sprogimai visoje 1200 kilometrų įtvirtinimų linijoje. Galingi gelžbetoniniai kaponieriai ir puskaponieriai, trijų, dviejų ir vienos ambrazūros ugnies taškai, vadavietės ir sekyklos – dešimtys tūkstančių ilgalaikių gynybos statinių išlėkė į orą paties Stalino įsakymu“ (Generolas majoras P. Grigorenka. Pogrindyje galima sutikti tiktai žiurkių. P. 141).

3

Taigi „Stalino linija“ senajame pasienyje jau sunaikinta, o „Molotovo linija“ naujajame dar nepastatyta. Sovietiniai generolai ir maršalai po karo ir Stalino mirties choru reiškė savo pasipiktinimą. Štai vyriausiasis artilerijos maršalas N. Voronovas: „Kaip mūsų vadovybė, nepastačiusi reikalingų gynybos juostų palei naująją 1939 metų vakarinę sieną, galėjo nutarti likviduoti ir nuginkluoti įtvirtintus rajonus palei senąsias sienas?“ (Karinėje tarnyboje. P. 172).

Maršalo Voronovo pasipiktinimas veidmainingas. Jis bara „mūsų vadovybę“. Bet argi tuo metu, kai buvo naikinama „Stalino linija“, jis neužėmė aukštų postų Raudonojoje armijoje? Argi jis pats tuo metu neturėjo artilerijos generolo pulkininko laipsnio? Argi be jo žinios buvo nustota gaminti prieštankines patrankas ir kaponierius? Argi jis nežinojo apie artilerijos kaponierių „Stalino linijoje“ nuginklavimą ir sunaikinimą? Voronovas netinkamai kelia patį klausimą ir turi tikslą atitraukti dėmesį nuo problemos esmės. Voronovas kelia klausimą: kodėl vieną liniją sunaikino dar nepastatę kitos? Voronovas savo klausimu pateisina „mūsų vadovybės“ veiksmus, jis priekaištauja jai ne dėl „Stalino linijos“ sunaikinimo, o tik dėl to, kad ji buvo per anksti sunaikinta. Pasak Voronovo, pirmiausia reikėjo pastatyti „Molotovo liniją“, o jau paskui – griauti „Stalino liniją“. O kodėl kitaip nepaklausus: kodėl

iš viso reikėjo griauti „Stalino liniją“? Argi dvi linijos ne geriau negu viena? Argi gynyboje būna nereikalingi gynybos statiniai, nereikalingos tranšėjos, fortai ir kazematai, nereikalingi minų laukai ir vielų užtvaros? 1940 metais du kartus buvo įsitikinta, kad du ruožai geriau negu vienas. 1940 metais Raudonoji armija, sudėjusi daug aukų, pralaužė Suomijos Manerheimo liniją, ir tai privertė Suomiją pradėti derybas su Stalinu, nusileisti jo reikalavimams. Tačiau įsivaizduokime, kad Suomijos teritorijos gilumoje už Manerheimo linijos yra dar viena linija! 1940 metais Vokietijos kariuomenė iš šono apėjo Prancūzijos Mažino liniją, išsiveržė į operatyvinę erdvę, ir Prancūzijai tai reiškė karo pabaigą. Bet įsivaizduokime, kad Prancūzijos teritorijos gilumoje yra dar viena linija, kurios apeiti neįmanoma. Deja, nei Prancūzija, nei Suomija antros linijos teritorijos gilumoje tuo metu neturėjo. O štai Stalinas tokią liniją turėjo! Ir būtent tuo metu jis tą liniją sparčiai griovė.

Komunistai sukūrė daugybę visokiausių to, kas atsitiko, paaiškinimų. Vienas iš jų: prie naujosios sienos trūko ginkluotės naujiems įtvirtintiems rajonams, todėl ginkluotę teko imti iš „Stalino linijos“... Toks paaiškinimas gali patenkinti tik komunistinius propagandistus. O normalus žmogus paklaus: jeigu „Molotovo linijai“ neužteko ginkluotės, tai kodėl nebuvo įsakyta artilerijos gamykloms padidinti ginkluotės gamybą? Tačiau tokio įsakymo niekas nedavė, atvirkščiai, buvo duotas priešingas įsakymas: įtvirtintiems rajonams skirtos ginkluotės gamybą sumažinti arba visai nutraukti (Sovietų Sąjungos maršalas M. Zacharovas // Voprosy istorii. 1970. Nr. 5. P. 33).

Komunistams viskas paprasta: prie naujosios sienos neužteko specialios įtvirtintiems rajonams skirtos ginkluotės, štai ir reikėjo žengti priverstinį žingsnį – nuginkluoti „Stalino liniją“. Girdi, būtinybė privertė. Bet prisiminkime, kad „Stalino linija“ buvo pradėta nuginkluoti 1939 metų rudenį, be to, ginklai buvo atiduodami į sandėlius. Kitaip panaudoti specialios įtvirtintų rajonų ginkluotės tuo metu niekas nesugebėjo, o prie naujosios vakarinės sienos

nebuvo statomi jokie fortifikaciniai statiniai, „Molotovo linijos“ nebuvo, nebuvo ir nutarimo ją statyti. Nutarimą Sovietų Sąjungos vyriausybė priėmė daug vėliau – 1940 metų birželio 26 dieną. Vadinasi, iš pradžių „Stalino linija“ buvo nuginkluota, o tik vėliau, praėjus beveik metams, atsirado priežastis, būtinybė ir poreikis žengti tokį žingsnį. Ne, draugai komunistiniai istorikai, toks aiškinimas mūsų nepatenkina: padarinys negali aplenkti priežasties. Pasistenkite sugalvoti priežastį. Aiškinimas dėl ginkluotės permetimo iš „Stalino linijos“ į „Molotovo liniją“ mūsų nepatenkina ir dėl to, kad „Molotovo linija“, palyginti su „Stalino linija“, buvo silpna grandinėlė nestiprių įtvirtinimų, kuriems nereikėjo daug ginkluotės. Antai Vakarų ypatingojoje karinėje apygardoje, t. y. Baltarusijoje, prie naujosios sienos buvo pastatyti 193 koviniai statiniai, o iki tol prie senosios sienos buvo nuginkluoti 876 kur kas galingesni koviniai statiniai. Kitose karinėse apygardose pastatytų naujų ir anksčiau nuginkluotų statinių santykis dar didesnis. Odesos karinėje apygardoje nuginklavo tris labai stiprius įtvirtintus rajonus prie senosios sienos, o prie naujosios statyba net nebuvo pradėta: vyko parengiamieji darbai... Norint apginkluoti „Molotovo liniją“, būtų užtekę iš „Stalino linijos“ paimti tik dalį ginkluotės, be to, net mažesniąja dalį. Kodėl gi iš „Stalino linijos“ buvo paimta visa ginkluotė?

Net jei netektume sveiko proto ir patikėtume komunistais, sulauktume tik nevykusio, kvailiui skirto atsakymo į klausimą, kodėl „Stalino linija“ buvo nuginkluota. Tačiau mes nesame girdėję jokio, net veidmainiško atsakymo į klausimą, kodėl ją sunaikino!

Kazematų ginklus, kulkosvaidžius, šaudmenis, periskopus, ryšių priemones, dujų filtrus galima permesti iš „Stalino linijos“ į „Molotovo liniją“. Bet ar galima permesti iš vienos linijos į kitą gelžbetoninius statinius? Pati mažiausia vienos ambrazūros kulkosvaidžio atsparioji ugniavietė – tai gelžbetoninis 350 tonų svorio monolitas, įkastas į žemę „iki pat akių“, o viršuje ant jo prikrauta granito luitų (kad sviedinys anksčiau susprogtų) ir visa tai užpilta žemėmis, kur jau auga medžiai, kad taip pat gintų ir

maskuotų. O aplinkui – grioviai ir dirbtiniai tvenkiniai. Ar galima visa tai perkelti 200 kilometrų į vakarus? Negalima. O didesnių matmenų statiniai – tai tūkstančius tonų sveriantys monolitai giliai žemėje. Ar galima juos perkelti į „Molotovo liniją"? Taip pat negalima. Jeigu iš vieno puikaus, tvirto namo pernešime baldus į kitą namą, argi tai pakankamas pagrindas pirmąjį namą susprogdinti?

„Nuginkluoti privertė būtinybė". Tebūnie taip. Bet kam sprogdinti? Štai aš gyvenu Didžiojoje Britanijoje. Klaidžioju po pajūrio kalvas. Aplinkui tai šen, tai ten – karo metų gelžbetoninės atspariosios ugniavietės. Po karo ginklus iš jų išgabeno, bet niekam net nešovė mintis susprogdinti šiuos nuostabius statinius, kurių vaizdas džiugina kiekvieną normalų žmogų. Tegul stovi. Jie duonos neprašo. Tegul stovi – gal dar kada nors prireiks. Nuginkluotą atspariąją ugniavietę galima apginkluoti. Blogiausiu atveju galima paprastąją pėstininkiją su jos paprastais ginklais sukelti į senas ugniavietes, ir jos dvidešimtojo amžiaus pabaigoje bus naudingos kaip ir praėjusiame kare.

Gynybos pėstininkas, ginkluotas šautuvu ir kastuvu, gali iškasti apkasą ir paversti jį priešui sunkiai įveikiama riba, o kai kada ir neįveikiama. O jeigu tą patį kareivį su šautuvu (arba su lengvuoju kulkosvaidžiu) perkeltume ne į purviną duobę lauko viduryje, o į paprastą, tegul ir nuginkluotą atspariąją ugniavietę, tai tas kareivis taptų dešimt kartų gyvybingesnis ir atsparesnis: kareiviui virš galvos būtų mažiausiai metras sustiprinto fortifikacinio gelžbetonio, pusantro metro – iš priekio ir po metrą – iš sparnų. Visa tai iš anksto paslėpta ir užmaskuota nuo smalsaus priešo žvilgsnio. O jeigu taip susodintume į tokias dėžutes, tegul ir nuginkluotas, šimtą septyniasdešimt sovietinių Pirmojo ešelono divizijų, tai pralaužti jų gynybą būtų visai nelengva. Gynybos kariuomenei visą laiką reikia į ką nors įsikibti: į nuginkluotus Verdeno fortus, į neparengtus gynybai Bresto bastionus, į Stalingrado sienas ir net į prieš dvejus metus paliktas Kursko kyšulio tranšėjas. Tada pėstininkai įsikasa į žemę taip, kad iš urvų ir landų jų niekaip

neiškrapštysi. Ir pavers pėstininkai gamyklų griuvėsius, devynioliktojo amžiaus bastionus arba tryliktojo amžiaus citadelę neįveikiama tvirtove. „Stalino linija“, net visai nuginkluota, galėjo būti ta ketera, į kurią įsikibusi Raudonoji armija būtų galėjusi sukurti gynybos liniją ir nepraleisti priešo į šalies gilumą. Tada būtų pravertę ir nuginkluotos atspariosios ugniavietės, ir požeminės vadavietės, ir ligoninės, ir betonu apsaugoti sandėliai, būtų pravertę požeminės galerijos ir tuneliai, ryšių ir valdymo linijos, elektrinės ir vandentiekio sistemos... Tačiau Raudonosios armijos Pirmasis strateginis ešelonas, sunaikinęs „Stalino liniją“, buvo išvestas už SSRS valstybės sienos, buvusios iki Antrojo pasaulinio karo pradžios. 1941 metų birželio 13 dieną paskelbus TASS'o pranešimą, į vakarinius SSRS rajonus buvo permetamas Antrasis strateginis ešelonas. Tačiau ir jo armijos buvo išvedamos už senųjų sienų, už nuginkluotos, apleistos ir sunaikintos „Stalino linijos“.

4

Gynyba turi būti nuolat tobulinama – tai kovos statuto reikalavimas. Kiekvienas kareivis žino šį reikalavimą ir žino, ką jis reiškia: kad ir kokia stipri būtų gynyba, kareivis mažiausiai dešimt valandų per parą atkakliai kasa žemę. Visai nesvarbu, ar kareivis išbūna gynyboje vieną dieną, ar vienerius metus: jis be paliovos kas žemę, plės ir gilins prieštankinius griovius, po pirmos tranšėjos iškas antrą, trečią, penktą. Statuto reikalavimas nuolat ir sparčiai tobulinti gynybą reiškia, kad situacijos „pakanka“ nėra ir negali būti. Net jei iškasta ir dešimt prieštankinių griovių vienas po kito, kaskite vienuoliktą!

Paprastą tiesą, kad nereikalingų gynybos statinių nebūna, kaip nebūna ir pasenusių, visų kariuomenių kareiviai žino jau daug tūkstančių metų. Todėl nauji gynybos statiniai statomi ne tam, kad pakeistų anksčiau pastatytuosius, bet tam, kad juos sustiprintų ir papildytų. Pažvelkime į bet kurią pilį: centre – dešimtojo

amžiaus bokštas, aplinkui – tryliktojo amžiaus sienos, apsuptos septynioliktojo amžiaus bastionų žiedo, kurį savo ruožtu supa devynioliktojo amžiaus fortai, sustiprinti dvidešimtojo amžiaus atspariosiomis ugniavietėmis. „Molotovo linija“ galėjo papildyti „Stalino liniją“, o ne pakeisti ją. Tačiau „Molotovo linija“ buvo kuriama ne tam, kad papildytų „Stalino liniją“, bet ir ne tam, kad ją pakeistų. „Molotovo linija“ smarkiai skyrėsi nuo „Stalino linijos“ ir sumanymu, ir detalėmis. Yra mažiausiai keturi svarbiausi skirtumai tarp tų įtvirtinimų, kuriuos griovė prie senųjų sienų, ir tų, kuriuos statė prie naujųjų:

– „Molotovo liniją“ statė taip, kad PRIEŠAS JĄ MATYTŲ;

– „Molotovo liniją“ statė ŠALUTINĖMIS KRYPTIMIS;

– „Molotovo linijos“ NEPRIDENGĖ aprūpinimo ruožas, minų laukai ir kiti inžineriniai statiniai;

– statybininkai NEPANAUDOJO daugelio galimybių sustiprinti „Molotovo liniją“ ir NESKUBĖJO jos statyti.

„Molotovo linijos“ statyba – tokia pat Sovietų Sąjungos istorijos mįslė, kaip ir „Stalino linijos“ sugriovimas. Keisti dalykai dėjosi statant naujus įtvirtintus rajonus... 1941 metais didžiulė sovietinės kariuomenės dalis buvo sutelkta Lvovo iškyšoje Ukrainoje. Antroji pagal galingumą sovietinės kariuomenės grupuotė buvo sutelkta Bialistoko iškyšoje Baltarusijoje. Sovietiniai maršalai aiškina: svarbiausio smūgio mes laukėme Ukrainoje, o šalutinio – Baltarusijoje. Tokiu atveju statant „Molotovo liniją“ daugiausia dėmesio jai turi būti skiriama Ukrainoje, o tik paskui – Baltarusijoje. Deja! Pusę visų lėšų, skirtų „Molotovo linijos“ statybai, buvo planuojama panaudoti... Pabaltijyje! Juk tai šalutinė kryptis! Kodėl Pabaltijyje? Ketvirtadalis lėšų buvo skirta Baltarusijai ir tik 9 procentai – Ukrainai, kur, sovietinių maršalų teigimu, „buvo laukiama pagrindinio smūgio“ (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 164). Ne tik strategijos, bet ir taktikos atžvilgiu „Molotovo linijos“ įtvirtinimai buvo statomi šalutinėmis kryptimis. Pavyzdžiui, Bresto rajone pasienio upę kirto net šeši geležinkelių ir automobilių tiltai. Varšuva–Brestas–Minskas–Smolenskas–Mas-

kva – tai pagrindinė strateginė karo kryptis. Bresto tiltai turėjo didžiulę strateginę reikšmę. Bresto rajone buvo statomas naujas įtvirtintas rajonas. Tačiau ne ten, kur buvo tiltų, o toli į šoną, kur jokių tiltų nėra!

„Molotovo linijos“ įtvirtinti rajonai buvo prie pat sienos. Įtvirtinti rajonai nuo šiol nebuvo apsaugoti aprūpinimo ruožo, ir jei būtų netikėtai užpulta, įgulos dabar nebūtų turėjusios laiko užimti savo kovinių statinių ir pasirengti ginklų. Kitaip negu „Stalino linijoje“, „Molotovo linijos“ įtvirtinti rajonai buvo labai siauri. Visa, ką buvo galima pastatyti prie pat sienos, ten ir buvo statoma. Užnugario gynybos ruožai nebuvo statomi ir net nebuvo planuojami (Generolas leitenantas V. Zotovas // Šiaurės vakarų fronte. P. 175). Nauji įtvirtinimai buvo statomi ne taktikos atžvilgiu gynybai patogiuose ruožuose, o palei valstybės sieną, jie atkartojo visus jos išlenkimus ir vingius. Naujų kovinių statinių nesaugojo spygliuota viela, minos, grioviai, prieštankinės užtvaros, ežiai ir tetraedrai. Jokios inžinerinės užtvaros statybos rajone nebuvo rengiamos. Nauji statiniai NEBUVO MASKUOJAMI. Pavyzdžiui, Vladimiro-Volynės įtvirtintame rajone „iš 97 kovinių statinių žemėmis buvo užpilta 5–7, o kiti faktiškai buvo demaskuoti“ (VIŽ. 1976. Nr. 5. P. 91). Jeigu mano skaitytojas pervažiuos Sovietų Sąjungos sieną Bresto rajone, tai tegul atkreipia dėmesį į pilkas betonines dėžutes pačioje pakrantėje – tai Bresto įtvirtinto rajono pietinio pakraščio atspariosios ugniavietės. Jos nebuvo užpiltos žeme tuomet ir tebėra plikos iki šios dienos. Anksčiau „Stalino linijos“ atspariosios ugniavietės buvo statomos slaptai ir toli nuo sienos, todėl priešas negalėjo žinoti, kur yra įtvirtinimai, o kur perėjos tarp jų, pagaliau ar iš viso tokių perėjų yra. Dabar priešas galėjo nuo savo kranto ne tik matyti visą statybą ir gerai žinoti, kur yra įtvirtinimai, bet ir tiksliai surasti kiekvieną statinį ir net nustatyti kiekvienos ambrazūros šaudymo kryptį. Tuo remdamasis, jis galėjo išsinagrinėti visą ugnies sistemą. Žinodamas šaudymo sektorių kryptį, priešas galėjo pasirinkti neapšaudomus ruožus, prasibrauti prie demaskuotų atspariųjų ugniaviečių ir

užkamšyti ambrazūras smėlio maišais, tai, beje, 1941 metų birželio 22-ąją jis ir padarė.

Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas rašo: „įtvirtinti rajonai statomi per daug arti sienos, ir jų operatyvinė konfigūracija labai nepatogi, ypač Balstogės iškyšoje. Dėl to priešas galės smogti iš Bresto ir Suvalkų rajonų į visos mūsų Bialistoko grupuotės užnugarį. Be to, dėl nedidelio pločio įtvirtinti rajonai negali ilgai išlaikyti, nes jie kiaurai apšaudomi artilerijos“ (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 194).

Jeigu priešas gali smogti iš Bresto ir Suvalkų rajonų, tai kodėl nepanaudojus apleistų senų rusų pasienio tvirtovių Breste, Osovceve, Gardine, Peremyšlyje, Kaune? Kiekviena iš šių tvirtovių savo galingumu nenusileidžia Verdenui. Kiekviena iš šių tvirtovių, įtraukta į sovietinės kariuomenės gynybos sistemą, galėtų virsti neįveikiamu bastionu, sustiprinančiu visą gynybos sistemą. Be senų tvirtovių, tuose pačiuose rajonuose buvo senų, ne tokių galingų įtvirtinimų – kaponierių, kurių kiekvienas skirtas šaulių kuopai. Sienų ir perdengimų storis – trys metrai fortifikacinio gelžbetonio. Trijų metrų storis – tai nelabai daug? Sutinku. Tačiau juk tai geriau negu nieko. Jeigu nepakanka trijų metrų, galima dar pastorinti. Taigi, ką sau mano Raudonosios armijos Vyriausioji karinės inžinerijos valdyba? „Raudonosios armijos Vyriausiosios karinės inžinerijos valdybos viršininkas pasiūlė panaudoti senas rusų pasienio tvirtoves ir sukurti užtvarų zonas. Šiam pasiūlymui taip niekada ir nebuvo pritarta. Girdi, niekam nereikalinga“ (I. Starinovas. Minos laukia savo valandos. P. 177).

1941 metų vasarį Raudonosios armijos Generalinio štabo viršininko pareigas užėmė G. Žukovas – didžiausias dvidešimtojo amžiaus karvedys. Mūsų amžiuje nebuvo kito tokio generolo ar maršalo, kuris būtų taip aukštai iškilęs, bet nepatyręs nė vieno karinio pralaimėjimo. Taigi didysis Žukovas (jo didybė jau įrodyta prie Chalchin Golo, kai buvo netikėtai sutriuškinta Japonijos 6-oji armija) gavo beveik aukščiausią karinę valdžią. Jis tai jau padarys tvarką „Molotovo linijoje“! Bet ne. Neskubėkite. Atėjus

Žukovui, „Molotovo linijos“ statyboje niekas į gera nepasikeitė. Atvirkščiai, kai kurių įtvirtintų rajonų statyba, pavyzdžiui, Bresto, buvo priskirta prie šalutinių (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 166). Skaitytojui, pažįstančiam sovietinę tikrovę, nereikia aiškinti žodžių „šalutinė statyba“ prasmės. Praktiškai tai reiškia, kad statyba beveik visiškai įšaldoma. Bet yra ir kita medalio pusė. Kaip tik apie Bresto įtvirtintą rajoną žinoma daugiau negu apie kitus. Beje, iš Vokietijos 48-ojo motorizuotojo korpuso trofėjinių dokumentų yra žinoma, kad Vokietijos karinei vadovybei susidarė visai kitoks įspūdis: vokiečiai matė aktyvią statybą, kuri nesustojo nei dieną, nei naktį, be to, naktimis „rusai statė savo atspariąsias ugniavietes esant puikiam apšvietimui“.

Kaip visa tai suprasti? Nejaugi jie tokie idiotai, kad prie pat sienos esančias statybų aikštelės visiškai demaskuoja kasnakt jas gerai apšviesdami? Ir kaip susieti: „šalutinė statyba“ ir „dieną naktį gerai apšviečiant“?! Nejaugi tai daroma tyčia? Būtent. Mes dar ne kartą grįšime prie „Molotovo linijos“ statybos, kurią Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas apibūdino kaip „tyčinę demonstraciją“.

Generolas pulkininkas L. Sandalovas savo atsiminimuose (Išgyvenimai. P. 64) perteikia Bresto įtvirtinto rajono komendanto generolo majoro K. Puzyriovo žodžius: „Įtvirtinto rajono iškėlimas prie pat sienos – neįprastas dalykas. Anksčiau atspariąsias ugniavietes visada statėme per tam tikrą atstumą nuo sienos. Bet čia nieko nepadarysi. Mes turime vadovautis ne tik kariniais, bet ir politiniais sumetimais...“

Štai ir vėl mįslė: sovietinė kariuomenė slepiama miškuose, jai draudžiama pasirodyti. Priežastis: „kad neišprovokuotų karo“. Tuo pat metu, vadovaujantis kažkokiais mums nežinomais politiniais sumetimais, dieną naktį priešui įkyriai demonstruojamas spartus rengimasis gynybai ir nebijoma jokių diplomatinių arba karinių problemų.

Tai kaip vis dėlto tas mįsles įminti? Kaip rasti vieną bendrą visų šių prieštaringų faktų paaiškinimą? Štai mums pasakinėja:

kvailiai tie raudonieji vadai, idiotai, viskas dėl kvailumo ir pasidaro. Neprieštaraučiau tokiam paaiškinimui. Bet štai bėda: „Stalino linija“ ir „Molotovo linija“ turėjo vieną tėvą – inžinerijos kariuomenės generolą leitenantą profesorių D. Karbyševą. „Stalino linijoje“ jis viską darė tinkamai, pasaulinių standartų lygiu ir dar geriau. „Stalino linijoje“ jis viską numatė: ir kruopščią kiekvienos atspariosios ugniavietės maskuotę, ir didžiulį kiekvieno įtvirtinto rajono plotį, ir užtvaras, ir aprūpinimo ruožą, ir daug kitų dalykų. Bet štai pasirašyta Molotovo ir Ribentropo sutartis, ir vienas iš didžiausių pasaulio karo inžinierių staiga sukvailėjo, viską ėmė daryti klaidingai. O aukščiau už Karbyševą buvo didysis Žukovas. Šis visada viską darė gerai. Ir anksčiau, ir vėliau. Bet štai 1941 metų pirmojoje pusėje Žukovas staiga tapo idiotu ir ėmė duoti idiotiškus įsakymus. Juk būtent tuo metu, kai Žukovas atėjo į Generalinį štabą, „įtvirtinti rajonai prie senųjų sienų ir toliau buvo nuginkluojami, o statyba prie naujųjų vyko vėžliškai“ (I. Starinovas. Minos laukia savo valandos. P. 178).

5

Versija, jog sovietiniai karo vadai buvę kvaili, nepriimtina ir dėl to, kad tuo metu vokiečių generolai darė tą patį. Jie priiminėjo visai tokius pat sprendimus, ir niekas jų veiksmų nesmerkia.

1932–1937 metais ant Oderio krantų buvo pastatyti labai galingi įtvirtinimai, apsaugantys Vokietiją nuo smūgių iš rytų. Tai buvo pirmos klasės koviniai statiniai, priderinti prie vietovės ir puikiai užmaskuoti. Neaprašinėsiu visko smulkiai. Tegul skaitytojas tiki vokiečių tikslumu, tvarkingumu, darbštumu. Įtvirtinti rajonai Oderio ir Vartos tarpupyje gali būti mūsų amžiaus pirmosios pusės karinės inžinerijos didžiausio laimėjimo pavyzdys.

Bet štai Maskvoje buvo pasirašyta Molotovo ir Ribentropo sutartis, ir Vokietijos kariuomenė pajudėjo į rytus. Ir tuomet vokiečių karo vadai staiga ėmė daryti tas pačias „kvailystes“, kaip

ir jų sovietiniai kolegos. Puikiausi įtvirtinimai prie senosios Vokietijos sienos buvo apleisti, ir kariuomenė NIEKADA juose nebeįsikūrė. Daugelis kovinių statinių buvo naudojami kitiems reikalams: pavyzdžiui, Chochvaldės rajone buvo galingas fortifikacinis ansamblis, sudarytas iš dvidešimt dviejų keturaukščių kovinių statinių, sujungtų 30 kilometrų požeminiu tuneliu. Visa tai buvo atiduota aviacijos pramonei – aviacijos variklių gamyklai įrengti. Nužygiavusi pirmyn ir Lenkijos viduryje susitikusi su Raudonąja armija, Vokietijos kariuomenė pradėjo naujos įtvirtintų rajonų linijos statybą. Jie buvo statomi ŠALUTINĖMIS KRYPTIMIS, prie pat Sovietų Sąjungos sienos. Priešais naujus įtvirtintus rajonus neminuojami laukai ir nedaromos užtvaros. Dirbama dieną naktį, o Sovietų Sąjungos pasieniečiai šį darbą gerai matė ir pranešinėjo apie jį „kur reikia“ (SSRS pasienio kariuomenė. 1939–1941 metų birželis. Dokumentų ir medžiagos rinkinys. Dokumentai Nr. 344 ir 287). Energingai buvo statoma iki 1941 metų gegužės; paskui, sovietine kalba kalbant, „statyba buvo priskirta prie ne pačių svarbiausių“. Iš aštuoniasdešimties kovinių statinių, numatytų prie pasienio Sano upės, buvo baigta tik septyniolika. Visi jie nepakankamai užmaskuoti. Kiekvieną iš tų statinių, palyginti su tais, kurie buvo prie senosios Vokietijos sienos, galima vadinti silpnučiu: sienos ir perdengimai – po pusantro metro, šarvuotos detalės – 200 mm. Prie senosios sienos Oderio linijoje buvo naudojamos kur kas storesnės šarvuotos detalės, iki 350 mm.

Lygiai tas pat buvo daroma ir Sovietų Sąjungos pusėje. „Stalino linijoje“ buvo stiprių šarvuotų gaubtų ir labai sunkių šarvuotų detalių, o štai statant „Molotovo liniją“ to paties Sano pakrantėje SSRS inžinieriai naudojo palyginti plonas, iki 200 mm šarvuotas detales. Man, kaip buvusiam sovietiniam karininkui, teko matyti vokiečių ir sovietines atspariąsias ugniavietes skirtinguose to paties upelio krantuose. Jeigu tokių ugniaviečių nuotraukas parodytum ekspertams ir paprašytum atskirti, kurios yra vokiečių, o kurios sovietinės, neatskirtų: dvynės.

Kol kaimynė buvo silpna Lenkija, Vokietijos kariuomenė savo pasienyje statė labai stiprius įtvirtinimus, o kai tik sutriuškino Lenkiją ir nustatė bendrą su Sovietų Sąjunga sieną, senus įtvirtinimus apleido ir prie naujų sienų statė tik paprastus gynybos statinius, pagaliau ir tuos vėžliškai. Viskas kaip ir Raudonojoje armijoje! Ar tik nesukvailėjo vokiečių generolai? Ne, nesukvailėjo. Paprasčiausiai čia, prie naujų sienų, jie nesirengė ilgai gintis.

Fortifikacija būna gynybinė, būna ir puolamoji. Jei jūs susiruošėte pulti, statydami įtvirtintus rajonus, laikykitės šių taisyklių:

– pagrindinėmis kryptimis sutelkite smogiamąsias kariuomenės grupuotes, drąsiai rodykite šalutines kryptis ir apsaugokite JAS įtvirtintais rajonais;

– nesistenkite maskuoti savo įtvirtinimų, tegul priešas mano, kad rengiatės gynybai;

– nedarykite plačių įtvirtintų rajonų, viską, ką galima išdėstyti pačiose pasienio upių pakrantėse, ten ir išdėstykite. Jūsų kariuomenei ėmus pulti, visos prie sienos iškeltos atspariosios ugniavietės palaikys jūsų puolimą ugnimi, o kiekviena atsparioji ugniavietė jūsų gynybos gilumoje pasmerkta pasyviam neveiklumui;

– nepridenkite atspariųjų ugniaviečių minų laukais ir vielų užtvaromis – tuo jūs trukdysite savo puolančiai kariuomenei;

– neeikvokite daug cemento ir plieno įtvirtintų rajonų statybai, juk jūs nesirengiate ilgai tūnoti gynyboje.

Kaip tik tokiomis taisyklėmis vadovavosi vokiečių generolai. Kaip tik taip elgėsi ir sovietiniai. Kiek anksčiau, 1939 metų rugpjūtį, didysis Žukovas prie Chalchin Golo puikiai pasinaudojo visomis šiomis taisyklėmis. „Tomis priemonėmis mes stengėmės sudaryti priešui įspūdį, jog nesirengiame jokiam puolimui, ir parodyti, kad plečiame gynybos, ir tik gynybos rengimo darbus“ (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 161). Japonus apgauti pavyko, jie patikėjo Žukovo „gynybiniais“ darbais ir tučtuojau turėjo už tai atkentėti – sulaukė netikėto triuškinamo jo smūgio. Paskui, tik jau kur kas didesniu mastu, Žukovas atliko tą patį darbą ir prie Vokietijos sienos. Tačiau jam nepavyko apgauti vokiečių genero-

lų. Mat jie turėjo lygiai tokią pat savo patirtį. Žukovas netikėtai smogė prie Chalchin Golo 1939 metų rugpjūčio 20 dieną, o tų pačių metų rugpjūčio 22-ąją, kai vyko Molotovo ir Ribentropo derybos ir Vokietijos kariuomenė aktyviai rengėsi įžengti į Lenkijos teritoriją, generolas G. Guderianas gavo įsakymą imti vadovauti „Pomeranijos fortifikacijos štabui". Tikslas: nuraminti lenkus grynai gynybiniais pasirengimais ir kartu greitai pastatyti palyginti silpnus įtvirtinimus šalutinėmis kryptimis, kad kuo daugiau lauko kariuomenės būtų išlaisvinta pagrindiniam smūgiui. 1941 metų pavasarį ir vasarą Guderianas vėl užsiėmė gynybine statyba, dabar jau palei Sovietų Sąjungos sieną.

Guderianas stato betonines dėžutes pasienio upės pakrantėje, bet tai anaiptol nereiškia, kad jis ketina gintis. Ne, tai reiškia visai ką kita. O jeigu Žukovas demonstratyviai stato lygiai tokias pat dėžutes tų pačių upių pakrantėse, ką tai gali reikšti?

6

„Stalino linija" buvo universali: ji galėjo būti panaudota valstybei ginti arba būti puolimo placdarmu. Kaip tik dėl to ir buvo palikti platūs tarpai tarp įtvirtintų rajonų: puolančiai kariuomenei praleisti į vakarus. Kai siena buvo perkelta porą šimtų kilometrų į vakarus, „Stalino linija" tapo visiškai nebereikalinga kaip stiprinanti tolesnės agresijos placdarmą, o pasirašius Molotovo ir Ribentropo sutartį Stalinas apskritai nebeketino gintis. Štai kodėl linija buvo nuginkluota, o paskui ir sugriauta: ji trukdė sovietinei kariuomenei slaptai susitelkti prie Vokietijos sienos, ji būtų trukdžiusi pergalingo „išvaduojamojo žygio" metu tiekti Raudonajai armijai milijonus tonų šaudmenų, maisto ir kuro. Taikos metu tarpų tarp įtvirtintų rajonų visiškai pakako tenkinant ir karines, ir ekonomines reikmes, tačiau karo meto krovinių srautus reikia išskaidyti į tūkstančius upeliukų, kad būtų priešo nepažeidžiami. Įtvirtinti rajonai tarytum suspaudė transporto srautus gana

siauruose koridoriuose. Tai ir nulėmė jau nebereikalingos „Stalino linijos“ likimą.

Hitleris tą patį darė ne tik prie rytinių, bet ir prie vakarinių sienų. Ten ketvirtajame dešimtmetyje buvo pastatyta Zygfrydo linija. Pagal nuo Prancūzijos ir Prūsijos karo laikų susiklosčiusią tradiciją Vokietija planavo Prancūziją atakuoti šiaurėje. Zygfrydo linija buvo pastatyta į pietus nuo šios krypties, t. y. šalutine kryptimi, vadovaujantis principu, jog pagrindine kryptimi puolama, šalutine – pridengiama. 1940 metais Vokietijos kariuomenė nužygiavo toli į vakarus, ir Zygfrydo linija tapo nebereikalinga. Tuomet Hitleris nė nemanė, kad po ketverių metų jam vėl teks gintis prie savo sienų. Zygfrydo liniją apleido. Ji buvo labai keistai naudojama: koviniuose statiniuose fermeriams buvo leista laikyti bulves. Dalį kovinių statinių su neįveikiamomis šarvuotomis durimis užrakino vidinėmis spynomis... Kai reikalas prispyrė, negalėjo rasti raktų... (K. Mallory, A. Ottar. Architecture of Aggression. P. 123).

Žinoma, galima žymiausius sovietinius ir vokiečių generolus vadinti idiotais. Bet tai – ne kvailumas. Tiesiog ir vieni, ir kiti buvo agresoriai. Ir vieni, ir kiti mąstė puolamosiomis kategorijomis, ir kai įtvirtinimų nebebuvo galima panaudoti puolimo tikslais, juos nugriaudavo, kad atvertų kelią savo puolančiai kariuomenei, arba, jei buvo galima, kovinius kazematus atiduodavo fermeriams, kad bulves supiltų...

11 skyrius

PARTIZANAI AR DIVERSANTAI?

Hitleris... savo pagrindinėmis pajėgomis smogs Vakarams, o Maskva įsigeis pasinaudoti visais savo padėties pranašumais.

L. Trockis. 1939 m. birželio 21 d.

1

Pasirašius Molotovo ir Ribentropo sutartį, Sovietų Sąjunga pradėjo planingai naikinti neutralias valstybes, kad „visa savo mase priartėtų prie Vokietijos sienų kaip tik tuo momentu, kai Trečiasis reichas buvo įsivėlęs į kovą dėl naujo pasaulio padalijimo". „Išvaduojamieji žygiai" gerai sekasi, tačiau Suomijoje nepavyko. Kaip jau žinome, Raudonoji armija pateko į Suomijos aprūpinimo ruožą. Štai labai būdinga situacija. Sovietinė tankų, motorizuotųjų pėstininkų, artilerijos kolona traukia miško keliu. Pasukti į kairę arba į dešinę negalima – minos. Priekyje – tiltas. Pionieriai patikrina – minų nėra. Pirmieji tankai ropščiasi ant tilto ir kartu su juo lekia į orą: sprogstamieji užtaisai buvo įmontuoti į tiltų atramas dar juos statant; aptikti juos ne taip lengva, o jeigu užtaisai ir bus aptikti, tai kiekvienas mėginimas juos išimti sukels sprogimą. Taigi sovietinė daugelio kilometrų ilgio kolona, kaip didžiulė gyvatė, sustabdyta kelyje. Dabar ateina suomių snaiperių eilė. Jie neskuba: pokšt pokšt. Ir vėl miške tylu. Ir vėl: pokšt pokšt. Snaiperiai šaudo iš kažkur toli. Snaiperiai taiko tik į sovietinius karo vadus: pokšt pokšt. Į komisarus – taip pat. Miško nuodugniai apieškoti neįmanoma: juk atsimename, kad iš dešinės ir kairės nuo kelio – nepereinami minų laukai. Kiekvienas sovietinių pionierių bandymas prisiartinti prie susprogdinto

tilto arba išminuoti šalikeles baigiasi vienišu suomių snaiperio šūviu: pokšt! Sovietinė 44-oji šaulių divizija, suspausta trijuose lygiagrečiuose keliuose prie trijų susprogdintų tiltų, per vieną mūšio dieną neteko visų vadų. Ir kitose divizijose tas pats. Kolona apmirė: nei pirmyn, nei atgal. O naktį – minosvaidžių antpuolis iš kažkokio tolimo miško. Kartais naktį iš krūmų – ilga kulkosvaidžių serija į bejėgę koloną, ir vėl ramu.

Sakoma, kad Raudonoji armija Suomijoje pasirodė gana prastai. Tikra teisybė. Bet sovietinės divizijos vietoje įsivaizduokime kurios nors kitos kariuomenės diviziją. Ką daryti, kai tokia padėtis? Atitraukti koloną atgal? Tačiau sunkūs artilerijos traktoriai su didžiulėmis haubicomis nepajėgia tempti atgal kabliais prikabintų daugiatonių savo priekabų. O snaiperiai į traktorių vairuotojus: pokšt pokšt. Vargais negalais kolona atbuline eiga traukiasi, o užnugaryje tuo metu į orą išlekia dar vienas tiltas. Kolona užspausta. Prie to, kito, tilto visos prieigos taip pat užminuotos, ir snaiperiai ten taip pat neskuba – į vadus, komisarus, pionierius, vairuotojus: pokšt pokšt. Toli priekyje – beveik neįveikiama suomių gelžbetoninių įtvirtinimų linija, Manerheimo linija. Pralaužti jos be artilerijos, be tūkstančių tonų šaudmenų neįmanoma. Sovietinė kariuomenė atsirėmė į suomių įtvirtinimus, o sunkioji artilerija toli atsiliko. Ji čia, miškų keliuose, tarp minų laukų ir susprogdintų tiltų, apšaudoma snaiperių...

Taip pasimokę Suomijoje, sovietiniai karo vadai tikriausiai padarė atitinkamas išvadas? Tikriausiai vakariniuose šalies rajonuose dar taikos metais buvo sudaryti lengvaisiais ginklais ginkluoti partizanų būriai, kad pasipriešintų, jei priešas įsiveržtų? Vakariniai Sovietų Sąjungos rajonai pačios gamtos sukurti taip, kad būtų galima kariauti partizaninį karą su agresoriaus, kuris žygiuos į rytus, komunikacijomis. Ar Stalinas sudarė lengvaisiais ginklais ginkluotus judrius būrius, ar paliko juos miškuose tam atvejui, jeigu užpultų vokiečiai? Taip, Stalinas sudarė tokius būrius. Jie buvo sudaryti dar trečiajame dešimtmetyje. Vien Baltarusijoje taikos metu buvo šeši partizanų būriai, kiekviename jų –

po 300–500 žmonių. Jų mažumas neturėtų stebinti. Būriai buvo komplektuojami tik iš vadų, organizatorių ir specialistų. Kiekvienas partizanų būrys taikos metu – tai savotiškas branduolys, apie kurį pačioje karo pradžioje susidaro galinga kelių tūkstančių žmonių formuotė.

Partizanų formuotėms taikos metu neįžengiamuose miškuose ir bekraščių pelkių salelėse buvo sukurtos slaptos bazės. Taikos metu buvo pastatyta požeminių slėptuvių, ligoninių, sandėlių, požeminių dirbtuvių šaudmenų ir ginkluotės gamybai. Vien Baltarusijoje galimam partizaniniam karui požeminėse slėptuvėse buvo prikrauta ginkluotės, šaudmenų ir amunicijos, kurių būtų užtekę 50 tūkstančių partizanų.

Partizanų vadams, organizatoriams ir instruktoriams rengti buvo įkurtos slaptos mokyklos. Slapti mokslinio tyrimo centrai rengė specialias partizaninio karo priemones, specialią amuniciją, ginkluotę, ryšių priemones. Partizanai nuolat dalyvavo mokymuose, o priešo vaidmenį paprastai vaidino NKVD specialios paskirties divizijos.

Be partizanų formuočių, buvo rengiamos nedidelės pogrindinės grupės, kurios kilus agresijai ne išeidavo į mišką, bet pasilikdavo miestuose ir kaimuose, jų užduotis – „įgyti priešo pasitikėjimą“ ir jam talkininkauti“, o įgijus pasitikėjimą...

Toks pat darbas buvo atliktas ne tik Baltarusijoje, bet ir Ukrainoje, Kryme, Leningrado srityje ir kituose rajonuose. Tokį pat darbą kaip slaptosios policijos, bet visiškai nepriklausomai nuo NKVD dirbo Sovietų Sąjungos karo žvalgyba: buvo rengiamos slaptos bazės, slėptuvės, slapti butai ir susitikimo vietos, ruošiamos konspiratyvaus ryšio linijos ir atliekama daug kitų darbų. Sovietų Sąjungos karo žvalgyba turėjo savo slaptų mokyklų, savo organizatorių ir instruktorių.

Be NKVD ir karo žvalgybos, komunistų partija rengė kai kuriuos savo lyderius dirbti pogrindyje vakariniuose šalies rajonuose, jeigu priešas užimtų teritoriją. Komunistai turėjo senas kriminalistikos tradicijas, mokėjo saugoti savo paslaptis. Pogrindinės

veiklos tradicijos trečiajame ir ketvirtajame dešimtmetyje buvo išlaikytos, ir partinės organizacijos prireikus galėjo vėl tapti labai konspiruotais slaptos kovos centrais.

Nepamirškime, kad partizanų būriai buvo kuriami vadinamosiose mirties zonose – Sovietų Sąjungos aprūpinimo ruože, kuriame, pasitraukus jos kariuomenei, visi tiltai turi būti susprogdinti, tuneliai – užversti, geležinkelio mazgai – visiškai sugadinti, iešmai ir net bėgiai bei telefono kabeliai – evakuoti. Partizanams reikėjo tik neleisti atstatyti jau sugriautų objektų. Partizanai buvo beveik nesugaunami, nes jų vadai žinojo, kaip pereiti milžiniškus minų laukus, o priešas to neišmanė; partizanams nebuvo sunku prireikus pabėgti nuo persekiojimo į užminuotus miškus ir pelkes, kur priešas negalėjo įžengti.

Taip, visa tai buvo. „Stalino linija“, aprūpinimo ruožas priešais ją ir partizanų būriai, pasirengę nuo pat pirmos minutės veikti sugriovimų zonoje, – visa tai sudarė puikią Sovietų Sąjungos savigynos sistemą. Tačiau 1939 metais Hitleris pateko į labai nemalonią strateginę situaciją, ir todėl jam teks kariauti Vakaruose. Nuo šio momento gynybos sistemos Stalinui nebereikalingos. Kartu su „Stalino linija“ ir aprūpinimo ruožu buvo likviduotas ir sovietinis partizaninis judėjimas: partizanų būriai paleisti, ginklai, šaudmenys, sprogmenys paimti, slaptos slėptuvės ir saugyklos užkastos, partizanų bazės ištuštintos. Visa tai vyksta 1939 metų rudenį. O baigiantis rudeniui Raudonoji armija pradeda „vaduoti“ Suomiją ir čia susiduria su visais tais savigynos elementais, kurie neseniai buvo ir Sovietų Sąjungoje: gelžbetoninių įtvirtinimų linija, aprūpinimo ruožas priešais ją ir maži partizaninio tipo būriai jame. Galbūt gavęs skaudžią pamoką Suomijoje Stalinas pakeitė savo nuomonę ir vakariniuose Sovietų Sąjungos rajonuose vėl pradėjo kurti partizanų formuotes? Ne, nepakeitė. Ne, nekūrė.

1941 metų birželio 22 dieną prasidėjo daugybė improvizacijų, tarp jų ir partizaninio judėjimo kūrimas. Taip, jį sukūrė. Jį išplėtė. Tačiau sukūrė ir smarkiai išplėtė tik 1943–1944 metais. Jeigu jo nebūtų sunaikinę 1939 metais, tai jau pirmomis karo dieno-

mis jis būtų buvęs galingas. Jis galėjo būti daug veiksmingesnis. Karo metais partizanams teko pralieti daug kraujo dėl kiekvieno susprogdinto tilto. Kad susprogdintum tiltą, pirmiausia reikia jį užimti, o jis saugomas, ir medžiai aplinkui iškirsti, ir viskas aplinkui užminuota. O kur partizanams gauti sprogmenų? Jeigu jų ir turi, ar daug partizanų grupė gali panešti? Ruošiantis sprogdinti tiltą, užtaisus tekdavo skubomis dėti ne į tilto atramas, o į perdengimus. Po sprogimo priešas galėjo greitai atstatyti tokį tiltą, ir partizanams reikėdavo viską pradėti iš naujo. Kol priešas taiso vieną tiltą, kiti tiltai veikia – priešas gali reguliuoti transporto srautą.

O juk viskas buvo paruošta, kad būtų galima susprogdinti VISUS tiltus. Susprogdinti taip, kad atstatyti nebebūtų ko. Susprogdinti taip, kad partizanams nereikėtų lieti kraujo. Susprogdinti buvo galima tiesiog paspaudžiant mygtuką slaptame partizanų bunkeryje, o paskui iš nepereinamų minų laukų tik pašaudyti snaiperiniais šautuvais į karininkus, pionierius, vairuotojus. Vokietijos kariuomenė buvo ypač jautri keliams. Visiškas tiltų nebuvimas, milijonai partizanų minų keliuose, pasalos ir snaiperių teroras nuo pirmųjų įsiveržimo valandų galėjo smarkiai sulėtinti Vokietijos žaibo karą.

Kas gi sunaikino sovietinį partizaninį judėjimą ANTROJO PASAULINIO KARO PRADŽIOJE ir kodėl?

Vienas iš sovietinio karinio terorizmo pradininkų Vyriausiosios žvalgybos valdybos pulkininkas profesorius I. Starinovas tuomet vadovavo slaptai mokyklai, kuri rengė partizanų grupes, pavaldžias SSRS karo žvalgybai. Pulkininkas savo atsiminimuose nurodo kaltininką: „Žemėje patikimai paslėpti ginklai ir sprogmenys laukė savo valandos. Bet anksčiau, negu toji valanda atėjo, slaptos partizanų bazės buvo ištuštintos, žinoma, su Stalino žinia ir tikriausiai net tiesioginiu jo įsakymu“ (Minos laukia savo valandos. P. 40).

Vienas iš sovietinio politinio terorizmo veteranų KGB pulkininkas S. Vaupšasovas tuo metu Baltarusijoje vadovavo NKVD

partizanų būriui. Jis aiškina partizanų formuočių sunaikinimo priežastį. „Tais rūsčiais prieškario metais įsigalėjo karo svetimoje teritorijoje doktrina... ji aiškiai buvo puolamojo pobūdžio“ (Neramiose sankryžose. P. 203).

Galima sutikti su KGB pulkininku, galima su juo ginčytis, tačiau kitos partizanų formuočių ir bazių sunaikinimo priežasties kol kas niekas nenurodė.

2

Dviejų pulkininkų nuomones žinome, o dabar pažiūrėkime, ką jie patys veikė 1941 metų birželio pradžioje. O jie veikė visai tą patį, ką ir kiti partizanų vadai bei kovotojai. Išformavus partizanų būrius, turėjusius veikti savo teritorijoje, buvusiems partizanams liko trys keliai:

– į oro desanto kariuomenės padalinius, kurie tuo metu staiga pradėjo smarkiai plėstis;

– į NKVD specialios paskirties baudžiamąsias formuotes;

– į nedideles slaptas grupes, kurias kažkokiu tikslu rinko prie Vokietijos ir jos sąjungininkių sienų arba permetė per sieną dar nepradėjus kovos veiksmų.

Karo žvalgas Ilja Starinovas buvo tarp pastarųjų. Tegul kuklus pulkininko laipsnis netrikdo skaitytojų. Tai buvo ypatingas pulkininkas ir ypatingų mokslų profesorius. Nuo pirmų karo dienų pulkininkas Starinovas veiks turėdamas kišenėje gynybos liaudies komisaro maršalo S. Timošenkos įsakymą ir būdamas pavaldus tik jam. Greitai jis užims vyriausiojo partizaninio judėjimo diversijų komisaro pavaduotojo postą, t. y. taps vyriausiuoju Raudonosios armijos diversantu. 1943 metais remiantis Starinovo planais ir jam vadovaujant bus įvykdytos operacijos „Koncertas“ ir „Bėgių karas“. Kiekvienoje iš jų vienu metu dalyvaus daugiau kaip šimtas tūkstančių partizanų ir diversantų. Starinovas taps gigantiškos sovietinių diversantų armijos lyderiu visai neatsi-

tiktinai, jis turėjo tam tinkamų duomenų ir audringą diversanto biografiją. Taigi šis užkietėjęs diversantas 1941 metų birželio 21 dieną pasirodo prie pat tų Bresto tiltų, kurie tokie svarbūs Sovietų Sąjungos teritorijos gynybai. Kokia sėkmė! Užtenka šiam žmogui padirbėti prie tiltų porą valandų, ir tada, jei Vokietija užpultų, tereiks paspausti mygtuką... Tačiau pasirengimas gynybai Starinovo, kaip ir visų aukštų vadų, nedomina. Kam jį atsiuntė prie sienos? Oficialiai – pratyboms. Tačiau atvykęs į Brestą Starinovas sužino, kad pratybos – tik dingstis. Pratybos atidedamos (o gal jos ir visai nebuvo planuotos). Jeigu ne pratybos ir ne pasirengimas gynybai, ką tokio rango diversantui veikti pačiame pasienyje? Jis taip ir nesužinojo savo vizito į Brestą tikslo. Naktį pradėjo pulti Vokietija, ir pulkininkui Starinovui vis dėlto teko užsiimti grynai gynybos reikalais... Dar viena detalė to asmens charakteristikai. Visą karą kartu su Starinovu bus ištikimas, patikimas, apsukrus vairuotojas. Pavardė – Šlėgeris. Tautybė – vokietis. Tarp sovietinių karo vadų, ypač tarp desantininkų, žvalgų, diversantų, staiga paplito tokia mada: greta savęs turėti pasiuntinį, tarną ar vairuotoją tikrą vokietį. Ši mada atsirado 1941 metų vasarį. Apie ją dar pakalbėsime.

Čekistas S. Vaupšasovas buvo ne mažiau garsus. Jo gyvenimas ne mažiau audringas: iki 1926 metų kariavo Lenkijos miškuose. Oficialiai karas su Lenkija buvo seniai pasibaigęs, o sovietiniai „partizanų būriai“, sukomplektuoti iš ČK ir GPU galvažudžių, žudė žmones dėl pasaulinės revoliucijos. Iš ten sugrįžęs, Vaupšasovas tapo dideliu viršininku didžiosiose gulago statybose – tūkstančiai alkanų zekų kasa stalininius kanalus, o statyboms vadovauja čekistai. Vaupšasovas – vienas iš vadovų. O paskui mūsų herojus kontroliavo ne gulago zekus, o Ispanijos komunistų partijos politinį biurą, vadovavo respublikos kontržvalgybos ir diversinių formuočių darbui. Vėliau – Baltarusija ir sovietinių partizanų rengimas tam atvejui, jei priešas įsiveržtų į Sovietų Sąjungos žemę. Bet štai pasirašytas paktas, ir partizanų nebereikia. Vaupšasovas patenka į NKVD specialios paskirties formuotes ir užsiima kilniu

darbu – „Išvaduojamųjų žygių“ metu „valo iš teritorijų priešiškus elementus“. O štai 1941 metų birželio 22-ąją jis buvo ne pasienyje, o **anapus** sienos, „tikėtino priešo“ teritorijoje, turėdamas kišenėje diplomato pasą. Kodėl šį baudėją, teroristą, gulaginį diplomatą pasiuntė į užsienį? Galbūt kad būtų didinamas šalies saugumas, nes „nusimatė gynybinis karas“? Ne, gynybiniame kare jis ten buvo visai nereikalingas. Kai tik karas prasidėjo, jį skubiai grąžino į Sovietų Sąjungą ir nusiuntė į Baltarusiją partizanauti, iš naujo kurti neseniai sunaikinto partizaninio judėjimo...

Jeigu buvo ruošiamasi gynybiniam karui, tai kam tas persirenginėjimo maskaradas? Ar ne paprasčiau tokį žmogų (ir tūkstančius tokių kaip jis) laikyti tikėtinos okupacijos rajonuose pasirengusį sutikti agresorių jau pirmomis karo valandomis? Bet ne – „įsigalėjo karo svetimoje teritorijoje doktrina“. Tai ne šiaip pasakyti KGB pulkininko žodžiai. Tai istorijos faktas, kurį patvirtina likimas to, kuris tuos žodžius pasakė, ir tūkstančių tokių kaip jis likimai...

12 skyrius

KAM STALINUI REIKIA DEŠIMTIES ORO DESANTO KORPUSŲ

Būsimuosiuose mūšiuose mes veiksime priešo teritorijoje. Taip numatyta mūsų statutuose.

Pulkininkas *A. Rodimcevas.*
Kalba partijos XVIII suvažiavime,
1939 m.

1

Oro desanto kariuomenės paskirtis – pulti. Tai aksioma, kurios įrodinėti nereikia. Prieš Antrąjį pasaulinį karą mažai kas iš vyriausybių planavo agresyvų karą, todėl ir daugelio valstybių oro desanto kariuomenė nebuvo stiprinama.

Buvo dvi išimtys. Agresyviems karams rengėsi Hitleris, ir 1936 metais jis sukūrė oro desanto kariuomenę. Antrojo pasaulinio karo pradžioje toje kariuomenėje buvo 4000 parašiutininkų. Kita išimtis – Stalinas. Jis oro desanto kariuomenę sukūrė 1930 metais. Antrojo pasaulinio karo pradžioje Sovietų Sąjunga turėjo DAUGIAU KAIP MILIJONĄ puikiai parengtų parašiutininkų desantininkų.

Suskaičiavęs visus pasaulio karinius parašiutininkus Antrojo pasaulinio karo pradžioje sužinai, kad Sovietų Sąjunga turėjo maždaug DU ŠIMTUS KARTŲ DAUGIAU parengtų desantininkų negu visos pasaulio šalys kartu, tarp jų ir Vokietija.

Sovietų Sąjunga buvo pirmoji pasaulio šalis, sukūrusi oro desanto kariuomenę. Kai Hitleris atėjo į valdžią, Stalinas jau turėjo keletą oro desanto brigadų, o šalyje viešpatavo parašiutizmo psichozė.

Vyresnioji karta prisimena laiką, kai be parašiutinio bokšto neapsiėjo nė vienas miesto parkas, kai parašiutininko ženklelis kiekvienam jaunuoliui buvo tapęs privalomu vyro orumo simboliu. Nors gauti ženklelį buvo ne taip lengva. Ženklelį duodavo už tikrus šuolius iš lėktuvo, o šokti leisdavo tik tam, kuris pirma išlaikydavo bėgimo, plaukimo, šaudymo, granatos mėtymo į tolį ir taikinį, kliūčių įveikimo, naudojimosi priešcheminės apsaugos priemonėmis ir daugelio kitų kare būtinų įgūdžių įskaitą. Iš esmės šuoliai iš lėktuvo buvo kovotojų – sparnuotųjų pėstininkų individualaus parengimo baigiamasis etapas.

Kad įvertintume, kokie rimti buvo Stalino ketinimai, turime prisiminti, jog parašiutizmo psichozė Sovietų Sąjungoje siautėjo kartu su baisiu badu. Šalyje vaikai tinsta iš bado, o draugas Stalinas parduoda užsienio šalims grūdus, kad nusipirktų parašiutų technologiją, kad pastatytų gigantiškus šilko kombinatus ir parašiutų fabrikus, kad šalyje įrengtų aibę oro uostų ir oro klubų, kad kiekvieno miesto parke iškeltų parašiutinio bokšto skeletą, kad parengtų tūkstančius instruktorių, kad pastatytų parašiutų džiovyklas ir saugyklas, kad parengtų milijoną įmitusių parašiutininkų, būtiną jiems ginkluotę, amuniciją ir parašiutus.

Gynybiniame kare parašiutininkai nereikalingi. Naudoti parašiutininką gynyboje kaip paprastą pėstininką – tai tas pats, kas statyboje vietoj plieno armatūros naudoti aukso armatūrą: auksas minkštesnis už plieną.

Oro desanto padaliniai neturi tokių sunkių ir galingų ginklų kaip paprasti pėstininkai, todėl gynyboje jie nėra tokie stiprūs. Pagaliau juk nuostolinga auksą vietoje plieno naudoti. Tačiau milijono sovietinių parašiutininkų parengimas kainavo brangiau už auksą. Už parašiutininkų rengimą ir parašiutų gamybą Stalinas sumokėjo daugybe Sovietų Sąjungos vaikų gyvybių. Kam rengė parašiutininkus? Tikriausiai ne tam, kad gintų vaikus, kurie merdėjo iš bado.

Komunistai teigia, kad Stalinas karui nesirengė, o mūsų kaime, Ukrainoje, žmonės prisimena jauną moterį, kuri nužudė ir

suvalgė savo dukrelę. Ją prisimena todėl, kad nužudė savo dukrelę. Tų, kurie žudė svetimus vaikus, nebeatsiminsi. Mano kaime žmonės suvalgė visus diržus ir batus, suvalgė gretimo miškelio giles. O priežastis: draugas Stalinas rengėsi karui. Rengėsi taip, kaip niekas niekada nebuvo rengęsis. Tiesa, gynybiniame kare visi tie pasirengimai nepravertė.

Gynybiniame kare desantininkų nereikia išlaipinti priešo užnugaryje, paprasčiau atsitraukiant miškuose palikti partizanų būrius.

2

Galima prieštarauti, kad milijonai stalininių parašiutininkų Antrojo pasaulinio karo išvakarėse – tai tik medžiaga kovos padaliniams sukurti. Padalinius reikia surinkti ir energingai treniruoti. Ar Stalinas tai atsimena? Atsimena.

Ketvirtajame dešimtmetyje vakarinius šalies rajonus ne kartą drebino masiniai manevrai. Per kiekvienus manevrus buvo mokomasi tik vieno: „tolimoji operacija“ – netikėtas aibės tankų smūgis labai toli.

Scenarijus visada paprastas, tačiau grėsmingas.

Per kiekvienas pratybas prieš kiekvieną netikėtą sausumos kariuomenės smūgį būna ne mažiau netikėtas ir ne mažiau triuškinamas sovietinės aviacijos smūgis „priešo“ oro uostams. Paskui išlaipinamas parašiutininkų desantas oro uostams užimti, o po parašiutininkų bangos užimtus oro uostus jau užplūsta kita – desantininkų su sunkiaisiais ginklais banga.

1935 metais per garsiuosius Kijevo manevrus didžiulės operacijos metu buvo išlaipintas 1200 parašiutininkų desantas ir tuoj po to nutupdytas 2500 žmonių desantas su sunkiąja ginkluote – artilerija, šarvuotais automobiliais ir tankais.

1936 metais Baltarusijoje treniruojantis atlikti tą patį puolimą buvo išlaipintas 1800 parašiutininkų desantas, paskui nutūpė 5700

žmonių desantas su sunkiaisiais ginklais. Tais pačiais metais per Maskvos karinės apygardos puolimo manevrus visi 84-osios šaulių divizijos kariai kaip desantas buvo nutupdyti su lėktuvais.

1938 metais, numatydamas „išvaduojamuosius žygius", Stalinas sudarė dar šešias oro desanto brigadas, kuriose buvo 18 tūkstančių parašiutininkų. 1939 metais Stalinas sunaikino partizanų bazes ir formuotes, kurių paskirtis – veikti savo teritorijoje, ir vietoj jų sudarė naujus desantininkų padalinius: pulkus ir atskiruosius batalionus.

Pavyzdžiui, Maskvos karinėje apygardoje buvo sudaryti trys pulkai, kiekvienas iš trijų batalionų, ir keletas atskirųjų batalionų po 500–700 parašiutininkų (Maskvos Lenino ordino karinė apygarda. P. 177).

1940 metais Stalinas sutriuškino visas neutralias skiriamojo barjero valstybes ir visur, kur galėjo, pasiekė Vokietijos sienas. Paskui Stalinas, atrodytų, turėjo sumažinti savo oro desanto padalinių skaičių: toliau į vakarus tėra Vokietija ir valstybės jos sąjungininkės, o su Vokietija pasirašytas paktas.

Tačiau Stalinas savo oro desanto padalinių neišformuoja. Priešingai, 1941 metų balandį Sovietų Sąjungoje slapta sudaromi PENKI ORO DESANTO KORPUSAI. Visi sudaryti vakariniuose Sovietų Sąjungos rajonuose.

Be paprastų pėstininkų desantininkų, oro desanto korpusuose buvo gana galingos artilerijos ir net lengvųjų plaukiojamųjų tankų batalionų. Visi oro desanto korpusai buvo sudaromi tokiu atstumu nuo sienos, kad juos būtų galima permesti į priešo teritoriją be papildomo perkėlimo. Visi korpusai energingai rengėsi būsimam desanto išlaipinimui. Visi buvo sutelkti miškuose, toli nuo pašalinių akių. 4-asis ir 5-asis korpusai neperkelti galėjo būti panaudoti prieš Vokietiją, 3-iasis – prieš Rumuniją, l-asis ir 2-asis – ir prieš Vokietiją, ir prieš Rumuniją, taip pat prieš Čekoslovakiją arba Austriją, kad kalnuose perkirstų naftos magistrales, einančias iš Rumunijos į Vokietiją.

1941 metų birželio 12 dieną Raudonojoje armijoje sudaroma Oro desanto kariuomenės valdyba, o rugpjūtį – dar penki oro desanto korpusai. Reikia pasakyti, kad antroji desanto korpusų serija nebuvo atsakymas į Vokietijos įsiveržimą.

Gynybiniame kare nebeįmanoma panaudoti tiek daug desantininkų. Iš visų antrosios serijos korpusų nė vienas nedalyvavo kare pagal tiesioginę paskirtį. Iš pirmosios serijos pagal tiesioginę paskirtį vienas korpusas buvo panaudotas vieną kartą – kontrpuolimo prie Maskvos metu. Reikia pažymėti, kad buvo dar trečioji oro desanto korpusų serija, iš jų vienas buvo panaudotas desantui 1943 metais.

Penki antrosios serijos korpusai – tai Raudonosios armijos plėtimas iš inercijos: sprendimas sudaryti korpusus buvo priimtas iki Vokietijos įsiveržimo, o paskui, kai Hitleris užpuolė, buvo tiek rūpesčių, kad sprendimą tiesiog pamiršo atšaukti. Šiaip ar taip, parašiutai, ginkluotė ir patys desantininkai antrajai oro desanto korpusų serijai buvo parengti IKI Vokietijos įsiveržimo.

Be oro desanto korpusų, brigadų ir pulkų, įprastų sovietinėje pėstininkijoje, buvo formuojama gana daug atskirųjų parašiutininkų desantininkų batalionų. Pavyzdžiui, Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas teigia, kad prie pat Rumunijos sienos 1941 metų pradžioje 55-ajame šaulių korpuse aktyviai buvo rengiama keletas parašiutininkų desantininkų batalionų. Iš Bagramiano aprašymo ir iš kitų šaltinių aiškėja, kad 55-asis šaulių korpusas (iš viso Raudonojoje armijoje tuomet buvo šešiasdešimt du šaulių korpusai) buvo tik vienas iš daugelio.

O be parašiutininkų padalinių, numatytų permesti oru ar nutupdyti su lėktuvais priešo teritorijoje, buvo rengiamos kai kurios iš pažiūros paprastos šaulių divizijos. Pavyzdžiui, 1941 metų birželio 21 dieną per Sibiro karinės apygardos pratybas visa šaulių divizija buvo nutupdyta su lėktuvais tariamojo priešo užnugaryje. Iš karto kyla klausimas, kodėl anksčiau tokie eksperimentai ir pratybos vyko tik europinėje dalyje, o čia staiga vyksta Sibire? Jokios mįslės nėra. Sibiro karinės apygardos kariuomenė jau slapta

paversta 24-ąja armija ir ją rengiamasi permesti prie Vokietijos sienos. Prieš pakrovimą į ešelonus 24-oji armija vykdo baigiamuosius kariuomenės manevrus, 24-oji armija rengiasi gynybai, todėl nėra prasmės treniruoti diviziją ir rengti ją nutupdyti priešo teritorijoje. Gynybiniame kare nesunku nugabenti kariuomenę į priešo užnugarį ir atvirkščiai: puolančio priešo tankų pleištai veržiasi pirmyn ir atkerta dešimtis ir šimtus tūkstančių mūsų karių nuo pagrindinių pajėgų, ir besiginantiesiems kyla sunkumų ne kaip nugabenti į priešo užnugarį dar vieną diviziją, o kaip iš priešo užimtos teritorijos evakuoti bent kai kuriuos savo generolus ir kai kurių divizijų vėliavas.

Tačiau 1941 metų birželio 21 dieną sovietinių armijų vadai apie gynybinį karą negalvojo, jie masiniuose manevruose savo divizijas rengė visai kitokiam karui.

Komunistai istorikai eikvoja šimtus tūkstančių tonų popieriaus savo istorinėms knygoms, o štai kodėl Stalinas 1941 metais sukūrė dešimt oro desanto korpusų, nė viena komunistinė knyga nepaaiškina.

3

Rinkdamas duomenis apie sovietinę oro desanto kariuomenę, kuri buvo išskleista 1941 metų pirmojoje pusėje ir kurią buvo rengiamasi išskleisti tų pačių metų antrojoje pusėje, aš atkreipiau dėmesį į įdomią detalę. Kiekvienas sovietinis desantininkų vadas, ypač pulkininkas arba generolas, tarp savo patikėtinių turėjo vokiečių kilmės kareivį arba seržantą. Taip buvo ir sovietinėje kavalerijoje. Beje (ir tai matysime toliau), tarp oro desanto kariuomenės ir kavalerijos buvo tiesioginis ryšys: ir desantininkai, ir kavaleristai buvo rengiami ryžtingiems puolimo veiksmams, drąsiems reidams ir netikėtiems smūgiams priešo užnugariui. Abiejų rūšių kariuomenėms reikalingi sumanūs vadai, sugebantys atsiskyrę nuo savo kaimynų, štabų ir užnugario veikti savarankiškai.

Kavalerijos laikai baigėsi, ir jos kariai ėjo tarnauti tankistais ir desantininkais. Lygiai taip pat buvo ir Vokietijoje.

Taigi vyresnieji desantininkų vadai arba tie, kurie rengėsi pakliūti į oro desanto kariuomenę iš kavalerijos, staiga apsistatė sovietiniais kariais vokiečiais. Vienas turėjo vokietį vairuotoją, kitas – pasiuntinį, trečias – ryšininką. Kiekvienas buvęs sovietinis vadas desantininkas (arba kavaleristas) apie tai kalba kaip apie įdomią smulkmeną: štai, girdi, karas su vokiečiais prasidėjo, o kokį, jūsų manymu, turėjau personalinį radistą? Vokietį! Tiesa, vaikinukas geras, drausmingas, patikrintas. Štai pulkininkas K. Šteinas, 2-ojo oro desanto korpuso 2-osios oro desanto brigados vadas, turėjo pasiuntinį kareivį vokietį, oro desanto korpuso 3-iojo pulko 5-osios oro desanto brigados vadui pulkininkui A. Rodimcevui vokietis paskirtas vairuotoju. Beje, tai tas pats Rodimcevas, kuris 1939 metais partijos suvažiavime šaukė, kad Raudonosios armijos statutuose numatyta kariauti tik priešo teritorijoje! Man teko klausytis Rodimcevo, kai jis jau buvo ne pulkininkas, o generolas pulkininkas. Labai sumanus generolas. Vėjais žodžių nelaido ir į plepį nepanašus. 1941-aisiais jo oro desanto brigadą teko skubiai pertvarkyti į paprastus pėstininkus, teko iš brigados (kaip ir visų kitų) atimti parašiutus, o vietoj jų duoti daugiau gynybinės ginkluotės, ir jo vaikinai, praradę daug saviškių bei priešo apšaudomi įgiję gynybos įgūdžių, galų gale gynyboje pasirodė net visai neprastai. Tai jis su savo gvardiečiais 1942-aisiais Stalingrade prie pat Volgos gynė paskutinius namus. O štai 1941-ųjų birželio pradžioje Rodimcevas ir jo vaikinai dėl gynybos nesuko galvos. Jie dėliojo parašiutus ir mokėsi kalbų, ypač daug dėmesio skyrė vokiečių kalbai.

Oro desanto kariuomenė plečiasi, ir vis nauji kavalerijos karininkai ir generolai vakarais kala vokiečių kalbą, mat laukia paskyrimo į desantininkus. Beje, mūsų herojus draugas Rodimcevas – ką tik iš kavalerijos. O štai kavalerijos pulkininkas (vėliau – generolas majoras) Levas Dovatoras kol kas dar nepateko į desantininkus, tačiau vokiečių kalbos ir kareivėlio vokiečio mada ir jo neaplenkė.

Generolo našlė prisimena 1941-ųjų pradžią: „Mūsų pulke buvo vienas vokietis. Tai štai Levas Michailovičius, įsivaizduokit, kasdien jį į namus atsivesdavo, kalbėti, vadinasi, visi pratinosi, ir karo pradžioje jis jau laisvai kalbėjo vokiškai“ („Krasnaja zvezda“. 1983 m. vasario 17 d.). Taigi koks įžvalgus buvo: visą gyvenimą nugyveno be kalbų, o prieš pat karą staiga susidomėjo, ir ne jis vienas.

Raudonosios armijos ryšiai su Vokietijos komunistais seni ir glaudūs. Pats Telmanas, atvykęs į Sovietų Sąjungą, nesivaržydamas atvirai pasirodydavo su sovietine karine uniforma. Valteris Ulbrichtas buvo įrašytas į Vokietijos proletariato 4-osios šaulių divizijos sąrašus. Čia, taip sakant, matomoji pusė, tačiau buvo ir kita, ne tokia matoma. Dar 1918 metais, pasirašius su Vokietija Bresto „taiką“, draugas Leninas davė nurodymą įkurti mokymo įstaigą būsimiems Vokietijos Raudonosios armijos vadams rengti. Mokykla buvo įkurta ir pavadinta Ypatingąja vokiečių raudonųjų vadų mokykla. Pirmasis mokyklos viršininkas – Oskaras Obertas. Mokykla keitė savo pavadinimus, tapdavo tai slapta, tai vieša, tai vėl slapta. Ji parengė daug vadų, tačiau Vokietijos Raudonosios armijos nebuvo, tad jiems teko tarnauti sovietinėje. Kai kurie iš jų gavo net generolų laipsnius. 1941 metų pradžioje dauguma šios ir kitų panašių mokyklų absolventų stojo po sovietinės oro desanto kariuomenės kovos vėliavomis.

Panagrinėjus publikacijas apie sovietinius oro desanto korpusus, sudarytus 1941 metais, peršasi mintis, kad kareivių, seržantų ir karininkų su aiškiai vokiškomis pavardėmis tose formuotėse, švelniai tariant, buvo daugokai.

13 skyrius

APIE SPARNUOTĄJĮ TANKĄ

Aviaciją reikia triuškinti ir naikinti oro uostuose. Aviacijos triuškinimo oro uostuose sėkmė priklauso nuo veiksmų netikėtumo. Svarbu aptikti aviaciją oro uostuose.

Sovietų Sąjungos maršalas *I. Konevas*

1

Parengti šimtus tūkstančių desantininkų ir jiems parašiutų – tai tik pusė darbo. Dar reikalingi kariniai transporto lėktuvai ir sklandytuvai. Sovietų Sąjungos vadovai tai puikiai suprato, todėl ketvirtajame dešimtmetyje kilo ne tik parašiutų, bet sklandytuvų psichozė. Sovietiniai sklandytojai ir jų sklandytuvai visiškai atitiko pasaulinius standartus. Pakanka prisiminti, kad Antrojo pasaulinio karo išvakarėse iš 18 pasaulio sklandymo rekordų 13 priklausė Sovietų Sąjungai.

Geriausi sovietinių kovos lėktuvų konstruktoriai retkarčiais atitrūkdavo nuo savo pagrindinio darbo ir kurdavo sklandytuvus. Net būsimasis pirmojo pasaulyje palydovo kūrėjas Sergejus Koroliovas konstravo sklandytuvus. Beje, jis šioje srityje labai daug nuveikė. Matyt, kovos lėktuvų ir raketų kūrėjus vertė konstruoti sklandytuvus ne siekiant pasaulio rekordų. Jeigu Stalinui rūpėjo rekordai, tai kodėl geriausi protai nekūrė naujų sportinių dviračių?

Karinė sovietinio sklandymo kryptis neginčijama. Dar prieš ateinant į valdžią Hitleriui Sovietų Sąjungoje buvo sukurtas pirmasis pasaulyje konstruktoriaus B. Urlapovo krovininis desantinis sklandytuvas G-63. Paskui Sovietų Sąjungoje buvo sukurti sunkieji

sklandytuvai, pajėgiantys pakelti sunkvežimį. Konstruktorius P. Gorochovskis sukūrė guminį pripučiamą sklandytuvą. Paleidus keletą tokių sklandytuvų į priešo užnugarį, buvo galima juos pakrauti į vieną transporto lėktuvą, grąžinti į savo teritoriją ir vėl naudoti.

Sovietiniai generolai svajojo nuleisti Vakarų Europoje ne tik šimtus tūkstančių pėstininkų desantininkų, bet ir šimtus, o galbūt ir tūkstančius tankų. Konstruktoriai aktyviai ieškojo būdų paprasčiausiai ir pigiausiai įgyvendinti šią svajonę. Olegas Antonovas, tas pats, kuris vėliau tapo didžiausiu pasaulyje karinės transporto aviacijos lėktuvų kūrėju, pasiūlė įtaisyti paprastam serijiniam tankui sparnus ir vairus, o tanko korpusą panaudoti kaip visos konstrukcijos karkasą. Ši sistema buvo pavadinta KT*. Oro vairų pavaros buvo tvirtinamos prie tanko patrankos. Tanko ekipažas vairavo būdamas tanko viduje, sukiodamas bokštą ir kilnodamas patrankos vamzdį. KT – tai stulbinantis paprastumas. Žinoma, skristi tanku buvo, švelniai tariant, rizikingiau, tačiau žmogaus gyvybė Sovietų Sąjungoje kainavo net pigiau negu prikabinami tanko sparnai.

KT 1942 metais skraidė. Žymaus Vakarų eksperto Stiveno Zalogo knygoje yra unikali danguje skrendančio tanko su sparnais ir uodega nuotrauka.

Prieš nusileidžiant tanko variklis būdavo užvedamas ir vikšrai įsisukdavo visu įmanomu greičiu. KT tūpdavo ant savo vikšrų ir pamažu stabdydavo. Paskui sparnai ir vairai buvo numetami, ir tankas vėl iš sparnuoto virsdavo paprastu.

Olegas Antonovas nespėjo iki karo pradžios sukurti sparnuotojo tanko. Be to, ir karas prasidėjo ne taip, kaip planavo Stalinas, todėl sparnuotieji tankai pasirodė esą tokie pat nereikalingi kaip ir milijonai parašiutininkų.

---

* Krylja tanka *(rus.)* – tanko sparnai. – *Vert.*

2

Sovietinių sklandytuvų kūrėjai darė klaidų, patyrė nesėkmių ir pralaimėjimų. Tačiau jų laimėjimai nekelia abejonių. Sovietų Sąjunga į Antrąjį pasaulinį karą įstojo sklandytuvų ir sklandytojų turėdama daug kartų daugiau negu visas pasaulis apskritai. Vien 1939 metais Sovietų Sąjungoje vienu metu 30 tūkstančių žmonių mokėsi pilotuoti sklandytuvus. Pilotavimo technika dažnai būdavo labai aukšto lygio. Pavyzdžiui, 1940 metais Sovietų Sąjungoje buvo pademonstruotas vieno lėktuvo tempiamų vienuolikos sklandytuvų skrydis.

Stalinas padarė viską, kad jo sklandytojai turėtų pakankamai sklandytuvų. Žinoma, kalbama ne apie vienviečius sportinius sklandytuvus, o apie daugiaviečius desantinius.

Ketvirtojo dešimtmečio pabaigoje Sovietų Sąjungoje vienu metu daugiau kaip dešimt konstruktorių biurų smarkiai varžėsi, kad galėtų sukurti geriausią transportinį desantinį sklandytuvą. Olegas Antonovas, be sparnuotojo tanko, dar sukūrė daugiavietį desantinį sklandytuvą A-7, V. Gribovskis – puikų desantinį sklandytuvą G-11, D. Kolesnikovas – dvidešimčiai karių permesti skirtą sklandytuvą KC-20, o G. Korbula kūrė sklandytuvą gigantą.

1940 metų sausį Centro Komiteto (t. y. Stalino) nutarimu Aviacijos pramonės liaudies komisariate buvo įkurta Transportinių desantinių sklandytuvų gamybos valdyba. 1940 metais vyko spartūs parengiamieji darbai, o nuo 1941 metų pavasario šiai valdybai pavaldžios gamyklos pradėjo masinę desantinių sklandytuvų gamybą...

Štai čia pastebime gana įdomų dalyką. 1941 metų pavasarį pagamintus sklandytuvus buvo galima naudoti 1941-ųjų vasarą arba blogiausiu atveju – anksti rudenį. O štai išsaugoti transportinių desantinių sklandytuvų iki 1942 metų jau buvo neįmanoma. Visi angarai – o jų Sovietų Sąjungoje buvo ne taip jau daug – seniai buvo prigrūsti anksčiau pagamintų sklandytuvų. Laikyti didžiulio

desantinio sklandytuvo po atviru dangumi rudens lietuje ir vėjyje, šaltyje ir slegiamo sniego neįmanoma.

Masinė transportinių desantinių sklandytuvų gamyba 1941 metais reiškė, kad juos buvo ketinama panaudoti tais pačiais metais.

Jeigu Stalinas būtų rengęsis išlaipinti šimtus tūkstančių savo desantininkų Vakarų Europoje 1942 metais, tai pradėti masinę sklandytuvų gamybą būtų planavęs 1942 metų pavasarį.

3

Sklandytuvas – tai priemonė kroviniams ir desantininkų grupėms pristatyti be parašiutų. Desantininkus su parašiutais į priešo užnugarį permeta kariniai transporto lėktuvai.

Geriausias pasaulyje karinis transporto lėktuvas Antrojo pasaulinio karo pradžioje buvo legendinis amerikiečių S-47. Logiška manyti, kad jeigu geriausias pasaulyje karinis transporto lėktuvas sukurtas JAV, tai Sovietų Sąjunga karo pradžioje karinių transporto lėktuvų srityje užėmė ne pirmą, o daugiausia antrą vietą.

Tokia prielaida nereali. Reikalas tas, kad amerikiečių S-47 – tiesa, kitaip pavadintas (Li-2) – sudarė sovietinės karinės transporto aviacijos pagrindą. JAV vyriausybė dėl kažkokios priežasties prieš prasidedant karui pardavė Stalinui licenciją jo gamybai ir tiek, kiek reikėjo, pačių sudėtingiausių įrengimų. Stalinas puikiai pasinaudojo jam suteikta galimybe: Sovietų Sąjungoje S-47 buvo gaminamas tokiomis didelėmis serijomis, jog kai kurie amerikiečių ekspertai mano, kad karo pradžioje SSRS tokių lėktuvų turėjo daugiau negu JAV.

Be S-47, Sovietų Sąjunga turėjo keletą šimtų pasenusių strateginių bombonešių TB-3, paverstų kariniais transporto lėktuvais.

Visi didžiuliai desantai ketvirtajame dešimtmetyje buvo išlaipinti iš TB-3. Jų buvo gana daug, kad galėtų vienu metu pakelti kelis tūkstančius parašiutininkų ir sunkiuosius ginklus, tarp jų – lengvuosius tankus, šarvuotus automobilius ir artileriją.

4

Kad ir kiek Stalinas būtų gaminęs karinių transporto lėktuvų, vis tiek juos būtų reikėję naudoti labai aktyviai. Dieną naktį kelias savaites ar net mėnesius daugybe reisų iš pradžių į priešo užnugarį būtų reikėję permesti gausybę sovietinių desantininkų, o paskui juos ten aprūpinti. Iškilo problema: kaip karinius transporto lėktuvus pirmame reise išsaugoti antram reisui ir kaip antrame reise juos išsaugoti vėlesniems. Pirmo reiso lėktuvų, sklandytuvų ir desantininkų nuostoliai galėjo būti baisūs. Antro reiso nuostoliai galėjo būti dar didesni, mat jis jau nebūtų netikėtas.

Sovietiniai generolai visa tai puikiai suprato. Buvo akivaizdu, kad išmesti milijoną parašiutininkų galima tik tokiu atveju, kai SSRS absoliučiai viešpatauja ore. „Krasnaja zvezda" 1940 metų rugsėjo 27 dieną atvirai ir tiesiai rašo: išlaipinti tiek desantininkų neviešpataujant ore neįmanoma.

Pagrindinis dokumentas, nustatantis Raudonosios armijos veiksmus per karą, buvo lauko statutas. Tuo metu galiojo 1939 metų lauko statutas – PU-39*. Statute nedviprasmiškai ir aiškiai nurodyta, kad vykdyti „tolimąją operaciją" apskritai ir konkrečiai – išlaipinti daug oro desantų galima tik tada, kai sovietinė aviacija viešpatauja ore. Lauko statute, taip pat aviacijos kovos statutuose bei Savarankiškojo aviacijos naudojimo instrukcijoje buvo numatyta pradiniame karo etape atlikti didžiulę strateginę operaciją – slopinti priešo aviacijos galią. Sovietinių karo vadų sumanymu, tokioje operacijoje turėjo dalyvauti kelių frontų, laivynų, Vyriausiosios kariuomenės vadovybės ir net priešlėktuvinės gynybos naikintuvų aviacijos.

Pagal sovietinius statutus svarbiausia operacijos sėkmės prielaida – operacijos netikėtumas. Staigi priešo aviacijos galios sunaikinimo operacija turėjo būti įvykdyta „bendrais karo interesais". Kitaip tariant, netikėtas smūgis oro uostams turėjo būti toks

---

* *Polevoj ustav (rus.) – Vert.*

stiprus, kad priešo aviacija nuo jo negalėtų atsigauti iki pat karo pabaigos.

1940 metų gruodį Raudonosios armijos vyriausieji vadai kartu su Stalinu ir Politinio biuro nariais slaptame pasitarime smulkiai aptarė kaip tik tokias operacijas. Sovietiniu žargonu jos buvo vadinamos „ypatingomis pradinio karo laikotarpio operacijomis". Sovietinės aviacijos vadas generolas P. Ryčiagovas ypač pabrėžė, jog būtina kruopščiai užmaskuoti sovietinės aviacijos pasirengimą smogti netikėtą smūgį, kad „visa priešo aviacija būtų užklupta jos oro uostuose".

Visiškai aišku, kad „užklupti priešo aviaciją oro uostuose" vykstant karui neįmanoma. Tai galima tik taikos metu, kai priešas neįtaria gresiant pavojų. Neįmanoma pradėti karo, o paskui netikėtai smogti daugumai oro uostų tikintis užklupti visą aviaciją stovėjimo aikštelėse, tačiau galima smogti taikos metu, ir tas smūgis bus karo pradžia.

Stalinas sukūrė tokią didelę oro desanto kariuomenę, kad ją panaudoti buvo galima tik vienu atveju: RAUDONOJI ARMIJA NETIKĖTAI IR KLASTINGAI PRADEDA KARĄ SAVO AVIACIJA SMOGDAMA PRIEŠO ORO UOSTAMS.

Jokiu kitu atveju tiesiog neįmanoma panaudoti šimtų tūkstančių desantininkų ir tūkstančių transporto lėktuvų bei sklandytuvų.

14 skyrius

IKI PAT BERLYNO!

Darbininkų ir valstiečių raudonoji armija bus labiausiai puolanti iš visų kada nors puolusių armijų.

1939 m. DVRA lauko statutas

1

Hitleris nusigręžė nuo Stalino ir savo divizijas metė į Prancūziją. Tuo metu Stalinas sparčiai naikino savo gynybą ir stiprino Raudonosios armijos puolimo galią.

Tarp daugelio Sovietų Sąjungos gynybinių sistemų buvo Dnepro karo flotilė. Didžioji Dnepro upė užtveria agresoriams kelią iš vakarų į Sovietų Sąjungos teritorijos gilumą. Visi Dnepro tiltai iki 1939 metų buvo užminuoti, ir juos buvo galima susprogdinti taip, kad nebebūtų buvę ko atstatyti. Visose ligtolinėse kampanijose Vokietijos kariuomenei nebuvo tekę įveikti nė vienos tokios vandens kliūties kaip Dnepras. Vokiečių tankų pleištus, bent jau Dnepro vidurupyje ir žemupyje, buvo galima sustabdyti paspaudus kelis mygtukus. Kad nebūtų galima forsuoti Dnepro ir pastatyti ten laikinų perkėlų, ketvirtojo dešimtmečio pradžioje buvo sukurta Dnepro karo flotilė. Antrojo pasaulinio karo išvakarėse joje buvo 120 kovos laivų ir katerių, iš jų – aštuoni galingi monitoriai, kurių kiekvieno vandentalpa – iki dviejų tūkstančių tonų, be to, jie turėjo daugiau kaip 100 mm storio šarvus ir 152 mm kalibro patrankas. Dnepro flotilė turėjo ir savo aviaciją, kranto ir zenitines baterijas. Kairysis Dnepro krantas labai patogus upių kovos laivams: čia daugybė salų, užtakių, atšakų, todėl kovos laivai, net patys didžiausi, gali pasislėpti nuo priešo ir netikėtai smogti neleisdami jam įveikti kliūties.

Galinga vandens kliūtis Dnepras, paruošti susprogdinti tiltai ir upės flotilė, veikianti kartu su lauko kariuomene, artilerija ir aviacija, galėjo patikimai užkirsti kelią į pramoninius Pietų Ukrainos rajonus bei SSRS Juodosios jūros bazes.

Prie Dnepro Vokietijos žaibo karas galėjo būti sustabdytas arba blogiausiu atveju sulaikytas keliems mėnesiams. Tada ir karo eiga būtų buvusi visai kitokia. Deja... Tuo metu, kai Hitleris nusisuko nuo Stalino, šis įsakė Dnepro tiltus išminuoti, o karo flotilę išformuoti.

Dnepro flotilė galėjo būti panaudota tik Sovietų Sąjungos teritorijoje ir tik gynybiniame kare. Aišku, kad Stalinui tokios flotilės nereikėjo.

2

Vietoj vienos gynybinės flotilės Stalinas sukuria dvi naujas flotiles: Dunojaus ir Pinsko. Ar jos buvo gynybinės? Nagi pažiūrėkime.

1940 metų vasarą drąsiu „išvaduojamuoju žygiu“ Stalinas atplėšė nuo Rumunijos Bukoviną ir Besarabiją. Pačiose Dunojaus žiotyse kelios dešimtys kilometrų rytinio upės kranto atiteko Sovietų Sąjungai. Nedelsiant čia buvo pasiųsta iš anksto tam reikalui suformuota Dunojaus flotilė. Perkelti jos laivus iš Dnepro buvo nelengva: maži laivai buvo nugabenti geležinkeliu, o dideli itin atsargiai ramiu oru atplukdyti Juodąja jūra.

Dunojaus karo flotilėje buvo apie septyniasdešimt upių kovos laivų ir katerių, naikintuvų aviacijos dalinių, zenitinė ir kranto artilerija. Bazavimosi sąlygos buvo baisios. Sovietų Sąjungos pusėje Dunojaus deltoje krantas plikas ir atviras. Laivai stovi prie krantinių, o Rumunijos kariuomenė – šalia, kartais už trijų šimtų metrų nuo sovietinių laivų.

Kilus gynybiniam karui, visa Dunojaus flotilė jau pačioje karo pradžioje patektų į spąstus: trauktis iš Dunojaus deltos nėra kur,

nes užnugaryje – Juodoji jūra. Manevruoti flotilei nėra kur. Užpuolęs priešas galėjo tiesiog iš kulkosvaidžių apšaudyti sovietinius laivus, neleisti jiems pakelti inkarus ir atsišvartuoti. Gynybiniame kare Dunojaus karo flotilė dėl savo bazavimosi sąlygų ne tik kad negalėjo spręsti gynybos uždavinių – jų čia nė negalėjo kilti! Dunojaus delta – tai šimtai ežerų, šimtai kvadratinių kilometrų nepereinamų pelkių ir meldynų. Juk nepuls priešas Sovietų Sąjungos per Dunojaus deltą!

Buvo tik vienas Dunojaus deltos flotilės veiksmų variantas – puolant visai Raudonajai armijai, kaunantis veržtis upe aukštyn. Jeigu didelės upės deltoje yra surinkta septyniasdešimt upių laivų, tai jiems nėra kur judėti, tik upe aukštyn. Kitų krypčių nėra. Tačiau judėti upe aukštyn – vadinasi, reikės kautis Rumunijos, Bulgarijos, Jugoslavijos, Vengrijos, Čekoslovakijos, Austrijos ir Vokietijos teritorijose.

Gynybiniame kare Dunojaus flotilė niekam nereikalinga ir būtų beregint sunaikinta atvirose stovėjimo vietose priešo gerai apšaudomoje pakrantėje. O štai puolamajame kare Dunojaus flotilė Vokietijai būtų mirtinai pavojinga: užtektų jai pakilti 139 kilometrų upe aukštyn, ir strateginis tiltas prie Černovadų būtų apšaudytas jos patrankų, o tai reikštų, kad sutriktų naftos tiekimas iš Ploješčio į Konstancos uostą. Dar du šimtai kilometrų prieš srovę, ir visa Vokietijos karo mašina sustotų paprasčiausiai dėl to, kad vokiečių tankai, lėktuvai, karo laivai nebegautų degalų...

Įdomi detalė: Dunojaus karo flotilėje buvo keletas judrių kranto baterijų, ginkluotų 130 ir 152 mm kalibro patrankomis. Jeigu sovietinės kariuomenės vadovybė iš tiesų buvo nusprendusi, kad kas nors puls SSRS per Dunojaus deltą, tai kranto baterijas reikėjo nedelsiant įkasti į žemę, o pirmai progai pasitaikius pastatyti joms gelžbetoninius kaponierius. Tačiau kaponierių niekas nestatė, patrankos buvo mobilios, tokios ir liko. Buvo tik viena galimybė panaudoti jų mobilumą ir tik viena kryptis, kuria jos galėjo judėti: puolimo operacijose judrios baterijos lydi flotilę judėdamos pakrante ir ugnimi palaikydamos karo laivus.

3

Keista Dunojaus karo flotilės vadovybės reakcija prasidėjus SSRS ir Vokietijos karui. Žodis „karas“ sovietiniams karo vadams reiškė ne gynybą, o puolimą. Gavę pranešimą apie prasidėjusį karą, sovietiniai karo vadai baigė rengtis desantinei operacijai. Sovietinių laivyno vadų, taip pat 14-ojo šaulių korpuso, kurio divizijos sutelktos Dunojaus deltos rajone, vadovybės ir NKVD 79-ojo pasienio būrio vadovybės veiksmai iš anksto suplanuoti ir kruopščiai patikslinti. 1941 metų birželio 25 dieną Dunojaus flotilės karo laivai, kranto baterijų ir šaulių korpuso bei jam priklausiusių divizijų artilerijos dengiami, Rumunijos krante išlaipino NKVD diversinius žvalgybos padalinius. Paskui juos išlaipinami 14-ojo šaulių korpuso 51-osios šaulių divizijos pulkai. Sovietiniai desantininkai veikia ryžtingai, drąsiai ir greitai. Sudėtinga operacija dalyvaujant upių laivams, aviacijai, lauko, pakrantės ir laivų artilerijai, Raudonosios armijos ir NKVD padaliniams kruopščiausiai parengta. Viskas numatyta, susieta, suderinta, daugybę kartų patikrinta. 1941 metų birželio 26-osios rytą Rumunijoje virš Kilijos miesto centrinės cerkvės buvo iškelta raudona vėliava. Sovietinės kariuomenės rankose Rumunijos teritorijoje atsidūrė galingas 70 kilometrų ilgio placdarmas. Dunojaus flotilė rengiasi puolimo veiksmams prieš upės srovę. Jai reikia aukštyn pakilti tik 130 kilometrų, o tam, jei nebus pasipriešinimo (jo beveik ir nebuvo), prireiks tik vienos nakties. Į pagalbą flotilei gali būti pasiųstas 3-iasis oro desanto korpusas, dislokuotas Odesos rajone.

Nuplaukti prieš srovę keliasdešimt kilometrų Dunojaus flotilė tikrai galėjo. Vėliau ji tai įrodė. 1944 metais suformuota antrą kartą, neturėdama nei aviacijos, nei sunkiųjų monitorių, Dunojaus karo flotilė kaudamasi Dunojumi prieš srovę nuplaukė 2000 kilometrų ir karą baigė Vienoje. 1941 metais Dunojaus flotilė buvo daug stipresnė, o priešo pasipriešinimas – kur kas silpnesnis.

4

Ir Hitleris, ir Stalinas puikiai suprato, ką reiškia posakis: „Nafta – tai karo kraujas.“ Generolas pulkininkas A. Jodlis teigia, kad ginčydamasis su Guderianu Hitleris pareiškęs: „Jūs norite pulti neturėdamas naftos – gerai, pažiūrėsime, kas iš to išeis.“ Stalinas būsimojo Antrojo pasaulinio karo reikalais rimtai užsiėmė **1927 metais**. Svarbiausias strategijos klausimas Stalinui buvo nafta. Štai ką jis pareiškė 1927 metų gruodžio 3 dieną: „Kariauti neturint naftos negalima, o kas yra pranašesnis jos gavybos reikalu, tas turi šansų būsimajame kare iškovoti pergalę.“

Turėdami galvoje šiuos du požiūrius suraskime SSRS ir Vokietijos karo kilimo kaltininką. 1940 metų **birželį**, kai Sovietų Sąjungai niekas negrasino, dešimtys sovietinių upių karo laivų pasirodė Dunojaus deltoje. Tai neturėjo jokios gynybinės reikšmės, tačiau kėlė grėsmę neapsaugotiems Rumunijos naftotiekiams, o kartu ir mirtiną pavojų visai Vokietijai. 1940 metų **liepą** Hitleris aktyviai konsultuojasi su savo generolais ir prieina prie nelinksmos išvados, kad ginti Rumuniją nėra lengva: tiekimo keliai labai ilgi ir eina per kalnus. Daug kariuomenės pasiuntus ginti Rumunijos, Vakarų Lenkija ir Rytų Vokietija su Berlynu liktų atviros Sovietų Sąjungos smūgiui. Daug kariuomenės sutelkus Rumunijoje ir žūtbūt stengiantis jos neatiduoti, nieko nebūtų laimėta: teritorija gal būtų apginta, bet naftos verslovės vis tiek sudegtų apšaudytos ir bombarduojamos.

1940 metų **liepą** Hitleris pirmą kartą pareiškė, kad Sovietų Sąjunga galbūt labai pavojinga, ypač jeigu Vokietijos kariuomenė išsikels iš žemyno į Britų salas ir į Afriką. 1940 metų lapkričio 12 dieną pokalbyje su Molotovu Hitleris pažymėjo, jog Rumunijoje reikia laikyti daug Vokietijos kariuomenės, ir aiškiai užsiminė, kad Sovietų Sąjunga kelia karinę grėsmę Rumunijos naftai. Molotovas tos užuominos nepaisė. Štai kodėl, Molotovui išvykus, Hitleris dar kartą viską apsvarstė ir gruodį davė nurodymą vykdyti Barbarosos operaciją.

1940 metų birželį, kai Vokietijos kariuomenė kariavo Prancūzijoje, Žukovas Stalino įsakymu be jokių konsultacijų su Vokietijos sąjungininkėmis atsiplėšė Rumunijos gabalėlį – Besarabiją ir atplukdė upių laivus į Dunojaus deltą. Jeigu Hitleris žengs dar vieną žingsnį į vakarus, į Britaniją, kas garantuos, kad Žukovas Stalino įsakymu nežengs dar vieno žingsnio toje pačioje Rumunijoje, žingsnio – viso labo šimto kilometrų, – kuris Vokietijai bus mirtinas?

Hitleris prašė Sovietų Sąjungos vyriausybės vadovo pašalinti Sovietų Sąjungos grėsmę, keliamą Vokietijos naftos širdžiai. Stalinas ir Molotovas grėsmės nepašalino. Kas gi kaltas dėl karo pradžios? Kas kam grasino? Kas ką provokavo atsakomiesiems veiksmams?

Žymus Britanijos karo istorikas Lidelis Hartas, kruopščiai išnagrinėjęs šį klausimą, nustatė, kad Vokietijos planas 1940 metų liepą buvo labai paprastas: kad apgintų Rumuniją nuo Sovietų Sąjungos agresijos, Vokietija turėjo smogti kitoje vietoje ir atitraukti Raudonosios armijos dėmesį nuo naftos telkinių.

Aptariant variantus buvo pripažinta, kad atkreipiantysis smūgis bus sėkmingas tik tada, kai bus stiprus ir netikėtas. Kariuomenė, reikalinga tokiam smūgiui smogti, pamažu buvo didinama, kol pagaliau buvo nutarta, kad smogti turi beveik visa Vokietijos sausumos kariuomenė ir didelė aviacijos dalis.

Hitlerio apskaičiavimai pasitvirtino: smūgis kitoje vietoje privertė sovietinę kariuomenę visu frontu trauktis. Dunojaus karo flotilė buvo atkirsta nuo savo kariuomenės ir negalėjo atsitraukti. Daugumą jos laivų teko susprogdinti ir paskandinti, o milžiniškos atsargos, turėjusios garantuoti flotilės judėjimą Dunojumi prieš srovę, paprasčiausiai paliktos.

Hitlerio smūgis buvo stiprus, tačiau ne mirtinas. Dar Makiavelis yra pažymėjęs, kad stiprus, tačiau ne mirtinas smūgis reiškia mirtį tam, kuris tokį smūgį smogia. Stalinas nuo netikėto smūgio atsigavo, nors ir sunkiai. Stalinas sukūrė naujas armijas ir flotiles vietoje pirmomis karo dienomis netektų, o Vokietijos naftos aortą

jis vis dėlto perpjovė – tiesa, keleriais metais vėliau, negu buvo numatęs...

5

Kodėl Stalinas 1940 metų birželį atplėšė nuo Rumunijos Besarabiją, paaiškina jo 1941 metų liepos 7 dienos telegrama Pietų fronto vadui armijos generolui I. Tiulenevui. Stalinas reikalauja būtinai išlaikyti Besarabiją „turint galvoje, kad mums Besarabijos teritorija reikalinga kaip išeities placdarmas puolimui organizuoti“. Hitleris jau smogė savo netikėtą smūgį, o Stalinas apie gynybą nė negalvoja. Svarbiausias jo rūpestis – organizuoti puolimą iš Besarabijos. Tačiau puolimas iš Besarabijos – tai Rumunijos naftos telkinių puolimas.

Stalinas per visą savo karjerą padarė mažai klaidų. Viena iš nedaugelio, tačiau pati didžiausia – tai Besarabijos užėmimas 1940 metais. Reikėjo arba užimti Besarabiją ir tučtuojau žygiuoti toliau iki Ploješčio, ir tai jau būtų buvęs Vokietijos sutriuškinimas, arba laukti, kol Hitleris išsilaipins Britanijoje, o tada užgrobti Besarabiją ir visą Rumuniją. Tai taip pat būtų reiškę „tūkstantmečio reicho“ galą. Tuo tarpu Stalinas žengė žingsnį naftos link, užgrobė placdarmą būsimajam puolimui ir lūkuriuodamas sustojo. Taip jis parodė, kad jam rūpi Rumunijos nafta, ir išgąsdino Hitlerį, kuris iki tol kariavo vakaruose, šiaurėje ir pietuose ir nekreipė dėmesio į „neutralų“ Staliną.

Kai Sovietų Sąjunga užgrobė Besarabiją ir sutelkė čia galingas agresijos jėgas, tarp jų – oro desanto korpusą ir Dunojaus flotilę, Hitleris buvo priverstas pakeisti požiūrį į strateginę padėtį ir imtis atitinkamų apsaugos priemonių. Tačiau jau buvo per vėlu. Netgi netikėtas Vermachto smūgis Sovietų Sąjungai nebegalėjo išgelbėti Hitlerio ir jo imperijos... Hitleris suprato, iš kur kyla didžiausias pavojus, tačiau pavėluotai. Tai reikėjo suvokti dar nepasirašius Molotovo ir Ribentropo sutarties.

6

Sovietų Sąjungos maršalo G. Žukovo knygoje yra SSRS karinių jūrų bazių išdėstymo 1941 metų pirmojoje pusėje žemėlapis. Viena iš šių bazių buvo Baltarusijoje, Pinsko miesto rajone. Iki artimiausios jūros – ne mažiau kaip penki šimtai kilometrų. Karinė jūrų bazė Baltarusijos pelkėse – tai labai panašu į mūsų vaikystės pokštą: „povandeninis laivas Ukrainos stepėse". Tačiau šiuo atveju juokai menki.

Išformavus grynai gynybinę Dnepro karo flotilę, dalis jos laivų buvo permesta į Dunojaus deltą, o kita dalis nuplukdyta prieš srovę į Dnepro intaką Pripetę. Laivai buvo nuplukdyti beveik iki pat ištakos, ten, kur upė tėra vos penkiasdešimties metrų pločio. Čia ir buvo pastatyta bazė naujajai flotilei.

Pinsko karo flotilė savo galia beveik nenusileido Dunojaus flotilei – joje buvo ne mažiau kaip keturi didžiuliai monitoriai ir dvidešimt kitokių laivų, aviacijos eskadrilė, jūrų pėstininkų kuopa ir kiti padaliniai. Pinsko karo flotilės neįmanoma panaudoti gynybai: čia atplukdytų monitorių pirmagaliai nusukti į vakarus, o apsukti kiekvieną – tikra operacija. Jeigu laivų reikia gynybai, jie turi būti tiesiog grąžinti į Dnieprą. Ramioje miškų upėje Pripetėje jie nereikalingi, ir priešas vargu ar lįs į tuos neįžengiamus miškus ir klampias pelkes.

Neprisiminus Dnepro ir Bugo kanalo, Pinsko karo flotilės paskirtis būtų nesuprantama. „Išvadavusi" Vakarų Baltarusiją, Raudonoji armija netrukus ėmė kasti 127 kilometrų ilgio kanalą nuo Pinsko iki Kobrino. Jis buvo kasamas žiemą ir vasarą. Čia dirbo 4-osios armijos pionierių daliniai ir „NKVD statybos organizacijos", t. y. tūkstančiai gulago zekų. Kanalo paskirtis buvo grynai karinė, nes kasybai vadovavo pulkininkas (vėliau – inžinerijos kariuomenės maršalas) Aleksejus Prošliakovas. Kanalas buvo kasamas iš tiesų siaubingomis sąlygomis. Pelkių klampynėje skendo technika. Iškasti kanalą per Stalino nustatytą laiką buvo galima tik viską darant rankomis. Kanalas buvo iškastas. Vargu ar kas

nors žino, kiek už jį sumokėta žmonių gyvybių. Be to, kas tas gyvybes skaičiavo? Kanalas sujungė Dnepro ir Bugo upių baseinus. Kam? Prekybai su Vokietija? Bet buvo prekiaujama Baltijos jūra ir geležinkeliais. Didelio tonažo prekybos laivai kanale nepajėgė prasilenkti. Be to, ir kelias tolimas: iš Dnepro į Pripetę, iš Pripetės – kanalu į Muchavecą, iš ten – į Bugą, kuriuo, beje, tuo metu komerciniai laivai neplaukiojo, o iš Bugo galima patekti į Vyslą. Ne, kanalas tikrai ne komercijai skirtas. Tai grynai karinis kanalas. Bugo gynybai? Tačiau Sovietų Sąjungai priklausė tik visai trumputė Bugo atkarpėlė Bresto rajone, nuo ten Bugas staigiai suka Varšuvos link. Gynybai tuose rajonuose nebuvo rengiamasi, ir net Bresto tvirtovėje kilus karui turėjo būti tik vienas batalionas, ir tai ne gynybai, o įgulos tarnybai.

Vienintelė kanalo paskirtis – praleisti laivus į Vyslos baseiną ir toliau į vakarus. Kitokios jo paskirties nesugalvosi. Gynybiniame kare jį teko susprogdinti, kad vokiečių upių laivai iš Vyslos baseino nepatektų į Dnepro baseiną. Gynybiniame kare visus Pinsko flotilės laivus teko susprogdinti ir palikti.

O štai 1943 metų pabaigoje prie Dnepro vėl buvo įkurta flotilė ir vėl Pripetės upe ji pakilo aukštyn, ir vėl sovietiniai pionieriai iškasė kanalą iš Pripetės į mažą Muchaveco upelį, įtekantį į Bugą. Admirolas V. Grigorjevas, kuris 1943 metais Kijevo rajone ėmė vadovauti naujai flotilei, prisimena maršalo Žukovo žodžius: „Pripete galėsite nuplaukti į Vakarinį Bugą, Narevą ir Vyslą prie Varšuvos, o toliau išplaukti į Vokietijos upes. Kas žino, galbūt ir iki paties Berlyno! – Jis staigiai pasisuko, tiriamai pažvelgė į mane ir pakartojo pabrėždamas kiekvieną žodį: – Iki paties Berlyno! A?“ (VIŽ. 1984. Nr. 7. P. 68).

Admirolas Grigorjevas su savo flotile nuplaukė iki Berlyno. Kiekvienoje Sovietų Sąjungos laivyno istorijos knygoje rasime simbolišką nuotrauką: Sovietų Sąjungos karinio jūrų laivyno vėliava Reichstago fone.

Taigi Stalinas nuėjo į Berlyną atsakydamas į Hitlerio užpuolimą. Tačiau tokio varianto Stalinas nebuvo numatęs. Jeigu jis

tikėjo, kad Vokietija gali užpulti, tai reikėjo milijonus zekų pasiųsti kasti prieštankinių griovių palei sieną. Stalinas ketino nueiti į Berlyną, tačiau ne atsakydamas į užpuolimą, o savo iniciatyva. Štai kodėl sovietiniai zekai ir Raudonosios armijos pionieriai nekasė prieštankinių griovių, o užkasinėjo anksčiau iškastuosius ir dar ilgino kanalą iš rytų į vakarus.

Nepamirškime ir tų zekų, kuriuos Stalinas pražudė 1940 metais pelkių klampynėje dėl to, kad komunistų vėliava būtų iškelta virš Trečiojo reicho sostinės.

15 skyrius

JŪRŲ PĖSTININKAI BALTARUSIJOS MIŠKUOSE

Mus mokė, kad karai dabar prasideda be riteriško „puolu jus".

Sovietų Sąjungos laivyno admirolas
N. Kuznecovas

1

Raudonojoje armijoje jūrų pėstininkų nebuvo. Sausumos kautynėse paprasčiau ir pigiau naudoti paprastą pėstininkiją, o išsilaipinti tolimose pakrantėse kol kas nebuvo planuojama.

Bet štai Hitleris metėsi į vakarus ir atsuko Stalinui neapsaugotą nugarą. Po šio neatsargaus Hitlerio žingsnio Raudonojoje armijoje įvyko esminių struktūrinių pakitimų: buvo naikinami gynybos likučiai ir smarkiai stiprinamas smogiamasis kumštis. 1940 metai – tai sovietinių jūrų pėstininkų gimimo metai. Jie atsirado birželį – tą patį mėnesį, kai Hitleris sutriuškino Prancūziją. Tuo metu Sovietų Sąjungos ginkluotosiose pajėgose buvo du vandenynų bei du jūrų laivynai ir dvi upių flotilės: Amūro ir Dnepro. Vandenynų laivynuose jūrų pėstininkų nebuvo. Ramusis ir Arkties vandenynai Stalino kol kas nedomino. Amūro flotilė saugojo SSRS Tolimųjų Rytų sienas, ir jūrų pėstininkų čia taip pat nebuvo. Dnepro karo flotilė, kaip jau žinome, buvo padalyta į dvi puolamąsias flotiles, iš kurių Pinsko flotilė, dislokuota Baltarusijos miškuose, gavo jūrų pėstininkų kuopą. Iš tikrųjų įdomu: vandenynuose jūrų pėstininkų nebuvo, o Baltarusijos pelkėse – buvo. Iš to galima daryti išvadą, kur Stalinas rengėsi gintis, o kur – pulti.

Baltijos laivyne, kurio vienintelis priešas galėjo būti tik Vokietija ir jos sąjungininkės, buvo suformuota keleto tūkstančių žmonių jūrų pėstininkų brigada.

Sovietiniai jūrų pėstininkai 1941 metų birželio 22 dieną gavo kovos krikštą gynybos mūšiuose gindami Liepojos karinę jūrų bazę. Bazė buvo mažiau negu už šimto kilometrų nuo Vokietijos sienų, tačiau jokios sausumos gynybos ten nebuvo ir gynybai ji nesirengė. Sovietinių admirolų ir vokiečių trofėjinių dokumentų liudijimu, Liepoja buvo prigrūsta sovietinių povandeninių laivų „kaip statinė silkių". Oficialioje Sovietų Sąjungos karinio jūrų laivyno istorijoje, kurią išleido SSRS mokslų akademija, atvirai pripažįstama, kad Liepoja, kaip Sovietų Sąjungos laivyno avangardinė bazė, buvo rengiama puolamajam karui jūroje (Laivynas Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945. P. 138).

Jūrų pėstininkai Liepojoje buvo taip arti Vokietijos sienų, kad jau pirmą karo dieną dalyvavo gynybos mūšiuose, nors, žinoma, jie čia buvo telkiami visai ne tam. Gynybos mūšiuose kur kas labiau tinka paprasti pėstininkai, ne jūrų.

2

Dunojaus karo flotilė turėjo dvi sausumos kariuomenės kuopas, tačiau dokumentuose jos oficialiai jūrų pėstininkėmis nevadinamos. Tačiau tai neliudija didelio taikingumo. Mes jau žinome, kad dar iki Vokietijos įsiveržimo mažiausiai dvi sovietinės šaulių divizijos – 25-oji Čiapajevo ir 51-oji Perekopo iš 14-ojo šaulių korpuso – Dunojaus deltos rajone ruošėsi (ir gerai pasiruošė) veikti kaip jūrų pėstininkai.

Dar stipresnis buvo Juodosios jūros laivynas. Oficialiai jūros pėstininkų jis neturėjo, tačiau 1941 metų birželio pradžioje iš Užkaukazės į Krymą slaptai buvo permestas 9-asis ypatingasis šaulių korpusas, vadovaujamas generolo leitenanto P. Batovo. Korpusas buvo visai neįprastas dėl sudėties, ginkluotės ir kovinio parengimo krypties. Birželio 18–19 d. Juodosios jūros laivynas rengė didžiules puolimo pratybas. Jų metu viena 9-ojo ypatingojo šaulių korpuso divizija buvo susodinta į karo laivus ir paskui išsilaipino

„priešo“ krante. Iki tol niekada Raudonojoje armijoje visa divizija nebuvo išlaipinta iš karo laivų.

Bendroms laivyno ir 9-ojo ypatingojo šaulių korpuso pratyboms Maskva skyrė itin daug dėmesio. Šias pratybas stebėjo specialiai iš Maskvos atvykę aukšto rango karvedžiai.

Vienas iš jų, viceadmirolas I. Azarovas, atvirai dėsto: visi pratybų dalyviai jautė, kad jos vyksta ne šiaip sau ir kad greitai įgytus įgūdžius teks panaudoti kare, tačiau, be abejo, savo teritorijoje (Apgultoji Odesa. P. 3–8).

Jeigu prasidės karas ir sovietinė karinė vadovybė panaudos 9-ąjį ypatingąjį šaulių korpusą pagal savo profilį ir parengimo kryptį, tai kur jį galima išlaipinti? Juk ne Sovietų Sąjungos teritorijoje išlaipinsi korpusą iš jūros! Tada kurgi? Teoriškai tėra trys galimybės: Rumunija, Bulgarija, Turkija. Tačiau kad ir kur išlaipintume korpusą, jis nedelsiant turės būti aprūpintas. Tam reikės arba dar išlaipinti kariuomenės, arba sovietinei kariuomenei veržliai žygiuoti susijungti su 9-uoju ypatinguoju šaulių korpusu, o tai įmanoma padaryti tik per Rumuniją.

Keistas sutapimas: Kryme tomis pačiomis dienomis vyko didžiulės 3-iojo oro desanto korpuso valdybos, štabo ir brigadų štabų išlaipinimo pratybos.

Sovietiniai istorikai niekada nesiejo šių pratybų: 14-ojo šaulių korpuso išlaipinimo iš Dunojaus flotilės laivų, 3-iojo oro desanto korpuso – iš lėktuvų ir sklandytuvų, 9-ojo ypatingojo šaulių korpuso – iš Juodosios jūros karo laivų. Bet šie dalykai susiję. Juos sieja vieta, laikas, tikslas. Tai didžiulio masto agresijos rengimas. Tai paskutinis tokio rengimo etapas.

16 skyrius

KAS YRA PRIEDANGOS ARMIJOS

Dabartinėje „priedangos armijoje“ yra ir vyraujanti operatyvinė strateginė **aktyvaus netikėto įsiveržimo** idėja. Dėl to aišku, kad šių laikų gynybiniu terminu „priedangos armija“ veikiau yra dangstomas **netikėtas** „įsiveržimo armijos“ puolamasis smūgis.

Strateginio išskleidimo problemos. DVRA Frunzės karo akademijos leidinys. 1935 m. (paryškinta autorių)

1

Europinėje Sovietų Sąjungos dalyje penkios karinės apygardos turėjo bendrą sieną su užsienio šalimis. Penkių pasienio karinių apygardų ir trijų laivynų kariuomenė sudarė Pirmąjį strateginį ešeloną. Pasienio ir visose kitose apygardose buvo divizijų ir korpusų, tačiau armijų jose nebuvo.

Armijos buvo per Pilietinį karą, o paskui jos buvo išformuotos. Armijos yra pernelyg dideli dariniai, kad juos būtų galima išlaikyti taikos metu. Vienintelė išimtis buvo Ypatingoji Raudonosios vėliavos armija. Tačiau jos negalima įskaityti, nes taip buvo vadinama visa sovietinė kariuomenė, buvusi Tolimuosiuose Rytuose ir Užbaikalėje, taip pat aviacija, jūrų pajėgos, karinės gyvenvietės ir kt. Šiame milžiniškame beformiame darinyje buvo net kolūkių ir savų konclagerių. Savitumą pabrėžė tai, kad jis neturėjo numerio ir kad šiai didžiulei organizacijai vadovavo Sovietų Sąjungos maršalas.

1938 metais Tolimuosiuose Rytuose pirmą kartą taikos metu buvo suburtos dvi armijos: 1-oji ir 2-oji. Šis Sovietų Sąjungos vy-

riausybės žingsnis visai suprantamas – santykiai su Japonija buvo labai įtempti, ir ilgalaikio priešiškumo laikotarpiai ne kartą baigėsi tikrais mūšiais ir kautynėmis, kuriuose dalyvavo daug kariuomenės.

Europinėje šalies dalyje nuo Pilietinio karo laikų armijų nebuvo. Hitlerio atėjimas į valdžią, ekonominės, politinės ir karinės krizės Europoje, tiesioginis Sovietų Sąjungos komunistų susirėmimas su fašistais Ispanijoje, Austrijos prijungimas prie Vokietijos ir Čekoslovakijos užgrobimas – visa tai ir kiti dalykai nepaskatino Europoje kurti sovietinių armijų.

Bet štai 1939 metų pradžioje Sovietų Sąjunga pradeda naują savo gyvavimo laikotarpį. Jo pradžia – tai Stalino kalba partijos XVII suvažiavime. Ribentropo žodžiais tariant, Berlyne ji „buvo suprasta". Sovietų Sąjunga staiga keičia užsienio politikos kursą: Didžioji Britanija ir Prancūzija atvirai skelbiamos karo kurstytojomis. Stalinas netiesia Hitleriui draugiškos rankos, tačiau sovietinė diplomatija leidžia Hitleriui aiškiai suprasti, kad jeigu tas išties ranką, tai ją paspaus. Beje, ištiestą Hitlerio ranką paspaudė ne Stalinas, o jo ištikimas tarnas Molotovas. Tačiau tai naujojo laikotarpio matomoji pusė, o štai povandeninė: **1939 metais Sovietų Sąjunga savo europinėje dalyje pradėjo formuoti armijas.** Leiskite pasmalsauti: prieš ką? Prieš „karo kurstytojas" – Didžiąją Britaniją ir Prancūziją – sausumos armijų naudoti neįmanoma paprasčiausiai dėl geografinių priežasčių. Tad prieš ką? Nejaugi prieš Hitlerį, su kuriuo taip aktyviai slapta tariamasi dėl suartėjimo?

Taigi sovietinė diplomatija „ieško būdų išlaikyti taiką", o prie vakarinių sienų slapta atsiranda armijos, netikėtai ir ne po vieną: 3-ioji ir 4-oji – Baltarusijoje, 5-oji ir 6-oji – Ukrainoje, 7-oji, 8-oji ir 9-oji – prie Suomijos sienos. Armijos kaupia jėgas, o tuo metu prie jų prisideda naujos: 10-oji ir 11-oji – Baltarusijoje, 12-oji – Ukrainoje.

Komunistinė propaganda kartais stengiasi įtikinti, jog tik prasidėjus Antrajam pasauliniam karui Sovietų Sąjunga ėmė burti

savo armijas. Tačiau buvo ne taip. Yra pakankamai įrodymų, kad Stalinas pirma nusprendė suformuoti armijas, o paskui prasidėjo karai ir konfliktai. Net oficialūs sovietiniai šaltiniai patvirtina, jog armijas buvo pradėta kurti dar prieš Molotovo ir Ribentropo sąmokslą. Yra žinoma, jog 4-oji ir 6-oji armijos jau buvo 1939 metų rugpjūtį, 5-oji armija jau buvo liepą. 10-oji ir 12-oji armijos buvo sudarytos „iki Antrojo pasaulinio karo pradžios", t. y. iki 1939 metų rugsėjo 1 dienos. Yra žinoma, kad ir kitos armijos pirma buvo sudaromos būsimų konfliktų rajone, o tik paskui kildavo konfliktai.

Labai greitai kiekviena iš šių sukurtų armijų dalyvavo kovose: visos septynios armijos, pasklidusios palei Lenkijos sieną, „vadavo" Lenkiją, o trys armijos Suomijos pasienyje „padėjo suomių liaudžiai nusimesti engėjų priespaudą". Trijų armijų čia neužteko – ir štai naujos: 13-oji, 14-oji, 15-oji.

Po Žiemos karo keturios sovietinės armijos Suomijos pasienyje tarsi tapo nepastebimos, dingo. 15-oji greitai pasirodė Tolimuosiuose Rytuose, 8-oji pasirodė prie Baltijos valstybių sienų, o 9-oji – prie Rumunijos sienų. Tada pasipila „darbo žmonių prašymai" juos išvaduoti. Ir šlovingosios sovietinės armijos „išvaduoja" Estiją, Lietuvą, Latviją, Besarabiją, Šiaurės Bukoviną. Paskui 9-oji vėl tampa nepastebima. Ji, kaip ir 13-oji, pasirengusi pasirodyti kiekvienu momentu. Ir ji pasirodys.

Pasibaigus mūšiams ir „išvaduojamiesiems žygiams", nė viena armija nebuvo paleista. Tai per visą SSRS istoriją neregėtas įvykis. Iki tol armijos buvo kuriamos tik karo metu ir **tik** karui. Tačiau SSRS „išvadavo" visus, ką tik galėjo. Daugiau Europoje neliko ko „vaduoti". Toliau – Vokietija. Ir štai tuomet smarkiai paspartėjo naujų armijų kūrimas.

2

1940 metų birželį Užbaikalėje sukuriamos dvi armijos: 16-oji ir 17-oji. 16-oji buvo sudaryta ir išdėstyta taip, kad ją kiekvie-

nu momentu būtų galima permesti į vakarus. Tačiau ne ji mus domina. 17-oji armija – štai kas įdomu. 17-uoju numeriu pažymėtos armijos sukūrimas – išskirtinės svarbos momentas. Pilietiniame kare pačiu dramatiškiausiu kruvinos kovos dėl komunistinės diktatūros išlaikymo momentu didžiausias skaičius armijoms pažymėti buvo 16. 17-ojo numerio Sovietų Sąjungos istorijoje niekada nebuvo. Tokio numerio armijos atsiradimas reiškė, kad kariuomenės armijų skaičiumi Sovietų Sąjunga taikos metu, nelaukdama užpuolimo iš šalies, viršijo tą lygį, kuris buvo pasiektas tik vienąkart, tik trumpą laiko tarpą ir tik žiauriausiame kare.

Sovietų Sąjungos vadovai puikiai suprato, kad sukūrusi armiją, pažymėtą 17-uoju numeriu, Sovietų Sąjunga peržengė kitų nematomą Rubikoną. Dar prieš dvejus metus valstybė negalėjo sau leisti išlaikyti nė vienos formuotės, kurią pagal karinį standartą būtų galima pavadinti armija. Dabar jų sukurta tiek, kiek niekada anksčiau nėra buvę net atlikus visuotinę gyventojų mobilizaciją, sutelkus visą ekonominį šalies potencialą, visas fizines ir dvasines visuomenės jėgas. Sovietų Sąjunga peržengė kritinį galybės lygį, ir nuo šiol šalies raida vyko visiškai naujomis sąlygomis, kokių anksčiau niekada nebuvo.

Aišku, kad 17-osios armijos sudarymas buvo didžiausia valstybinė paslaptis, ir Stalinas padarė viską, kad ši paslaptis nebūtų atskleista nei užsienyje, nei šalyje. 16-oji ir 17-oji armijos buvo sudaromos taip, kad jas pamatyti iš šalies buvo beveik neįmanoma. Be to, buvo imtasi papildomų priemonių užkirsti kelią gandams apie Sovietų Sąjungos karinės galios stiprinimą. Įsakymą sukurti 17-ąją armiją 1940 metų birželio 21 dieną (gynybos liaudies komisaro įsakymas Nr. 4, punktas 3) pasirašė Sovietų Sąjungos maršalas S. Timošenka, o kitą dieną, birželio 22-ąją, sovietinis radijas perdavė TASS'o pranešimą. Pranešimo autorius, kaip visada, buvo Stalinas. Vokietijos pasiuntinys Šulenburgas neklysdamas nurodė autorių ir iš karto tai pasakė Molotovui. Molotovas nematė reikalo paneigti Šulenburgo „spėliojimų"...

Stalinas TASS'o pranešime naudoja savo mėgstamą metodą: iš pradžių savo priešininkui priskiria žodžius, kurių jis nesakė, o paskui labai lengvai demaskuoja melą. „Sklinda gandai, kad prie Lietuvos ir Vokietijos sienos sutelkta lyg 100, lyg 150 sovietinių divizijų..." Tai Stalino išmonė. Aš patikrinau Didžiosios Britanijos, Prancūzijos, JAV laikraščius, kuriuos Stalinas atskleidžia kaip šmeižikus, – nė vienas laikraštis nemini tokių fantastiškų skaičių. Priskyręs Vakarų spaudai tai, ko ji nerašė, Stalinas paneigia šį neegzistuojantį šmeižtą ir pereina prie svarbiausio dalyko:

„Tam tikruose Sovietų Sąjungos sluoksniuose manoma, kad šių kvailų gandų skleidėjai turi specialų tikslą – mesti šešėlį ant SSRS ir Vokietijos santykių. Tačiau šie ponai savo slaptus norus skelbia esant tikrove. Jie, matyt, nepajėgia suprasti akivaizdaus fakto, kad gerų kaimyniškų santykių, susiklosčiusių tarp SSRS ir Vokietijos pasirašius nepuolimo paktą, neįmanoma sugadinti kokiais nors gandais ir niekinga propaganda" („Pravda". 1940 m. birželio 23 d.).

Stalino pranešime yra dalis tiesos: sovietinė kariuomenė kuriama ne prie pat sienos. Stalinas apie tai kalba. Tačiau jis nutyli, kad šalies gilumoje, toli nuo smalsių akių, kuriamos labai galingos formuotės, kurios po kito (taip pat apgaulingo) TASS'o pranešimo vieną kartą pasirodys prie Vokietijos sienos.

3

Visiškai suprantama, kad „ikikarinio laikotarpio" armijos savo manevringumu, techniniu aprūpinimu, ugnies ir kovine galia buvo daug aukštesnio lygio negu Pilietinio karo armijos. Tačiau ne tik tuo jos skyrėsi. Tada armijos buvo išmėtytos šešiomis įvairiomis kryptimis, dabar jos buvo sutelktos tik dviejose, beje, netolygiai: prieš Japoniją, su kuria nesibaigia konfliktai, – penkios armijos, prieš Vokietiją, su kuria pasirašyta taika, ir jos sąjungininkes – dvylika armijų.

Tuo audringas armijų kūrimo procesas nesibaigė. 1940 metų liepą prie Vokietijos sienos sukuriama dar viena armija... 26-oji.

Koks čia numeris? Kaip tai suprasti? Raudonojoje armijoje tokių numerių niekada nebuvo ir griežtai buvo laikomasi jų skyrimo tvarkos. Tolesnis numeris turėjo būti 18. Kodėl 26-oji? Kodėl pažeidžiama numeracija?

Sovietiniai maršalai ir žymūs komunistiniai istorikai mums neatsakys į šį klausimą. Tačiau atidžiai ištyrus armijų kūrimo procesą atsakymą pateiks istorija. 1940 metais armijų numeracija nebuvo pažeista. Paprasčiausiai tuo metu visi numeriai nuo 18 iki 28 imtinai jau buvo užimti. Išdėsčiusi penkias armijas prieš Japoniją ir dvylika prieš Vokietiją ir jos sąjungininkes, 1940 metų vasarą Sovietų Sąjungos vadovybė nutaria sudaryti dar **vienuolika armijų**: vieną – prieš Japoniją, dešimt – prieš Vokietiją.

Šioje ilgoje serijoje 26-oji armija buvo kuriama prie pat sienos, ir ji buvo baigta formuoti anksčiau už kitas. Tačiau visos kitos šios serijos armijos taip pat buvo dar tik formuojamos arba bent jai buvo nutarta jas sukurti. Šios serijos armijos buvo baigtos formuoti truputį vėliau negu 26-oji, tačiau neabejotina, kad jos buvo kuriamos IKI Vokietijos įsiveržimo.

23-ioji ir 27-oji armijos slaptai pasirodė vakarinėse karinėse apygardose 1941 metų gegužę. Tą patį mėnesį išniro mums jau pažįstama armija „vaiduoklė" – 13-oji. Po kelių savaičių kita tokia pat armija – 9-oji – iš neryškaus miražo virto realybe. 1941 metų birželio 13-ąją, TASS'o pranešimo perdavimo dieną, pasirodė ir visos kitos „vaiduoklės": 18-oji, 19-oji, 20-oji, 21-oji, 22-oji, 24-oji, 25-oji (prieš Japoniją), 28-oji armijos, kurių numeriai išsidėliojo paeiliui.

Žinoma, oficialiai visos šios armijos buvo baigtos formuoti 1941 metų pirmojoje pusėje. Bet juk tai tik proceso pabaiga. Kada buvojo pradžia? Komunistiniai istorikai slepia tai, ir jie turi tam priežastį. Šių armijų kūrimas pernelyg išduoda Stalino klastingumą: kol Hitleris buvo priešas, tų armijų nebuvo, kol dalijosi

Lenkiją, kol Sovietų Sąjungos ir Vokietijos kariuomenės stovėjo viena prieš kitą, Stalinui užteko turėti vakaruose 7–12 armijų, bet štai Hitleris nusisuko nuo Stalino, metė Vermachtą prieš Daniją, Norvegiją, Belgiją, Olandiją, Prancūziją ir aiškiai ketino išsilaipinti Didžiojoje Britanijoje, Vokietijos kariuomenės prie SSRS sienų beveik neliko. Ir kaip tik tuo metu Sovietų Sąjunga pradeda slaptai kurti daugybę armijų, tarp kurių buvo ir 26-oji. Kuo toliau į vakarus, į šiaurę, į pietus žygiavo vokiečių divizijos, tuo daugiau sovietinių armijų buvo kuriama prieš Vokietiją. Įsivaizduokime, kad Hitleris nužygiavo dar toliau, išlaipino savo kariuomenę Didžiojoje Britanijoje, užgrobė Gibraltarą, Afriką ir Artimuosius Rytus. Kiek tada armijų Stalinas būtų sukūręs prie nesaugomos Vokietijos sienos? Ir dėl ko?

Ir Stalinas išskleidė armijas iki garsiųjų Čerčilio „įspėjimų“, netgi dar nepasirodžius Barbarosos planui.

4

Sovietinės strategijos pagrindą sudarė tolimosios operacijos teorija. Vaizdžiai sakant, tai netikėtų, labai tolimų smūgių į labiausiai pažeidžiamas priešo vietas teorija. Kartu su tolimosios operacijos teorija atsirado ir smogiamosios armijos, t. y. įrankio, kuriuo tokie smūgiai smogiami, teorija. Smogiamosios armijos buvo kuriamos tik puolimo uždaviniams spręsti (Sovietinis enciklopedinis žinynas. T. 1. P. 256). Jos turėjo labai daug artilerijos ir pėstininkų priešo gynybai pralaužti ir galingą tankų kumštį – vieną du mechanizuotuosius korpusus po 500 tankų kiekviename – labai stipriems smūgiams į gilumą smogti.

Vokiškoji žaibo karo ir sovietinė tolimosios operacijos teorijos stulbinamai panašios ne tik dvasia, bet ir detalėmis. Žaibo karui įgyvendinti taip pat buvo kuriamas specialus įrankis – tankų grupės. Veržiantis į Prancūziją buvo panaudotos trys tokios grupės, į SSRS – keturios. Kiekviena iš jų turėjo po 600–1000, kai kada net

iki 1250 tankų ir daug pėstininkų bei artilerijos, kad pralaužtų tankams perėjas.

Skirtumas tarp sovietinio ir vokiškojo karo mechanizmų buvo tas, kad Vokietijoje viskas buvo vadinama savo vardais, be to, tankų grupės turėjo savo numerius, lauko armijos – savo. Sovietų Sąjungoje smogiamosios armijos veikė teoriškai, o paskui jos iš tikrųjų buvo sukurtos, tačiau formaliai nevadintos smogiamosiomis armijomis. Šis pavadinimas oficialiai buvo įvestas jau įsiveržus Vokietijai. Iki tol visos sovietinės armijos turėjo bendrą numeraciją ir savo pavadinimais niekaip viena nuo kitos nesiskyrė. Tai klaidino ir tuomet, ir dabar: Vokietijoje labai aiškiai matomi agresijos mechanizmai – tankų grupės, Raudonojoje armijoje jų taip nematyti. Tačiau tai liudija ne didesnį taikingumą, o tik didesnį slapukavimą.

Iš pirmo žvilgsnio sovietinės armijos, kaip kareiviai rikiuotėje, visos vienodos. Bet tereikia geriau pažiūrėti ir skirtumus pamatysime labai greitai. Pavyzdžiui, likus keliems mėnesiams iki „Suomijos agresijos“, Sovietų Sąjungos teritorijoje buvo suburta keletas armijų Suomijai „vaduoti“. Štai jų sudėtis 1939 metų gruodį (armijos vardijamos iš šiaurės į pietus):

14-oji armija – korpusų nėra, dvi šaulių divizijos;

9-oji armija – korpusų nėra, trys šaulių divizijos;

8-oji armija – korpusų nėra, keturios šaulių divizijos;

7-oji armija – 10-asis tankų korpusas (660 tankų), trys tankų brigados (po 330 tankų kiekvienoje), 10-asis, 19-asis, 34-asis, 50-asis šaulių korpusai (po tris šaulių divizijas kiekviename); atskiroji brigada, vienuolika atskirųjų artilerijos pulkų, be tų, kurie priklauso šios armijos korpusams ir divizijoms; keletas atskirųjų tankų batalionų ir artilerijos divizionų; armijos aviacija.

Matome, kad 7-oji armija, nors pavadinimu niekuo nesiskiria nuo kitų, tankų ir artilerijos kiekiu kelis kartus viršija tris kitas armijas kartu paėmus. Be to, 7-ajai armijai vadovauja K. Mereckovas – Stalino favoritas, Leningrado karinės apygardos vadas. Netrukus jis bus paskirtas Generalinio štabo viršininku, o paskui

gaus Sovietų Sąjungos maršalo laipsnį. 7-ojoje armijoje jis ne vienas. Armija sukomplektuota iš pačių perspektyviausių vadų, kurie jau iki tol užėmė aukštus postus ir ateityje pakils dar aukščiau. Pavyzdžiui, 7-osios armijos artilerijos štabui vadovauja L. Govorovas – būsimasis Sovietų Sąjungos maršalas. O kitoms armijoms vadovauja vadai, kurie niekuo nepasižymėjo praeityje ir nepasižymės ateityje.

Įdomi 7-osios (smogiamosios) armijos padėtis. Ten, kur sovietinė karinė vadovybė išskleidė šią armiją, „Suomijos kariauna" po kelių mėnesių pradėjo „ginkluotas provokacijas" ir gavo „atsakomąjį smūgį". O ten, kur buvo išskleistos silpnos sovietinės armijos (iš esmės ne armijos, o tiesiog korpusai), „Suomijos kariauna" dėl kažkokių priežasčių provokacijų nerengė.

Sovietinė karinė organizacija išsiskyrė ypatingu lankstumu. Kiekviena armija, papildyta korpusais, labai greitai galėjo būti paversta smogiamąja ir atvirkščiai. Ryškus pavyzdys – ta pati 7-oji armija. 1940 metais ji buvo stipriausia, o 1941 metais – pati silpniausia: korpusų nėra, keturios divizijos – visos šaulių.

Kad galėtume įvertinti įvykius prie SSRS ir Vokietijos sienos, turime aiškiai apibūdinti, kokios armijos yra smogiamosios, o kokios – paprastos. Formaliai visos armijos vienodos, ir nė viena iš jų nėra vadinama smogiamąja. Tačiau kai kuriose armijose tankų beveik nėra, o kitose – jų šimtai. Kad nustatytume, kurios armijos smogiamosios, tiesiog palyginkime sovietinių armijų kovinę galią su vokiečių tankų grupėmis, taip pat su sovietiniais ikikariniais standartais, nustatančiais, kas yra smogiamoji armija. Elementas, paprastą armiją paverčiantis smogiamąja, – tai naujos organizacijos mechanizuotasis korpusas, kuriame gali būti 1031 tankas. Įtrauk vieną tokį korpusą į paprastą armiją, ir ji savo kovine galia prilygs kiekvienai vokiečių tankų grupei arba pranoks ją.

Štai čia padarome stulbinamą atradimą: 1941 metų birželio 21 dieną VISOS sovietinės armijos prie Vokietijos ir Rumunijos sienų, taip pat 23-ioji armija prie Suomijos sienos visiškai atitiko smogiamųjų armijų standartus, nors, kartoju, formaliai nebuvo

taip vadinamos. Išvardiju jas iš šiaurės į pietus: 23-ioji, 8-oji, 11-oji, 3-ioji, 10-oji, 4-oji, 5-oji, 6-oji, 26-oji, 12-oji, 18-oji, 9-oji. Prie jų dar prisidėjo 16-oji armija – tipiška smogiamoji, turėjusi daugiau kaip 1000 tankų (SSRS gynybos ministerijos centrinis archyvas. F. 208. Ap. 2511. B. 20. L. 128). Šį standartą taip pat visiškai atitiko slapčia prie Vokietijos sienos atslinkusios 19-oji, 20-oji ir 21-oji armijos.

Vokietija turėjo galingus agresijos mechanizmus – tankų grupes, Sovietų Sąjunga turėjo iš esmės tokius pat agresijos mechanizmus. Skirtumas — pavadinimai ir kiekis: Hitleris turėjo keturias tankų grupes, Stalinas – šešiolika smogiamųjų armijų.

Ne visose smogiamosiose armijose tankų buvo pakankamai. Tai tiesa. Tačiau kad deramai įvertintume Stalino ketinimus, turime atsižvelgti ne tik į tai, ką jis padarė, bet ir į tai, ko jam nepavyko padaryti. Vokietija įsiveržė tokiu metu, kai Sovietų Sąjunga kūrė neregėtai daug smogiamųjų armijų. Šių baisių mechanizmų karkasai jau buvo sukurti, dabar jie buvo baigiami, derinami, reguliuojami. Ne visas armijas pavyko sukurti planuoto lygio, tačiau buvo dirbama. Hitleris, būdamas gana išmintingas ir nelaukdamas, kol visi šie agresijos mechanizmai bus baigti ir suderinti, nutraukė tą darbą.

5

Trečiajame dešimtmetyje sovietiniai ekspertai vartojo „įsiveržimo armijų“ terminą. Žinoma, tai skambėjo nelabai diplomatiškai, ypač kaimyninėms šalims, su kuriomis sovietinė diplomatija iš visų jėgų stengėsi palaikyti „normalius santykius“. Ketvirtajame dešimtmetyje per daug atviras terminas buvo pakeistas gražiau skambančiu: „smogiamosios armijos“. Gyvatė pakeitė odą, bet liko gyvatė: sovietiniuose šaltiniuose pabrėžiama, kad buvo pakeisti tik pavadinimai, o esmė nepakito – „įsiveržimo armija“ ir „smogiamoji armija“ yra tas pats (VIŽ. 1963. Nr. 10. P. 31).

Tačiau, kaip matome, ir švelnesnis terminas „smogiamoji armija“ iki karo pradžios nebuvo vartojamas, nors dauguma sovietinių armijų jo buvo tikrai vertos. Kad terminas visai maloniai skambėtų, sovietiniai ekspertai tai pačiai sąvokai pasiūlė ir trečią variantą – „priedangos armija“. Patys komunistai aiškiai suvokė šių žodžių klastingumą. Komunistiniame žargone tokių sąvokų gausu. „Išvaduojamasis žygis“, „kontrsmūgis“, „strateginės iniciatyvos perėmimas“ atitinkamai reiškia agresiją, smūgį, netikėtą kaimyno užpuolimą nepaskelbus karo. Kiekvienas iš šių terminų – tartum lagaminas su dvigubu dugnu: matomas lagamino turinys reikalingas tik tam, kad paslėptų slaptą krovinį. Labai gaila, kad kai kurie istorikai tendencingai arba nemokšiškai vartoja sovietinius karinius terminus ir nepaaiškina skaitytojams tikrosios jų prasmės.

Iš tikrųjų „priedangos armijų“ paskirtis buvo pridengti pagrindinių Raudonosios armijos jėgų mobilizavimą. Tačiau „pridengti“ buvo planuojama ne gynybą, o netikėtu įsiveržimu į priešo teritoriją, ir kaip tik netikėtas įsiveržimas buvo laikomas pačia geriausia priedanga norint ramiai atlikti mobilizaciją ir organizuotai įtraukti pagrindines Raudonosios armijos pajėgas. Dar 1932 metų balandžio 20 dieną SSRS revoliucinė karinė taryba nutarė, kad priedanga bus įgyvendinta netikėtu įsiveržimu, ir kaip tik tokiais sumetimais pasienio armijos buvo pavadintos „priedangos armijomis“. Sovietinių planuotojų nuomone, netinka manyti, jog prasidės karas ir iš karto sovietinės grupės ir įsiveržimo armijos pereis sieną. Ne, jų supratimu, sovietinės grupės ir įsiveržimo armijos iš pradžių pereis sieną, ir būtent jų veiksmai taps karo pradžia.

1939 metų liepa – tai metas, kai teorija buvo pradėta praktiškai įgyvendinti. Sovietų Sąjunga pradėjo masiškai dislokuoti „priedangos armijas“ prie savo sienų. Kuo toliau į vakarus žygiuoja Hitleris, tuo daugiau sovietiniai diplomatai kalba apie taiką, tuo daugiau „priedangos armijų“ kuriama prie vakarinių Sovietų Sąjungos sienų.

Kad nepatektume į sovietinių tauškalų pinkles, terminą „priedangos armijos“ turime rašyti su kabutėmis ir skaitytojams vis aiškinti, kad „priedangą“ buvo planuojama įgyvendinti netikėto įsiveržimo metodu, arba tiesiog vartoti tikrąjį terminą – „įsiveržimo armijos“.

6

Tarp paprastų sovietinių įsiveržimo armijų (vienas mechanizuotasis, du šaulių korpusai ir keletas atskirųjų divizijų) randame ir ne visai įprastų. Jų trys: 6-oji, 9-oji ir 10-oji. Kiekvienoje iš jų yra ne po tris korpusus, o po šešis: du mechanizuotieji, kavalerijos ir trys šaulių. Kiekviena iš jų kuo arčiau pritraukta prie sienos, be to, jeigu siena išlinkusi į priešo pusę, neįprastos įsiveržimo armijos yra kaip tik prie šių išlinkimų. Kiekviena iš šių trijų armijų ginkluota naujausiais ginklais, pavyzdžiui, 10-osios armijos 6-asis mechanizuotasis korpusas, be visų kitų, turi 452 naujausius tankus T-34 ir KB, o 6-osios armijos 4-asis mechanizuotasis korpusas dar turi 460 tankų T-34 ir KB. Šių armijų aviacijos divizijos turi šimtus naujausių lėktuvų Jak-1, Mig-3,Il-2, Pe-2.

Galutinai sukomplektuotos kiekviena iš šių trijų armijų turėjo turėti 2350 tankų, 698 šarvuotus automobilius, daugiau kaip 4000 pabūklų ir minosvaidžių, daugiau kaip 250 000 kareivių ir karininkų. Be pagrindinės sudėties, kiekviena iš šių armijų dar turėjo gauti 10–12 sunkiosios artilerijos pulkų, NKVD dalinių ir kt.

Nežinau, kaip pavadinti šias armijas, tačiau jeigu formaliai vadiname jas 6-ąja, 9-ąja ir 10-ąja, tai patenkame į pinkles, paspęstas sovietinio Generalinio štabo dar 1939 metais. Tokiu atveju tiesiog tampame neatidūs ir įsivaizduojame, jog tai buvo paprasčiausios įsiveržimo armijos. Tačiau jos toli gražu nebuvo paprastos! Nei Vokietijoje, nei kitoje pasaulio šalyje nieko panašaus nebuvo. Tankų kiekiu kiekviena iš šių armijų prilygo maždaug pusei Vermachto, bet buvo absoliuti kokybinė persvara. Tačiau ir tai ne

viskas. Sovietinė karinė vadovybė savo rankose turėjo pakankamai mechanizuotųjų korpusų, nepriklausiusių armijoms, tačiau išsidėsčiusių netoli sienų. Tiesiog įtraukite vieną atskirąjį mechanizuotąjį korpusą į paprastą armiją, ir ji iš karto taps smogiamoji. Arba įtraukite antrą tokį korpusą į smogiamąją įsiveržimo armiją, ir ji taps supersmogiamoji (ar kaip dar ją pavadinti?). Ir nereikia keisti nei numerio, nei armijos pavadinimo. Galima į supersmogiamąją armiją įtraukti ir trečią mechanizuotąjį korpusą, ir tada tankų kiekis vienoje armijoje viršys visą Vermachtą... Kaip tokią armiją pavadintume? Vokiečių tankų grupes, turinčias 600–1000 tankų, vadiname agresijos mechanizmais, o kaip pavadinsime armijas su dviem trim tūkstančiais tankų kiekvienoje?

7

Trys supersmogiamosios armijos – išimtis iš visų įsiveržimo armijų. Tačiau iš trijų labai galingų armijų viena ypač išsiskiria – 9-oji. Dar visai neseniai, Žiemos kare, 9-oji armija buvo paprastas šaulių korpusas (trys šaulių divizijos), turintis skambų pavadinimą. Po Žiemos karo 9-oji armija dingo, ir štai, 1941 metų birželio 13 dieną paskelbus TASS'o pranešimą, ji vėl išnyra iš sutemų ir nebūties. Ji dar negalutinai sukomplektuota. Ji kaip dangoraižio karkasas, kuris dar nebaigtas, tačiau savo milžiniška mase jau užstoja saulę. 1941 metų birželį 9-oji armija buvo nebaigtas pačios galingiausios pasaulio armijos karkasas. Ją sudarė šeši korpusai, iš jų du mechanizuotieji ir vienas kavalerijos. Iš viso 1941 metų birželio 21 dieną 9-ojoje armijoje buvo septyniolika divizijų, iš jų dvi aviacijos, keturios tankų, dvi motorizuotosios, dvi kavalerijos, septynios šaulių. Labai panašu į kitas supersmogiamąsias armijas, tačiau į 9-ąją armiją planuojama įtraukti dar vieną – 27-ąjį mechanizuotąjį korpusą, vadovaujamą generolo majoro I. Petrovo. Korpusas sukurtas Turkestano apygardoje ir nebaigtas formuoti slapta permetamas į vakarus. Įtraukus jį į armiją, joje bus dvide-

šimt divizijų, iš jų šešios – tankų. Visa tai sukomplektavus, 9-osios armijos septyniuose korpusuose bus 3341 tankas.

Kiekiu tai maždaug visas Vermachtas, tik geresnės kokybės. Generolas pulkininkas P. Belovas (tuo metu – generolas majoras, 9-osios armijos 2-ojo kavalerijos korpuso vadas) teigia, kad net šios armijos kavalerija turėjo gauti tankų T-34 (VIŽ. 1959. Nr. 11. P. 66).

Dar neseniai 9-ajai armijai vadovavo nei anksčiau, nei vėliau niekuo nepasižymėję vadai. Dabar viskas pasikeičia – 9-ajai armijai vadovauja generolas pulkininkas. Tuo laiku tai buvo labai aukštas laipsnis. Visose SSRS ginkluotosiose pajėgose buvo tik aštuoni generolai pulkininkai. O štai supergalingoje sovietinėje tankų kariuomenėje – nė vieno, aviacijoje – nė vieno, NKVD – nė vieno. Trisdešimčiai sovietinių armijų vadovavo generolai majorai ir generolai leitenantai. 9-oji armija – vienintelė išimtis. Be to, šioje išskirtinėje armijoje buvo surinkti labai perspektyvūs karininkai ir generolai. Tarp jų – trys būsimieji Sovietų Sąjungos maršalai: R. Malinovskis, M. Zacharovas, N. Krylovas, būsimasis aviacijos maršalas ir triskart Sovietų Sąjungos didvyris A. Pokryškinas, būsimasis aviacijos maršalas I. Pstyga, būsimieji armijos generolai I. Petrovas, I. Pavlovskis, P. Leščenka ir daugelis kitų talentingų bei agresyvių vadų, jau pasižymėjusių mūšiuose, kaip 28 metų aviacijos generolas majoras A. Osipenka, arba teikiančių vilčių (dažniausiai puikiai pasirodė). Susidaro įspūdis, kad kažkieno rūpestinga ranka viską, kas buvo geriausia ir perspektyviausia, kruopščiai atrinko į šią neįprastą armiją. Kur ji buvo išsidėsčiusi?..

Štai dabar padarome nedidelį, tačiau svarbų atradimą: 1941 metų birželio pirmojoje pusėje Sovietų Sąjungoje buvo kuriama pati galingiausia pasaulio armija, tačiau NE PRIE VOKIETIJOS SIENOS.

Tai stulbinantis (bent jau man) faktas. Yra pakankamai įrodymų, kad Sovietų Sąjungos karinė galia prie vakarinės sienos apskritai, o konkrečiai – Pirmajame strateginiame ešelone taip smarkiai buvo stiprinama ne dėl VOKIETIJOS GRĖSMĖS, o kitais

sumetimais. 9-osios armijos padėtis aiškiai atskleidžia juos: ji buvo kuriama PRIE RUMUNIJOS SIENOS.

Po pirmojo dingimo 9-oji armija 1940 metų birželį netikėtai atsiranda prie Rumunijos sienos jau ne kaip šalutinė armija – dabar ji yra tikra smogiamoji armija. Numatomas „išvaduojamasis žygis" į Besarabiją, ir sovietiniai šaltiniai pažymi, kad „9-oji armija buvo specialiai kuriama šiam svarbiam uždaviniui spręsti" (VIŽ. 1972. Nr. 10. P. 83). Armiją rengė patys agresyviausi sovietiniai karo vadai. „Išvaduojamojo žygio" išvakarėse armiją tikrino paleistas iš kalėjimo K. Rokosovskis. 9-oji armija priklausė Pietų frontui kaip pagrindinė ir pirmaujanti armija, atliekanti tokį pat vaidmenį kaip ir 7-oji armija Suomijoje. Frontui vadovavo G. Žukovas. Po trumpo „išvaduojamojo žygio" 9-oji armija vėl dingsta. Ir štai 1941 metų birželio 13 dieną paskelbus TASS'o pranešimą, ji vėl pasirodo toje pačioje vietoje, kur prieš metus „vadavo". Dabar ji jau ne šiaip sau smogiamoji įsiveržimo armija – ji supersmogiamoji, ji rengiasi tapti pačia galingiausia pasaulio armija. Kam? Kad gintųsi? Atsiprašau, tačiau Rumunijos pusėje kariuomenės visai nedaug, pagaliau jeigu ir būtų buvę daug, nė vienas agresorius nesmogs pagrindinio smūgio per Rumuniją dėl paprasčiausių geografinių sumetimų. Bet štai naujas 9-osios armijos „išvaduojamasis žygis" į Rumuniją galėtų pakeisti visą strateginę padėtį Europoje ir pasaulyje. Rumunija – svarbiausias Vokietijos naftos šaltinis. Smūgis Rumunijai – tai mirtis Vokietijai, tai visų tankų ir lėktuvų, visų mašinų, laivų, pramonės ir transporto sustabdymas. Nafta – karo kraujas, o Vokietijos širdis, kad ir kaip būtų keista, buvo Rumunijoje. Smūgis Rumunijai – tai tiesioginis smūgis į Vokietijos širdį.

Štai kodėl patys perspektyviausi karvedžiai atsidūrė kaip tik čia. 9-oji armija netikėtai pasirodė 1941 metų birželio viduryje. Tačiau tas netikėtumas – tik pašaliniams. 9-oji armija čia buvo visada, mažiausiai nuo 1940 metų vidurio. Tiesiog ji kurį laiką oficialiai nebuvo minima, o įsakymai iš apygardos štabo keliavo tiesiai į korpusus. 9-osios armijos ir Odesos karinės apygardos

(beje, sukurtos 1939 metų spalį) štabai lengvai susijungdavo ir taip pat lengvai išsiskirdavo. 1941 metų birželio 13 dieną jie kaip tik taip išsiskyrė.

Patirtis rodo, kad, smogiamajai armijai pasirodžius prie nedidelės valstybės sienos, ne vėliau kaip po mėnesio būdavo duodamas įsakymas „išvaduoti" kaimynines teritorijas. Kad ir kaip būtų klostęsi įvykiai sovietinei kariuomenei įsiveržus į Vokietiją (kuri, beje, kaip ir Sovietų Sąjunga, gynybai nesirengė), karo baigtis galėjo būti nulemta toli nuo pagrindinių mūšių laukų. Stalinas aiškiai to tikėjosi. Štai kodėl 9-oji armija buvo pati galingiausia. Štai kodėl 1941 metų kovą, kai 9-osios armijos dar oficialiai nebuvo, čia jau pasirodė jaunutis, tačiau labai įžūlus generolas majoras R. Malinovskis. Tas pats Malinovskis, kuris po ketverių metų nustebins pasaulį stulbinamu šuoliu per dykumą ir kalnus į Mandžiūrijos gilumą.

1941 metais Malinovskiui ir jo draugams iš 9-osios armijos užduotis buvo labai paprasta. Jiems reikėjo nužygiuoti ne 810 kilometrų, kaip Mandžiūrijoje, o 180; ne dykuma ir kalnais, o lyguma ir gana gerais keliais. Smogti reikėjo ne Japonijos kariuomenei, o daug silpnesnei – Rumunijos. Be to, buvo planuojama 9-ajai armijai duoti tris kartus daugiau tankų, negu 6-ajai gvardijos tankų armijai teko 1945 metais.

Hitleris užbėgo šiems įvykiams už akių. Vokietijos vyriausybės pareiškime, perduotame Sovietų Sąjungos vyriausybei tuo metu, kai prasidėjo karas, nurodomas Vokietijos akcijos prieš Sovietų Sąjungą priežastys. Tarp jų – nepagrįstas sovietinės kariuomenės sutelkimas prie Rumunijos sienų, o tai kėlė Vokietijai mirtiną pavojų. Visa tai – ne „Gebelso propagandos" pramanai. Supersmogiamoji 9-oji armija buvo kuriama tik kaip puolančioji armija. Generolas pulkininkas P. Belovas teigia, kad net tada, kai Vokietija pradėjo operacijas Sovietų Sąjungos teritorijoje, 9-ojoje armijoje „į kiekvieną gynybos užduotį paprastai buvo žiūrima kaip į trumpalaikę" (VIŽ. 1959. Nr. 11. P. 65). Beje, tai būdinga ne vien 9-ajai armijai, bet ir visoms kitoms sovietinėms armijoms.

Kur kas įdomiau apie 9-osios armijos nuotaikas pasakoja triskart Sovietų Sąjungos didvyris aviacijos maršalas A. Pokryškinas (tuo metu – vyresnysis leitenantas, 9-osios armijos naikintuvų eskadrilės vado pavaduotojas). Štai jo pokalbis su „nepribaigtu buržujumi", iš kurio „išvaduotojai" atėmė parduotuvę. Veiksmas vyksta 1941 metų pavasarį „išvaduotos" Besarabijos teritorijoje.

„– O, Bukureštas! Pamatytumėte, koks tai miestas!

– Kada nors jį pamatysiu, – atsakiau atvirai.

Šeimininkas išplėtė akis ir laukė, ką aš dar pasakysiu.

Reikėjo keisti pokalbio temą" (A. Pokryškinas. Karo dangus. P. 10).

Tačiau mes nenorime patikėti, kad Hitleris Barbarosos planu gynė Vokietiją nuo išdavikiško sovietinės kariuomenės smūgio Bukareštui ir Ploješčiui.

Tokiu atveju patikėkime kita puse! O kita pusė sako tą patį: taip, net leitenantai žinojo, kad jie greitai atsidurs Rumunijoje. Sovietinis karininkas neturi teisės važinėti į užsienį kaip turistas. Sovietų Sąjunga – tai ne Rusijos imperija su savo laisvėmis. Kaip kitaip Pokryškinas galėjo patekti į Rumuniją, jeigu ne kaip „išvaduotojas"? Jauno karininko žodžiuose nebuvo jokios panegirikos: po karo Vyresnysis brolis, draugas Pokryškinas, lankėsi „išvaduotame" Bukarešte. Hitleris padarė viską, ką galėjo, kad to išvengtų. Išvengti nepavyko. Pavyko tik truputį nutolinti neišvengiamą „išvadavimą".

17 skyrius

KALNŲ DIVIZIJOS UKRAINOS STEPĖSE

Kalnų karo teatruose veiksmingi bus oro desantai. Tokiomis sąlygomis kariuomenė, štabai ir užnugario įstaigos ypač mėgsta kelius, todėl oro desantus galima panaudoti priešo užnugaryje, jo komunikacijose ir keliuose, dominuojančioms aukštumoms, tarpekliams, perėjoms, kelių sankryžoms ir t. t. užimti. Visa tai galiausiai gali duoti ypač svarbių rezultatų... Ne puolimo operacijose išlaipinti desantą vargu ar iš viso tikslinga.

„Vojennyj vestnik“. 1940. Nr. 4. P. 76–77

1

Net paviršutiniškai susipažinus su sovietinėmis Pirmojo strateginio ešelono armijomis matyti, kaip kruopščiai buvo rengiamasi karui. Kiekviena armija turėjo tik jai būdingą struktūrą, pobūdį, paskirtį. Kiekviena „priedangos“ armija buvo kuriama aiškiai apibrėžtiems, tik jai nustatytiems uždaviniams būsimajame „išvaduojamajame“ kare spręsti.

Paskelbta pakankamai duomenų, kad apie kiekvieną iš trisdešimties sovietinių armijų, veikusių 1941 metų pirmojoje pusėje, būtų galima parašyti įdomų tyrimą. Jeigu išnagrinėtume bent vienos sovietinės armijos (nesvarbu kurios) struktūrą, dislokaciją, kovinio parengimo kryptingumą, jau vien iš to akivaizdžiai atsiskleistų Sovietų Sąjungos rengimasis „vaduoti“.

Dėl vietos stokos pirmame tome negaliu aprašyti visų armijų, vis dėlto nors trumpai apžvelgsiu vieną iš jų. Oficialiai ji vadinama

12-ąja armija. Ją sudarė vienas mechanizuotasis, du šaulių korpusai ir kiti daliniai; divizijų iš viso – devynios, iš jų dvi tankų ir viena motorizuotoji. Iš pirmo žvilgsnio – paprasta įsiveržimo armija, nei numeriu, nei pavadinimu, nei sudėtimi nesiskirianti nuo kitų tokių pat įsiveržimo armijų. Jos istorija įprasta: sukurta Molotovo ir Ribentropo sutarties pasirašymo metu. Po keleto savaičių „išvaduoja" Lenkiją. Tada joje buvo tankų korpusas, dvi atskirosios tankų brigados, du kavalerijos korpusai ir trys šaulių divizijos. Mažai pėstininkų ir artilerijos – ir neatsitiktinai: čia nereikia pralaužti stiprios gynybos. Užtat gausu judrios kariuomenės. „12-oji armija... iš esmės buvo judri fronto grupė" (Sovietinė didžioji enciklopedija. T. 8. P. 181).

Būdingas ir tolesnis šios armijos likimas: „išvaduojamasis žygis" Lenkijoje baigėsi, o armija dėl kažkokių priežasčių liko neišformuota, taip ir palikta prie Vokietijos sienos. Kodėl? Kalbama, kad Stalinas, naivuolis, tiki Hitleriu. Tai kodėl jis nepaleidžia savo armijų, kurios kuriamos tik karo atveju?

Toliau 12-oji armija patyrė tokią pačią raidą kaip ir kitos įsiveržimo armijos. Dabar pagrindinis smogiamasis jos mechanizmas vadinamas ne tankų, o mechanizuotuoju korpusu. Tai todėl, kad kaimyninės draugiškos valstybės vadovai nesijaudintų. Tiesa, pakeitus pavadinimą, tankų armijoje ne sumažėja, o padaugėja. Kavalerija iš armijos pašalinta. Galimybės pralaužti priešo gynybą didesnės: šaulių divizijų dukart pagausinta, artilerijos kiekvienoje divizijoje taip pat padvigubėjo, be to, armija dar gavo artilerijos brigadą ir keturis atskiruosius artilerijos pulkus. Galimybės įveikti priešo inžinerines užtvaras taip pat padidėjo – armijai priskiriamas atskirasis inžinerijos pulkas.

Kas gi toje armijoje keista? Visos įsiveržimo armijos buvo kuriamos maždaug taip pat. Keista yra armijos karių tautinė sudėtis. 1939 metais, rengdamasis įsiveržti į Lenkiją, Stalinas sukomplektavo 12-ąją armiją iš ukrainiečių – matyt, jis dėjo vilčių į seną lenkų ir ukrainiečių nesantaiką. Armijai pradėjo vadovauti S. Timošenka, o greta jo matome daugybę ukrai-

niečių kilmės vadų. Armija buvo kuriama Ukrainoje, todėl ir rezervistus pašaukė iš ten, ir jie 12-ojoje armijoje sudarė nuolatinę daugumą.

„Išvadavus" Lenkiją, 12-osios armijos karių tautinė sudėtis lėtai ir beveik nepastebimai kinta. O 1940 metais matome labai didelį pasikeitimą. Kad tautinis šios armijos ypatumas nekristų į akis, jai vadovauja ir kai kuriuos svarbiausius postus užima rusai. Tačiau dauguma armijos karių – jau ne ukrainiečiai ir ne rusai. Ji – kaukaziečių armija. Kitose armijose taip pat esama gruzinų, armėnų, azerbaidžaniečių, tačiau 12-ojoje armijoje jų ypač gausu. Tokių karininkų pavardžių kaip Parcvanija, Grigorianas, Kabalava, Huseinaszadė, Sarkošianas randame dešimtis ir šimtus. Ir jie – ne tik kuopų ir batalionų vadai. Apygardos vadas armijos generolas G. Žukovas tarp karo akademijos dėstytojų rado seną savo bičiulį armėną pulkininką I. Bagramianą ir pasiuntė jį operatyvinio skyriaus (karo planavimo) viršininku į ne bet kokios, o į 12-osios armijos štabą. Ten jau esama ne tik pulkininkų kaukaziečių, bet nemažai ir generolų.

Pats armijos štabo viršininkas generolas Bagratas Arušunianas – iš Kaukazo.

Apygardos vadas G. Žukovas dažnas svečias šioje armijoje, ir visai ne šiaip sau jis renka į ją kaukaziečius. Armija slaptai, tačiau kryptingai verčiama kalnų armija. Žukovas pats reikalauja, kad armijos vadovybė gerai pažintų Karpatų perėjas ne tik iš aprašymų, bet ir iš praktikos. Jis įsako „rudenį nusiųsti į perėjas visais geriau ar prasčiau pereinamais maršrutais specialiai sukomplektuotas grupes, sudarytas iš įvairių kovos mašinų ir transporto priemonių, kad įsitikintų, ar jas gali įveikti tankai, automobiliai, traktoriai, kinkomasis transportas ir nešuliniai gyvuliai" (Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas // VIŽ. 1967. Nr. 1. P. 54). Kalbama apie 1940 metus. Hitleris kariauja Prancūzijoje nusisukęs nuo Sovietų Sąjungos, o Žukovas eksperimentuoja, kaip įveikti kalnų perėjas. Be abejo, Žukovas nežinojo, jog visai neseniai vokiečių generolai slapta atliko lygiai tokius pat eksperimentus

norėdami įsitikinti, kad kariuomenė, tankai, artilerijos traktoriai, transportas galės pereiti Ardėnus.

Tačiau galbūt Žukovas 12-ąją armiją rengia gynybai? Ne. Bagramianas, atsakingas už karo planus, teigia: „Studijuojant operatyvinius planus, mane nustebino toks faktas: mūsų pasienio armija neturi išsiskleidimo ir sienos dengimo plano." Žodžiai „studijuojant planus" reiškia, kad 12-osios armijos operatyvinio skyriaus seifas nebuvo tuščias. Ten buvo planai. Su jais nebuvo galima paviršutiniškai susipažinti. Tai buvo sudėtingi dokumentai, kuriuos reikėjo studijuoti. Bet štai gynybos planų tarp karo planų nebuvo.

Įdomus 12-osios armijos pratybų, į kurias atvažiuoja pats Žukovas, aprašymas. Mokomasi tik puolimo užduočių, be to, žemėlapiuose kariaujama Vokietijos teritorijoje. Žaidimas žemėlapyje prasideda tuo, kad sovietinė kariuomenė forsuoja pasienio Sano upę. Karinis žaidimas žaidžiamas ne prieš kokį nors išgalvotą priešą, o prieš realų, naudojant visiškai slaptą žvalgybos informaciją. Tarp Žukovo ir armijos vado atsiranda nesutarimų. Ne ne, ne dėl to – pulti ar gintis. Armijos vadas Parusinovas reikalauja: „Mes turime stengtis jau pirmu smūgiu padaryti priešui kuo daugiau nuostolių." Gudrusis Žukovas supranta, kad tai geri ketinimai, smogti reikia, tačiau ne plačiu frontu, o labai siauru. Dėl to ir ginčijamasi.

Sutriuškinęs armijos vadą teoriškai, Žukovas tuo nepasitenkino. Parusinovas iš armijos vadų netrukus atleidžiamas, o jo vietą užima senas Žukovo bičiulis generolas P. Ponedelinas.

Kalnų perėjų įveikimo eksperimentai atliekami ir toliau. Jiems vadovauja pats Bagramianas. Tų eksperimentų metu jis nuvyksta prie valstybės sienos, ten stebi „aiškų gynybos darbų demonstravimą" – gelžbetoninių įtvirtinimų statybą pačioje pasienio upės pakrantėje, kad priešas gerai matytų.

Keistas dalykas: Žukovą domina perėjos ir tai, kaip jas įveikti. Tačiau toli gražu ne gynybos požiūriu. Jeigu Žukovui būtų reikėję perėjas padaryti priešo nepereinamas, jis būtų metęs kariuomenę

į kalnus ir perkasęs visus kalnų takelius bei kelius ir gelžbetoninius įtvirtinimus statęs ne slėnyje prie pat upės, o tų pačių perėjų rajone! Ir pigiau, ir priešas statybos nepastebės, ir perėjų įveikti negalės. Beje, nejaugi kas nors atakuos Sovietų Sąjungą per kalnų keteras, jeigu atviros erdvės ir taip daugybė? O štai sovietinei karinei vadovybei kalnai turi išskirtinę vertę: Vokietija ir pagrindinis jos naftos šaltinis atskirti dvigubos kalnų kliūties – Čekoslovakijoje ir pačioje Rumunijoje. Sovietinės kariuomenės smūgis per kalnus Vokietijai mirtinas.

Įveikti savąsias kalnų perėjas ir užgrobti jas Čekoslovakijoje arba Rumunijoje – vadinasi, nutraukti naftos aortą.

Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas: „Vokietijos silpnoji vieta buvo naftos gavyba, tačiau tai tam tikru mastu kompensavo Rumunijos naftos importas“ (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 224). Viskas, kas genialu, paprasta. Žukovas nė karto savo gyvenime nepralaimėjo todėl, kad visada vadovavosi labai paprastu principu: aptikti priešo silpnąją vietą ir netikėtai į ją smogti.

Žukovas žino Vokietijos silpnąją vietą, štai kodėl eksperimentai kalnuose tebevyksta. Kiekvienos kariuomenės rūšies, kiekvieno kovinių ir transporto mašinų tipo galimybės Karpatų perėjų sąlygomis moksliškai nagrinėjamos. Nustatomi ir kruopščiai tikrinami standartai, rengiamos rekomendacijos kariuomenei. Kruopščiai fiksuojama ir tiriama, per kiek laiko įvairių tipų mašinos įveikia Karpatų perėjas. Žinoma, visa tai labai svarbu planuojant puolimo operacijas – beje, žaibiškas operacijas. Čia, kaip ir rengiantis apiplėšti banką, reikia atsižvelgti į menkiausias smulkmenas ir labai tiksliai viską apskaičiuoti. Kaip tik tai ir daro Bagramianas perėjose: fiksuoja laiką. Kad planuojant būtų remiamasi labai konkrečia patirtimi. Kartu reikia pažymėti, kad gynybai visa tai nesvarbu. Jeigu tektų ginti Karpatų perėjas nuo priešo, greičio matuoti nereikėtų. Teliktų pasakyti kareiviams: sėdėkite čia ir priešo nepraleiskite. Sėdėkite metus, dvejus, sėdėkite nors iki pat pergalės arba iki mirties!

2

Įvykiai sparčiai rutuliojasi. Žukovas paaukštinamas, o paskui – ir Bagramianas. Tačiau nei vienas, nei antras nepamiršta gana neįprastos 12-osios armijos. Jiems kontroliuojant, jiems įsakinėjant, lėtai, bet nepaliaujamai keičiama jos struktūra.

12-ojoje armijoje, kaip ir visose kitose sovietinėse armijose, daiktai nevadinami tikraisiais vardais. 1941 metų birželio pradžioje keturios šaulių divizijos (44-oji, 58-oji, 60-oji ir 96-oji) paverčiamos kalnų šaulių divizijomis. Tuo pat laiku į armiją dar įsiliejo slapta iš Turkestano permesta ką tik sudaryta 192-oji kalnų šaulių divizija. Kaip vadinti korpusą, kuriame yra dvi divizijos ir abi – kalnų šaulių? Kaip vadinti kitą korpusą, kuriame iš keturių divizijų trys – kalnų šaulių? Kaip vadinti armiją, kurioje iš trijų korpusų du iš esmės yra kalnų šaulių, kurioje kalnų šaulių divizijos sudaro aiškią daugumą? Aš korpusą pavadinčiau kalnų šaulių korpusu, o armiją – kalnų armija. Tačiau sovietinė karinė vadovybė turi priežasčių to nedaryti. Korpusai senoviškai vadinami 13-uoju ir 17-uoju šaulių korpusu, o armija – tiesiog 12-ąja.

Čia matome tik galutinį pertvarkymų rezultatą, o pats vyksmas nuo mūsų paslėptas. Težinome, kad oficialų pavadinimą kalnų šaulių divizijos gavo 1941 metų birželio 1 dieną, tačiau įsakymas buvo išleistas balandžio 26 dieną, o šaulių divizijos pertvarkomos į kalnų šaulių divizijas dar nuo 1940-ųjų rudens pradžios, kai Bagramianas dar nebuvo pradėjęs savo eksperimentų. 12-oji armija ne tik tampa kalnų armija, bet ir daro įtaką kaimyninėms armijoms. 12-ojoje armijoje parengta 72-oji kalnų šaulių divizija (generolas majoras P. Abramidzė) perduodama kaimyninei 26-ajai armijai.

Už 12-osios ir 26-osios armijų slaptai išskleidžiama iš Šiaurės Kaukazo permetama 19-oji armija, vadovaujama generolo leitenanto I. Konevo. Joje taip pat yra kalnų šaulių divizijų, pavyzdžiui, 28-oji (vadas – pulkininkas K. Novikas). Ir štai kaip tik tuo laiku, 1941 metų birželio 13-ąją paskelbus TASS'o pranešimą,

Rytų Karpatuose tarp 12-osios (kalnų) ir 9-osios (supersmogiamosios) armijų pradedama dislokuoti dar vieną armiją – 18-ąją. Hitleris neleido jai visiškai išsiskleisti, ir mes negalime tiksliai nustatyti, kokia, sovietinės karinės vadovybės sumanymu, turėjo būti šios armijos sudėtis. Hitleris supainiojo visus Sovietų Sąjungos planus, ir prasidėjo kažkas neįsivaizduojama. Vis dėlto yra pakankamai dokumentų, kad būtų galima padaryti išvadą, jog 18-oji armija pirmiausia buvo sumanyta kaip tiksli 12-osios (kalnų) armijos kopija, nors taip ir nebuvo vadinama. Panagrinėjus 12-osios ir 18-osios armijų archyvus, kiekvieną apstulbina absoliutus jų struktūrų tapatumas. Tai visiškai neįprastas armijų dvynių pavyzdys. Panašumas toks didelis, kad 18-ojoje armijoje, kaip ir 12-ojoje, tačiau daugiau jokioje kitoje, net ir štabą tvarko kaukazietis generolas. Tai generolas majoras (vėliau armijos generolas) V. Kolpakčis.

Armija buvo pritaikoma, atsižvelgiant į kalnų vietovę ir remiantis solidžia baze. Kalnų divizijos buvo komplektuojamos iš specialiai parinktų ir apmokytų kareivių. Toms divizijoms buvo suteiktas specialus statusas, gerokai besiskiriantis nuo paprastos šaulių divizijos statuso; jos gavo specialią ginkluotę ir amuniciją.

Kaukaze karo išvakarėse buvo sukurta kalnų parengties mokykla, kuri iš geriausių sovietinių alpinistų rengė instruktorius. Parengti instruktoriai buvo skubiai siunčiami prie vakarinės sienos, nes čia, o ne Kaukaze ir ne Turkestane 1941 metų birželį buvo sutelkta gausi kalnų šaulių kariuomenė. Apie tą mokyklą laikraštyje „Krasnaja zvezda“ (1986 m. lapkričio 1 d. buvo išspausdintas trumpas straipsnelis, kuris taip ir vadinosi: „Rengėsi kariauti kalnuose“.

O dabar pats laikas pateikti klausimą: KOKIUOSE KALNUOSE?

Prie vakarinių Sovietų Sąjungos sienų yra tik palyginti nedidelis Rytų Karpatų masyvas, ir jie panašesni į nuolaidžias kalvas negu į kalnus. 1941 metais kurti galingą gynybą Karpatuose buvo netikslinga dėl šių priežasčių:

1. Karpatai šioje vietoje nepatogūs agresijai iš vakarų į rytus. Priešas nuo kalnų nusileistų į lygumas, o aprūpinti armijas tektų per visus Karpatus, Tatrus, Rūdinius Kalnus, Sudetus, Alpes. Agresoriui tai labai nepatogu ir pavojinga.

2. Rytų Karpatai – tai bukas pleištas į priešo pusę. Jeigu čia gynybai būtų sutelkta daug sovietinės kariuomenės, tai ji jau taikos metu būtų iš trijų pusių apsupta priešo. Priešas gali pasinaudoti piečiau Rytų Karpatų esančiomis lygumomis, o ypač šiauriau, kiekvienu momentu smogti kalnuose įsitvirtinusios kariuomenės užnugariui ir atkirsti jos aprūpinimo kelius.

3. 1941 metais Karpatuose nebuvo priešo kariuomenės, kurios būtų pakakę agresijai įvykdyti, ir sovietinė karinė vadovybė tai puikiai žinojo (Generolas leitenantas B. Arušunianas // VIŽ. 1973. Nr. 6. P. 61).

Dviejų sovietinių armijų sutelkimo Rytų Karpatuose padariniai buvo katastrofiški. Žinoma, niekas šių armijų iš priekio neatakavo. Tačiau vokiečių 1-ajai tankų grupei smogus Rovno kryptimi sovietinei karinei vadovybei iškilo dilema: palikti Karpatuose dvi armijas, kurios ten žus be šaudmenų ir negaudamos maisto, ar skubiai atitraukti jas iš šių spąstų? Buvo priimtas antras sprendimas. Dvi kalnų armijos, nepritaikytos kautis lygumose, turėdamos paprastesnę ginkluotę ir daugybę lygumose nereikalingos amunicijos, ėmė bėgti iš kalnų ir tuoj sulaukė vokiečių tankų pleišto smūgio iš sparno. Lengvai sutriuškinusi bėgančias iš kalnų sovietines armijas, Vokietijos kariuomenės 1-oji tankų grupė puolė pirmyn ir užėjo į 9-osios (supersmogiamosios) armijos užnugarį. Šios dalia buvo liūdna. Tada Vokietijos kariuomenei atsivėrė keliai į neginamas sovietinio laivyno bazes, į Donbasą, Charkovą, Zaporožę, Dnepropetrovską – nepaprastai svarbius pramoninius rajonus. Jų netekusi, Sovietų Sąjunga karo metais sugebėjo pagaminti tik 100 tūkstančių tankų. Žinoma, tai kur kas daugiau negu Vokietijoje, tačiau nepraradus šių rajonų tankų (taip pat ir artilerijos, aviacijos, karo laivų ir kt.) gamyba Sovietų Sąjungoje galėjo būti kelis kartus didesnė.

Vokietijos kariuomenei atsidūrus Ukrainos pietuose, sovietinės kariuomenės padėtis Kijevo rajone pasidarė labai sunki, be to, Vokietijai atsivėrė kelias į Kaukazą – Sovietų Sąjungos naftos širdį ir į Stalingradą – prie naftos aortos.

Dar kartą žodis Bagramianui: „Pažintis su Rytų Karpatais padėjo geriau suprasti, kaip būtina kuo greičiau performuoti sunkiaisiais ginklais ginkluotas, nejudrias, nepritaikytas veikti kalnuose šaulių divizijas į paprastesnius kalnų šaulių junginius. Prisimindamas dabar tai, aš vis galvoju apie nenoromis padarytą savo klaidą. Juk karo pradžioje šioms divizijoms daugiausia teko kautis lygumose, todėl performuotos į kalnų divizijas jos tik susilpnėjo“ (VIŽ. 1976. Nr. 1. P. 55).

Kartoju, kad dvi armijos Karpatuose 1941 metais gynybai buvo visiškai nereikalingos. Tačiau jeigu kam nors ir šovė į galvą mintis panaudoti jas gynybai, tai ir tuo atveju nereikėjo performuoti sunkiaisiais ginklais ginkluotų šaulių divizijų į lengvaisiais ginklais ginkluotas kalnų šaulių divizijas. Pirmojo pasaulinio karo, taip pat ir rusų sukaupta patirtis parodė, kad sunkiaisiais ginklais ginkluota pėstininkų divizija žemuose nuolaidžiuose kalnuose gynybai tinka labiau negu lengvaisiais ginklais ginkluota kalnų šaulių divizija, įsikasusi į žemę, užėmusi perėjas, keteras, viršūnes ir aukštumas, paprasta pėstininkija laikė jas iki karo pabaigos, ir nebuvo jokių karinių priežasčių, dėl kurių ši gynyba nebūtų galėjusi vykti dar daug metų. Tai žinodama, sovietinė karinė vadovybė vis dėlto pertvarkė šaulių divizijas į kalnų šaulių divizijas, kurias daugiausia galima panaudoti puolant. Sovietinėse divizijose pasirodė grupės specialiai parengtų alpinistų – uolakopių. Tačiau Sovietų Sąjungoje esančiuose Rytų Karpatuose jiems aiškiai nebuvo ko veikti. Kad jie būtų panaudoti, reikėjo sovietinę kariuomenę pastūmėti į vakarus, be to, keletą šimtų kilometrų.

Visi tie veiksniai, kurie daro Rytų Karpatus nepatogius agresijai iš vakarų į rytus, daro juos patogius agresijai iš rytų į vakarus.

1. Kariuomenė nužygiuoja pirmyn į kalnus, tačiau jos aprūpinimo linijos lieka Sovietų Sąjungos teritorijoje, daugiausia gana lygioje vietovėje.

2. Rytų Karpatai buku pleištu toli nusidriekia į vakarus ir perskelia priešo ginkluotę į dvi dalis. Tai natūralus placdarmas, kuris leidžia dar taikos metu, sutelkus didžiules pajėgas, būti tarytum priešo užnugaryje; tereikia judėti toliau pirmyn, grasinant priešo užnugariams ir taip priverčiant jį trauktis visu frontu.

3. Karpatuose buvo menkos priešo pajėgos, sovietinė karinė vadovybė tai žinojo ir todėl čia sutelkė dvi armijas.

Būti vienoje vietoje dvi armijos negalėjo, joms dviem čia nėra vietos, gynyboje jos nereikalingos ir gynybai nepritaikytos. Vienintelis būdas panaudoti šias armijas per karą – siųsti jas pirmyn. Jeigu manysime, kad kalnų armija kuriama veikti kalnuose, tai nustatyti jos judėjimo kryptį visai lengva. Nuo Rytų Karpatų tęsiasi du kalnagūbriai: vienas į vakarus, į Čekoslovakiją, kitas į pietus, į Rumuniją. Kitų kalnų armijų veikimo krypčių nėra. Visai logiška: dvi kryptys – dvi armijos. Kiekviena kryptis svarbi, nes veda prie svarbiausių naftos magistralių. Šias magistrales geriausia perkirsti dviejose vietose, kad būtų didesnė garantija. Bet ir vienos armijos sėkmė bus mirtina Vokietijai. Tačiau jeigu abiejų armijų veiksmai bus nesėkmingi, tai ir tuo atveju jų veiksmai ant dviejų kalnagūbrių sulėtins vokiečių rezervų pritraukimą į Rumuniją. Nepamirškim, kad, be dviejų smūgių į aortą per kalnus, yra 9-oji (supersmogiamoji) armija, kuri pasirengusi smogti į širdį. Jos veiksmus dengia dvi kalnų grandinės. Kad apgintų Rumuniją nuo sovietinės 9-osios armijos, Vokietijos kariuomenei reikės jas įveikti vieną po kitos, ant kiekvieno kalnagūbrio susiduriant su sovietine armija.

Svarbiausia sovietinių kalnų armijų veiksmų bruožas – netikėtumas ir greitis. Jeigu jos sugebės greitai užimti perėjas, tai paprastai lauko kariuomenei ją nustumti bus nelengva. Kad patikimiau būtų įsitvirtinta perėjose, kalnų armijose ne visos divizijos performuotos į kalnų, armijoje dar yra tankų ir motorizuotųjų

divizijų, sunkiaisiais ginklais ginkluotų prieštankinių brigadų. Veržlus netikėtas šuolis pirmyn – ir Vokietija liks be naftos... Štai kodėl Bagramianas su sekundmačiu rankoje perėjose treniruoja tankistus. O Žukovas tuos eksperimentus labai atidžiai stebi.

Dėl 12-ojoje ir 18-ojoje armijose buvusių kalnų šaulių divizijų paskirties galima ginčytis, visos armijos buvo Karpatuose. Tačiau dėl tokios divizijos paskirties 9-ojoje (supersmogiamojoje) armijoje ginčytis neverta. 9-oji armija buvo prie Odesos, tačiau ir joje G. Žukovo, kuris pats atsakė už Pietų ir Pietvakarių frontus, įsakymu buvo sukurta kalnų šaulių divizija. Kokie kalnai prie Odesos? 9-osios armijos 30-ąją Irkutsko Lenino ordino, triskart Raudonosios vėliavos ordino RSFSR Aukščiausiosios Tarybos kalnų šaulių diviziją buvo galima panaudoti pagal tiesioginę paskirtį tik Rumunijoje. Visai neatsitiktinai ši divizija (vadas – generolas majoras S. Galaktionovas) buvo 48-ajame šaulių korpuse, vadovaujamame generolo R. Malinovskio. Pirmiausia tai pats agresyviausias korpuso vadas ne tik 9-ojoje armijoje, bet ir visame Pietų fronte. Antra, 48-asis korpusas yra dešiniausiame 9-osios armijos sparne. Sovietų Sąjungos teritorijoje tai nesvarbu, tačiau jeigu 9-oji (supersmogiamoji) armija būtų įvesta į Rumuniją, tai ji visa atsidurtų lygumoje, o dešinysis jos sparnas brozdintų kalnagūbrį. Kaip tik dėl to logiška turėti vieną kalnų šaulių diviziją, ir būtent dešiniausiame sparne.

Be to, geležinkelio ešelonais iš Turkestano slapta važiuoja 21-oji kalnų kavalerijos divizija, vadovaujama pulkininko J. Kulijevo. Hitleris užpuolęs viską sumaišė, ir teko viską, kas buvo skirta pietums, mesti į Baltarusiją, net 19-ąją armiją su jos kalnų šaulių divizijomis. Ten pat atsidūrė ir 21-oji kalnų kavalerijos divizija, niekam tenai nereikalinga, mūšiui pelkėse netinkama ir ten negarbingai žuvusi. Tačiau ji buvo sukurta ne Baltarusijai.

3

Komunistinė propaganda skelbia, kad Raudonoji armija karui nesirengė, dėl to ir visos nelaimės. Tai netiesa. Imkime, pavyzdžiui, 12-ąją armiją ir jos dvynę, 18-ąją, ir pažiūrėkime, kas galėjo atsitikti, jeigu Sovietų Sąjunga iš tikrųjų nebūtų rengusi karui.

1. Tokiu atveju būtų buvę sutaupyta daugybė lėšų, kurias veltui prarado paprastose įsiveržimo armijose kurdami dvi kalnų armijas ir daugelį atskirųjų kalnų šaulių divizijų.

Jeigu nors dalis tų lėšų būtų buvę panaudota prieštankinėms divizijoms kurti, karo eiga galėjo būti kitokia.

2. Jeigu Sovietų Sąjunga karui nebūtų rengusi, tai Karpatuose nebūtų atsidūrusios dvi armijos, nebūtų reikėję paniškai išvesti jų iš tų spąstų ir jos nebūtų patyrusios vokiečių pleišto smūgio, kai traukėsi iš kalnų.

3. Jeigu karui nebūtų rengęsi, tai į šiaurę nuo Karpatų daugybė vokiečių tankų būtų susidūrę ne su paprastesnėmis divizijomis, bėgančiomis iš kalnų, o su sunkiaisiais ginklais ginkluotomis divizijomis, pritaikytomis kariauti lygumose, su gausybe galingos jų artilerijos, taip pat ir prieštankinės.

4. Jeigu vokiečių tankų pleištas būtų pralaužęs šių niekur nebėgančių divizijų gynybą, tai ir tuo atveju padariniai nebūtų buvę tokie katastrofiški: prie Rumunijos sienos nebūtų buvę sutelkta tiek kariuomenės ir smogta būtų buvę ne į jos užnugarį, o į tuščią vietą.

Jeigu Raudonoji armija nebūtų rengusi karui, viskas būtų susiklostę kitaip.

Tačiau ji rengėsi, ir labai įtemptai.

18 skyrius

KAM BUVO SKIRTAS PIRMASIS STRATEGINIS EŠELONAS

...Reikia turėti galvoje galimybę karo teatre vienu metu vykdyti dvi, o kartais ir tris įvairių frontų puolimo operacijas siekiant kuo plačiau strategiškai sukrėsti priešo gynybinį pajėgumą.

Gynybos liaudies komisaras
Sovietų Sąjungos maršalas *S. Timošenka.*
1940 m. gruodžio 31 d.

1

Trumpai priminsime Pirmojo strateginio ešelono sudėtį: šešiolika armijų, keletas dešimčių korpusų – tiek priklausančių armijoms, tiek atskirųjų; iš viso 170 divizijų. Pajėgiausia armija – prie Rumunijos sienos. Iš visų armijų dvi – kalnų, pasiruošusios atkirsti nuo Vokietijos Rumuniją ir jos naftą. Iš dešimčių korpusų – penki oro desanto, vienas jūros desantas ir keletas kalnų šaulių.

Kokia gi buvo Pirmojo strateginio ešelono užduotis? Kam jis buvo skirtas? Savo nuomonės nereiškiu. Žodis sovietiniams maršalams.

Sovietų Sąjungos maršalas A. Jegorovas manė, kad kare dalyvaus dešimtys milijonų kareivių, kuriuos reikės mobilizuoti. Jis siūlė nelaukti mobilizacijos pabaigos, o įsiveržimą į priešo teritoriją pradėti vos paskelbus mobilizaciją. Tam, jo manymu, taikos metu Pirmajame strateginiame ešelone reikia nuolat turėti „įsiveržimo grupių". Jų uždavinys toks: kai tik prasidės mobilizacija, nedelsiant peržengti sieną ir taip sutrukdyti priešui vykdyti mobilizaciją bei užmaskuoti Raudonosios armijos mobilizaciją suteikiant galimybę pagrindinėms pajėgoms išsiskleisti ir pradėti kariauti

palankiausiomis sąlygomis (DVRA štabo viršininko 1932 m. balandžio 20 d. pranešimas SSRS revoliucinei karinei tarybai).

Sovietų Sąjungos maršalas M. Tuchačevskis su tuo nesutiko. Įsiveržti reikia nedelsiant, tačiau tai daryti turi ne įsiveržimo grupės, bet ištisos įsiveržimo armijos. Jas reikia sukurti dar taikos metu ir laikyti DVRA pirmajame strateginiame ešelone prie pat sienų. „Priešakinės armijos sudėtis ir dislokacija pirmiausia turi priklausyti nuo galimybės nedelsiant, vos paskelbus mobilizaciją, peržengti sieną“, „mechanizuotieji korpusai turi būti išsidėstę 50–70 km nuo sienų, kad galėtų pirmąją mobilizacijos dieną peržengti sieną“ (M. Tuchačevskis. Rinktiniai raštai. T. 2. P. 219).

Žinoma, Tuchačevskis ir Jegorovas klydo. Juos teko sušaudyti, o karinės valdžios viršūnėje atsidūrė valdingas, žiaurus, nepalaužiamas, nenugalimas G. Žukovas. Jis mažiausiai buvo nusiteikęs abstrakčiai mąstyti. Žukovas buvo praktikas, savo gyvenime jis nepatyrė nė vieno karinio pralaimėjimo. 1939 metų rugpjūtį Žukovas įvykdė nepaprastai staigią, greitą ir drąsią operaciją ir sutriuškino Japonijos 6-ąją armiją (vėliau tokį pat metodą jis panaudojo prieš Vokietijos 6-ąją armiją prie Stalingrado). Žaibiškas Japonijos 6-osios armijos sutriuškinimas tapo Antrojo pasaulinio karo prologu. 1939 metų rugpjūčio 19 dieną gavęs Žukovo telegramą, kad svarbiausia pasiekta – japonai neįtaria apie rengiamą smūgį, Stalinas sutiko nustatyti bendras sienas su Vokietija.

Molotovo ir Ribentropo sąmokslas vyko skambant grėsmingai Žukovo muzikai. Jis Mongolijoje darė tai, ko niekam nebuvo pavykę atlikti: sutriuškino visą japonų armiją. Kaip tik po to prie vakarinių sienų buvo pradėta griauti viską, kas skirta gynybai, ir pradėta kurti didžiules smogiamąsias formuotes. Žukovas ėmė vadovauti svarbiausiai ir galingiausiai Sovietų Sąjungos apygardai – Kijevo karinei apygardai. Paskui Žukovas buvo pakeltas dar aukščiau – tapo Generalinio štabo viršininku. Ir štai dabar Generalinis štabas padarė nepaprastai svarbią teorinę išvadą: „Vykdyti įsiveržimo armijų užduotis būtina pavesti visam Pirmajam strateginiam ešelonui“ (VIŽ. 1963. Nr. 10. P. 31). Taigi visos šešiolika

Pirmojo strateginio ešelono armijų, t. y. 170 divizijų, buvo skiriamos kaip tik įsiveržimui vykdyti.

Įdomiausia tai, kad Pirmasis strateginis ešelonas ne tik gavo užduotį atlikti įsiveržimo akciją, bet ir jau pradėjo ją vykdyti! Kai TASS'as 1941 metų birželio 13 dieną paskelbė savo pranešimą, visas Pirmasis strateginis ešelonas pajudėjo Vokietijos ir Rumunijos sienų link.

Taip, Pirmajame strateginiame ešelone iš viso buvo tik apie tris milijonus kareivių ir karininkų, tačiau juk ir kalnų griūtis prasideda nuo vienos snaigės. Pirmojo strateginio ešelono galia sparčiai didėjo.

Sovietų Sąjungos maršalas S. Kurkotkinas: „Kariniai daliniai, prieš karą išvykę prie valstybės sienos... išsivežė visas neliečiamas aprangos ir avalynės atsargas" (Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų užnugaris Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945 m. P. 216). Čia pat maršalas sako, kad centro rezervuose beveik jokios aprangos ir avalynės neliko. Tai reiškia, kad divizijos, korpusai ir armijos gabenosi aprangos ir apavo milijonams rezervistų.

Kam visa tai, jei ne skubiam milijonų šaukimui į kariuomenę?

Kalbant apie Pirmojo strateginio ešelono galią, reikia prisiminti ne tik tai, kiek milijonų kareivių jame buvo, bet ir tuos milijonus, kurių Hitleris neleido prie sienos pašaukti, aprengti ir apauti. Iš anksto buvo planuojama pastūmėti į priekį Pirmojo strateginio ešelono kariuomenę ir tai buvo siejama su sovietinės baudžiamosios mašinos veiksmais. Galutinis sprendimas šį ešeloną pastūmėti į priekį buvo priimtas 1941 metų gegužės 13 dieną. Kitą dieną, gegužės 14-ąją, buvo nuspręsta prievarta iškeldinti vakarinių pasienio rajonų gyventojus. Vykdyti planus buvo pradėta lygiai po mėnesio: birželio 13 dieną prasidėjo visuotinis kariuomenės perkėlimas prie sienų, o birželio 14 dieną – gyventojų iškeldinimas iš pasienio juostos. Kariuomenė prie sienos atžygiavo po keleto dienų, kai ten gyventojų jau nebebuvo. Kad Pirmojo strateginio ešelono kariuomenė, priartėjusi prie valstybės sienų, sustos, nebuvo numatyta, štai kodėl sovietiniai pasieniečiai valė savo perėjas per užtvaras iki pat pasienio ženklų.

19 skyrius

STALINAS GEGUŽĖS MĖNESĮ

Stalinas užsienio politikos srityje užsibrėžė didžiulės svarbos tikslą, kurį jis tikisi pasiekti savo pastangomis.

Grafas *fon Šulenbergas.*
Slaptas pranešimas, 1941 m. gegužės 12 d.

1

Kad suprastume 1941 metų birželio įvykius, būtinai turime grįžti į gegužę. 1941-ųjų gegužė – paslaptingiausias mėnuo visoje komunistinėje Rusijos istorijoje. Šio mėnesio kiekviena diena ir valanda kupinos įvykių, kurių prasmę dar reikės suvokti. Net tie įvykiai, kurie dėjosi viso pasaulio akivaizdoje, dar nėra niekieno paaiškinti.

1941 metų gegužės 6 dieną Stalinas tapo Sovietų Sąjungos vyriausybės vadovu. Šis žingsnis daugeliui sukėlė susirūpinimą. Pavyzdžiui, iš trofėjinių dokumentų žinome, kad Vokietijos vadovybė taip ir neįstengė deramai paaiškinti šio žingsnio. Pirmą kartą per visą Sovietų Sąjungos istoriją aukščiausia partinė ir valstybinė valdžia buvo **oficialiai** sutelkta vieno asmens rankose. Tačiau tai anaiptol nereiškė, kad sustiprėjo asmeninė Stalino diktatūra. Argi iki to laiko visa valdžia faktiškai nebuvo Stalino rankose? Jeigu valdžia būtų matuojama skambių titulų skaičiumi, tai Stalinas jau prieš dešimt metų galėjo surinkti turtingą visų įmanomų titulų kolekciją. Tačiau jis visiškai sąmoningai to nedarė. 1922 metais, kai užėmė generalinio sekretoriaus postą, Stalinas atsisakė visų valstybinių ir vyriausybinių pareigų. Jis iškėlė savo vadovaujamąjį postą **virš** vyriausybės ir **virš** valstybės. Jis kontroliavo viską, tačiau oficialiai už nieką neatsakė. Štai kaip dar 1931 metais

L. Trockis aprašė Vokietijos komunistinio perversmo rengimo mechanizmą: „Jeigu naujoji politika pasisektų, visi manuilskiai ir remelės paskelbtų, kad jos iniciatorius yra Stalinas. O jeigu ji žlugtų, Stalinas turėtų visas galimybes rasti kaltininką. Tai ir yra jo strategijos kvintesencija. Šioje srityje jis stiprus“ (BO*. Nr. 24. P. 12).

Perversmas neįvyko, o Stalinas iš tikrųjų surado kaltininkus ir uoliai juos nubaudė. Taip jis valdo ir šalyje: visi laimėjimai – Stalino, visos nesėkmės – dėl priešų, perėjūnų, prisiplakėlių karjeristų, iškraipančių generalinę liniją, kaltės. „Kolūkinės santvarkos pergalė“ – genijaus Stalino darbas, o milijonai tuo metu žuvusiųjų – kai kurių rajono lygio atsakingų draugų „apsvaigimas nuo laimėjimų“. Su didžiaisiais valymais Stalinas iš viso nieko bendro neturėjo – ježovininkystė! Ir paktą su Hitleriu ne Stalinas pasirašė. Paktas į istoriją pateko su Molotovo ir Ribentropo vardais. Vokietijoje oficiali atsakomybė už šią sutartį teko ne tiek Ribentropui, kiek Adolfui Hitleriui – kancleriui, nors pasirašant paktą jo ir nebuvo. O štai Josifas Stalinas, dalyvavęs jį pasirašant, tuo momentu jokių valstybinių ir vyriausybinių pareigų nėjo. Jis dalyvavo tiesiog kaip pilietis Josifas Stalinas, neturintis jokių valstybinių, vyriausybinių, karinių arba diplomatinių įgaliojimų, vadinasi, neatsakantis už tai, kas dedasi.

Lygiai taip pat 1941 metų balandžio 13 dieną buvo pasirašyta sutartis su Japonija: Stalinas dalyvauja, bet neatsako už tai, kas vyksta. Rezultatas: kritišku karo išsekintai Japonijai momentu Stalinas smogia jai į nugarą. Stalino sąžinė švari: jis sutarties nepasirašė.

Bet štai kažkas įvyko (arba turėjo įvykti), ir Stalinas 1941 metų gegužę oficialiai prisiima valstybės atsakomybės naštą. Stalinui naujas titulas – ne valdžios sustiprinimas, o jos apribojimas, tiksliau – apsiribojimas. Nuo to momento jis ne tik daro visus

---

* BO – „Biulleten' oppozicii“ (bolševikų leniniečių), Nr. 79-80, leistas Berlyne ir Paryžiuje. – *Rus. leid. red.*

svarbiausius sprendimus, bet ir oficialiai už juos atsako. Iki to laiko Stalino valdžia apsiribojo tik išorinėmis Sovietų Sąjungos sienomis, ir tai ne visada. Kas gi galėjo priversti jį savanoriškai imtis sunkios atsakomybės už savo veiksmus naštos, jeigu jis galėjo likti absoliučiai neklystantis ir suteikti kitiems galimybę klysti?

Ši situacija man kažkuo primena garsiąją Chruščiovo briedžio medžioklę. Kol žvėris buvo toli, Nikita šūkavo ant jėgerių ir šaipėsi iš savo nelabai taiklaus svečio Fidelio Kastro, tačiau pats nešaudė ir net šautuvo rankose neturėjo. O kai žvėrį atvarė prie medžiotojų ir nepataikyti buvo neįmanoma, tada Nikita paėmė šautuvą... Septyniolika metų Stalinas neėmė į savo rankas valstybinės valdžios instrumentų, o dabar staiga... Kodėl?

Sovietų Sąjungos laivyno admirolas N. Kuznecovas (tuo metu admirolas, SSRS karinio jūrų laivyno liaudies komisaras) rašė: „Kai Stalinas ėmė eiti Liaudies Komisarų Tarybos pirmininko pareigas, vadovavimo sistema praktiškai nepasikeitė“ (VIŽ. 1965. Nr. 9. P. 66). Jeigu praktiškai niekas nesikeitė, kam Stalinui buvo reikalingas šis titulas? O „tuo tarpu visi Stalino poelgiai, veiksmai ir nusikaltimai kryptingi, logiški ir griežtai principingi“ (V. Avtorchanovas. Stalino mirties mįslė. P. 132).

Kokia Stalino logika?

„Aš nežinau nė vienos problemos, kuri Sovietų Sąjungoje būtų susijusi su padėtimi šalyje ir būtų tokia svarbi, kad dėl jos Stalinas būtų žengęs tokį žingsnį. Aš labiau linkčiau taip teigti: jeigu Stalinas nusprendė užimti aukščiausią valstybės postą, tai to priežasties reikia ieškoti užsienio politikoje.“ Taip savo vyriausybei raportavo Vokietijos ambasadorius Maskvoje fon Šulenburgas. Sovietiniai maršalai kalba kitais žodžiais, tačiau tą patį: Stalino paskyrimas susijęs su užsienio problemomis (Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas. Taip prasidėjo karas. P. 62). Tačiau ir be to suprantame, kad Stalinui spręsti vidaus problemas yra kur kas patogiau neužsikraunant labai didelės atsakomybės. Kokios gi išorinės problemos galėjo priversti žengti tokį žingsnį?

1941 metų gegužę Vokietija buvo sutriuškinusi daugelį Europos valstybių. Pavyzdžiui, santykių su Prancūzija problemos paprasčiausiai negalėjo būti. Išsaugojusi nepriklausomybę Didžioji Britanija draugiškai tiesė ranką Stalinui (Čerčilio laiškas, perduotas Stalinui 1940 metų liepos 1 dieną). Ruzveltas Stalinui buvo daugiau nei draugiškas: įspėdavo apie pavojų, o amerikiečių technologija jau plaukte plaukė į SSRS. Tikėtini priešai tebuvo du. Tačiau Japonija, 1939 metų rugpjūtį patyrusi Sovietų Sąjungos karinę galią, ką tik buvo pasirašiusi sutartį su ja ir žvelgė visai į kitą pusę nuo jos sienų. Taigi tik Vokietija buvo priežastis, privertusi Staliną žengti šį iš pirmo žvilgsnio nesuprantamą žingsnį. Ko gi galėjo griebtis Vokietijos atžvilgiu Stalinas, pasinaudodamas savo nauju oficialiu valstybės vadovo titulu? Buvo tik trys galimybės:

– sudaryti tvirtą ir neišardomą taiką;

– oficialiai vadovauti ginkluotai Sovietų Sąjungos kovai atremiant Vokietijos agresiją;

– oficialiai vadovauti ginkluotai Sovietų Sąjungos kovai agresyviame kare su Vokietija.

Pirmas variantas iškart atkrinta. Taika su Vokietija jau buvo pasirašyta Molotovo ranka. Užėmęs Molotovo vietą – tapęs valstybės vadovu, Stalinas nė nemėgino susitikti su Hitleriu ir pradėti su juo derybas. Kaip ir anksčiau, Stalinas taikos deryboms pasitelkia Molotovą. Yra žinoma, jog net birželio 21 dieną Molotovas mėgino susitikti su Vokietijos vadovais, o štai Stalinas nebandė to daryti. Vadinasi, oficialų postą jis užėmė ne tam, kad vestų taikos derybas.

Komunistinė propaganda pateikia antrą variantą: numatydamas, kad Vokietija užpuls, Stalinas nusprendė pats oficialiai vadovauti šalies gynybai. Tačiau šis draugų komunistų teiginys yra nevykęs: Vokietijos užpuolimas Stalinui buvo netikėtas ir visai nelauktas. Vadinasi, Stalinas ėmėsi atsakomybės numatydamas įvykius, kurių jis nenumatė.

Dar kartą žvilgtelėkime, kaip Stalinas elgėsi pirmosiomis karo dienomis. Birželio 22 dieną vyriausybės vadovas privalėjo kreiptis

į liaudį ir pranešti baisią naujieną. Tačiau Stalinas išsisuko nuo savo tiesioginių pareigų, jas atliko jo pavaduotojas Molotovas.

Argi gegužę reikėjo sėsti į Molotovo kėdę, kad birželį slėptųsi jam už nugaros?

Birželio 22-osios vakarą sovietinė karinė vadovybė nusiuntė kariuomenei direktyvą.

Žodis maršalui Žukovui:

„Generolas N. Vatutinas pasakė, kad J. Stalinas pritarė direktyvos Nr. 3 projektui ir įsakė man pasirašyti...

– Gerai, – tariau, – tegul būna mano parašas“ (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 251).

Iš oficialiosios istorijos žinome, kad ši direktyva buvo pasirašyta „gynybos liaudies komisaro maršalo S. Timošenkos, tarybos nario VKP(b) sekretoriaus G. Malenkovo ir Generalinio štabo viršininko generolo G. Žukovo“ (Antrojo pasaulinio karo istorija (1939–1945). T. 4. P. 38).

Taigi Stalinas, išsisukinėdamas nuo asmeninės atsakomybės, priverčia kitus pasirašyti įsakymą. Kodėl gi jis ėmėsi jos gegužę? Ginkluotosioms pajėgoms duodama direktyva sutriuškinti įsibrovusį priešą. Dokumentas nepaprastai svarbus. Kuo čia dėtas „tarybos narys sekretorius“?

Kitą dieną buvo sudaryta Vyriausioji kariuomenės vadovybė. Stalinas atsisakė jai vadovauti, jis sutiko būti tik šio aukščiausiojo karinės vadovybės organo nariu. „Tuometinė padėtis buvo tokia, kad, šiaip ar taip, be J. Stalino pritarimo liaudies komisaras S. Timošenka negalėjo priimti principinių sprendimų. Taigi buvo du vyriausieji vadai: liaudies komisaras S. Timošenka – juridinis, pagal nutarimą, ir J. Stalinas – faktinis“ (G. Žukovas. Ten pat). Gynybiniame kare Stalinas naudoja savo išmėgintą vadovavimo metodą: pricipinius sprendimus priima jis, o oficiali atsakomybė tenka molotovams, malenkovams, timošenkoms, žukovams. Tik po mėnesio Politinio biuro nariai privertė Staliną užimti oficialias gynybos liaudies komisaro pareigas, o rugpjūčio 8 dieną – tapti vyriausiuoju kariuomenės vadu. Ar vertėjo Stalinui, „numatant

gynybinį karą“, imtis atsakomybės, kad nuo pat tokio karo pradžios energingai vengtų atsakomybės? Žinant, kaip Stalinas vadovavo veiksmams pirmąjį gynybinio karo mėnesį, tikslinga būtų manyti, kad jo išvakarėse jis turėjo vengti visokių titulų bei atsakomybės ir kelti į dekoratyvinius postus antraeilius, visiškai jo kontroliuojamus valdininkus. Taigi antrasis paaiškinimas mūsų taip pat negali patenkinti. Todėl esame priversti laikytis trečios versijos, kurios kol kas dar niekas negalėjo paneigti: Hitlerio rankomis Stalinas sutriuškino Europą ir dabar ruošiasi netikėtai smogti Vokietijai į nugarą. Stalinas, kaip Sovietų Sąjungos vyriausybės vadovas, ketina pats vadovauti „išvaduojamajam žygiui“.

Komunistų partija rengė sovietinę liaudį ir kariuomenę tam, kad įsakymą pradėti išvaduojamąjį karą Europoje duos pats Stalinas. Komunistiniai falsifikatoriai paskleidė versiją, kad Raudonoji armija rengė „kontrsmūgius“. Apie jokius kontrsmūgius tada nė kalbos nebuvo. Sovietinė liaudis žinojo, kad sprendimas pradėti karą bus priimtas Kremliuje. Karas prasidės ne užpuolus kokiems nors priešams, bet Stalino įsakymu: „Ir kai revoliucijos maršalas draugas Stalinas duos signalą, šimtai tūkstančių pilotų, šturmanų, parašiutininkų užgrius priešą visa savo ginklo, socialistinio teisingumo ginklo, galia. Sovietinės oro armijos neš laimę žmonijai!“ Tai buvo pasakyta tada, kai Raudonoji armija jau buvo pasiekusi Vokietijos sienas („Pravda“. 1940 m. rugpjūčio 18 d.), nešti laimę žmonijai buvo galima tik per Vokietijos teritoriją ir užgriūti socialistinio teisingumo ginklo galia 1940 metų rugpjūtį buvo galima pirmiausia vokiečius.

Eidamas generalinio sekretoriaus pareigas, Stalinas galėjo duoti bet kokį įsakymą, ir šis įsakymas nedelsiant ir tiksliai buvo vykdomas. Tačiau kiekvienas Stalino įsakymas buvo neoficialus, dėl to Stalinas ir buvo nepažeidžiamas ir neklystantis. Dabar tokia padėtis Stalino nebepatenkina. Dabar jam reikia duoti įsakymą (Svarbiausią jo gyvenime Įsakymą), tačiau taip, kad oficialiai jis būtų Stalino įsakymas.

Pasak Sovietų Sąjungos maršalo K. Rokosovskio (Kario pareiga. P. 11), kiekvienas sovietinis karo vadas savo seife turėjo „ypatingą slaptą operacijų paketą“ – „Raudonąjį paketą, literį M“. Atplėšti Raudonąjį paketą buvo galima tik SSRS Liaudies Komisarų Tarybos pirmininko (iki 1941 metų gegužės 5 dienos – Viačeslavas Molotovas) arba gynybos liaudies komisaro (Sovietų Sąjungos maršalas S. Timošenka) įsakymu. Bet, kaip teigė Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas, Timošenka „be Stalino vis tiek negalėjo priimti principinių sprendimų“. Taigi Stalinas užėmė Molotovo postą, kad Svarbiausias Įsakymas būtų duotas ne Molotovo, o jo, Stalino.

Visų vadų seifuose gulėjo Raudonieji paketai, bet 1941 metų birželio 22 dieną Stalinas neįsakė jų atplėšti. Pasak Rokosovskio, kai kurie vadai savo atsakomybe (pagal 58-ąjį straipsnį už savavališką Raudonojo paketo atplėšimą grėsė sušaudymas) patys juos atplėšė. Tačiau jie ten nieko, kas tiktų gynybai, nerado. „Suprantama, mes turėjome smulkius planus ir nurodymus, ką daryti „M“ dieną... viskas buvo surašyta kas minutę ir detaliai... Visi tie planai buvo. Bet, deja, juose nieko nebuvo pasakyta, ką daryti, jei priešas netikėtai užpuls“ (Generolas majoras M. Grecovas // VIŽ. 1965. Nr. 9. P. 84).

Taigi **karo planus** sovietiniai karo vadai turėjo, tačiau **gynybinio karo planų** – ne. Aukščiausioji Sovietų Sąjungos vadovybė tai žinojo. Štai kodėl pirmosiomis karo minutėmis ir valandomis ji, užuot trumpai įsakiusi atplėšti paketus, improvizuoja – kuria naujas direktyvas kariuomenei. Visi planai, visi paketai, visa, kas „surašyta kas minutę ir detaliai“, gynybinio karo sąlygomis pasidaro nebereikalinga.

Beje, aukščiausiosios Sovietų Sąjungos vadovybės pirmosios direktyvos taip pat neorientuoja kariuomenės įsikasti į žemę. Tai taip pat ne gynybinės, ne kontrpuolamosios, o grynai puolamosios direktyvos. Sovietų Sąjungos vadovai mąsto ir planuoja tik šiomis kategorijomis, nors ir yra priversti pradėti gynybinį karą. Raudonieji paketai yra labai griežti, bet neaiškiomis aplinkybė-

mis, kol bus visiškai išsiaiškinta, kas atsitiko, reikia šiek tiek sumažinti kariuomenės puolimo įkarštį. Štai kodėl pirmosios direktyvos yra puolamojo pobūdžio, bet jų tonas santūrus: pulti, tačiau ne taip, kaip nurodyta Raudonuosiuose paketuose!

Neaiškiomis aplinkybėmis Stalinas nenori rizikuoti. Štai kodėl svarbiausiose „didžiojo tėvynės karo" direktyvose – direktyvose pradėti karą – nėra Stalino parašo. Jis rengėsi atlikti garbingą pareigą: pasirašyti kitas direktyvas, kitomis aplinkybėmis – pasirašyti direktyvas ne apie priverstinį gynybinį karą, o apie pasaulio tautų išvadavimo misiją.

Hitleris skaitė išmintingojo Šulenburgo telegramas, o ir pats turbūt suprato, kad Stalinas tikisi „asmeninėmis pastangomis užsienio politikos srityje pasiekti didžiulės svarbos tikslą". Hitleris suprato, kad tai pavojinga, ir neleido Stalinui to padaryti. Štai kodėl pirmosiose Stalinui netikėto ir priverstinio gynybinio karo direktyvose pasirodo „tarybos nario sekretoriaus" parašas.

2

Pradėdamas eiti pareigas, kiekvienas vyriausybės vadovas paskelbia savo veiksmų programą. O Stalinas? Ir Stalinas. Tiesa, Stalino kalba, kuri gali būti laikoma programine, buvo pasakyta, bet niekada nebuvo paskelbta.

1941 metų gegužės 5 dieną, kai buvo nuspręsta Staliną paskirti vyriausybės vadovu (o gal jau ir buvo paskirtas), jis pasakė kalbą Kremliuje per priėmimą, surengtą karo akademijų absolventų garbei. Stalinas kalba 40 minučių. Turint galvoje Stalino sugebėjimą tylėti, 40 minučių – tai nepaprastai daug. Baisiai daug. Stalinas anaiptol ne kiekvienais metais kalbėdavo karo akademijų absolventams. Per visą istoriją tokių kalbų buvo tik dvi. Pirmąkart – 1935 metais. Prieš keletą mėnesių nužudytas Kirovas, virš šalies pakeltas baudžiamasis kirvis, slapta ruošiamas Didysis valymas, o draugas Stalinas karo akademijų absolventams sako

kalbą: kadrai lemia viską. Kažin ar kas nors tuomet galėjo suprasti tikrąją Stalino žodžių prasmę. O Stalinas sumanė nei daug, nei mažai – beveik visiškai pakeisti savo kadrus, ir ta kaita daugumai Stalino klausytojų tapo kruvinu finalu.

1941 metų gegužę Stalinas antrą kartą sako svarbią kalbą karo akademijų absolventams. Dabar sumanomas rimtesnis ir pavojingesnis dalykas, todėl Stalino kalba šįkart slapta. Stalino kalba niekad nebuvo skelbta, ir tai buvo dar viena jos svarbumo garantija. Stalinas kalbėjo apie karą. Apie karą su Vokietija. Sovietiniuose šaltiniuose, 30–40 metų pavėlavus, pasirodė užuominų apie šią kalbą. „VKP(b) CK generalinis sekretorius J. Stalinas, 1941 metų gegužės 5 dieną sakydamas kalbą karo akademijų absolventų priėmime, aiškiai leido suprasti, kad Vokietijos kariuomenė yra labiausiai tikėtinas priešas“ (VIŽ. 1978. Nr. 4. P. 85). Antrojo pasaulinio karo istorija (T. 3. P. 439) patvirtina, kad Stalinas kalbėjo apie karą su Vokietija. Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas kalba plačiau. Jis pasakoja, kad Stalinas jam būdinga maniera užduodavo klausimus ir pats į juos atsakydavo. Stalinas pateikė klausimą, ar Vokietijos kariuomenė yra nenugalima, ir atsakė neigiamai. Stalinas Vokietiją vadino agresore, grobike, kitų šalių ir tautų pavergėja ir pranašavo, kad Vokietijai tokia politika geruoju nesibaigs (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 236).

Auksiniai žodžiai. Tačiau kodėl jie laikomi paslaptyje? Suprantama, kad 1941 metų gegužę Stalinui buvo neparanku savo kaimynę vadinti agresore ir grobuone. Bet po pusantro mėnesio Hitleris užpuolė SSRS, ir Stalino kalbą, pasakytą gegužę, reikėjo skubiai paskelbti. Reikėjo liaudžiai pasakyti: broliai ir seserys, juk aš tokią įvykių eigą numačiau ir dar gegužės 5 dieną savo karininkus slapta įspėjau. Salėje, be akademijų absolventą, sėdėjo ir visi aukščiausi kariniai ir politiniai šalies vadovai, ir kiekvienas gali tai patvirtinti. O štai ir mano kalbos stenograma...

Tačiau ne, Stalinas neprisiminė savo kalbos ir klausytojų liudytojais nepakvietė. Baigėsi karas, Stalinas buvo pakeltas generalisimu ir paskelbtas išmintingiausiu strategu. Štai dabar Stali-

no pakalikams ir reikėjo prisiminti 1941 metų gegužės 5 dienos kalbą: jis, girdi, mus įspėjo dar gegužę, o jeigu mes būtume buvę verti savo didžiojo mokytojo! Tačiau Stalinui esant gyvam niekas šios kalbos neprisiminė. Atsiminė daug vėliau, bet nepaskelbė. Tam yra viena priežastis: 1941 metų gegužės 5 dieną Stalinas kalbėjo apie karą su Vokietija, o apie tai, kad Vokietija gali užpulti, – NE. Stalinas įsivaizdavo, kad karas su Vokietija kils NE Vokietijai užpuolus SSRS, kad bus kitoks karo pradžios scenarijus.

Stalino raštai išleistų tomų skaičiumi dar ir šiandien pirmauja pasaulyje. Paskelbta daug, net pastabos svetimų knygų paraštėse: visa tai – vertingi išminties šaltiniai, o štai kalba apie karą su Vokietija daugelį dešimtmečių taip ir liko paslaptis. Negana to, buvo imtasi ypatingų priemonių, kad ši kalba visam laikui būtų užmiršta. Tuoj po karo milijoniniais tiražais daugybe kalbų buvo išleista Stalino knyga „Apie Didįjį Tėvynės karą". Knyga prasideda Stalino kalba, pasakyta per radiją 1941 metų liepos 3 dieną. Knygos paskirtis aiški: įkalti mums į galvą mintį, kad Stalinas pradėjo kalbėti apie Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karą tik Vokietijai įsibrovus ir kad jis kalbėjo tik apie gynybą. Bet juk Stalinas pradėjo kalbėti apie karą ne po Vokietijos užpuolimo, o iki jo ir kalbėjo ne apie gynybą, o apie kažką kita.

Įdomu, apie ką?

3

Jau žinome, jog pasirašius Molotovo ir Ribentropo paktą žymieji sovietiniai karvedžiai Žukovas ir Mereckovas, žymusis visų laikų ir tautų policijos vadovas Lavrentijus Berija padarė labai daug, kad sugriautų viską, kas buvo susiję su Sovietų Sąjungos teritorijos gynyba. Bet štai Stalinas prabilo apie karą su Vokietija. Prabilo slaptame pasitarime, tačiau taip, kad jį girdėtų visi karo akademijų absolventai, visi generolai, visi maršalai. Ką gi dabar darys Žukovas, Mereckovas, Berija? Tikriausiai užminuos pasienį,

apraizgys spygliuotąja viela, pradės minuoti tiltus? Ne. Kaip tik atvirkščiai. „1941 metų gegužės pradžioje, Stalinui pasakius kalbą karo akademijų absolventų priėmime, visus užtvarų statymo ir minavimo darbus buvo pradėta dar labiau stabdyti“ (I. Starinovas. Minos laukia savo valandos. P. 186).

Jeigu netikime Vyriausiosios žvalgybos valdybos pulkininku Starinovu ir jo išties puikia knyga, Vokietijos archyvuose galime rasti tą patį: Vokietijos žvalgyba, matyt, niekada negavo viso Stalino kalbos teksto, bet iš daugelio netiesioginių ir tiesioginių požymių ji darė išvadą, kad Stalino 1941 metų gegužės 5 dienos kalba – tai kalba apie karą su Vokietija. Ta pati Vokietijos žvalgyba 1941 metų gegužę ir birželį stebėjo, kaip buvo išminuojami sovietiniai minų laukai ir šalinamos kitos užtvaros.

Pašalinti pasienio užtvaras būtina paskutiniame pasirengimo karui etape. Žinoma, ne gynybiniam karui...

4

1941 metų gegužę įvyko staigus visos sovietinės propagandos posūkis. Iki tol komunistiniai laikraščiai šlovino karą ir džiaugėsi, kad Vokietija sunaikina vis daugiau valstybių, vyriausybių, kariuomenių, politinių partijų. Sovietų Sąjungos vadovybė tiesiog netveria džiaugsmu: „Šių laikų karas visu baisiu savo gražumu!“ („Pravda“. 1940 m. rugpjūčio 19 d.).

Arba štai kaip aprašoma kariaujanti Europa: „...lavonų krūva, pornografinis reginys, kur šakalai plėšo šakalus“ („Pravda“. 1939 m. gruodžio 25 d.). Tame pat puslapyje – draugiška Stalino sveikinimo telegrama Hitleriui. Komunistai mus įtikinėja, kad Stalinas tikėjo Hitleriu ir norėjo su juo draugauti. Tai įrodinėdami, kiša mums Stalino gruodžio 25 dienos telegramą: „Vokietijos valstybės vadovui ponui Adolfui Hitleriui.“ O tiesiai po draugiška Stalino telegrama – „šakalai plėšo šakalus“. Juk tai ir apie Hitlerį pasakyta! Kokie gi šakalai plėšo vienas kitą Europos lavonų krūvoje?

Ir staiga viskas pasikeitė.

Štai „Pravdos“ tonas kitą dieną po slaptosios Stalino kalbos: „Už mūsų Tėvynės sienų įsiplieskė Antrojo imperialistinio karo liepsna. Visa begalinių jo vargų našta slegia darbo žmonių pečius. Tautos nenori karo. Jų žvilgsniai nukreipti į socializmo šalį, skinančią taikaus darbo vaisius. Jos teisingai laiko mūsų Tėvynės ginkluotąsias pajėgas – Raudonąją armiją ir Karinį jūrų laivyną – patikima taikos atrama... Dabartinėmis sunkiomis tarptautinėmis aplinkybėmis reikia būti pasirengusiems visokiems netikėtumams...“ („Pravda“. 1941 m. gegužės 6 d. Redakcinis straipsnis).

Štai kaip! Iš pradžių Stalinas Molotovo ir Ribentropo paktu atidarė Antrojo pasaulinio karo šliuzus ir džiaugėsi matydamas, kaip „šakalai plėšo šakalus“, o dabar prisiminė ir tautas, kurios užsinorėjo taikos ir kurios su viltimi žvelgia į Raudonąją armiją!

Pats Stalinas 1939 metų kovą Didžiąją Britaniją ir Prancūziją apkaltino, kad jos nori įtraukti Europą į karą pačios likdamos nuošalyje, o paskui „įžengti į areną su naujomis jėgomis, įžengti, žinoma, „taikos interesais“ ir padiktuoti nusilpusiems karo dalyviams savo sąlygas“ (J. Stalinas. 1939 m. kovo 10 d. pranešimas).

Ką buvo sumanę „imperialistai“, nežinau. Tačiau pasirašant sutartį, kuri buvo karo raktas, dalyvavo tik vienas vadovas – Stalinas. Pasirašant sutartį dėl karo pradžios, nei Japonijos, nei Amerikos, nei Britanijos, nei Prancūzijos vadovai nedalyvavo. Net Vokietijos kancleris – ir tas nedalyvavo. O Stalinas ten buvo. Ir kaip tik Stalinas kol kas buvo likęs nuošalyje. Ir kaip tik jis dabar prabilo apie Raudonąją armiją, kuri galinti padaryti galą kraujo liejimui!

Visai neseniai, 1939 metų rugsėjo 17 dieną, Raudonoji armija smogė netikėtą smūgį Lenkijai. Kitą dieną per radiją Sovietų Sąjungos vyriausybė paskelbė, kodėl tai padaryta: „Lenkija tapo patogiu placdarmu visokiems atsitiktinumams ir netikėtumams, galintiems sukelti pavojų SSRS... Sovietų Sąjungos vyriausybė nebegali būti neutrali šių faktų atžvilgiu... Esant tokiai padėčiai, Sovietų Sąjungos vyriausybė nurodė Vyriausiajai Raudonosios

armijos vadovybei duoti įsakymą kariuomenei peržengti sieną ir paimti savo apsaugon gyventojų gyvybę ir turtą...“ („Pravda“. 1939 m. rugsėjo 18 d.).

Dabar būtų pats laikas paklausti: kas gi pavertė Lenkiją „patogiu placdarmu visokiems atsitiktinumams“? Bet apie tai – kitoje knygoje.

Molotovo (ir Stalino) cinizmas beribis. Hitleris į Lenkiją atėjo „plėsti gyvybinės erdvės vokiečiams“, o Molotovas – kitu tikslu: „Išvaduoti lenkų tautą iš nelemto karo, į kurį ji buvo įstumta neprotingų vadovų, ir suteikti jai galimybę pradėti taikiai gyventi“ (Ten pat).

Bet ir dabar sovietiniai komunistai nėra pakeitę savo nuomonės apie tų įvykių pobūdį. 1970 metais išėjo oficialus Sovietų Sąjungos pasienio kariuomenės istorijos dokumentų rinkinys (SSRS pasienio kariuomenė. 1939 m.–1941 m. birželis). Pavyzdžiui, dokumente Nr. 192 teigiama, kad SSRS veiksmų 1939 metų rugsėjį tikslas – „padėti lenkų tautai išstoti iš karo“.

Sovietų Sąjunga visiems ir visada „nesavanaudiškai“ padėdavo rasti kelią į taiką. Štai 1941 metų balandžio 13 dieną Molotovas pasirašo su Japonija sutartį dėl neutraliteto: „...palaikyti taikius ir draugiškus santykius ir abipusiškai gerbti teritorijos vientisumą ir neliečiamybę... tuo atveju, jei viena iš Susitariančiųjų šalių taps vienos arba kelių trečiųjų valstybių karo veiksmų objektu, kita Susitariančioji šalis per viso konflikto laiką laikysis neutralumo“.

Kai Stalinas buvo arti pražūties, Japonija savo žodį tesėjo. Bet štai Japonija – arti pražūties. Raudonoji armija smogia netikėtą triuškinamą smūgį. Paskui Sovietų Sąjungos vyriausybė pareiškia: „Tokia politika yra vienintelė priemonė, galinti priartinti taiką, padėti tautoms išvengti tolesnių aukų bei kančių ir suteikti japonų tautai galimybę išsigelbėti nuo pavojų ir sugriovimų...“ (Sovietų Sąjungos vyriausybės 1945 m. rugpjūčio 8 d. pareiškimas). Pažymėtina, kad formaliai pareiškimas buvo padarytas rugpjūčio 8 dieną, o sovietinė kariuomenė smogė rugpjūčio 9 dieną. Smogta buvo Tolimųjų Rytų vietos laiku, o pareiškimas padarytas praėjus kelioms valandoms Maskvos laiku.

Karine kalba tai apibūdinama šitaip: „Netikėto pradinio smūgio parengimas bei smogimas ir naujo strateginio fronto sudarymas“ (Armijos generolas S. Ivanovas. Pradinis karo laikotarpis. P. 281).

Politine kalba tai apibūdinama taip: „Teisingas ir humaniškas SSRS aktas“ (Pulkininkas A. Savinas // VIŽ. 1958. Nr. 8. P. 56).

Kai buvo suduotas pirmas triuškinamas smūgis, Sovietų Sąjungos maršalas R. Malinovskis kreipėsi į savo kariuomenę: „Sovietinė liaudis negali ramiai gyventi ir dirbti, kol Japonijos imperialistai žvangina ginklais prie mūsų sienų Tolimuosiuose Rytuose ir laukia patogaus momento užpulti mūsų Tėvynę“ („Kommunist“. 1985. Nr. 12. P. 85). Sovietiniai maršalai visada bijojo, kad kažkas juos užpuls. Malinovskis šiuos žodžius pasakė 1945 metų rugpjūčio 10 dieną. Hirosimos nebėra, ir Malinovskis tai žino. Nejaugi „Japonijos imperialistams“ po Hirosimos nėra ko veikti, kaip tik „laukti patogaus momento“?

Dabartinėse sovietinėse publikacijose (pavyzdžiui, VIŽ. 1985. Nr. 8) teigiama, kad „SSRS įstojimas į karą su Japonija taip pat atitiko japonų tautos interesus...“ „Sovietų Sąjunga turėjo tikslą padėti Azijos tautoms, tarp jų ir japonų tautai, išvengti tolesnių aukų ir kančių...“

1941 metų gegužę sovietinė spauda staiga prabilo, kad Europos tautos panorusios taikos ir viltingai žvelgiančios į Raudonąją armiją. Tai buvo pažįstamas tonas, pažįstami žodžiai, sakomi prieš kiekvieną komunistinį „išvadavimą“.

5

1938 metų pabaigoje Sovietų Sąjungoje baigėsi Didysis valymas. Prasidėjo naujas etapas. Nauji laikai – nauji tikslai – nauji šūkiai. 1939 metų kovą Stalinas pirmą kartą ėmė kalbėti, kad reikia ruoštis kažkokiems „netikėtumams“, ir ne šalyje, o tarptautinėje arenoje. 1939 metų rugpjūtį Stalinas pateikia pirmą staigmeną,

pirmą „netikėtumą“, nuo kurio aikteli ne tik visa sovietinė liaudis, bet ir visas pasaulis: Molotovo ir Ribentropo sutartį. Tuojau pat Vokietijos, o paskui ir Sovietų Sąjungos kariuomenė įžengia į Lenkiją. Oficialus Sovietų Sąjungos paaiškinimas: „Lenkija virto įvairių netikėtumų lauku.“ Ką gi, ši grėsmė likviduota nesavanaudišku Sovietų Sąjungos vyriausybės, Raudonosios armijos ir NKVD aktu. Bet Stalinas ragina būti pasiruošus „naujiems netikėtumams“, nes „tarptautinė padėtis tampa vis painesnė“.

Atrodytų, kas gali būti paprasčiau: taika su Vokietija pasirašyta, kodėl gi padėtis paini? Bet Stalinas atkakliai kartoja savo įspėjimą netikėti tariamu paprastumu, ragina būti pasiruošus netikėtumams, kažkokiems staigiems posūkiams ir permainoms.

1941 metų gegužė – tai mėnuo, kai šūkis „būti pasiruošus netikėtumams“ staiga visoje šalyje nuskambėjo kaip pavojaus varpas. Jis nuskambėjo gegužės pirmą dieną pirmame „Pravdos“ puslapyje ir buvo aibę kartų pakartotas kituose laikraščiuose, jį tūkstančiu balsų pakartojo komisarai, politiniai darbuotojai, propagandistai, aiškinę masėms Stalino šūkį. Raginimas „būti pasiruošus netikėtumams“ nuskambėjo gynybos liaudies komisaro įsakyme Nr. 191, paskelbtame „visose kuopose, baterijose, eskadrose, eskadrilėse ir laivuose“.

Galbūt Stalinas įspėjo šalį ir kariuomenę, kad Vokietija gali netikėtai užpulti? Žinoma, ne. Pačiam Stalinui Vokietijos puolimas buvo visiškai netikėtas. Juk jis negalėjo įspėti apie karo pavojų, kurio pats nenumatė!

1941 metų birželio 22 dieną visos šnekos apie netikėtumus baigėsi, ir šis šūkis niekada nebebuvo kartojamas. Šių dienų sovietinėse publikacijose iš viso nėra jokių užuominų apie šūkį „ruoškitės netikėtumams“. O juk tai vienas skambiausių „ikikarinio laikotarpio“ sovietinės propagandos motyvų.

Iš pirmo žvilgsnio keista, kad pats Stalinas vėliau niekada savo šūkio neprisiminė. O juk jis galėjo kur nors pasakyti: Hitleris užpuolė netikėtai, bet aš buvau jus įspėjęs būti pasiruošus netikėtumams! Tačiau Stalinas niekada to taip ir nepasakė. So-

vietų Sąjungos maršalas S. Timošenka vienąkart po karo galėjo pasakyti: prisimenate įsakymą Nr. 191? Aš jus net įsakyme buvau įspėjęs! Šių dienų sovietiniai istorikai ir partiniai biurokratai (neminėdami Stalino ir Timošenkos) galėtų paaiškinti: štai kokia išmintinga mūsų partija! Savo centrinio laikraščio puslapiuose vos ne kasdien ragino ruoštis netikėtumams! Tačiau nei Stalinas, nei Timošenka, nei kas nors kitas nė karto neprisiminė 1941 metų gegužę ir birželį skelbto aliarmo šūkio. Kodėl gi? O todėl, kad šūkis „ruoškitės netikėtumams" buvo siejamas ne su Vokietijos įsiveržimu, o su kažkokiais kitais įvykiais. Paskelbus šūkį „ruoškitės netikėtumams", čekistai ne dėliojo minas pasienyje, bet šalino jas ir žinojo, kad tai ir yra pasirengimas Pagrindiniam dvidešimtojo amžiaus netikėtumui.

Sovietinė spauda, ragindama kariuomenę ir liaudį būti pasiruošus tarptautinio masto netikėtumams, šio šūkio nesiejo su užsienio šalies įsiveržimo ir gynybinio karo savo teritorijoje galimybe.

Žinoma, kad suprastume tikrąją šio šūkio reikšmę, turime atsiversti 1941 metų gegužės pirmosios „Pravdos" pirmą puslapį. Kaip tik šis puslapis davė toną visam daugiabalsiam chorui, kuris klusniai kartojo „Pravdos" solo partiją.

Taigi 1941 metų gegužės 1 dienos „Pravdos" Nr. 120(8528). Svarbiausiame laikraščio puslapyje, pirmame, tarp daugelio tuščių frazių tėra dvi citatos. Abi Stalino.

Pirmoji – pačioje redakcinio straipsnio pradžioje: „Tai, kas įgyvendinta SSRS, gali būti įgyvendinta ir kitose šalyse" (Stalinas).

Antroji – gynybos liaudies komisaro įsakyme pasiruošti netikėtumams ir mūsų išorinių priešų „triukams" (taip pat Stalinas).

Visa kita pirmame puslapyje – apie apėmusį Europą žiaurų karą, apie darbo žmonių kančias, apie jų taikos siekimą ir viltis, dedamas į Raudonąją armiją. Šitaip antra citata papildo pirmąją.

Pirmame puslapyje daug kalbama apie Sovietų Sąjungos pastangas išsaugoti taiką, bet kaip pavyzdys kaimyno, su kuriuo

pagaliau nustatyti normalūs santykiai, nurodoma Japonija (jos valanda dar neišmušė), o štai Vokietija tarp gerų bičiulių jau nebeminima.

Žinoma, anot „Pravdos“, priešas – gudrus bei klastingas, ir mes atsakysime į jo užmačias, bet ne gindami savo teritoriją, o išvaduodami Europos tautas nuo kruvino karo negandų.

Taigi numatydamas tokius netikėtumus, praėjus penkioms dienoms po to, kai visuose sovietiniuose laikraščiuose prasidėjo griausminga kampanija, Stalinas užėmė vyriausybės vadovo postą ir pasakė savo slaptą kalbą, kurioje Vokietiją pavadino svarbiausiu priešu.

Numatydamas „netikėtumus“, 1941 metų gegužę Stalinas ėmėsi valstybinės atsakomybės. Birželį Hitleris užpuolė, bet tai buvo toks „netikėtumas“, kuris privertė Staliną įnirtingai kratytis valstybinės atsakomybės.

Aišku, kad Stalinas ruošėsi ne Vokietijos įsiveržimui, o priešingo pobūdžio „netikėtumams“.

20 skyrius

ŽODŽIAI IR DARBAI

Žodžiai ne visada atitinka darbus.

V. Molotovas
Iš pokalbio su Hitleriu 1940 m. lapkričio 13 d.

1

Savo slaptoje 1941 metų gegužės 5 dienos kalboje Stalinas pareiškė, kad „karas su Vokietija prasidės ne anksčiau kaip 1942 metais". Ši frazė – labiausiai žinomas Stalino slaptos kalbos fragmentas. Turint galvoje tai, ką mes dabar žinome apie tolesnius įvykius, Stalino klaida akivaizdi. Bet neskubėkime šaipytis iš Stalino klaidų.

Atkreipkime dėmesį štai į ką. Stalinas pasakė slaptą kalbą, kuri niekada nebuvo paskelbta. Jeigu kalba slapta, tai Stalinas tikriausiai buvo suinteresuotas savo paslaptis nuo priešo nuslėpti. Bet Kremliuje Stalino klausėsi VISŲ karo akademijų VISI absolventai bei VISI dėstytojai ir aukštoji politinė šalies vadovybė, ir aukštoji karinė Raudonosios armijos vadovybė. Be to, su Stalino slaptos kalbos turiniu buvo supažindinti visi sovietiniai generolai ir visi pulkininkai.

Generolas majoras B. Tramas rašo: „1941 metų gegužės viduryje Osoaviachimo Centro tarybos pirmininkas aviacijos generolas majoras P. Kobelevas sušaukė vadovaujančius Centro tarybos darbuotojus ir pranešė mums pagrindinius teiginius J. Stalino kalbos, jo pasakytos vyriausybiniame karo akademijų absolventų priėmime Kremliuje" (VIŽ. 1980. Nr. 6. P. 52).

Viena vertus, Stalino kalba slapta, kita vertus, jos turinį žino tūkstančiai žmonių. Ar galima paaiškinti tokį paradoksą? Galima.

Iš Sovietų Sąjungos laivyno admirolo N. Kuznecovo atsiminimų žinome, jog paskyrus G. Žukovą Generalinio štabo viršininku buvo parengta „labai svarbi direktyva, orientuojanti apygardų ir laivynų vadus į tai, kad Vokietija – labiausiai tikėtinas priešas būsimame kare“ (Išvakarėse. P. 313).

Du mėnesius direktyva buvo Generaliniame štabe, o 1941 metų gegužės 5 dieną buvo perduota vykdyti pasienio karinių apygardų štabams. Yra daug patvirtinimų, kad štabai ją gavo tą pačią dieną. Pavyzdžiui, apie tai pasakoja Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas. Sovietiniai maršalai apie šią visiškai slaptą direktyvą dažnai kalba, bet jos necituoja. Per pusę amžiaus į spaudą prasiskverbė tik viena šios visiškai slaptos direktyvos frazė: „...būti pasiruošus Vyriausiosios kariuomenės vadovybės nurodymu veržliai smogti siekiant sutriuškinti priešą, perkelti kovos veiksmus į jo teritoriją ir užimti svarbias ribas“ (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 171).

Jeigu direktyvoje būtų bent vienas žodis apie gynybą, maršalai ir komunistiniai istorikai būtų neiškentę ir jį pacitavę. Tačiau visas kitas gegužės 5 dienos direktyvos tekstas cituoti niekaip netinka. Direktyva tebėra visiškai slapta net praėjus pusei amžiaus po karo.

Sovietinė cenzūra praleido tik vieną frazę, tačiau ir viena ji visiškai atskleidžia viso taip rūpestingai slepiamo dokumento prasmę. Mat gynybinį karą kareivis pradeda be įsakymo. Šimtmečius rusų kareiviai kariauti su agresoriais pradėdavo nelaukdami vadų komandų. Priešas persikelia per pasienio upę, ir tai kareiviui reiškia, kad prasidėjo karas. Rusijos sienas peržengdavo didžiulės užkariautojų kariuomenės, ir nuo priešistorinių laikų rusų kareiviai, kaip ir kiekvienos kitos šalies kariai, visada žinojo, kad priešo sienos peržengimas reiškia karą, ir veikdavo nelaukdami įsakymų. Sargybos tarnyba tam ir yra, kad kiekvienas kareivis daug kartų patektų į tokią padėtį, kai jam reikia savarankiškai nuspręsti panaudoti ginklą. Kareivio teisė ir pareiga – nukauti kiekvieną, kuris mėgina brautis į saugomą objektą. Pagal sovietinį įstatymą

ypač saugoma kiekvieno kareivio teisė savarankiškai panaudoti ginklą ir pagal tą patį įstatymą yra griežtai baudžiamas kiekvienas kareivis, kuris nepanaudoja ginklo, kai tai būtina.

Kareivis prie valstybės sienos – tai kareivis kovos poste. Gynybiniame kare jam nereikalingi įsakymai ir direktyvos.

Normali gynybinio karo pradžia – tai situacija, kai per naktį sužvarbęs kareivis jau ruošiasi susisupti į milinę ir užsnūsti, prieš tai koja pajudinęs jį pakeičiantį kareivį, bet staiga jis prasitrina akis ir pamato per upę persikeliančius priešus. Jis ima paskubomis šaudyti į juos ir taip paskelbia pavojų. Nubunda skyriaus vadas, mieguistas barasi, bet suvokęs, kas vyksta, varo visus savo kareivius į tranšėją. Visu pasieniu kelis šimtus kilometrų jau šaudoma. Pasirodo būrio vadas. Jis koordinuoja savo skyrių ugnį. Pasirodo kiti aukštesnio rango vadai. Kautynės tampa organizuotos. Siunčiami pranešimai pulko štabui, o iš ten – divizijos štabui...

Taip turi prasidėti gynybinis karas. O visiškai slaptoje 1941 metų gegužės 5 dienos direktyvoje numatyta, kad milijonai Raudonosios armijos kareivių pradės kariauti gavę bendrą sovietinės Vyriausiosios kariuomenės vadovybės įsakymą. Mieguistas kareivis pasienyje gali matyti, kad priešas puola, o kaip draugai Kremliuje sužinos apie karo pradžią?

Nebent patys nustatytų jo pradžios datą.

Į gynybinį karą pirmiausia stoja kareivis, paskui seržantas, paskui būrio vadas. Puolamajame kare viskas vyksta atvirkščiai. Į jį iš pradžių stoja vyriausiasis kariuomenės vadas, Generalinio štabo viršininkas, paskui frontų, laivynų, armijų vadai. Eilinis apie agresyvaus karo pradžią sužino paskutinis. Į gynybinį karą milijonai kareivių stoja pavieniui, į agresyvų – visi kaip vienas.

Hitlerio kareiviai į priešo teritoriją įžengė sutartinai, tą pačią valandą ir minutę. Ir Stalino kareiviai visada taip pat elgėsi: ir Suomijoje, ir Mongolijoje, ir Besarabijoje. Kaip tik taip jie turėjo stoti ir į karą su Vokietija.

Gegužės 5 dienos direktyva duota, bet karo pradžios laikas kol kas tebėra visiška paslaptis. Laukite signalo ir kiekvienu momentu

būkite pasirengę, sakoma direktyvoje sovietiniams generolams. Davęs gegužės 5 dienos direktyvą, Stalinas tuojau pat užėmė Sovietų Sąjungos vyriausybės vadovo postą, kad galėtų pats duoti signalą vykdyti direktyvą.

Hitleris gerokai anksčiau davė savo kariuomenei įsakymą vykdyti direktyvą...

2

Mes nežinome ir, matyt, niekada nesužinosime 1941 metų gegužės 5 dienos visiškai slaptos direktyvos turinio; aišku, kad tai buvo direktyva dėl karo su Vokietija, bet karas turėjo prasidėti ne Vokietijai įsiveržus, o kažkaip kitaip. Jeigu tarp įvairių variantų būtų buvęs numatytas ir toks, kad karą pradeda Vokietija, tai 1941 metų birželio 22 dieną Sovietų Sąjungos vadovams Kremliuje būtų reikėję tiesiog telefonu arba kokiu nors kitu paprastu būdu pasienio apygardų vadams pranešti: „Atidarykite seifus, paimkite gegužės 5 dienos direktyvą ir darykite tai, kas joje parašyta."

Jeigu gegužės 5 dienos direktyvoje būtų buvę keli variantai ir tarp jų vienas gynybinis, tai būtų buvę galima tiesiog telefonu pasienio apygardos vadui pasakyti: pirmus devynis variantus išbrauk, o paskutinį, dešimtą, vykdyk. Bet direktyvoje gynybinių variantų nebuvo. Štai kodėl gegužės 5 dienos direktyva niekada nebuvo įgyvendinta. Vokietijai vos įsiveržus, sovietinė direktyva visiškai neteko prasmės, ji staiga paseno, kaip „paseno" ir visi sovietiniai autostradiniai tankai, iš jų net tie, kurie buvo pagaminti 1941 metų birželio 21 dieną.

Užuot įsakę vykdyti direktyvą, kuri guli kiekvieno karinio vado seife, Sovietų Sąjungos vadovai Kremliuje nuo pat pirmos karo akimirkos priversti improvizuoti. Jie priversti atsisakyti jau parengtos direktyvos, kurią turi kiekvienas pasienio apygardos vadas. Užuot įsakę vykdyti parengtą direktyvą, Timošenka ir Malenkovas priversti gaišti laiką kurdami naują. Paskui bus gaiš-

tamas laikas šifruojant, perduodant, priimant, iššifruojant. Beje, birželio 22 dienos direktyva taip pat perdėm agresyvi, bet ji šiek tiek varžo sovietinės kariuomenės puolimo įkarštį.

3

Nereikia manyti, kad visiškai slapta 1941 metų gegužės 5 dienos direktyva pateko į seifus ir ten laukė savo valandos. Visai ne. Direktyva buvo perduota vykdyti. Apygardų vadai padarė labai daug. Ja vadovaujantis, sovietinė kariuomenė prie sienų buvo smarkiai pergrupuota, pasienio rajonuose šimtus kilometrų buvo pašalintos vielų užtvaros ir tūkstančiai minų, šimtai tūkstančių tonų šaudmenų buvo nugabenta prie pat sienų ir sukrauta ant žemės, į pasienio rajonus buvo atgabenti šimtai tūkstančių tonų įvairiausių atsargų, reikalingų greitam ir neišvengiamam karui.

1941 metų birželio 15 dieną generolams, vadovaujantiems armijoms, korpusams, divizijoms, atėjo metas šiek tiek daugiau sužinoti apie Sovietų Sąjungos vadovybės ketinimus. Tą dieną penkių pasienio karinių apygardų štabai išleido kovinius įsakymus, parengtus remiantis visiškai slapta gegužės 5 dienos direktyva.

Informuotųjų padaugėjo keliais šimtais. Įsakymai, 1941 metų birželio 15 dieną duoti viduriniajai Raudonosios armijos vadų grandžiai, taip pat liko visiškai slapti. Tačiau jų buvo keletas, ir todėl jie cituojami dažniau ir ne taip trumpai. Pavyzdžiui, istorikams tapo žinoma frazė iš įsakymo, kurį Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos štabas birželio 15 dieną davė šiai apygardai priklausančių armijų ir korpusų vadams: „Kiekvieną minutę turime būti pasiruošę vykdyti kovos užduotį."

O dabar grįžkime prie Stalino 1941 metų gegužės 5 dienos slaptos kalbos. Pilnai salei Stalinas, sakydamas **slaptą** kalbą, šneka apie agresyvų karą su Vokietija, kuris prasidės... 1942 metais. Tą pačią dieną **visiškai slaptoje** direktyvoje pasienio karinių apygardų vadai gauna nurodymą kiekvienu momentu būti pasiruošę agresijai.

Dar vienas sutapimas: 1941 metų birželio 13 dieną TASS'as paskelbia pranešimą, kad Sovietų Sąjunga nesirengia užpulti Vokietijos ir kariuomenę permeta į Vokietijos pasienį pratyboms atlikti, o birželio 15-ąją sovietiniai generolai pasienio apygardose gaus tik jiems skirtą įsakymą kiekvienu momentu būti pasiruošusiems užimti ribas svetimoje teritorijoje.

4

1941 metų gegužę ir birželį nuslėpti Sovietų Sąjungos rengimosi „išvaduoti" Europą jau buvo nebeįmanoma. Stalinas tai žinojo, todėl TASS'o pranešimu visam pasauliui „naiviai" paskelbė, kad SSRS nesiruošia pulti. Žinoma, Hitleris ir Vokietijos žvalgyba tokia šiurkščia klastote nepatikės – štai dėl to Stalinas tūkstančiams savo karininkų (o kartu ir Vokietijos žvalgybai) „slaptai" pranešė, kad Sovietų Sąjunga užpuls Vokietiją... 1942 metais.

Nuslėpti ketinimų jau nebeįmanoma, o nuslėpti datą galima. Tam ir sumanyta Stalino „slaptoji" kalba: „Tu, Hitleri, netiki mano atvirais pranešimais, tad tikėk „slaptais"."

Hitleris turėjo pakankamai blaivaus proto netikėti nei vienais, nei kitais.

21 skyrius

KANDUS TAIKUMAS

Priešą reikia užklupti netikėtai, nutaikyti momentą, kai jo kariuomenė išblaškyta.

J. Stalinas

1

1941 metų gegužės 8 dieną, praėjus dviem dienoms po Stalino „slaptos" kalbos, TASS'as per radiją perdavė jo paneigimą. Po mėnesio, 1941 metų birželio 13 dieną, TASS'as per radiją perduos labai keistą pranešimą*. Norėdami suprasti TASS'o birželio 13 dienos pranešimą, turime atidžiai perskaityti ir pasistengti suprasti gegužės 8 dienos paneigimą.

Štai jis:

„Japonijos laikraščiai spausdina Domej cusin agentūros pranešimą, kuriame teigiama... kad Sovietų Sąjunga telkia dideles karines pajėgas prie vakarinių sienų... nepaprastai daug kariuomenės telkiama prie vakarinių sienų. Dėl to nutrauktas keleivinių traukinių eismas Sibiro geležinkeliu, nes kariuomenė iš Tolimųjų Rytų perkeliama daugiausia prie vakarinių sienų. Iš Vidurinės Azijos ten pat perkeliamos didelės karinės pajėgos... Karinė misija, vadovaujama Kuznecovo, išvyko iš Maskvos į Teheraną. Agentūra pažymi, kad misija susijusi su oro uostų suteikimo Sovietų Sąjungai Irano centrinėje ir vakarinėje dalyse klausimu.

TASS'as įgaliotas pareikšti, kad šis įtartinai rėksmingas Domej cusin pranešimas, pateiktas nežinomo Junaited Pres korespondento, yra jo autorių liguistos fantazijos padarinys... jokio

---

* Šį TASS'o pranešimą įprasta laikyti „birželio 14 dienos pranešimu". Bet jis per sovietinį radiją buvo perduotas 1941 metų birželio 13 dieną.

„didelių karinių pajėgų telkimo“ prie vakarinių SSRS sienų nėra ir nenumatoma. Dalelytė tiesos, esanti Domej cusin pranešime, – beje, perduota šiurkščiai iškraipyta, – yra tai, kad iš Irkutsko rajono į Novosibirsko rajoną – dėl geresnių butų sąlygų Novosibirske – perkeliama viena šaulių divizija. Visa kita Domej cusin pranešime – gryna fantazija.“

O dabar pažiūrėkime, kas gi teisus: Domej cusin ir United Press ar TASS'as?

Domej cusin kalba apie Sovietų Sąjungos misiją Irane, o TASS'as tai neigia. Po trijų mėnesių sovietinė kariuomenė įžengė į Iraną ir ten iš tikrųjų įsirengė oro uostų (ir ne tik oro uostų, bet ir daug ką kita). Žinok, kad gudrus, apie kokį Kuznecovą kalbama: pas mus Kuznecovų šiek tiek mažiau negu Ivanovų. Ir reikalas ne tas. Svarbu tai, kad buvo įsibrauta. Remdamiesi Amerikos šaltiniais, Japonijos laikraščiai tiksliai aprašė įvykius. Jau tuo požiūriu TASS'o paneigimas yra melagingas.

Domej cusin: „nepaprastai daug kariuomenės telkiama“. Tikrai. Beje, prie Vokietijos sienų Stalinas sutelkė dvidešimt mechanizuotųjų ir penkis oro desanto korpusus. Ar kas nors visų civilizacijų istorijoje anksčiau ar vėliau yra sutelkęs tiek vien puolamosios kariuomenės prieš vieną priešą?

TASS'as kalba apie vieną šaulių diviziją, perkeliamą „iš Irkutsko į Novosibirską“. Paklausykime kitų liudytojų. Generolas leitenantas G. Šelachovas (tuo metu – generolas majoras, Tolimųjų Rytų fronto 1-osios Raudonosios vėliavos armijos štabo viršininkas): „Remiantis Gynybos liaudies komisariato 1941 metų balandžio 16 dienos direktyva iš Tolimųjų Rytų fronto į vakarus išsiųstos 18-ojo ir 31-ojo šaulių korpusų valdybos, 21-oji ir 66-oji šaulių divizijos, 211-oji ir 212-oji oro desanto brigados ir kai kurie specialios paskirties daliniai“ (VIŽ. 1969. Nr. 3. P. 56). Aviacijos desanto kariuomenės perkėlimas tikrai patvirtina, kad rengiamasi pulti. Tai, kad penkiems oro desanto korpusams, jau formuojamiems vakariniuose šalies rajonuose, papildyti perkeliamos oro desanto brigados, liudija, jog ruošiamasi siaubingo

masto operacijai, kokia dar niekada istorijoje nebuvo įgyvendinta ir, Dieve duok, niekada nebebus įgyvendinama. O melagingas TASS'o „paneigimas", nuslepiantis kariuomenės dalinių, tarp jų ir oro desanto, perkėlimą, rodo, kad puolimo operacija buvo ruošiama visiškai slaptai ir priešui ji turėjo būti labai netikėta. Žukovas tai labai mėgo. Beje, 212-oji oro desanto brigada – Žukovo numylėtinė. 1939 metų rugpjūtį ji kartu su NKVD specialios paskirties batalionu buvo asmeniniame Žukovo rezerve ir buvo panaudota smogiant Japonijos kariuomenei netikėtą triuškinamą smūgį. Brigada buvo panaudota smogiant paskutinį smūgį Japonijos 6-osios armijos užnugariui.

Dabar Žukovas šią geriausią Raudonosios armijos brigadą iš Tolimųjų Rytų slaptai permeta į 3-iąjį oro desanto korpusą prie Rumunijos sienos. Hitleris neleido brigados ir viso 3-iojo oro desanto korpuso (kaip, beje, ir visų kitų) panaudoti pagal tiesioginę paskirtį. Pradėjus vykdyti Barbarosos planą, 3-iasis oro desanto korpusas, kaip nereikalingas gynybiniame kare, buvo pertvarkytas į 87-ąją šaulių diviziją (vėliau gvardijos 13-ąją), kuri vėliau iš tikrųjų pasižymėjo gynybos mūšiuose. Jeigu Stalinas ruošėsi gynybai, kodėl gi vietoj oro desanto brigadų ir korpusų iš karto nebuvo kuriamos paprastos šaulių divizijos?

Remdamiesi daugeliu šaltinių galime nustatyti, kaip slaptai judėjo Tolimųjų Rytų kariuomenė. Sovietų Sąjungos maršalai G. Žukovas ir I. Bagramianas patvirtina, kad 1941 metų gegužės 25 dieną 31-asis šaulių korpusas iš Tolimųjų Rytų atvyko į Kijevo ypatingąją karinę apygardą. Vadinasi, kai buvo transliuojamas „paneigimas", 31-asis šaulių korpusas buvo kažkur Transsibiro magistralėje. Generolas pulkininkas I. Liudnikovas prisimena, kad išskleidęs, sumobilizavęs 200-ąją šaulių diviziją ir ėmęs jai vadovauti gavo įsakymą įsijungti į 31-ąjį šaulių korpusą. Paskui korpusas (kaip ir daugybė jo brolių) slapta patraukė prie Vokietijos sienos. Hitleris neleido 31-ajam šaulių korpusui baigti pradėto žygio.

Kokiais keliais vyko kiti iš Tolimųjų Rytų slapta perkeliami korpusai, divizijos ir brigados, kiekvienas gali sužinoti skaitydamas

gausybę sovietinių generolų ir maršalų atsiminimų, parodymus į nelaisvę patekusių sovietinių kareivių, tarnavusių Tolimuosiuose Rytuose, ir birželio 22 dieną atsidūrusių prie Vokietijos ir Rumunijos sienų, Vokietijos žvalgybos pranešimus ir daugelį kitų šaltinių.

2

TASS'as kalba apie vieną šaulių diviziją, perkeliamą iš Irkutsko į Novosibirską „norint pagerinti butų sąlygas". Daug metų nesėkmingai ieškau šios paslaptingos divizijos pėdsakų. Visų tų, kurie TASS'o pranešimus laiko kvailais ir naiviais, visų tų, kurie netiki šiuo jaudinamu naivumu, prašau man padėti ir surasti bent kokią užuominą apie diviziją, kuri 1941 metų pavasarį atsikraustė į Novosibirską.

Vietoj šių žinių randu daugybę kitų: divizijos Irkutske ir Novosibirske, Čitoje ir Ulan Udėje, Blagoveščenske ir Spaske, Imane ir Barabaše, Chabarovske ir Vorošilove tik pasikraudavo išvykti, o atvykdavo ir iškraudavo savo turtą ne už šimtų kilometrų kaimyniniame mieste, bet prie vakarinių sienų. Ir knygoje, išleistoje kaip tik Irkutske (Užbaikalės karinė apygarda), kalbama apie keistą daugelio divizijų pasikrovimą ir visų jų išvykimą vakarinių sienų kryptimi. Antai balandžio mėnesį slaptai išvyksta pulkininko V. Mišulino 57-oji tankų divizija. Kur vyksta, jis nežino.

57-oji tankų divizija patenka į Kijevo ypatingąją karinę apygardą ir gauna įsakymą išsikrauti Šepetovkos rajone.

Tuo metu kariuomenės srautas Transsibiro magistrale (ir visomis kitomis magistralėmis) didėja. Mes žinome, kad 1941 metų gegužės 25 dieną Tolimųjų Rytų korpusai pradėjo išsikrauti Ukrainoje (pavyzdžiui, 31-asis šaulių korpusas Žitomiro rajone), o kitą dieną Uralo karinės apygardos vadas gavo įsakymą perkelti dvi šaulių divizijas į Pabaltijį (Generolas majoras A. Gryliovas, profesorius V. Chvostovas // „Kommunist". 1968. Nr. 12. P. 67).

Tą pačią dieną Užbaikalės karinei apygardai ir Tolimųjų Rytų frontui įsakoma parengti išsiųsti į vakarus dar devynias divizijas, iš jų – tris tankų (žr. ten pat). O Transsibiro magistrale jau vyksta 16-oji armija. Į Transsibiro magistralę jau traukia 22-oji ir 24-oji armijos.

3

Didžiausias TASS'o „paneigimo" melas – net ne „butų sąlygos". „Jokio telkimo nėra ir nenumatoma" – štai kas svarbiausia. Pirma, jis yra, ir Vokietijos įsiveržimas patvirtino, kad sovietinės kariuomenės sutelkimo lygis pranoko pačias drąsiausias prognozes. Antra, buvo numatyta perkeliant visas šias brigadas ir korpusus atlikti didesnio masto ir iš tiesų pasaulio istorijoje neregėtą geležinkelių operaciją – perkelti Raudonosios armijos Antrąjį strateginį ešeloną.

Vyriausiojo kariuomenės vado direktyva pradėti Antrojo strateginio ešelono perkėlimą buvo perduota gegužės 13 dieną. Numatant jį ir buvo paskelbtas TASS'o „paneigimas". Lygiai po mėnesio Antrąjį strateginį ešeloną buvo pradėta perkelti, ir tada TASS'as savo pranešime vėl paskelbė, kad Sovietų Sąjungoje nieko rimta nevyksta, tik rezervistai gabenami į paprastas pratybas.

Tegul TASS'as informuoja apie paprastus rezervistus, o mes pasiklausykime kitų liudytojų.

Generolas majoras A. Lobačiovas tuo metu buvo 16-osios armijos karinės tarybos narys. Jis taip pasakoja apie 1941 metų gegužės 26 dieną:

„Štabo viršininkas pranešė, kad iš Maskvos gauta svarbi šifruotė dėl 16-osios armijos... Įsakyme iš Maskvos buvo reikalaujama perkelti 16-ąją armiją į naują vietą. M. Lukinui reikėjo nedelsiant vykti į Generalinį štabą nurodymų, o pulkininkui M. Šalinui ir man – organizuoti ešelonų išsiuntimą.

– Kur? – paklausiau aš Kuročkiną.

– Į vakarus.

Pasitarėme ir nusprendėme, kad pirmiausia bus išsiųsti tankistai, paskui – 152-oji divizija bei kiti junginiai ir pagaliau – armijos štabas su jam priskirtais daliniais.

– Siųsti ešelonus naktį. Niekas neturi žinoti, kad armija išsikelia, – įspėjo vadas...

Prieš išvykstant tankų ešelonams, atvažiavo Kuročkinas ir Ziminas, sukvietė 5-ojo korpuso vadus, palinkėjo generolui Alekseenkai ir visiems vadams nepažeisti užbaikaliečių tradicijų...

Žmonės klausėsi šių šiltų atsisveikinimo žodžių, ir kiekvienas manė, kad turbūt greitai bus prabilta ne apie kovinę parengtį, o apie kovos veiksmus“ (Sunkiais keliais. P. 123).

Toliau generolas Lobačiovas pasakoja įdomius dalykus. Armijos vadas generolas Lukinas, pats Lobačiovas ir 16-osios armijos štabo viršininkas pulkininkas M. Šalinas (būsimasis Vyriausiosios žvalgybos valdybos viršininkas. – V. S.) žino, kad 16-oji armija permetama į vakarus, bet gerai nežino kur. Visiems kitiems 16-osios armijos generolams „slaptai“ praneša, kad armijos paskirties punktas – Irano siena, žemesnio rango vadams paskelbiama, kad perkėlimo tikslas – pratybos, vadų žmonoms – kad armija išvyksta į stovyklas.

Gynybiniame kare bent generolų nereikia apgaudinėti dėl krypties, kuria armijai reikės veikti. Bet 16-ojoje armijoje trys vyriausi vadai žino apie vakarines sienas, o kiti generolai gavo tyčia klaidingą informaciją apie Iraną.

Vokietijos kariuomenėje tuo pat metu buvo taip pat daroma: buvo skleidžiamas melas, labai panašus į tiesą, apie operaciją „Jūrų liūtas“. Sąmoningas kariuomenės apgaudinėjimas dėl veikimo krypties visada yra tikras požymis, kad ruošiamasi netikėtai pulti. Norint nuslėpti nuo priešo, reikia slėpti ir nuo savo kariuomenės. Taip darydavo visi agresoriai. Taip darė Hitleris. Taip darė Stalinas.

Įdomu tai, jog 1941 metų balandį visi suprato, kad 16-oji armija iš tikrųjų išvyksta į karą. Štai Lobačiovo žmona jo tiesiai paklausė:

„– Kariauti važiuoji?

– Iš kur tu žinai?

– Ar aš laikraščių neskaitau?“

Tai labai įdomus psichologinis momentas, kurį dar reikės aptarti. Aš apklausiau šimtus tos kartos žmonių, ir visi jie nujautė karą. Aš stebiuosi: iš kurgi ta nuojauta atsirado? Visi atsako: iš laikraščių!

Mes, šių dienų žmonės, pageltusiuose tų metų laikraščių puslapiuose retai randame tiesioginių užuominų apie greitai prasidėsiantį neišvengiamą karą. Bet štai tos kartos žmonės, skaitydami tarp eilučių, žinojo, kad karas neišvengiamai artėja: juk jie Sibire negalėjo žinoti apie Hitlerio pasirengimus. Galbūt iš Sovietų Sąjungos pasirengimų jie jautė, kad karo neįmanoma išvengti?

Tačiau mes nukrypome nuo temos. Grįžkime prie generolo Lobačiovo pasakojimo. Jis prisimena, kaip slaptai armija buvo perkeliama: ešelonai išvykdavo tik naktį; traukiniai didelėse ir vidutinėse stotyse nesustodavo; 16-osios armijos štabas buvo perkeliamas prekiniais vagonais su visiškai uždarytomis durimis ir uždengtais langais; tose nedidelėse stotyse, kuriose ešelonai sustodavo, niekam nebuvo leidžiama išlipti iš vagonų. Tuo metu keleiviniai traukiniai Transsibiro magistralę pervažiuodavo daugiau kaip per 11 parų, o prekiniai ėjo lėčiau. Visiškai uždarytuose vagonuose galima vežti kareivius ir karininkus. Bet čia kalbama apie armijos štabą. Toks slaptumas neįprastas net pagal sovietinius standartus. 1945 metais, norint netikėtai užpulti Japonijos kariuomenę Mandžiūrijoje ir Kinijoje, kariuomenės srautas Transsibiro magistrale vyko priešinga kryptimi. Maskuodamiesi visi generolai keliavo apsirengę karininkų uniformomis, turėdami antpečiuose kur kas mažiau žvaigždučių negu jų buvo užsitarnavę, vis dėlto jie važiavo keleiviniais vagonais. O štai 1941 metais generolai buvo vežami prekiniais vagonais. Kodėl?

22 skyrius

DAR KARTĄ APIE TASS'o PRANEŠIMĄ

...Stalinas buvo ne iš tų, kurių ketinimai buvo skelbiami viešai.

Robertas Konkvestas

1

1941 metų birželio 13 dieną Maskvos radijas perdavė ne visai įprastą TASS'o pranešimą, kuriame tvirtinama, kad „Vokietija Sovietų Sąjungos ir Vokietijos nepuolimo pakto sąlygų paiso taip pat griežtai kaip ir Sovietų Sąjunga..." ir kad „šie gandai (t. y. gandai, jog Vokietija rengiasi užpulti SSRS. – V. S.) yra SSRS ir Vokietijai priešiškų jėgų, suinteresuotų toliau plėsti ir kurstyti karą, nevykusiai sukurpta propaganda..." Kitą dieną centriniai Sovietų Sąjungos laikraščiai šį pranešimą išspausdino, o dar po savaitės Vokietija užpuolė SSRS.

Kas buvo TASS'o pranešimo autorius, žino visi. Būdingą Stalino stilių atpažino ir sovietinių štabų generolai, ir lagerių zekai, ir Vakarų šalių ekspertai.

Įdomu tai, jog po karo Stalinas valė TASS'ą, bet niekam iš šios organizacijos vadovų nebuvo pareikšta kaltinimų dėl to, kad buvo platinamas pranešimas, kurį buvo galima palaikyti „aiškiai kenkėjišku". Kaltę už TASS'o pranešimo perdavimą Stalinas būtų galėjęs suversti kiekvienam Politinio biuro nariui (patogiu Stalinui laiku). Bet jis to taip pat nepadarė, taigi visą atsakomybę istorijos akivaizdoje prisiėmė pats.

Tiek sovietinėje, tiek užsienio spaudoje apie šį TASS'o pranešimą rašyta labai daug. Visi, ėmęsi šios temos, iš Stalino juokėsi. TASS'o pranešimas kartais laikomas vos ne trumparegiškumo

apraiška. Tačiau 1941 metų birželio 13 dienos TASS'o pranešime paslaptingų ir nesuprantamų dalykų yra kur kas daugiau negu juokingų. Aiškus yra tik vienas klausimas: pranešimo autorius. Visa kita – mįslė.

TASS'o pranešimas niekaip nesisieja su Stalino charakteriu.

Žmogus, pažinojęs Staliną geriau negu kiti, jos asmeninis sekretorius Borisas Bažanovas, taip jį apibūdino: „nepaprastai užsidaręs ir gudrus"; „jis labai mokėjo tylėti ir šiuo požiūriu buvo unikalus šalyje, kurioje visi kalbėjo pernelyg daug".

O štai kiti apibūdinimai. „Jis buvo nesutaikomas žodžių infliacijos – plepumo priešas. Nekalbėk apie tai, ką manai..." (A. Avtorchanovas).

„Kritiškais momentais Stalinas veikdavo greičiau negu kalbėdavo" (A. Antonovas-Ovsejenka).

Žymus Stalino epochos tyrėjas Robertas Konkvestas kalba apie Stalino tylumą ir uždarumą kaip apie vieną ryškiausių jo bruožų: „labai santūrus ir slapus", „mums vis dar reikia įsižiūrėti į Stalino ypatingo slapumo tamsą", „Stalinas niekada nepasakojo, ką jis turi galvoje, net politinių tikslų".

Žmonių mokėjimas tylėti, kaip taikliai yra pasakęs D. Karnegis, pasitaiko kur kas rečiau negu kiti talentai. Šiuo požiūriu Stalinas buvo genijus – jis mokėjo tylėti. Ir tai – ne tik ryškiausias jo būdo bruožas, bet ir labai galingas kovos ginklas. Savo tylėjimu Stalinas nuslopindavo priešų budrumą, todėl jo smūgiai visada būdavo tokie netikėti ir dėl to neatremiami. Kodėl gi Stalinas prabilo, ir dar taip, kad visi girdėtų? Kur slapumas? Kur gudrumas? Kur veiksmai, pralenkiantys žodžius? Jeigu Stalinas yra ką nors sumanęs dėl tolesnės įvykių raidos, kodėl to neaptaria su nedaugeliu bendražygių? Kodėl galų gale nepatyli? Į ką Stalinas kreipiasi? Į Raudonąją armiją? Kas gi svarbius pranešimus (kalbama apie karą ir taiką, apie gyvenimą ir mirtį) savo armijai perduoda per sostinės radiją ir centrinius laikraščius? Armija, laivynas, slaptoji policija, konclageriai, pramonė, transportas, žemės ūkis, visi aukšto ir žemo rango žmonės yra valstybės sistemos dalis, ir visi

jie paklūsta ne laikraščių pranešimams, o savo viršininkams, kurie specialiais (dažnai slaptais) kanalais gauna įsakymus iš aukštesnių viršininkų.

Stalino imperija buvo centralizuota kaip jokia kita. Ir valstybės valdymo mechanizmas, ypač po Didžiojo valymo, buvo taip sutvarkytas, kad kiekvienas įsakymas būdavo nedelsiant perduodamas iš aukščiausio lygio iki paskutinių vykdytojų ir tučtuojau besąlygiškai vykdomas. Didžiulės operacijos, pavyzdžiui, Ježovo šalininkų suėmimas bei sunaikinimas ir faktiškai viso vadovaujančio slaptosios policijos aparato pakeitimas, buvo atliktos greitai ir efektyviai. Beje, net signalas pradėti operaciją nebuvo jokių pašalinių iššifruotas ir neaišku, kada ir kaip Stalinas perdavė signalą vykdyti šią milžinišką operaciją.

Jeigu 1941 metų birželį Stalinas turėjo kokių nors minčių, kurias reikėjo nedelsiant pranešti milijonams vykdytojų, kodėl nepasinaudojo išbandyta valdymo mašina, kuri visus įsakymus perduodavo nedelsdama ir neiškraipydama? Jeigu tai buvo svarbus pranešimas, tai jis būtų buvęs pakartotas visais slaptais kanalais.

Sovietų Sąjungos maršalas A. Vasilevskis pažymi, kad spaudoje paskelbus šį pranešimą „nebuvo duota jokių naujų principinių nurodymų dėl ginkluotųjų pajėgų ir anksčiau priimtų sprendimų peržiūrėjimo“ (Viso gyvenimo reikalas. P. 120). Toliau maršalas sako, kad Generalinio štabo ir Gynybos liaudies komisariato veikloje niekas nepasikeitė ir „neturėjo pasikeisti“.

Slaptais kariniais kanalais TASS'o pranešimas nebuvo patvirtintas. Atvirkščiai, mes turime dokumentų apie tai, kad tuo pat metu karinėse apygardose, pavyzdžiui, Pabaltijo ypatingojoje apygardoje, buvo išleistas įsakymas kariuomenei, savo prasme ir dvasia visiškai priešingas TASS'o pranešimui (SSRS gynybos ministerijos archyvas. F. 344. Ap. 2459. B. 11. L. 31).

Karinių laikraščių (ypač neprieinamų pašaliniams) publikacijos taip pat buvo TASS'o pranešimui priešingo turinio (pavyzdžiui: Viceadmirolas I. Azarovas. Apgultoji Odesa. P. 16).

TASS'o pranešimas visiškai nesiderina ne tik su Stalino būdu, bet ir su pagrindine visos komunistinės mitologijos idėja. Kiekvienas komunistas tironas (o ypač Stalinas) visą savo gyvenimą kartoja paprastą ir suprantamą frazę: priešas nesnaudžia. Ši magiška frazė paaiškina ir mėsos stygių parduotuvėse, ir „išvaduojamuosius žygius", ir cenzūrą, ir kankinimus, ir masinius valymus, ir uždarytą sieną, ir apskritai viską. Frazės „priešas nesnaudžia", „mus supa priešai" – ne tik ideologija, bet ir patikimiausias partijos ginklas. Šiuo ginklu buvo sunaikintos įvairiausios opozicijos, juo buvo įvestos ir įtvirtintos visos komunistinės diktatūros... Ir štai vieną kartą, tiktai vieną kartą visų komunistinių režimų istorijoje stipriausio iš tų režimų vadovas visam pasauliui pareiškė, kad agresijos pavojaus nėra.

Tad nelaikykime TASS'o pranešimo kvailu, juokingu, naiviu. Laikykime šį pranešimą keistu, nesuprantamu, nepaaiškinamu. Pamėginkime suprasti šio pranešimo prasmę.

2

1941 metų birželio 13 diena – viena svarbiausių Sovietų Sąjungos istorijos datų. Žinoma, ji yra daug reikšmingesnė negu 1941 metų birželio 22 diena. Sovietiniai generolai, admirolai ir maršalai savo atsiminimuose šią dieną aprašinėja kur kas smulkiau negu birželio 22-ąją. Štai labai būdingas tos dienos aprašymas.

Generolas leitenantas N. Biriukovas (tuo metu – generolas majoras, Uralo karinės apygardos 62-ojo šaulių korpuso 186-osios šaulių divizijos vadas) rašo: „1941 metų birželio 13 dieną iš apygardos štabo gavome ypatingos svarbos direktyvą, pagal kurią divizija turėjo išvykti į „naują stovyklą". Naujos dislokavimosi vietos adresas nebuvo praneštas net man, divizijos vadui. Ir tik važiuodamas per Maskvą sužinojau, kad mūsų divizija turi susitelkti miškuose į vakarus nuo Idricos" (VIŽ. 1962. Nr. 4. P. 80).

Skaitytojams priminsime, kad taikos metu divizija turi „slaptų“, o kartais ir „visiškai slaptų“ dokumentų. „Ypatingos svarbos“ dokumentas divizijoje gali atsirasti tik karo metu ir tik ypatingu atveju, kai reikia rengtis nepaprastai svarbiai operacijai. Daugelis sovietinių divizijų per ketverius karo metus neturėjo nė vieno tokio slapčiausio dokumento. Taip pat atkreipkime dėmesį į kabutes, su kuriomis generolas Biriukovas rašo žodžius „nauja stovykla“.

186-oji divizija Uralo apygardoje buvo ne vienintelė, gavusi tokį įsakymą. VISOS apygardos divizijos gavo tokį pat įsakymą. Oficialioje karinės apygardos istorijoje (Uralo Raudonosios vėliavos ordino karinės apygardos istorija. P. 104) aiškiai nurodoma ši data: „Pirmoji pradėjo krautis 112-oji šaulių divizija. Birželio 13-osios rytą iš mažos geležinkelio stoties išvyko ešelonas... Paskui jį važiavo kiti ešelonai. Vėliau buvo išsiųsti 98-osios, 153-iosios ir 186-osios šaulių divizijos daliniai.“ Išvykti ruošėsi 170-oji, 174-oji šaulių divizijos, artilerijos, pionierių, zenitiniai ir kiti daliniai. Uralo divizijoms valdyti buvo sukurtos dviejų korpusų valdybos, o jos savo ruožtu buvo pavaldžios naujos 22-osios armijos štabui (vadas – generolas leitenantas F. Jeršakovas).

Visi tie štabai ir kariuomenė, paskelbus raminamą TASS'o pranešimą, slaptai patraukė į Baltarusijos miškus.

22-oji armija buvo ne viena.

Armijos generolas S. Štemenka: „Prieš pat karo pradžią labai slaptai pasienio apygardose buvo pradėta telkti papildomas jėgas. Iš šalies gilumos į vakarus buvo perkeliamos penkios armijos“ (Generalinis štabas karo metais. P. 26).

Armijos generolas S. Ivanovas priduria: „Tuo pat metu perdislokavimui ruošėsi dar trys armijos“ (Pradinis karo laikotarpis. P. 211).

Kyla klausimas: kodėl visos aštuonios armijos nepajudėjo tuo pačiu laiku? Atsakymas paprastas. Kovo, balandžio, gegužės mėnesiais daugybė sovietinės kariuomenės buvo perkeliama į vakarus. Visas šalies geležinkelio transportas buvo įtrauktas į

šią didžiulę slaptą operaciją. Ji buvo baigta laiku, bet tūkstančiai vagonų, grįždami atgal, turėjo nuvažiuoti tūkstančius kilometrų. Todėl birželio 13 dieną, kai prasidėjo dar vienas didžiulis slaptas kariuomenės perkėlimas, visoms armijoms paprasčiausiai trūko vagonų.

Ankstesnio perkėlimo masto beveik neįmanoma įsivaizduoti. Tikslių duomenų neturime. Bet štai kai kurie fragmentiški liudijimai.

Buvęs valstybės kontrolės liaudies komisaro pavaduotojas I. Kovaliovas: „Gegužės mėnesį–birželio pradžioje SSRS transporto sistemai teko pervežti apie 800 000 rezervistų... Tai reikėjo atlikti slaptai...“ (Transportas Didžiajame Tėvynės kare. P. 41).

Generolas pulkininkas I. Liudnikovas: „Gegužės mėnesį... Žitomiro rajone ir miškuose į pietvakarius nuo jo buvo sutelktas oro desanto korpusas“ (VIŽ. 1966. Nr. 9. P. 66).

Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas aprašo gegužės įvykius Kijevo ypatingojoje karinėje apygardoje: „Gegužės 25 dieną iš Tolimųjų Rytų atvyks 31-ojo šaulių korpuso valdyba... Gegužės antrojoje pusėje gavome Generalinio štabo direktyvą priimti Šiaurės Kaukazo karinės apygardos 34-ojo šaulių korpuso valdybą, keturias dvylikatūkstantines divizijas ir vieną kalnų šaulių diviziją... Reikėjo per trumpą laiką įkurdinti beveik visą armiją... Gegužės pabaigoje į apygardą važiavo ešelonas po ešelono. Operatyvinis skyrius virto savotišku dispečerių punktu, į kurį suplaukdavo visa informacija apie atvykstančią kariuomenę“ (VIŽ. 1967. Nr. 1. P. 62).

Tokia padėtis buvo gegužės mėnesį. Kaip tik tokiomis aplinkybėmis birželio 13 dieną prasidėjo naujas neregėtai slaptas pergrupavimas kariuomenės, turėjusios sudaryti Raudonosios armijos Antrąjį strateginį ešeloną.

Savo pirmosiose publikacijose šiuo klausimu esu nurodęs tokią Antrojo strateginio ešelono sudėtį: 69 tankų, motorizuotosios ir šaulių divizijos, taip pat dešimtys atskirųjų pulkų ir šimtai atskirųjų batalionų. Toliau tyrinėdamas nustačiau, kad klydau.

Dabar turiu žinių apie 77 divizijas ir daugybę pulkų bei batalionų, kurie, paskelbus TASS'o pranešimą, slaptai traukė į vakarus.

Štai vienas iš daugybės paliudijimų šia tema.

Artilerijos generolas leitenantas G. Plaskovas (tuo metu – pulkininkas): „53-ioji divizija, kurioje tarnavau artilerijos viršininku, buvo dislokuota prie Volgos. Vyresnieji vadai buvo pakviesti į mūsų 63-iojo korpuso štabą. Į pasitarimą atvyko karinės apygardos vadas I. Gerasimenka. Tai, kad atvyko dideli viršininkai, vertė šiek tiek suklusti: vadinasi, bus kažkas svarbaus. Korpuso vadas A. Petrovskis, paprastai ramus, šaltakraujis, aiškiai jaudinosi.

– Draugai, – pasakė jis, – įsakyta mobilizuoti korpusą. Mes turime sukomplektuoti dalinius iš karo meto etatų ir panaudoti neliečiamas atsargas. Būtina skubiai pašaukti visus, esančius sąrašuose. Planą, kokia tvarka pakrauti ešelonus, atstumti ir išsiųsti, gausite iš korpuso štabo viršininko generolo majoro V. Benskio.

Pasitarimas vyko neilgai. Viskas buvo aišku. Ir nors generolas Gerasimenka užsiminė, jog vykstame į pratybas, visi suprato, kad reikalas kur kas rimtesnis. Dar nė karto į pratybas nebuvome ėmę viso kovos sviedinių komplekto. Nebuvome šaukę žmonių iš atsargos...“ (Kanonadai griaudžiant. P. 125).

Dabar pažiūrėkime, kas vyko Pirmajame strateginiame ešelone tuo metu, kai sovietinis radijas transliavo tokius, atrodytų, naivius pareiškimus.

„Birželio 14 dieną Odesos karinės apygardos karinė taryba gavo nurodymą įsteigti armijos valdybą Tiraspolyje“ (VIŽ. 1978. Nr. 4. P. 86). Kalbama apie 9-ąją armiją. „Birželio 14 dieną Pabaltijo ypatingosios karinės apygardos karinė taryba patvirtino kai kurių divizijų ir pulkų perdislokavimo pasienio juostoje planą“ (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 6. P. 517).

„Perkeliant kariuomenę iš šalies gilumos, kartu prasidėjo slaptas junginių pergrupavimas pasienio apygardose. Tariamai keičiant vasaros stovyklų dislokaciją, junginiai buvo perkeliami arčiau sienos... Dauguma junginių buvo perkeliami naktį...“ (Armijos generolas S. Ivanovas. Pradinis karo laikotarpis. P. 211).

Štai keletas labai būdingų tų dienų paliudijimų.

Generolas majoras S. Jovlevas (tuo metu – 13-osios armijos 44-ojo šaulių korpuso 64-osios šaulių divizijos vadas): „1941 metų birželio 15 dieną Vakarų ypatingosios karinės apygardos vadas armijos generolas D. Pavlovas įsakė mūsų korpuso divizijoms pasiruošti perdislokuoti visą sudėtį... Paskyrimo stotis mums nebuvo pranešta..." (VIŽ. 1960. Nr. 9. P. 56).

Generolas pulkininkas L. Sandalovas (tuo metu – pulkininkas, Vakarų ypatingosios karinės apygardos 4-osios armijos štabo viršininkas): „4-osios armijos pietiniame sparne atsirado nauja divizija – 75-oji šaulių. Ji atvyko iš Mozyriaus ir miške pasistatė rūpestingai užmaskuotus palapinių miestelius" (Išgyvenimai. P. 71).

Oficiali Kijevo karinės apygardos istorija: „Generolo majoro E. Aliabuševo 87-oji šaulių divizija birželio 14 dieną neva pratyboms buvo išsiųsta prie valstybės sienos" (Kijevo Raudonosios vėliavos ordino karinė apygarda. Kijevo Raudonosios vėliavos ordino karinės apygardos istorija. 1919–1972. P. 162). Kariuomenės siuntimo prie sienos maskuojantis pratybomis metodas – tai ne vietinė iniciatyva.

Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas (tuo metu – armijos generolas. Generalinio štabo viršininkas): „Gynybos liaudies komisaras S. Timošenka rekomendavo karinių apygardų vadams rengti junginių taktines pratybas valstybės sienos link ir taip pagal priedangos planus sutelkti kariuomenę arčiau išskleidimo rajonų. Ši gynybos liaudies komisaro rekomendacija buvo vykdoma kiekvienoje apygardoje su viena esmine išlyga: taktinėse pratybose nedalyvavo gana daug artilerijos" (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 242).

Sovietų Sąjungos maršalas K. Rokosovskis (tuo metu – 9-ojo mechanizuotojo korpuso vadas) paaiškina paprastą priežastį, kodėl kariuomenė prie valstybės sienos žygiuodavo be artilerijos: į pasienį išsiųsti artileriją buvo įsakyta truputį anksčiau (Kario pareiga. P. 8).

Sovietų Sąjungos maršalas M. Zacharovas (tuo metu – armijos generolas, gynybos liaudies komisaro pavaduotojas): „Mano nurodymu įvyko mechanizuotojo korpuso pratybos. Korpusas treniruotės tvarka buvo išvestas į pasienio rajoną ir ten paliktas. Paskui Zacharovui pasakiau, kad apygardoje yra generolo majoro R. Malinovskio korpusas, kurį per pratybas taip pat reikia išvesti į pasienio rajoną“ (Liaudies tarnyboje. P. 204).

Sovietų Sąjungos maršalas R. Malinovskis (tuo metu – generolas majoras, Odesos karinės apygardos 48-ojo šaulių korpuso vadas) patvirtina, kad šis įsakymas buvo įvykdytas: „Korpusas dar birželio 7 dieną iš Kirovogrado rajono iššygiavo į Belcus ir birželio 14 dieną nuvyko į vietą. Šis perkėlimas įvyko maskuojantis didelio masto pratybomis“ (VIŽ. 1961. Nr. 6. P. 6).

Sovietų Sąjungos maršalas Zacharovas (tuo metu – generolas majoras, Odesos karinės apygardos štabo viršininkas): „Birželio 15 dieną 48-ojo šaulių korpuso valdyba, 74-oji ir 30-oji šaulių divizijos, maskuodamosi pratybomis, susitelkė miškuose keletas kilometrų į rytus nuo Belcų miesto“ („Voprosy istorii“. 1970. Nr. 5. P. 45). Maršalas pažymi, kad korpuso valdyba, korpuso daliniai ir 74-oji šaulių divizija buvo pakelti paskelbus kovinį aliarmą. Jis sako, kad „pratybose“ tuo metu dalyvavo ir 16-oji tankų divizija.

Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas (tuo metu – pulkininkas, Kijevo ypatingosios karinės apygardos Operatyvinio skyriaus viršininkas): „Mums reikėjo ruošti visus operatyvinius dokumentus, susijusius su penkių šaulių ir keturių mechanizuotųjų korpusų atvykimu iš nuolatinės dislokacijos rajonų į pasienio zoną“ (Taip prasidėjo karas. P. 64). „Birželio 15 dieną gavome įsakymą pradėti... perkelti visus penkis šaulių korpusus prie sienos... Jie pasiėmė viską, ko reikia kovos veiksmams. Slaptumo sumetimis buvo judama tik naktimis“ (Ten pat. P. 77).

Generolas pulkininkas I. Liudnikovas (tuo metu – pulkininkas, 31-ojo šaulių korpuso 200-osios šaulių divizijos vadas) buvo vienas iš tų, kurie tą įsakymą vykdė.

„Apygardos direktyvoje, kurią divizijos štabas gavo 1941 metų birželio 16 dieną, buvo nurodyta iššygiuoti... visa sudėtimi... susitelkti miškuose 10–15 km į šiaurės rytus nuo pasienio miesto Kovelio. Judėti buvo įsakyta labai slaptai, tik naktį, miškinga vietove“ (Per audras. P. 24).

Sovietų Sąjungos maršalas K. Moskalenka (tuo metu – artilerijos generolas majoras, 1-osios prieštankinės brigados vadas): „Atvykdavo vis nauji ešelonai su žmonėmis ir karo technika“ (Pietvakarių kryptimi (Armijos vado atsiminimai). P. 19).

Sovietų Sąjungos maršalas A. Jeriomenka (tuo metu – generolas leitenantas, 1-osios armijos vadas): „Birželio 20 dieną 13-osios armijos štabas gavo Vakarų karinės apygardos vadovybės nurodymą persidislokuoti iš Mogiliovo į Naugarduką“ (Karo pradžioje. P. 109).

Prie valstybės sienų buvo perkeliama ne tik armijos, korpusai, divizijos. Randame šimtus įrodymų, kad buvo perkeliami ir kur kas mažesni padaliniai. Pavyzdžiui, generolas leitenantas V. Zotovas (tuo metu – generolas majoras, Šiaurės vakarų fronto inžinerijos kariuomenės viršininkas): „Pionierių batalionai buvo sumobilizuoti pagal karo meto etatus... dešimt batalionų, atvykusių iš Tolimųjų Rytų, buvo visiškai apginkluoti“ (Šiaurės vakarų fronte (1941–1943). Kovos veiksmų dalyvių straipsnių rinkinys. P. 172).

Mano kolekcijoje yra ne tik generolų ir maršalų atsiminimai. Žemesnio rango karininkai kalba apie tą patį.

Pulkininkas S. Chvalėjus (tuo metu – 8-osios armijos 12-ojo mechanizuotojo korpuso 202-osios motorizuotosios divizijos vado pavaduotojas): „Naktį į 1941 metų birželio 18 dieną mūsų *divizija išvyko į lauko pratybas*“ *(Ten pat. P. 310)*. *Čia pat pul*kininkas sako: „taip išėjo“, kad divizijos daliniai karo pradžioje atsidūrė už pasienio užkardų, t. y. visai arti valstybės sienos.

Žinoma nedidelė ištrauka iš kovinio įsakymo, kurį tą pačią dieną, 1941 metų birželio 18-ąją, gavo pulkininkas I. Černiachovskis (vėliau – armijos generolas) – to paties 12-ojo mechanizuotojo

korpuso tankų divizijos vadas: „Gavus šį įsakymą, 28-osios tankų divizijos vadui pulkininkui Černiachovskiui visus dalinius paruošti kovinei parengčiai pagal pakėlimo paskelbiant kovinį aliarmą planus, bet paties aliarmo neskelbti. Visus darbus atlikti greitai, be triukšmo, be panikos ir daug nešnekant, turėti nustatytas nešiojamų ir vežiojamų atsargų normas, būtinas gyvenimui ir mūšiui...“ (VIŽ. Nr. 6. 1986. P. 75). Labai gaila, kad visas įsakymas nepaskelbtas. Kaip ir prieš pusę amžiaus, jis tebėra slaptas. Kaip teigiama trofėjiniuose vokiečių dokumentuose, pirmasis susidūrimas su 28-ąja tankų divizija įvyko prie Šiaulių. Bet divizija turėjo uždavinį pasiekti pačią sieną.

Šarvuočių ir tankų kariuomenės maršalas P. Polubojarovas (tuo metu – pulkininkas, Šiaurės vakarų fronto šarvuotų automobilių ir tankų valdybos viršininkas): „Divizija (28-oji tankų) turėjo iš Rygos pasiekti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos sienos ruožą“ (Šiaurės vakarų fronte (1941–1943). P. 114). Vokietijos įsiveržimas šią diviziją, kaip ir daugelį kitų, užklupo kelyje, todėl ji nespėjo pasiekti pačios sienos.

O štai majoro I. Chizenkos atsiminimai (Atgiję puslapiai). Pirmas skyrius pavadintas „Einame prie sienos“. Kalbama apie 37-ojo šaulių korpuso 80-ąją šaulių diviziją. „Birželio 16 dienos vakarą generolas Prochorovas* štabo darbuotojus sukvietė į pasitarimą. Paskelbė Kijevo ypatingosios karinės apygardos vado įsakymą divizijai išvykti į naują susitelkimo rajoną... Šnekama, kad būsimasis žygis bus neįprastas...“

Šį sąrašą galima tęsti be galo. Mano bibliotekoje yra tiek daug dokumentų apie kariuomenės žygiavimą į pasienį, kad jų užtektų kelioms storoms knygoms šia tema parašyti. Bet nevarginkime skaitytojų generolų ir maršalų pavardėmis, armijų, korpusų ir divizijų numeriais. Pamėginkime susikurti visą vaizdą. Iš viso Pirmajame strateginiame ešelone buvo 170 tankų, motorizuotųjų,

---

*Generolas majoras Vasilijus Prochorovas – 37-ojo šaulių korpuso 80-osios šaulių divizijos vadas. – *V. S.*

kavalerijos ir šaulių divizijų. 56 iš jų buvo prie pat valstybės sienų. Joms kol kas nebuvo kur žygiuoti. Tačiau net ir čia visa, kas galėjo judėti prie pat sienos, judėjo ir slėpėsi pasienio miškuose.

Armijos generolas I. Fediuninskis (tuo metu – pulkininkas, 5-osios armijos 15-ojo šaulių korpuso vadas) teigia, kad iš 45-osios ir 62-osios šaulių divizijų keturis pulkus išvedė „į miškus, arčiau sienos" (Pavojaus signalo pakelti. P. 12).

Likusius Pirmojo strateginio ešelono 114 divizijų buvo vakarinių pasienio apygardų gilumoje ir galėjo būti perkeltos arčiau sienų. Mus domina klausimas: kiekgi iš tų 114 divizijų, paskelbus raminamą TASS'o pranešimą, pradėjo žygiuoti prie sienos? Atsakymas: VISOS! „Birželio 12–15 dienomis vakarinėms karinėms apygardoms buvo įsakyta: visas divizijas, išsidėsčiusias gilumoje, išvesti arčiau valstybės sienų" (A. Gryliovas, V. Chvostovas // „Kommunist". 1968. Nr. 12. P. 68). Prie šių Pirmojo strateginio ešelono 114 divizijų pridėsime Antrojo strateginio ešelono 77 divizijas, kurios, kaip jau žinome, taip pat pradėjo žygiuoti į vakarus arba rengėsi tai daryti.

Taigi 1941 metų birželio 13 diena – didžiausio visų civilizacijų istorijoje kariuomenės perkėlimo pradžia. Dabar pats laikas vėl paimti į rankas birželio 13 dienos TASS'o pranešimą ir jį atidžiai perskaityti. TASS'o pranešime kalbama ne tik apie Vokietijos ketinimus (kažkodėl istorikai daugiausia dėmesio skiria šiai įžanginei pranešimo daliai), bet ir apie Sovietų Sąjungos veiksmus (istorikai šios pranešimo dalies nelaiko įdomia).

„Gandai apie tai, kad SSRS ruošiasi karui su Vokietija, yra melagingi ir provokaciniai... dabar vykstančios Raudonosios armijos atsarginių vasaros pratybos ir būsimieji manevrai neturi kito tikslo, kaip tik mokyti atsarginius ir tikrinti geležinkelių aparato darbą, kas, kaip žinoma, daroma kasmet. Todėl vaizduoti, kad šios priemonės yra priešiškos Vokietijai, mažų mažiausiai absurdiška."

Lygindami šį pranešimą su tuo, kas vyko iš tikrųjų, pastebėsime tam tikrą žodžių ir veiksmų nesutapimą.

TASS'o pranešime sakoma: „tikrinti geležinkelių aparato darbą". Galima tuo suabejoti. Perkelti sovietinę kariuomenę buvo pradėta vasarį, kovą perkėlimas paspartėjo, balandį ir gegužę jis vyko milžinišku mastu, o birželį tapo iš tiesų visuotinis; nejudėjo tik tos divizijos, kurios jau buvo priartėjusios prie pat sienų, tos, kurios rengėsi įsiveržti į Iraną, ir tos, kurios liko Tolimuosiuose Rytuose. Visiškai sutelkti sovietinę kariuomenę prie Vokietijos sienos buvo planuota liepos 10 dieną (Armijos generolas S. Ivanovas. Pradinis karo laikotarpis. P. 211). Beveik pusmetį geležinkelio transportas (svarbiausias valstybės transportas) buvo naudojamas vien slaptiems kariniams reisams. Per 1941 metų pirmąją pusę buvo sužlugdyti visi valstybinio plano rodikliai, išskyrus karinius. Pagrindinė to priežastis – transportas, antra priežastis – slapta gyventojų vyrų mobilizacija į formuojamas naujas armijas. Valstybinio plano sužlugdymą vadinti „tikrinimu" ne visai tikslu. Tai, žinoma, ne tikrinimas, TASS'o pranešime kalbama apie „paprastas pratybas", o sovietiniai maršalai, generolai ir admirolai tai neigia.

Generolas majoras S. Jovlevas: „Kovinės parengties planuose nenumatytų pratybų neįprastumas žmonėms sukėlė įtarimą" (VIŽ. 1960. Nr. 9. P. 56).

Viceadmirolas I. Azarovas: „Paprastai pratybos buvo rengiamos artėjant rudeniui, o čia jos prasidėjo vasaros viduryje" (VIŽ. 1962. Nr. 6. P. 77).

Generolas pulkininkas I. Liudnikovas: „Paprastai rezervistai šaukiami nuėmus derlių... 1941 metais ši taisyklė buvo pažeista" (VIŽ. 1966. Nr. 9. P. 66).

Armijos generolas M. Kazakovas tuo metu buvo Generaliniame štabe ir pats sutiko generolą leitenantą M. Lukiną bei kitus armijų vadus, slaptai vykstančius prie vakarinės sienos. Generolas Kazakovas kategoriškas: „Aišku, kad jie vyko ne į manevrus" (Prie įvykusių mūšių žemėlapio. P. 64).

Atkreipkime dėmesį į tai, kad visi maršalai ir generolai vartoja terminą „prisidengus pratybomis". Pratybos – tik dingstis nuslėp-

ti tikrąjį sovietinės kariuomenės pergrupavimo ir sutelkimo tikslą. O kokia tikroji priežastis – niekas nekalba. Praėjus keturiems dešimtmečiams po karo pabaigos tikrasis to perkėlimo tikslas taip ir lieka Sovietų Sąjungos valstybinė paslaptis.

Čia skaitytojai gali paklausti: tai gal Stalinas nujautė kažką negera ir sutelkė kariuomenę gynybai? Tačiau visa tai, apie ką kalbama, – ne gynybos priemonės. Kariuomenė, kuri ruošiasi gintis, įsikasa į žemę. Tai – tvirta taisyklė, ją gerai suvokė kiekvienas puskarininkis nuo Rusijos ir Japonijos karo bei visų vėlesnių karų laikų. Kariuomenė, kuri ruošiasi gynybai, pirmiausia užima plačiausius laukus, kuriais puls priešas, perkerta kelius, įrengia vielų užtvaras, kasa prieštankinius griovius, rengia gynybos statinius ir priedangas už vandens kliūčių. Bet Raudonoji armija nieko panašaus nedarė. Sovietinės divizijos, armijos ir korpusai naikino anksčiau pastatytus gynybos statinius. Anksčiau įrengtos spygliuotųjų vielų ir minų užtvaros buvo šalinamos. Kariuomenė buvo telkiama ne už vandens užtvarų (patogių ginantis), o prieš jas (tai buvo patogu puolant).

Sovietinė kariuomenė neužėmė plačių laukų, patogių priešui judėti, o slėpėsi miškuose, lygiai taip pat kaip ir Vokietijos kariuomenė, kuri ruošėsi pulti.

Gal visos šios priemonės – paprasčiausias jėgos demonstravimas? Žinoma, ne. Demonstravimas turi būti priešo matomas. Raudonoji armija darė atvirkščiai – ji ne demonstravo, o stengėsi nuslėpti savo pasirengimus. Ir pats TASS'o pranešimas parašytas ne siekiant priešą įbauginti, o jį nuraminti.

Keista, bet tomis dienomis Vokietijos kariuomenė darė tą patį: žygiavo prie sienų, slėpėsi miškuose, tačiau šį judėjimą buvo labai sunku nuslėpti. Sovietiniai žvalgybiniai lėktuvai „per klaidą" skraidė virš Vokietijos teritorijos. Jų niekas nenumušdavo. Virš Vokietijos teritorijos skraidė ne tik paprasti lakūnai, bet ir daug aukštesnio rango vadai. Štai kaip Vakarų ypatingosios karinės apygardos 43-iosios naikintuvų aviacijos divizijos vadas G. Zacharovas į Vokietijos kariuomenę žiūri iš viršaus: „Susidarė įspūdis,

kad didžiulės teritorijos gilumoje prasidėjo judėjimas, kuris pristabdomas čia, prie pat sienos; jis atsiremia į ją kaip į nematomą užtvarą ir yra pasirengęs tučtuojau išsilieti per kraštą“ (Apysaka apie naikintuvus. P. 43).

Įdomu, kad vokiečių lakūnai taip pat skraidė virš Sovietų Sąjungos teritorijos ir taip pat „per klaidą“, jų taip pat niekas nenumušdavo ir jie matydavo tokį pat vaizdą! Senuose trofėjiniuose archyvuose radau įspūdžius vokiečių lakūno, kuris sovietinę kariuomenę aprašo visai tokiais pat žodžiais!

Vokietijos karo istorikai yra labai daug padarę mėgindami suvokti 1941 metų birželio įvykių prasmę. Vengdamas kartoti tai, kas jau pasakyta Vokietijoje, sąmoningai necituoju ten esančių dokumentų. Tik pabrėžiu, kad sovietinių karininkų, generolų ir maršalų žodžius visiškai patvirtina tai, ką teigė Vokietijos žvalgyba dar iki 1941 metų birželio 22 dienos: Raudonoji armija milžiniškais srautais patraukė prie savo vakarinių sienų.

Yra daugybė kitų nepriklausomų žinių šaltinių, ir visi jie teigia tą patį. Vienas iš aviakonstruktoriaus A. Tupolevo pavaduotojų G. Ozerovas, tuo metu drauge su Tupolevu ir visu jo konstruktorių biuru sėdėjo kalėjime. Ozerovo knyga buvo parašyta Sovietų Sąjungos, bet platinama per „Samizdatą“, t. y. aplenkiant cenzūrą. Iš čia ji pateko į Vakarus ir buvo išleista Vakarų Vokietijoje. Net sovietiniuose kalėjimuose buvo jaučiamas klaikus didžiulio Raudonosios armijos žygiavimo vakarinių sienų kryptimi ritmas. „Gyvenantys vilose prie Baltarusijos ir Vindavos kelių skundžiasi – naktį negalima miegoti, dunda ešelonai su tankais, patrankomis!“ (Tupolevo šaraga. P. 90).

Išspausdinęs pirmus savo straipsnius šia tema, gavau daug laiškų. Kada nors juos išleisiu atskira knyga. Net be jokių komentarų jie sukuria siaubingo sovietinės kariuomenės judėjimo į vakarus vaizdą. Man rašo įvairiausių tautybių, įvairių likimų žmonės. Tarp jų – estai, žydai, lenkai, moldovai, rusai, latviai, vokiečiai, vengrai, lietuviai, ukrainiečiai, rumunai. Visi jie tuo metu dėl įvairių priežasčių buvo „išvaduotose“ teritorijose. Paskui karas juos išblaškė

po visą pasaulį. Laiškai ateina iš Australijos, Jungtinių Valstijų, Prancūzijos, Vokietijos, Argentinos, iš Vakarų Vokietijos ir net... iš Sovietų Sąjungos. Gavau laišką iš Kanados, iš buvusio Rusų išsivadavimo armijos kareivio. 1941 metais jis tarnavo Raudonojoje armijoje, žygiavo prie sienos, su savo pulku slapstėsi pasienio miškuose, čia ir užklupo karas. Paskui nelaisvė, Rusų išsivaduojamasis judėjimas, vėl nelaisvė, pabėgimas ir ilgas gyvenimas svetimose šalyse prisidengus svetimais vardais. Kareivis man nurodė keletą buvusių Rusų išsivadavimo armijos kovotojų ir vadų knygų, kurios per stebuklą išliko po karo. Įdomu, kad visi tie autoriai savo knygas pradeda nuo slapto judėjimo sienos link pradžios.

Be laiškų, rašytų man, kai kurie liudytojai arba žmonės, juos artimai pažinoję, rašo laiškus moksliniams žurnalams, ir kai kurie iš tų laiškų išspausdinti. Štai laiškas iš Didžiosios Britanijos. Šios šalies pilietis Džeimsas Rušbrukas atkreipė dėmesį į Stefano Scendės knygą „Pažadas, kurį Hitleris įvykdė". Knyga parašyta 1944 metais ir išleista 1945 metais Švedijoje. Autorius – Lenkijos žydas, 1941 metais atsidūręs Lvove. Štai jo įspūdžiai apie dienas prieš birželio 22-ąją: „Ešelonai, prigrūsti kariuomenės ir karinės amunicijos, vis dažniau per Lvovą vyksta į vakarus. Motorizuotieji daliniai traukia pagrindinėmis miesto gatvėmis, o geležinkelio stotyje visas judėjimas – vien karinis" (p. 88). Dėkoju visiems, kurie rašo man ir žurnalams, papildydami didžiulio Raudonosios armijos judėjimo į vakarus vaizdą vis naujomis detalėmis.

Be slaptų archyvų, yra gana daug viešų oficialių publikacijų, tarp jų – sovietinių karinių apygardų, armijų, korpusų, divizijų istorijos.

Kiekvienas, kuris domisi šiuo klausimu, gali labai greitai rasti šimtus ir net tūkstančius štai tokių pranešimų: „Prieš pat karą, remdamiesi Raudonosios armijos Generalinio štabo nurodymais, kai kurie Vakarų ypatingosios karinės apygardos junginiai pradėjo žygiuoti prie valstybės sienos" (Baltarusijos Raudonosios vėliavos ordino karinė apygarda. P. 88).

Bet jeigu kas nors nelaiko visų tų šaltinių patikimais, yra patvirtinimas, kurio paneigti neįmanoma, – tai pati karo istorija.

Sutriuškinę Pirmąjį strateginį ešeloną ir pralaužę jo gynybą, priešakiniai Vokietijos daliniai netikėtai susidūrė su naujomis divizijomis, korpusais ir armijomis (pavyzdžiui, birželio pabaigoje prie Šepetovkos su 16-ąja armija), apie kurių buvimą vokiečių vadai net neįtarė. Visas žaibo karo planas buvo sudarytas numatant žaibiškai sutriuškinti prie pat sienų esančią sovietinę kariuomenę. Bet įvykdžiusi šį planą Vokietijos kariuomenė susidūrė su dar viena siena iš armijų, kurios traukė iš už Volgos, iš Šiaurės Kaukazo, iš Uralo, Sibiro, Užbaikalės, iš Tolimųjų Rytų. Net vienai armijai reikia tūkstančių vagonų. Reikia atsiųsti juos į pakrovimo stotis, ten pakrauti armiją, sunkiąją ginkluotę, transportą, atsargas ir visa tai pervežti tūkstančius kilometrų. Jeigu Vokietijos kariuomenė Sibiro, Uralo, Užbaikalės armijas sutiko birželio pabaigoje, vadinasi, jas gabenti į vakarus buvo pradėta ne birželio 22 dieną, o anksčiau.

3

Buvo perkeliama ne tik didžioji sovietinės kariuomenės dalis, bet ir sovietinis laivynas. „Sovietinis Baltijos laivynas karo išvakarėse išplaukė iš Suomių įlankos rytinės dalies“ (Estijos liaudis Sovietų Sąjungos Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945. T. 1. P. 43). Pažiūrėkime į žemėlapį. Jeigu laivynas išplaukė iš Suomių įlankos rytinės dalies, tai yra tik viena judėjimo kryptis – į vakarus. Žinoma, laivynas plaukė ne į pratybas. „Laivynas turėjo uždavinį aktyviai veikti priešo jūrų komunikacijose“ (Ten pat). Keistas dalykas: karo dar nėra, dar Stalinas nežino, kad Hitleris jį užpuls, o sovietinis laivynas jau išplaukė iš bazių turėdamas kovos uždavinį – vykdyti aktyvius puolimo veiksmus!

Perkeliant kariuomenę, tuo pačiu metu buvo sparčiai perbazuojama aviacija. Aviacijos divizijos ir pulkai nedidelėmis grupėmis tamsiu paros metu, prisidengus pratybomis, buvo perkeliami į naujus oro uostus. Kai kurie iš jų buvo arčiau kaip 10 kilometrų

nuo sienos. Bet apie tai kalbėsime vėliau. Dabar tik priminsime, kad, be aviacijos kovos padalinių, buvo sparčiai perkeliami naujausi lėktuvai, dar neįtraukti į jokius pulkus ir divizijas.

Generolas pulkininkas L. Sandalovas: „Nuo birželio 15 dienos pradėsime gauti naują kovinę techniką. Kobrino ir Pružanų naikintuvų pulkai gaus naikintuvų Jak-1, apginkluotų patrankomis, smogiamasis pulkas – lėktuvų Il-2, bombonešių pulkas – Pe-2“ (Maskvos kryptimi. P. 63). Skaitytojams priminsime, kad kiekviename to meto naikintuvų pulke buvo po 62 lėktuvus, smogiamajame – 63, o bombonešių – 60. Vadinasi, tik vienoje divizijoje (10-ojoje mišrioje aviacijos) tuo metu buvo laukiama 247 naujausių lėktuvų? Generolas taip pat prisimena, kad divizija iš tikrųjų pradėjo gauti naujos technikos, tačiau joje liko ir seni lėktuvai. Taigi divizija virto didžiuliu koviniu organizmu, turinčiu kelis šimtus lėktuvų. Archyvų dokumentai liudija, kad toks procesas vyko visur. Pavyzdžiui, greta buvusioje ir taip pat prie pat sienų pritrauktoje 9-ojoje mišrioje divizijoje buvo 176 naujausi MiG-3, taip pat kelios dešimtys Pe-2 ir Il-2. Bet nauja technika vis dar plaukė.

Birželio 22-osios rytą tas pats Vakarų frontas gavo įsakymą Oršos oro uoste priimti 99 lėktuvus MiG-3 (M. Koževnikovas, Sovietinės armijos vadovybė ir štabas Didžiajame Tėvynės kare 1941–1945 m. P. 41). Jeigu buvo įsakyta lėktuvus priimti birželio 22 dienos rytą, tai, matyt, birželio 21 dienos vakare jie buvo parengti išsiųsti.

Vyriausiasis aviacijos maršalas A. Novikovas teigia, kad birželio 21 dieną Šiaurės frontas (ten jis tada buvo Karinių oro pajėgų vadas ir turėjo aviacijos generolo majoro laipsnį) gavo naikintuvų MiG-3 ešeloną (VIŽ. 1969. Nr. 1. P. 61).

Be naikintuvų, nepaliaujamu srautu buvo gabenami tankai, artilerija, šaudmenys, kuras. „Birželio 22 dieną auštant į Šiaulių geležinkelio stotį išsikrauti atvyko sunkiosios artilerijos pulko ešelonas“ (Kautynės dėl Leningrado. 1941–1944. P. 22). Žinoma, ne vienas ešelonas ir ne tik su patrankomis. Štai kai kas apie automobilius. „1941 metų birželio pabaigoje geležinkeliuose stovėjo

1320 traukinių su automobiliais“ (VIŽ. 1975. Nr. 1. P. 81). Vokietijos kariuomenė užpuolė birželio 22 dieną, o jau birželio pabaigoje pafrontės ruože stovėjo daugybė ešelonų su automobiliais. Standartinis to meto karinio ešelono svoris – 900 tonų (45 dvidešimties tonų svorio vagonai). Jeigu kiekviename vagone buvo po vieną automobilį, vadinasi, iškrauti reikėjo 59 400 automobilių. Tačiau dažnai, kai priešo puolimo nebuvo numatoma (o jis nebuvo numatytas), automobiliai buvo pakraunami „gyvatuku“: priekinius automobilio ratus įkeldavo į priekyje stovinčio automobilio kėbulą, o į jo kėbulą – paskesnio automobilio ratus ir t. t. Šitaip taupant vietą, į vieną ešeloną buvo pakraunama daugiau automobilių. Kažkas prieš karą surinko daugybę vagonų ir automobilių, pakrovė automobilius į vagonus ir atgabeno prie vakarinių sienų. Aišku, kad šis procesas prasidėjo dar prieš karą. Bet štai iškrauti tų mašinų nebespėta... O čia pat greta nesibaigiančiu srautu ėjo ešelonai su šaudmenimis. 1985 metų balandžio 28 dienos laikraštyje „Krasnaja zvezda“ rašoma: „1941 metų birželio 21 dienos vakare Liepojos stoties geležinkelio ruožo komendantui buvo pranešta: „Priimkite specialų sąstatą. Jis su šaudmenimis. Jį reikia išsiųsti pirmiausia ir pagal paskirtį.“ Liepoja tuo metu buvo labai arti sienos, bet ešelonas eina tranzitu, t. y. prie pat sienos.

Visuose frontuose šaudmenys buvo geležinkelio vagonuose. Paprastai taip daroma ruošiantis dideliam tolimam puolimui. Gynybiniame kare paprasčiau, patikimiau ir pigiau šaudmenis išdėstyti iš anksto paruoštuose ruožuose. Sunaudojusi šaudmenis viename ruože, kariuomenė lengvai atsitraukia į antrą ruožą, kur iš anksto yra paruošta šaudmenų, paskui į trečią ir taip toliau... Tačiau prieš puolimą šaudmenys sukraunami į judrų transportą, tai labai brangu ir pavojinga... „Pietvakarių frontas tik nedidelėje Kalinovkos geležinkelio stotyje turėjo 1500 vagonų su šaudmenimis“ (G. Kumaniovas. Sovietiniai geležinkelininkai Didžiojo Tėvynės karo metais (1941–1945). P. 36).

Turiu daug duomenų apie ešelonų su šaudmenimis gelbėjimą 1941 metais. Bet, žinoma, ne visus pavyko išgelbėti.

Pasak artilerijos generolo pulkininko I. Volkotrubenkos, 1941 metais vien Vakarų frontas neteko 4216 vagonų su šaudmenimis (VIŽ. 1980. Nr. 5. P. 71). Bet frontų buvo ne vienas, o penki. Ne tik Vakarų frontas netekdavo vagonų su šaudmenimis. Pasistenkime įsivaizduoti, kiek visuose frontuose prarasta šaudmenų, kurie atiteko priešui ir kuriuos pavyko išgelbėti. Paskelbus TASS'o pranešimą, birželio viduryje visa tai uždaruose vagonuose riedėjo tiesiai prie Vokietijos sienų.

Sovietų Sąjungos maršalas S. Kurkotkinas rašo, kad birželio pradžioje „Sovietų Sąjungos vyriausybė Generalinio štabo pasiūlymu patvirtino planą perkelti iš šalies gilumos rajonų 100 tūkstančių tonų degalų" (Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų užnugaris Didžiajame Tėvynės kare 1941–1945 m. P. 59). Matyt, be šio nutarimo, būta ir daug panašių: „...geležinkelio mazguose ir net tarpustotėse susikaupė 8500 geležinkelio cisternų su degalais" (Ten pat. P. 173). Jeigu būtų buvusios naudojamos tik pačios mažiausios 20 tonų cisternos, tai ir tada būtų kalbama ne apie 100 tūkstančių tonų, o apie didesnį kiekį. Bet 1940 metais daugiausia cisternų buvo ne 20, o 62 tonų. Tačiau šios 8500 cisternų – tai tik tos, kurios pirmosiomis karo dienomis stovėjo stotyse laukdamos, kol iškraus. Reikia atsižvelgti ir į tai, ką priešo aviacija jau buvo sunaikinusi geležinkelio stotyse pirmosiomis karo minutėmis ir valandomis.

Generolas pulkininkas I. Boldinas (tuo metu – generolas leitenantas, Vakarų fronto vado pavaduotojas) teigia, kad 10-oji armija (galingiausia Vakarų fronte) sandėliuose ir geležinkelio cisternose turėjo pakankamai kuro atsargų, tačiau pirmosiomis karo minutėmis ir valandomis viso to neteko (Gyvenimo puslapiai. P. 92).

Karo išvakarėse visos tos cisternos gabenamos prie sienų drauge su kariuomene, technika, ginkluote, šaudmenimis...

4

Kai kalbame apie Raudonosios armijos pralaimėjimų pradiniu karo laikotarpiu priežastis, kažkodėl pamirštame svarbiausią priežastį: Raudonoji armija buvo vagonuose. Kiekvienas tyrėjas gali rasti tūkstančius tokių informacijų, kaip toliau pateikiamos.

„Prasidėjus karui, pusė 64-osios šaulių divizijos ešelonų buvo kelyje“ (VIŽ. 1960. Nr. 9. P. 56).

„Karas didelę 21-osios armijos junginių dalį užklupo ešelonuose, nusidriekusiuose geležinkeliais didžiulėje teritorijoje nuo Volgos ligi Dnepro“ (Tėvynei įsakius. 6-osios gvardijos armijos kovos kelias 1941–1945 metų Didžiajame Tėvynės kare. P. 5).

„Karas 63-iąjį šaulių korpusą užklupo keliaujantį. Tik pirmieji ešelonai birželio 21 dieną spėjo atvykti į Dobrušo ir Novo Belicos stotis, į išsikrovimo vietą. Vėliau kiti be galo netvarkingai iki liepos pirmųjų dienų atvykdavo į įvairias stotis netoli Gomelio. O kai kurie korpuso daliniai, pavyzdžiui, visi 53-iosios šaulių divizijos pulkai, išskyrus 110-ąjį šaulių ir 36-ąjį artilerijos pulkus, dar nenuvykę ligi Gomelio, buvo pasukti į šiaurę“ (VIŽ. 1966. Nr. 6. P. 17).

Armijos generolas S. Ivanovas (tuo metu – pulkininkas, 13-osios armijos štabo Operatyvinio skyriaus viršininkas) pasakoja apie generolo majoro S. Biriuzovo 132-ąją šaulių diviziją: „Priešas netikėtai atakavo ešeloną, kuriuo į frontą vyko dalis divizijos pajėgų ir jos štabas. Teko tiesiog iš vagonų ir platformų stoti į mūšį“ („Krasnaja zvezda“. 1984 m. rugpjūčio 21 d.).

Sovietų Sąjungos maršalas S. Biriuzovas (tuo metu generolas majoras, 132-osios šaulių divizijos vadas): „Paskutiniu momentu mus įtraukė į 20-ojo mechanizuotojo korpuso sudėtį. Nemačiau nei korpuso vado, nei jo štabo viršininko ir, beje, net nežinojau, kur įsikūrusi jų vadavietė. Į kairę nuo mūsų veikė pulkininko L. Grišino vadovaujama 137-ojo šaulių divizija. Ji atvyko iš Gorkio... Dešinysis mūsų kaimynas, kaip ir mes, į mūšį buvo mestas tiesiai iš vagonų, kai dar ne visi ešelonai buvo atvykę į išsikrovimo vietą“ (Kai griaudėjo patrankos. P. 21).

Armijos generolas S. Štemenka (tuo metu Generalinio štabo Operatyvinės valdybos pulkininkas): „Ešelonai su kariuomene nepaliaujamu srautu vyksta į vakarus ir pietvakarius. Tai vienas, tai kitas iš mūsų siunčiamas į išsikrovimo stotis. Padėtis labai sunki, ji nuolat keisdavosi, todėl neretai reikėjo nutraukti išsikrovimą ir siųsti ešelonus į kurią nors kitą stotį. Atsitikdavo, kad divizijos vadovybė ir štabas išsikraudavo vienoje vietoje, o pulkai – kitoje arba net keliose vietose, gerokai nutolusiose viena nuo kitos“ (Generalinis štabas karo metais. P. 30).

„Priešo aviacija nuolat bombardavo geležinkelius ir stotis. Eismo grafikai sutrikdavo. Neretai būdavo išsikraunama ne paskyrimo stotyse, o kituose punktuose. Pasitaikė atvejų, kai daliniai pakliūdavo į kaimynines armijas ir ten stodavo į mūšį“ (V. Anfilovas. „Blickrigo“ žlugimas. P. 463).

„Kelyje buvo 20-osios, 21-osios, 22-osios armijų vienuolika divizijų. Nebuvo galutinai sutelktos generolo I. Konevo 19-oji ir generolo M. Lukino 16-oji armijos“ (Antrojo pasaulinio karo istorija (1939–1945). T. 4. P. 47.

„Susikaupus daugybei vagonų, beveik visai buvo paralyžiuota daugelio mazgų veikla. Daugumoje stočių liko tik vienas laisvas kelias traukiniams praleisti“ (V. Kovaliovas. Transportas 1941–1945 metų Didžiajame Tėvynės kare. P. 59).

Generolas pulkininkas A. Kleminas kalba apie liepos pradžią: „Keliuose buvo 47 000 vagonų su kariniais kroviniais“ (VIŽ. 1985. Nr. 3. P. 67).

Galima spėti, kad visa tai buvo pakrauta po birželio 22 dienos ir išsiųsta į frontus. Tai neteisinga prielaida. Po birželio 22 dienos frontams reikėjo tik tuščių vagonų, kad galėtų išvežti rietuves ginklų, šaudmenų, kuro ir kitų karinių atsargų, jau sutelktų pasienyje.

Kad įsivaizduotume, kokia tragiška buvo padėtis, prisiminkime, pavyzdžiui, generolą M. Lukiną. Jis, kaip armijos vadas, jau kariavo prie Šepetovkos, o jo armijos štabas tebebuvo Užbaikalėje. Jo armijos ešelonai buvo nutįsę tūkstančius kilometrų. Paskui

atvyko štabas, tačiau ryšių batalionas vis dar keliavo. Tokios situacijos susidarydavo visur: vienose stotyse išsikraudavo štabai be kariuomenės, o kitose vietose – kariuomenės be štabų. Blogiau būdavo, kai ešelonas sustodavo ne stotyje, o lauke. Tankų batalionas – didžiulė jėga, bet ešelone jis bejėgis. Jeigu karas užklupo ešeloną su sunkiąja technika ten, kur nebuvo vietos jo iškrauti, tai tekdavo arba sunaikinti ešeloną, arba jį palikti.

Tačiau ir tos divizijos, kurios buvo Pirmajame strateginiame ešelone ir savo jėgomis žygiavo prie sienos, pateko ne į geresnę padėtį. Kolonomis žygiuojanti divizija – puikus taikinys aviacijai. Visa Raudonoji armija buvo vienas puikus taikinys.

5

Daug kas yra matęs sovietinės kariuomenės perkėlimą, tačiau kiekvienas matė tik dalį jo. Mažai kas įsivaizduoja tikrąjį jo mastą. Vokietijos karo žvalgyba manė, kad yra kaupiamos milžiniškos pajėgos, tačiau net ji matė tik Pirmąjį strateginį ešeloną, nė neįtardama, kad yra Antrasis (ir Trečiasis, apie kurį bus kalbama vėliau). Manau, kad daugelis sovietinių generolų ir maršalų, išskyrus pačius žymiausius arba tiesiogiai įtrauktus į šį perkėlimo darbą, taip pat neįsivaizduoja tikro jo masto, vadinasi, ir jo reikšmės. Kaip tik dėl to daugelis jų taip ramiai pasakoja apie jį. Bendra padėtis ir sovietinės kariuomenės sutelkimo mastas tinkamai neįvertinami neatsitiktinai. Stalinas ėmėsi drakoniškų maskuotės priemonių. Staliniškas TASS'o pranešimas – viena iš tokių priemonių.

Paties kariuomenės perkėlimo fakto buvo neįmanoma nuslėpti, bet svarbiausią dalyką – perkėlimo mastą ir jo paskirtį – Stalinas nuslėpė nuo visos šalies, nuo Vokietijos žvalgybos ir net nuo žmonijos ateities kartų.

Aviacijos generolas pulkininkas A. Jakovlevas (tuo metu – asmeninis Stalino referentas) teigia, kad „gegužės pabaigoje ar bir-

želio pradžioje“ Kremliuje įvyko pasitarimas maskuotės klausimais (Gyvenimo tikslas. Aviakonstruktoriaus užrašai. P. 252).

Anksčiau jau minėjome kai kurias priemones, kurių imdavosi sovietiniai generolai: kariuomenei paskelbdavo, kad ji vyksta į pratybas, nors aukštoji karinė vadovybė suprato, kad tai – ne pratybos. Kitaip tariant, sava kariuomenė buvo sąmoningai dezinformuojama. Vokietijos karinė vadovybė tuo laiku darė tą patį: kariuomenėje sklido gandai, kad bus išsilaipinama Didžiojoje Britanijoje, daugelis net žinojo operacijos pavadinimą – „Jūrų liūtas“, kariuomenėje atsirado anglų kalbos vertėjų ir t. t.

Verta priminti, kad sava kariuomenė dezinformuojama tik prieš puolimo operaciją, kai stengiamasi nuslėpti nuo priešo savo ketinimus, pagrindinio smūgio laiką ir kryptį. Gynybiniame kare arba prieš jo pradžią savos kariuomenės apgaudinėti nereikia – karininkams ir kareiviams keliamas paprastas ir aiškus uždavinys: tai tavo linija, nė žingsnio atgal! Stipk čia, bet priešo nepraleisk!

Tas faktas, jog sovietiniai kareiviai ir vadai buvo apgaudinėjami, liudija, kad buvo rengtasi puolimo operacijai. Jeigu būtų rengtasi gynybos operacijai, kodėl nepasakyti kariuomenei: taip, brolyčiai, padėtis kebli, visko gali atsitikti, važiuojame kasti apkasų ir sėdėsime juose. Jeigu kariuomenė iš tikrųjų vyksta kasti apkasų, tai nėra didelio skirtumo, ar apie vykimo tikslą jai bus pranešta jau nuvykus, ar prieš žygį. Bet tokios informacijos sovietiniai karininkai ir kareiviai negavo nei išvykdami, nei nuvykę į vietą. Jiems buvo keliamas kitas tikslas, kurį slėpė tuomet, slepia ir dabar.

Kad įsivaizduotume, kaip slaptai kariuomenė buvo perkeliama, pateiksiu vieną iš daugelio pavyzdžių.

Sovietų Sąjungos maršalas M. Zacharovas: „Birželio pradžioje Odesos karinės apygardos karinių pervežimų viršininkas pulkininkas P. Rumiancevas užėjo į mano, tuo metu Odesos karinės apygardos viršininko, kabinetą ir paslaptingai pranešė, kad per Znamenkos geležinkelio stotį iš Rostovo krypties vežamos „Anuškos“ ir iškraunamos Čerkasų rajone. „Anuška“ – tai terminas,

karinių pervežimų tarnybose reiškęs diviziją. Po dviejų dienų iš Čerkasų gavau Šiaurės Kaukazo karinės apygardos kariuomenės vado pavaduotojo M. Reiterio pasirašytą šifruotę, kurioje buvo prašoma leidimo užimti kelis mūsų apygardos sandėlio barakus, kad būtų galima sukrauti iš Šiaurės Kaukazo į šį rajoną atvykusios kariuomenės daiktus. Kadangi Odesos karinės apygardos štabas nebuvo informuotas apie kariuomenės sutelkimą šiame rajone, aš paskambinau „AD" į Generalinio štabo Operatyvinę valdybą. Prie telefono priėjo valdybos viršininko pavaduotojas A. Anisovas. Pranešęs jam apie šifruotę, gautą iš M. Reiterio, paprašiau paaiškinti, koks reikalas. Anisovas atsakė, kad Reiterio šifruotę būtina nedelsiant sunaikinti, kad pastarajam Generalinis štabas duos reikalingus nurodymus, o apygardos štabui į šį reikalą nereikia painiotis" („Voprosy istorii". 1970. Nr. 5. P. 42).

Toliau maršalas Zacharovas tvirtina, kad Odesos karinės apygardos kariuomenės vadas generolas pulkininkas J. Čerevičenka apie „Anuškas" taip pat nieko nežinojo. Sovietinė kariuomenė visada buvo perkeliama labai atsargiai, visada slepiant savo ketinimus. Taip iš tikrųjų buvo. Tačiau viskam yra saikas. Sovietų Sąjungoje karinės apygardos vadas, ypač pasienio apygardos vadas ir jos štabo viršininkas, – tai žmonės, turintys ypatingus įgaliojimus ir didžiulę valdžią. Jie atsako už viską, kas vyksta jų kontroliuojamoje teritorijoje. Pateikite man dar vieną pavyzdį, kad apygardos vadas ir jos štabo viršininkas nežinotų, jog jų apygardos teritorijoje telkiami kažkokie kiti kariuomenės daliniai! Net kai Odesos apygardos vadovybė atsitiktinai sužinojo apie kažkokių kariuomenės dalinių sutelkimą apygardos teritorijoje, Generalinis štabas (kuriam vadovavo G. Žukovas) pareikalavo gautą informaciją užmiršti, o slaptą šifruotę, skirtą tik apygardos štabo viršininkui, sunaikinti. Net apygardos štabo viršininko seife ši šifruotė pavojinga! Beje, anksčiau sakiau, kad sovietiniuose archyvuose apie šį laikotarpį yra labai daug įdomių dokumentų, ir vis dėlto jie, kas keisčiausia, niekada nepakliūdavo į archyvus arba būdavo sunaikinami.

Archyvuose naikinimo pėdsakai matomi: pavyzdžiui, pasiūlymas prasideda viename puslapyje, bet kito nėra, o kartas nėra ir tolesnio šimto puslapių. Ir ši Odesos apygardoje sunaikinta šifruotė – tik dar vienas mano žodžių patvirtinimas.

Įdomus generolo leitenanto M. Reiterio elgesys šioje situacijoje. Maksas Reiteris – drausmingas vokietis, dar Pirmojo pasaulinio karo metu buvo pulkininkas Rusijos armijos štabe, prūsiško raugo karys. Jis tai jau puikiai žinojo, kaip saugoti paslaptis. Tačiau net jis, Šiaurės Kaukazo apygardos vado pavaduotojas, su savo „Anuškomis" atsidūręs svetimos karinės apygardos teritorijoje, manė, jog visiškai natūralu susisiekti su lygiu pagal padėtį vietiniu vadu ir paprašyti leidimo (žinoma, personaline šifruote) kažką padaryti. Generalinis štabas greitai atvedė jį į protą, ir daugiau jis tokių šifruočių nerašė.

O štai kiek kitokie pavyzdžiai.

Generolas pulkininkas L. Sandalovas prie pat sienos Bresto rajone apžiūrinėja gynybos statinių statybą ir nustemba, kad atspariosios ugniavietės statomos taip arti sienos, jog matyti iš Vokietijos pusės. Jis suglumęs klausia V. Čiuikovo. Šis, būsimasis Stalingrado lapė, dūsauja (žinoma, dirbtinai): labai gaila, bet taip yra, vokiečiai pastebės mūsų gynybinę statybą (Maskvos kryptimi. P. 53). Guderianas karą pradėjo kaip tik iš kitos upės pusės ir teigė, kad jis visa tai puikiai matė: atspariosios ugniavietės buvo statomos dieną naktį, beje, naktį ryškiai apšviestos. Keistas dalykas: nei pats Sandalovas, nei Čiuikovas, nei kas kitas neįsakė nutraukti darbo ir perkelti statybos porą kilometrų į užnugarį, kad priešas nematytų tikslaus ugniaviečių išdėstymo ir ambrazūrų krypties, iš kurių gali greitai nustatyti visą ugnies sistemą.

Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas 1940 metais kitoje apygardoje matė tokį pat vaizdą: sustiprintas rajonas statomas „tiesiog vokiečių akivaizdoje". Statybos barai aptverti tvorelėmis. „Man tos tvorelės priminė antikinių statulų figos lapelius.

– Kaip manote, – paklausiau vienos statybos vadovą, – ar vokiečiai nutuokia, ką jūsų statybininkai stato čia, ant pasienio upės kranto, už šios tvorelės?

– Be abejo! – atsakė nė nesusimąstęs. – Sunku būtų nenuspėti mūsų statybos pobūdžio.

Pamaniau: tokį taktinį neraštingumą žmonių, parinkusių vietas atspariosioms ugniavietėms statyti, lengvai galima kvalifikuoti kaip kenkimą. Taip, matyt, ir būdavo seniau“ (VIŽ. 1976. Nr. 1. P. 54).

Taip. 1938 metais už tokius veiksmus ką nors būtų sušaudę. Bet 1940–1941 metais dėl kažkokios priežasties visose vakarinėse apygardose įtvirtinimai buvo statomi kaip tik taip, ir niekas nieko nebijojo, ir NKVD į šį reikalą nesikišo, nieko nesuėmė už tai ir nesušaudė. Kodėl? „Aiškus gynybos darbų demonstravimas“, – taip Bagramianas apibūdino tą statybą ir tuoj pat pridūrė, kad „statybos planas buvo patvirtintas aukštesnės vyresnybės.“ Už įtvirtintus rajonus atsako pats apygardos vadas. Kas gi tas idiotas, patvirtinęs tokį planą? Tuo metu – G. Žukovas. Tas pats Žukovas, kuris buvo žymiausias Antrojo pasaulinio karo karvedys. Tas pats Žukovas, kuris savo gyvenime nepatyrė nė vieno karinio pralaimėjimo. Tas pats Žukovas, kuris ką tik grįžo iš Mongolijos, kur demonstratyviai ruošėsi gynybai, o paskui smogė netikėtą smūgį Japonijos 6-ajai armijai. Tas pats Žukovas, kuris po keleto mėnesių tapo Generalinio štabo viršininku ir įvedė drakoniškas paslapties saugojimo taisykles perkeliant kariuomenę, bet „aiškus gynybos darbų demonstravimas“ pasienyje nesiliaus ir net smarkiai suaktyvės.

Įdomiai tomis aplinkybėmis elgėsi ir Bagramianas. Jis – nepaprastai gudri lapė, kokių tik yra buvę žmonijoje, ir kartu talentingas vadas tikrąja to žodžio prasme. Karo metais Raudonojoje armijoje niekas nepadarė tokios puikios karjeros kaip jis: karą pradėjo pulkininku, baigė jį būdamas armijos generolu ir užimdamas pareigas, kurios leido gauti Sovietų Sąjungos maršalo laipsnį. Ir jis tą laipsnį gavo. Tuomet Bagramianas pasienyje vykdė patie

Žukovo užduotį, jis veikė kaip valdinys ir kaip bičiulis. Atrodytų, Bagramianui tereikėjo šūktelėti, kad demonstratyvi statyba būtų nutraukta. Bet ne, nešūktelėjo. Atrodytų, sutikęs Žukovą, turėjo pasakyti: „Georgijau Konstantinovičiau, nelaimė! Idiotai įtvirtinimus stato pačiame pasienyje, šaliai tie įtvirtinimai milijonus atsieina, bet juos artilerija nutildys pačią pirmą karo valandą, nes priešas žino kiekvienos atspariosios ugniavietės padėtį! Ir tave už tai sušaudys, ir mane!“ Bet Bagramianas nerėkė ir kojomis netrypė. Birželio 22 dieną kaip tik taip ir atsitiko – įtvirtinimai buvo sutriuškinti, tačiau Stalinas nesušaudė nei Bagramiano, nei Žukovo, jis nelietė jų, o atvirkščiai – išaukštino. Vadinasi, tokia statyba, kai priešas viską gerai mato, – tai ne idiotizmas, ne nemokšiškumas, o kažkas kita.

Sovietų Sąjungos draugai paskelbė, jog sovietinė kariuomenė apkasų nekasė, nes Stalinas darė viską, kad netyčia neišprovokuotų karo. Bet paprasto apkaso nėra ko lyginti su gelžbetoniniais įtvirtinimais. Stalinas demonstratyviai stato milžinišką gynybos juostą ir nebūgštauja, kad vokiečiams tai bus dingstis užpulti. Kodėl gi neįsakius kariuomenei apsikasti? Palyginti su nauja gelžbetoninių įtvirtinimų linija, apkasai politinės padėties niekaip negalėjo apsunkinti. Bet ne. Atvykstančiai kariuomenei nebuvo įsakyta apsikasti. Ji buvo slepiama miškuose. Tai, kas gynybai, sąmoningai parodysime priešui, o atvykstančios kariuomenės tegul niekas nemato, vadinasi, ta kariuomenė – ne gynybai, o kitiems tikslams.

Keistas kontrastas: įkyrus gynybos demonstravimas prie pat sienos ir sunaikinta šifruotė karinės apygardos štabe. O juk tai – dvi vieno medalio pusės. Žukovas taip elgėsi anksčiau ir taip visada elgsis vėliau: aktyvus rengimasis gynybai taip, kad tai gerai matytų priešas, ir kartu – slaptas atvykstančios kariuomenės sutelkimas miškuose netikėtam smūgiui.

Žukovo smūgiai visada buvo tokie netikėti...

6

Birželio 13 dieną Molotovas pasikvietė Vokietijos ambasadorių ir perdavė jam TASS'o pranešimo tekstą (V. Chvostovas ir generolas majoras A. Gryliovas // „Kommunist". 1969. Nr. 12. *P. 68). Pranešime sakoma, kad Vokietija nenori užpulti SSRS*, SSRS nenori užpulti Vokietijos, bet „priešiškos SSRS ir Vokietijos jėgos, suinteresuotos sukurstyti ir plėsti karą", mėgina jas suvaidyti ir skleidžia provokacinius gandus apie artėjantį karą. Pranešime „šios priešiškos jėgos" įvardytos: „Britanijos ambasadorius Maskvoje p. Kripsas", „Londonas", „Anglijos spauda".

Mūsų tyrimas bus nenuodugnus, jeigu nepasidomėsime 1941 metų birželio 13 diena Londone.

Esama pagrindo manyti, kad birželio 13 dieną Londone įvyko Sovietų Sąjungos ambasadoriaus I. Maiskio ir Didžiosios Britanijos užsienio reikalų ministro A. Ideno susitikimas. Per jį Maiskis ant stalo meta TASS'o pranešimą, daužo kumščiu stalą, trypia kojomis ir reikalauja atšaukti ambasadorių Kripsą iš Maskvos, nekiršinti gerų draugų – Stalino ir Hitlerio, liautis skleidus provokacinius gandus apie karą tarp SSRS ir Vokietijos. Jūs taip įsivaizduojate tą susitikimą? Klystate. Viskas vyko visai kitaip.

1941 metų birželio 13 dieną Maiskis iš tikrųjų susitiko su Idenu. TASS'o pranešimo Maiskis Britanijos vyriausybei neįteikė, kojomis netrypė ir kumščiu stalo netrankė. Susitikimas vyko draugiškai. Buvo svarstomas rimtas klausimas: priemonės, kurių Didžioji Britanija imsis padėdama Raudonajai armijai, „jei artimiausioje ateityje prasidės karas tarp SSRS ir Vokietijos". Tarp tų konkrečių priemonių: Britanijos aviacijos tiesioginiai kovos veiksmai Raudonosios armijos interesais, kariniai tiekimai dviejų šalių karinių vadovybių veiksmų koordinavimas (Antrojo pasaulinio karo istorija (1939–1945). T. 3. P. 352).

Birželio 13 dieną Stalino diplomatija kloja pamatus tam, kas netrukus bus pavadinta „antihitlerine koalicija". Iš Didžiosios Britanijos pusės čia nieko blogo nėra: Didžioji Britanija kariau-

ja su Hitleriu. Bet Sovietų Sąjunga žaidžia nešvarų žaidimą. Su Vokietija sudarytas nepuolimo paktas ir tučtuojau po to – draugystės sutartis. Jeigu Sovietų Sąjungos vyriausybė mano, kad šie dokumentai nebeatitinka realiai susiklosčiusios padėties, juos reikia anuliuoti. Bet Stalinas to nedaro, jis įrodinėja Hitleriui savo karštą draugystę ir TASS'o pranešime demaskuoja tuos, „kurie nori plėsti karą". Tuo pat metu Londone deramasi su Vokietijos priešu dėl karinės sąjungos ir dėl konkrečių karinių priemonių prieš Vokietiją. Nuostabu: dar Hitleriui neužpuolus SSRS!

Neutralus diplomatinis tonas slepia visai rimtus dalykus. Visiškai neseniai sovietiniai diplomatai derėjosi su Vokietija dėl Lenkijos: „Jeigu Lenkijos valstybės teritorijoje įvyks pasikeitimų..." Dabar atėjo laikas, kai sovietiniai diplomatai tokiu tonu prabilo apie Vokietiją jai už nugaros. Keista, kad per derybas Londone abi šalys sako: „jeigu prasidės karas", užuot sakiusios: jeigu Vokietija užpuls". Kitaip tariant, pokalbio dalyviai visai neatmeta galimybės, kad karas prasidės ne Vokietijos agresija, o kažkokiu kitu būdu. Įdomu, kad per derybas Londone SSRS iškeliama į pirmą vietą: „jeigu prasidės karas tarp SSRS ir Vokietijos", kaip tik taip sakoma ir TASS'o pranešime: „gandai, kad artėja karas tarp SSRS ir Vokietijos". Kodėl nepasakius atvirkščiai: tarp Vokietijos ir SSRS, jeigu manoma, kad Vokietija bus agresorė?

Galbūt ir čia kas nors paprieštaraus, kad Sovietų Sąjungos ambasadorius derasi be Stalino žinios, viršydamas įgaliojimus, kaip tie sovietiniai generolai, kurie traukia savo kariuomenę į pasienį, „nepranešę apie tai Stalinui"? Ne. Šiuo atveju nieko iš to neišeis. Pats I. Maiskis pabrėžia, kad dar 1932 metais, kai vyko į Londoną, jis susitiko su M. Litvinovu. Užsienio reikalų liaudies komisaras Litvinovas Maiskį įspėjo, kad jis vykdys ne Litvinovo, o „aukštesniųjų instancijų" instrukcijas. „Aukštesnieji" tuo metu buvo tik Molotovas (vadovas vyriausybės, kurios narys buvo Litvinovas) ir Stalinas. 1941 metais Litvinovas jau buvo išvarytas, liko tik „aukštesniosios instancijos" – Molotovas ir Stalinas. Pats Maiskis išgyveno valymų laikus ir savo pareigas ėjo labai ilgai, išsaugodamas

galvą tik dėl to, kad nepažeidinėjo „aukštesniųjų instancijų“ instrukcijų.

Norint geriau įsivaizduoti, kas apskritai buvo draugas Maiskis ir sovietinė diplomatija, reikia pridurti, kad, grįžęs į Maskvą po 11 metų darbo Londone, jis lydėjo Staliną į susitikimus su Čerčiliu ir Ruzveltu, reikalavo padidinti pagalbą. O paskui parašė knygą „Kas padėjo Hitleriui“.

Iš tos knygos sužinome, kad Hitleris pats nebūtų galėjęs pradėti Antrojo pasaulinio karo – jam padėjo Didžioji Britanija ir Prancūzija. Toliau Sovietų Sąjungos ambasadorius kaltę už „begalę aukų ir kančių“ verčia šaliai, kuri dar 1941 metų birželio 13 dieną Stalinui siūlė karinę ir ekonominę pagalbą.

7

TASS'o pranešimo tikslas – užkirsti kelią gandams apie neišvengiamą karą tarp SSRS ir Vokietijos. Stalinas ryžtingai kovojo su tais gandais. Birželio pradžia – tai netikėtas teroro protrūkis Maskvoje. Ritosi galvos, tarp jų ir labai žymios.

Hitleriui buvo iškilusi tokia pat problema. Rengimąsi karui sunku nuslėpti. Žmonės tai mato, visaip spėlioja. Balandžio 24 dieną Vokietijos karinis jūrų atašė nusiuntė į Berlyną nerimastingą pranešimą, kad jis kovoja su „aiškiai absurdiškais gandais apie būsimą Vokietijos ir Sovietų Sąjungos karą“. Gegužės 2 dieną ambasadorius Šulenburgas pranešė, kad jis kovoja su gandais, bet visi Vokietijos darbuotojai, atvykstantys iš jos, atveža „ne tik gandų, bet ir juos patvirtinančių faktų“.

Gegužės 24 dieną Vokietijos propagandos ministerijos Užsienio spaudos departamento vadovas Karlas Biomeris, išgėręs daugiau negu reikia, prišnekėjo apie santykius su Sovietų Sąjunga. Jis buvo tučtuojau suimtas. Hitleris pats sekė bylą ir, pasak Gebelso, šiam įvykiui skyrė „pernelyg daug reikšmės“. 1941 metų birželio 13 dieną, kai buvo transliuojamas TASS'o pranešimas, jog

karo nebus, Karlas Biomeris stojo prieš Liaudies teismą (keista: prieš Liaudies teismą, visai kaip Sovietų Sąjungoje) ir jame pareiškė, kad jo kalba buvusi girto žmogaus kliedesys, jokio karo tarp Vokietijos ir Sovietų Sąjungos nebūsią! Tai neišgelbėjo vargšo Biomerio nuo griežtos bausmės, kuri buvo gera pamoka visai Vokietijai: karo nebus! karo nebus! karo nebus! O kad niekam nekiltų jokių abejonių ir užsienyje, Ribentropas birželio 15 dieną išsiuntinėjo savo ambasadoriams visiškai slaptas telegramas: numatomos didžiulės derybos su Maskva. Ambasadoriai turį labai slaptai pranešti tai dar kai kam. Pavyzdžiui, Vokietijos ambasados patarėjas Budapešte šią naujieną kaip ypatingą paslaptį privalėjo pranešti Vengrijos prezidentui.

Dezinformacijos principai visur vienodi: jeigu nenori, kad paslaptį sužinotų priešas, slėpk ją ir nuo draugų! Ir štai kitą dieną po TASS'o pranešimo Vokietija ima sąmoningai dezinformuoti savo diplomatiją ir savo karinius sąjungininkus. Mes žinome, kad sovietinė aukštoji karinė vadovybė taip pat elgėsi sovietinės kariuomenės atžvilgiu.

Įsigilinę į vokiškojo ir sovietinio socializmų istoriją pastebime, kokie stulbinamai panašūs ne tik jų šūkiai, dainos, ideologija, bet ir istorijos įvykiai. Nacionalsocializmo istorijoje yra įvykis, labai panašus į TASS'o pranešimą. 1940 metų gegužės 8 dieną Vokietijos radijas paskelbė, kad Didžioji Britanija ketina įsiveržti į Olandiją. Toliau buvo įdomiausia: žinios, kad dvi Vokietijos armijos perkeliamos prie Olandijos sienų, – tai „absurdiški gandai", paskleisti karo kurstytojų britų. Kas atsitiko paskui – gerai žinome. Tas Vokietijos radijo pranešimas ir sovietinio radijo pranešimas beveik žodis žodin vienodi. Pagrindinė mintis: mes neperkeliame kariuomenės, tai prasimanė „karo kurstytojai britai". Žinau, kad palyginimas – tai ne įrodymas, bet šiuo atveju abu pranešimai ne tik panašūs – jie beveik kopijos.

8

Sovietiniai istorikai po pirmųjų mano publikacijų ėmė šaukti: taip, sovietinė kariuomenė buvo perkeliama, bet sovietiniai istorikai jau seniai įtikinamai (gynybiškai) paaiškino šia akciją, todėl nereikia ieškoti kitų aiškinimų, viskas ir taip suprantama.

Ne, broleliai! Ne viskas suprantama. Ir niekas Sovietų Sąjungoje niekada nėra pateikęs patenkinamo paaiškinimo. Kaip tik tai, kad šie veiksmai nebuvo paaiškinti, ir patraukė mano dėmesį. Sovietiniai generolai ir maršalai ne tik negali pateikti paaiškinimo, bet nė vienas iš jų nė karto nėra nurodęs tikslaus šiame milžiniškame judėjime dalyvavusių divizijų skaičiaus: 191! Nė vienas iš jų niekada nėra pasakęs ir apytikslio skaičiaus. Ar galime laukti iš generolo patenkinamo paaiškinimo, jeigu jis arba nežino tikrojo įvykių masto, arba sąmoningai jį slepia.

Puikus pradinio karo laikotarpio sovietinis specialistas V. Anfilovas kalba apie Vakarų ypatingąją karinę apygardą: „Vykdant gynybos liaudies komisaro direktyvą, iš apygardos vidinių rajonų į vakarus buvo perkeliama dešimt šaulių divizijų“ (Nemirtingas žygdarbis. P. 189). Čia jis kalba ir apie kaimyninę Pabaltijo ypatingąją karinę apygardą: „Arčiau sienos buvo perkeliamos keturios šaulių divizijos (23-ioji, 48-oji, 126-oji, 128-oji).“

Viskas teisingai, ir rasime daugybę patvirtinimų, kad buvo būtent taip. Bet argi Pabaltijo ypatingojoje karinėje apygardoje prie sienos nebuvo perkeliamos dar ir 11-oji bei 183-ioji šaulių divizijos? Argi visos tankų ir motorizuotosios divizijos tuo metu stovėjo vietoje?

Kai kurie sovietiniai maršalai, tarp jų ir G. Žukovas, kalba, kad iš šalies gilumos buvo perkeliamos 28 šaulių divizijos. Tikra tiesa. Bet ne visa. Sovietų Sąjungos maršalas A. Vasilevskis pabrėžia, kad 28 divizijos tik „pradėjo vykdyti sutelkimo planą“ (Viso gyvenimo reikalas. P. 119). 28 divizijos – tai tik pradžia. Mes žinome, kad buvo ir tęsinys, kuris daug kartų viršijo pradžią, bet maršalas Vasilevskis, nedaug pasakęs, nutyla, ir tikslių skaičių jo knygoje nerasime.

Norint paaiškinti reiškinį, pirma reikia tiksliai nustatyti jo mastą. Kiekvienas tyrėjas, mėginantis paaiškinti sovietinės kariuomenės perkėlimą ir TASS'o pranešimą, maskuojantį tą perkėlimą, negali būti mūsų tikrai vertinamas tol, kol jis nepamėgins nors apytikriai apibendrinti visko, kas apie tą perkėlimą žinoma ir viešai išspausdinta.

Nesitenkindamas ekspertų aiškinimais šiuo klausimu, aš perskaičiau atsiminimus tų generolų ir maršalų, kurie prisidėjo prie šio perkėlimo vykdymo arba jam vadovavo. Tada ir pastebėjau, kokie lankstūs yra sovietinės istorijos mokslas ir sovietiniai memuaristai, kurie išsisuko nuo atsakymo.

Pavyzdžiai:

Odesos karinės apygardos kariuomenės vadas generolas pulkininkas J. Čerevičenka birželio 9–12 dienomis buvo Kryme, ten priėmė 9-ojo ypatingojo šaulių korpuso kariuomenę. Tai žinome iš Sovietų Sąjungos maršalo M. Zacharovo („Voprosy istorii". 1970. Nr. 5. P. 44). Apie šį korpusą dar kalbėsime. Korpusas buvo labai neįprastas ir ne be reikalo oficialiai pavadintas „ypatinguoju". Tačiau pamėginkite rasti, kad generolas J. Čerevičenka bent eilutę būtų parašęs apie šį įvykį. Generolas dėl kažkokios priežasties tai nutyli. Beje, tai tas pats Čerevičenka, kuris priima atvykstantį korpusą, bet nežino, kad jo apygardos teritorijoje slapta sutelkiama ištisa generolo leitenanto I. Konevo ir jo pavaduotojo generolo leitenanto Makso Reiterio armija.

I. Konevas karo metais tapo Sovietų Sąjungos maršalu. Imame jo knygą tikėdamiesi rasti paaiškinimą, kaip ir kodėl jis su savo „Anuškomis" atsidūrė svetimoje teritorijoje, bet nustebę suvokiame, kad maršalas visiškai praleido pradinį karo laikotarpį. Jis mieliau rašė apie tūkstantis devyni šimtai keturiasdešimt penktuosius metus ir savo knygą taip pavadino – „Keturiasdešimt penktieji". Imame armijos generolo P. Batovo atsiminimus – tai jo korpusą generolas Čerevičenka sutiko Kryme. Deja, Batovas savo knygoje praleido tai, kas įdomiausia. Tuo metu jis buvo Užkaukazės karinės apygardos vado pavaduotojas. Kyla klausimas, kaip

ir kodėl jis atsidūrė Kryme vadovaudamas rinktiniam korpusui? Kodėl korpusas buvo vadinamas ypatinguoju? Kodėl korpuso daliniai ir junginiai mokėsi, kaip kariuomenei ir kovinei technikai greitai pasikrauti į Juodosios jūros laivyno kovos laivus ir išsilaipinti svetimame krante, kad vėliau užgrobtų ir sunaikintų naftos bokštus bei gręžinius? Kodėl Batovo ypatingajame korpuse buvo varoma net pagal Raudonosios armijos standartus negirdėta propaganda apie „išvaduojamąjį karą agresoriaus teritorijoje"? Kodėl šią propagandą vykdė specialiai iš Maskvos atvykę aukšti Vyriausiosios politinės propagandos valdybos atstovai? Kodėl 1941 metų birželio 13 dieną 9-ojo ypatingojo korpuso personalas, įskaitant ir eilinius, gavo trumpų rusiškų–rumuniškų pasikalbėjimų knygeles? Ilgai ieškoję, atsakymus į šiuos klausimus rasime kituose šaltiniuose, tačiau tik ne šiam iš tikrųjų neįprastam korpusui vadovavusio generolo Batovo atsiminimuose. Batovas visą tą laikotarpį paprasčiausiai praleido.

Neradę atsakymo čia, pažvelkime į aukštesnį lygį. Tačiau iš tų, kurie gerai žinojo paslaptis, – Stalino, Molotovo, Malenkovo, Berijos, Timošenkos ir Žukovo, – atsiminimus rašė tik Žukovas. Ką gi, ir tai šis tas. Žukovas buvo Generalinio štabo viršininkas, t. y. jis atsakė už kariuomenės dislokavimą ir perkėlimą, ir be jo leidimo negalėjo pajudėti iš vietos nė vienas batalionas. Be to, pačiam Žukovui buvo pavaldi karinių pervežimų tarnyba, t. y. viskas, kas susiję su kariniu geležinkelių panaudojimu: neleis Žukovas – nė vienas vagonas su kariniu kroviniu nepajudės iš vietos. Pagaliau kiekvienas TASS'o pranešimas, kuriame minima Raudonoji armija, buvo rengiamas Generaliniame štabe, t. y. Žukovo kontoroje.

Žukovo atsiminimai – vienintelis šaltinis, susijęs su visomis šiame skyriuje aprašytomis problemomis. Savo atsiminimuose jis arba privalo prisiimti atsakomybę už melagingo TASS'o pranešimo perdavimą, arba turi nuo jo atsiriboti: girdi, įvairūs neatsakingi civiliai draugai suskambino varpais, paskelbė eteryje kvailiausią TASS'o pranešimą nežinodami tikrosios padėties ir Generaliniame štabe nepasiteiravę, perkeliama kariuomenė ar ne.

Taigi atsakymai į visus klausimus turi būti Žukovo atsiminimuose. Jaudindamiesi atsiverčiame storą pilką „Atsiminimų ir apmąstymų" tomą ir nerandame nei atsiminimų, nei apmąstymų. Žukovas išsisuka nuo atsakymų. Jo knyga parašyta taip, tarsi skaitytojai būtų protiškai atsilikę. „Taip, – sako Žukovas, – kariuomenė buvo perkeliama." Tačiau apie to perkėlimo tikslą nieko nesako. Žukovas nekalba ir apie kariuomenės dydį. Užmiršta pasakyti, kas ir kada nusprendė perkelti kariuomenę. Neaišku, kodėl kariuomenės perkėlimo pradžia ir TASS'o pranešimo, neigiančio gandus apie tokius perkėlimus, perdavimas laiko atžvilgiu sutapo. Dėl dviejų žinybų veiksmų nesuderinimo? Arba atvirkščiai – jie buvo puikiai koordinuoti?

Užuot pateikęs skaičius ir paaiškinęs, Žukovas trijuose puslapiuose plačiai aprašinėja kariuomenės perkėlimą. Bet gudrybė yra ta, kad kariuomenės perkėlimą Žukovas ne pats aprašo, bet cituoja savo draugą Bagramianą, kuris tais laikais nežinojo valstybinių paslapčių. Klausykitės Bagramiano, kuris tais laikais buvo tik pulkininkas! Klausykitės Bagramiano, kuris buvo Pirmajame strateginiame ešelone ir neturėjo teisės žinoti nei apie Antrojo strateginio ešelono sudėtį, nei apie jo paskirtį, nei galutinių persikėlimo rajonų. Būdamas Pirmajame strateginiame ešelone, Bagramianas galėjo matyti tik nedidelę atvykstančios kariuomenės dalį. Štai šiuo aprašymu Žukovas ir išsisuka nuo teisybės sakymo.

Šiuo atveju Žukovo naudojimąsi Bagramiano citatomis galima palyginti su tuo atveju, kai astronautas, apsilankęs Mėnulyje, aprašinėja jį fragmentais iš Žiulio Verno ir Herberto Velso romanų, nors šiems Mėnulyje neteko būti.

Kuo gi Žukovas laikė savo skaitytojus? Jei norime sužinoti Ivano Bagramiano nuomonę, atsiverskime jo knygas ir patys perskaitykime. Be abejo, Bagramianas rašo daug ir gerai, jis yra didelės erudicijos, subtiliai analizuoja ir turi puikią atmintį, tačiau Antrojo strateginio ešelono kariuomenės perkėlimo jis neplanavo ir jam nevadovavo. Planavo Žukovas ir vadovavo Žukovas. Iš

Žukovo knygos norėtume sužinoti jo paties nuomonę, norėtume padėtį matyti iš svaiginamo jo padėties žmogaus aukščio, o ne iš Ivano Bagramiano varpinės.

Staigus Žukovo manevras už Bagramiano nugaros, nevykęs mėginimas išvengti atsakymo patvirtina tai, kad čia ne viskas švaru, ne viskas sklandu. Čia yra kažkas, ką reikėjo slėpti tada, kaip ir tenka slėpti praėjus penkiasdešimčiai metų.

Apie TASS'o pranešimą ir tos dienos įvykius daug kalbama. Bet kalba tik tie, kurie Antrojo strateginio ešelono paslapties nežinojo. O kurie žinojo apie perkeliamos kariuomenės paskirtį, tie tyli arba remiasi to nežinojusių liudijimais.

Jie turi ką nutylėti.

O dabar apibendrinkime tą dieną.

Žodžiais „karo kurstytojai britai" nori, kad kare susiremtų SSRS ir Vokietija, o iš tikrųjų Sovietų Sąjunga slapta derasi su tais „karo kurstytojais" dėl karinės sąjungos prieš Vokietiją.

Žodžiais kariuomenės neperkeliame, o iš tikrųjų perkeliame jos tiek, kiek niekas niekada nebuvo perkėlęs.

Žodžiais pratybos, o iš tikrųjų turi įvykti kažkas rimtesnio.

23 skyrius

APIE PALIKTAS KARINES APYGARDAS

Raudonojoje armijoje seniai nustatyta tokia tvarka: kariuomenė dar žygiuoja, o vadovybė jau atvyksta į vietą, kurioje reikės veikti.

Sovietų Sąjungos maršalas
K. Rokosovskis

1

Sovietinis generolas, kildamas tarnybos laiptais, tarnauja divizijos, korpuso, armijos vadu... O paskui – apygardos kariuomenės vado pareigos. Tai ne šiaip tolesnė pakopa. Tai – šuolis. Apygardos kariuomenės vadas yra aukšto rango karinis viršininkas, be to, jis yra teritorijų, užimančių šimtus tūkstančių, o kartais ir milijonus kvadratinių kilometrų, kuriose gyvena milijonai ir dešimtys milijonų žmonių, savotiškas karinis gubernatorius. Apygardos vadas atsako ne tik už kariuomenę, bet ir už gyventojų, pramonės, transporto, ryšių priemonių, žemės ūkio, gamtos išteklių panaudojimą karo tikslams.

Prieš karą Sovietų Sąjungos teritorija buvo suskirstyta į šešiolika karinių apygardų. Aštuonios apygardos buvo pasienio, kitos aštuonios sienų su užsienio valstybėmis neturėjo ir buvo laikomos vidaus. Kiekviena apygarda buvo savotiškai svarbi. Vienose – daug kariuomenės, kitose – kariuomenės mažiau, bet yra galingas pramonės ir mobilizacinis potencialas.

1941 metų gegužės 13 dieną septyni vidaus karinių apygardų (Maskvos karinė apygarda – išimtis) vadai gavo ypatingos svarbos direktyvą: kiekvienoje iš septynių apygardų suformuoti po

vieną naują armiją, armijoms formuoti panaudoti visus apygardų štabus ir kariuomenę, apygardų vadai turi patys vadovauti naujoms armijoms ir lygiai po mėnesio, 1941 metų birželio 13 dieną, pradėti persigrupavimą į vakarus.

Taigi septyni vidaus apygardų vadai tapo armijų vadais. Bet su septyniais generolais neišsiversi. Kiekvienam armijos vadui reikalingi pavaduotojai, reikalingas štabas, reikalingi artilerijos, inžinerijos kariuomenės, ryšių, užnugario viršininkai. Kur surinkti tiek generolų? Problemos nėra. Stalinas viską paruošė, viską numatė. Pasakojimą apie kariuomenės persigrupavimą pradėsiu nuo Uralo karinės apygardos divizijų. Pasiremdami šiuo pavyzdžiu ir paaiškinsime Stalino sprendimą. Uralo karinėje apygardoje formuojama 22-oji armija. Apygardos kariuomenės vadas generolas leitenantas F. Jeršakovas ėmėsi pats vadovauti armijai. Apygardos karinės tarybos narys korpuso komisaras D. Leonovas tapo 22-osios armijos karinės tarybos nariu. Apygardos štabo viršininkas generolas majoras G. Zacharovas tapo 22-osios armijos štabo viršininku, o apygardos štabas – armijos štabu. Apygardos artilerijos, inžinerijos kariuomenės, ryšių, žvalgybos viršininkai bei visų apygardos skyrių ir valdybų viršininkai ėmė eiti atitinkamas pareigas 22-ojoje armijoje. Jie pasiėmė visus savo pavaduotojus ir valdinius, pasikrovė į ešelonus ir išvyko.

Klausimas: ką gi palikti Urale? Uralas – tai „Magnitka“. Tai – „Uralmašas“. Tai – tada dar nežinotas, bet tvirtėjęs Tankogradas. Uralas – tai plieninė juosta, sujungianti Europą ir Aziją kaip nedalijamą monolitą. Uralas – tai ištekliai, tai gamyklos, tai lagerių darbo jėga.

Ar nepavojinga visas šias teritorijas palikti be karinio gubernatoriaus? Man pasakys, kad kiekvienas vadas turi savo pavaduotoją, kuris tam ir yra, kad pavaduotų vadą, kai šio nėra. Tačiau reikalas tas, kad Uralo karinės apygardos vado pavaduotojas generolas leitenantas M. Lukinas dar anksčiau buvo gavęs įsakymą išvykti į Užbaikalę. Ten jis sudarė 16-ąją armiją ir tuo metu, kai per radiją buvo transliuojamas TASS'o pranešimas, jo armija iš

Užbaikalės slapta vyko į vakarus. Todėl Uralo karinei apygardai, išvykus visai jos vadovybei, ėmė vadovauti niekam nežinomas generolas A. Katkovas be jokio štabo.

Tas pats įvyko ir Charkovo karinėje apygardoje. Mes žinome, kad karo išvakarėse prie Rumunijos sienos buvo kuriama **18-oji armija**. Šios armijos vadovybė ir štabas – tai Charkovo karinės apygardos vadovybė ir štabas. Apygardos kariuomenės vadas generolas leitenantas A. Smirnovas, štabo viršininkas generolas majoras V. Kolpakčis, apygardos aviacijos viršininkas generolas majoras S. Goriunovas ir visi jų valdiniai buvo perkelti prie Rumunijos sienos į naują 18-ąją armiją, o karinė apygarda liko be jokios vadovybės.

19-oji armija – tai visi Šiaurės Kaukazo karinės apygardos kariuomenės daliniai ir štabai. Apygardos kariuomenės vadas generolas leitenantas I. Konevas sujungė visą savo apygardos kariuomenę į 19-ąją armiją, ėmė vadovauti šiai armijai ir slaptai patraukė į vakarus, palikęs apygardą be jokios karinės kontrolės. Teoriškai jo vietoje turėjo likti pavaduotojas, vokiečių komunistas generolas majoras Maksas Reiteris, tačiau jau žinome, kad ir jis tuomet buvo ne Kaukaze, o Ukrainoje, tiksliau – Čerkasuose, kur atvykdavo 19-osios armijos ešelonai. Tai, kad Reiteris buvo Ukrainoje, žinome ne tik iš Sovietų Sąjungos maršalo M. Zacharovo atsiminimų, bet ir iš daugelio kitų šaltinių, pavyzdžiui, iš Sovietų Sąjungos maršalo I. Bagramiano atsiminimų (Taip prasidėjo karas. P. 63).

Žvilgtelėkime į Šiaurės Kaukazo karinės apygardos karinių oro pajėgų (KOP) vadovybės sudėtį: KOP vadas – aviacijos generolas majoras J. Nikolajenka, KOP štabo viršininkas – N. Kornejevas, naikintuvų aviacijos divizijos vadas – aviacijos generolas majoras J. Beleckis. Paskelbus TASS'o pranešimą, jie ėjo tas pačias pareigas, bet tik ne apygardoje, o slaptai perkeliamoje į Ukrainą 19-ojoje armijoje.

20-oji armija – tai Oriolo karinė apygarda. Apygardos vadas generolas leitenantas F. Remezovas sujungė visą savo kariuomenę

su Maskvos karinės apygardos kariuomene, ėmė jai vadovauti, pasiėmė apygardos štabą, pavertė jį 20-osios armijos štabu ir slapta patraukė į vakarus, palikęs Rusijos centrą likimo valiai, be karinės kontrolės.

21-oji armija – tai Pavolgio karinė apygarda. Jos kariuomenės vadas generolas leitenantas V. Gerasimenka tapo 21-osios armijos vadu, apygardos štabo viršininkas generolas V. Gordovas – 21-osios armijos štabo viršininku. Kariuomenės rūšių ir tarnybų viršininkai, šimtai kitų vadų savo tituluose žodžius „Pavolgio karinės apygardos" pakeitė žodžiais „21-osios armijos". Pavyzdžiui, jeigu jums pasitaikytų informacija, kad vyriausiasis aviacijos maršalas G. Vorožeikinas 1941 metų pradžioje (žinoma, tuo metu jis turėjo mažesnį laipsnį) vadovavo Pavolgio karinės apygardos aviacijai, nepasirausę archyvuose galite tvirtinti, kad po birželio 13 dienos jis tapo 21-osios armijos aviacijos viršininku ir slapta išvyko į Vokietijos pasienį. Jeigu žinote, kad inžinerijos kariuomenės generolas pulkininkas J. Bordzilovskis tuo pačiu metu ir toje pačioje apygardoje (žinoma, turėdamas mažesnį laipsnį) tarnavo inžinerijos skyriuje, tai drąsiai sakykite, kad po TASS'o pranešimo jis tarnavo 21-osios armijos inžinerijos skyriuje.

Sibiro karinėje apygardoje (vadas – generolas leitenantas S. Kalininas) buvo sudaryta 24-oji armija, o Archangelsko karinėje apygardoje (vadas – generolas leitenantas V. Kačialovas) – 28-oji armija.

Vieną dieną, 1941 metų birželio 13-ąją, kai per sovietinį radiją buvo skaitomi keisti pranešimai, bekraštėse Centrinės Rusijos, Šiaurės Kaukazo, Sibiro, Uralo teritorijose, taip pat nuo Archangelsko iki Kubanės ir nuo Oriolo iki Čitos ankstesnė karinė teritorinė tvarka nustojo buvusi. Jeigu būtų kilęs maištas, tai nebūtų buvę kam jį malšinti: VISOS divizijos išvyko į Vokietijos pasienį. Negana to – ir nuspręsti malšinti maištą nebūtų buvę kam: visi generolai taip pat slaptai išvykę į vakarus. Maištus malšino NKVD, tačiau prasidėjus labai rimtiems įvykiams su viena NKVD kariuomene neišsiversi – reikalinga armija. Beje, NKVD kariuomenėje tuo metu dėjosi ne mažiau keisti dalykai, bet apie tai – vėliau.

Kyla klausimas: kas gi vyksta? Galbūt Stalinas nebepasitiki karinių apygardų vadais ir nusprendė juos vienu metu atleisti? Ne, ne tai. Visus, kuriais Stalinas nepasitikėjo, jis apdairiai sunaikino, o į jų vietas paskyrė tuos, kuriais pasitikėjo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad išvykusių generolų dažnai niekas nepakeisdavo. Apygardos kariuomenės vadas, pasiėmęs savo pavaduotojus, štabo viršininką ir visą štabą, slaptai išvykdavo į vakarus, o į jo vietą Stalinas nepaskirdavo naujo generolo. Pavyzdžiui, Sibiro karinės apygardos vadas generolas leitenantas S. Kalininas visą savo apygardos kariuomenę ir štabą pavertė 24-ąja armija ir slaptai išvedė ją į vakarus, o naujas generolas į Sibirą atvyko tik 1942 metais (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 7. P. 33). Visose kitose vidaus karinėse apygardose nauji kariuomenės vadai arba pasirodė po keleto mėnesių, arba buvo trečiaeiliai generolai, kuriems niekada anksčiau ir niekada vėliau nebuvo suteikta garbė vadovauti apygardai arba armijai. Ryškus pavyzdys – generolas majoras M. Popovas Pavolgio karinėje apygardoje.

Mums telieka spėti, kad visi vadai ir jų kariuomenės turėjo padaryti kažką rimtesnio, negu saugoti sovietų valdžią Sovietų Sąjungos vidiniuose rajonuose. Jeigu būtų buvę sumanyta kažkas ne taip svarbaus, visi jie būtų likę savo vietose.

2

Maskvos karinė apygarda tarp aštuonių vidaus karinių apygardų buvo išimtis. Suprantama – Maskva. Kitaip negu visoms vidaus apygardoms, jai vadovavo ne generolas leitenantas ir net ne generolas pulkininkas, o armijos generolas I. Tiulenevas.

Bet štai paskelbus TASS'o pranešimą sovietiniai generolai, štabai, kariuomenė palieka vidaus karines apygardas. Ir net ypatinga Maskvos karinės apygardos padėtis neišgelbėjo jos nuo tokio pat likimo. Visa apygardos kariuomenė buvo perduota Pirmajam strateginiam ešelonui ir Antrojo strateginio ešelono 20-ajai armijai

sustiprinti. Maskvos karinės apygardos visos ginkluotės, šaudmenų, turto atsargos buvo išsiųstos prie vakarinių sienų. Paskui atėjo eilė ir vadovybei. Aišku, generolas I. Tiulenevas tuo metu turėjo labai aukštą laipsnį (be to, Stalinas juo itin pasitikėjo), tad negalėjo vadovauti paprastai armijai. Posėdyje dalyvaujant Stalinui, Politinio biuro nutarimu Tiulenevas paskiriamas Pietų fronto vadu. Išvykdamas ten, jis pasiėmė visą generolo G. Šišenino vadovaujamą Maskvos karinės apygardos štabą. Pietų fronto sudėtis mums jau žinoma: 9-oji (supersmogiamoji) ir 18-oji (kalnų smogiamoji) armijos, 9-asis ypatingasis šaulių korpusas ir 3-iasis oro desanto korpusas, fronto aviacija.

Pertvarkyti Maskvos karinės apygardos valdybą ir štabą į Pietų fronto valdybą ir perkelti į Vinicą buvo nuspręsta 1941 metų birželio 21 dieną, bet yra pakankamai duomenų, patvirtinančių, kad štabo karininkams šis sprendimas nebuvo netikėtas. Negana to, daugelis štabo skyrių tuo metu jau buvo Rumunijos pasienyje. Pavyzdžiui, Maskvos karinės apygardos KOP vado pavaduotojas generolas majoras A. Osipenka 1941 metų birželio pradžioje jau buvo prie Rumunijos sienos.

Maskvos karinės apygardos vadovybė ir štabas į Vinicą išvyko paprasčiausiai palikę sostinės apygardą, neperdavę jos niekam, net į išvykstančių vadų vietą niekas nebuvo paskirtas.

Nejaugi ir Maskvos karinė apygarda liko be karinės vadovybės? Taip. Tiesa, jau užpuolus Vokietijai, 1941 metų birželio 26 dieną apygardos kariuomenės vadu tapo generolas leitenantas P. Artemjevas (Maskvos Lenino ordino karinė apygarda. P. 204). Formaliai čia kažkas yra, o iš tikrųjų – nieko! Artemjevas – ne kariškis. Jis – čekistas. Pareigos, iš kurių jis perkeltas į Maskvos karinę apygardą, – NKVD Operatyvinės kariuomenės valdybos viršininkas. Liepos mėnesį Stalinas paskyrė ir Maskvos karinės apygardos karinės tarybos narį. Tai – NKVD kariuomenės divizijos komisaras (vėliau – generolas leitenanlas) K. Teleginas. Jis taip pat tikras čekistas, anksčiau tarnavęs specialios paskirties daliniuose, Didžiojo valymo metu – NKVD vidaus kariuomenės

Maskvos apygardos politinis komisaras, paskui užėmė kažkokį atsakingą postą NKVD centriniame aparate.

Keistas dalykas: net Didžiojo valymo laikais karinės apygardos likdavo karinės. Dabar NKVD Maskvos apygarda niekuo nesiskiria nuo Maskvos karinės apygardos. Teoriškai Maskvos karinė apygarda yra, bet Maskvoje Raudonosios armijos karinių dalinių nėra, yra tik dvi NKVD divizijos ir dvidešimt penki atskirieji (taip pat NKVD) naikintuvų batalionai.

Generolas leitenantas K. Teleginas prisimena, kad tuo metu, kai į Maskvos karinės apygardos štabą atvyko „naujų žmonių", t. y. čekistų, daugelis štabo skyrių buvo labai susilpninti, o svarbiausiųjų, be kurių karinė apygarda negali egzistuoti, t. y. operatyvinio ir žvalgybos, iš viso nebuvo. „Nauji žmonės" menkai išmanė karybos specifiką, ir jiems teko „išeikvoti nemažai jėgų ir sugaišti daug laiko, kol susipažino su apygardos padėtimi, jos uždaviniais ir galimybėmis".

Taigi, paskelbus TASS'o pranešimą, aukščiausių rangų kariškiai, vadovaujantys armijoms, o vienas netgi fronto štabui, slapta perkeliami prie Vokietijos sienos. Likimo (ir NKVD) valiai paliekamos VISOS vidaus karinės apygardos. Neginčijama tiesa, kad Sovietų Sąjungos istorijoje nei anksčiau, nei vėliau to nebuvo. Taip pat neginčijama ir tai, kad toks kariuomenės judėjimas buvo tiesiogiai susijęs su karu, kuris Sovietų Sąjungai pasidarė neišvengiamas. Jeigu būtų buvusi nors menkiausia abejonė, kad karo galima išvengti, tai kur nors vadai būtų pasilikę savo vietose.

Šie sovietinės karinės vadovybės veiksmai – ne pasiruošimas gynybiniam karui. Ruošiantis ilgalaikiam gynybiniam karui ne visi vadai išsiunčiami į priešo pasienį, kai kas paliekamas teritorijose, kuriose priešas gali netikėtai pasirodyti. Be to, ilgalaikiame gynybiniame kare privalo dalyvauti tikri kariškiai, o ne policininkai; svarbiausiuose šalies pramonės ir transporto centruose, siekiant juos apsaugoti ir tinkamai panaudoti visą užnugario teritorijų karinį potencialą karo poreikiams, taip pat reikalingi generolai.

Ir tuo atveju, kai sovietinė karinė vadovybė planuoja netikėtą žaibo karą priešo teritorijoje, daugiau vilčių dedama į prieškarines mobilizacines atsargas ir mažiau – į ginkluotę, kurios galima pasigaminti karo metu. Štai tada pramonės centruose generolams nėra ko veikti, jų vieta – priešo pasienyje.

Ar nenusišnekame šitaip samprotaudami? Ne, nenusišnekame. Generole leitenante K. Teleginai, jums žodis: „Kadangi buvo manoma, jog kariausime priešo teritorijoje, prieškario metais apygardos mobilizacinės ginkluotės, daiktų ir šaudmenų atsargų sandėliai buvo perdislokuoti į pasienio karines apygardas“ (VIŽ. 1962. Nr. 1. P. 36).

Argi aš ką nors sugalvojau?

24 skyrius

APIE JUODĄSIAS DIVIZIJAS

Stalinui niekas nesukliudys griebtis
neregėto masto prievartos.

L. Trockis. 1939 m. birželio 21 d.

1

Pagrindinis Pirmojo ir Antrojo strateginių ešelonų panašumas tas, kad jų stipriausios armijos buvo išskleidžiamos ne prieš Vokietiją, o prieš Rumunijos naftos versloves. Pagrindinis Pirmojo ir Antrojo strateginių ešelonų skirtumas – spalvinis. Taip, ešelonai turėjo skirtingas spalvas. Pirmasis strateginis ešelonas – tai žalia ir pilkšvai žalia (armijoje sakoma: apsauginė) milijonų kareiviškų palaidinių spalva. Apsauginė spalva dominavo ir Antrajame strateginiame ešelone, tačiau čia nemažai buvo ir juodos spalvos.

Kartą man teko dalyvauti susitikime su atsargos generolu F. Remezovu, kuris 1941 metais, paskelbus TASS'o pranešimą, paliko Oriolo karinę apygardą, sujungė visą jos ir Maskvos karinės apygardos kariuomenes į 20-ąją armiją, ėmė jai vadovauti ir slaptai išvedė į vakarus. Pokalbyje dalyvavo vien saviškiai, pašalinių nebuvo, todėl jis buvo gana atviras. Klausytojai – apygardos štabo karininkai ir generolai, kurie apie šį reikalą nusimano ne vien iš atsargos generolų atsiminimų. Ėmė ginčytis. Ginčo įkarštyje guvus pulkininkas generolo Remezovo tiesiai paklausė: „Kodėl jūsų 20-osios armijos 69-ąjį šaulių korpusą vokiečiai dokumentuose vadina „juoduoju korpusu"?" Generolas Remezovas suprantamai neatsakė. Jis ėmė kalbėti apie 56-ąją armiją, kuriai vėliau vadovavo ir kurios keletą divizijų, pritrūkus pilkų kareiviškų milinių, teko aprengti juodomis geležinkelininkų milinėmis. Tačiau tai buvo gruodį.

Remezovas aiškiai vengė atsakymo. Jo klausia apie 1941 metų birželį, kai milinių dar netrūko ir kai per kautynes kareiviai nebėgiojo apsivilkę milinėmis – buvo karšta. Daugelis 69-ojo šaulių korpuso kareivių vasarą buvo aprengti juodomis uniformomis. Tų kareivių buvo gana daug, todėl Vokietijos karo žvalgyba atkreipė į tai dėmesį ir 69-ąjį korpusą neoficialiai pavadino „juoduoju".

Toks korpusas nebuvo vienintelis. Antrojo strateginio ešelono 21-osios armijos 63-iasis šaulių korpusas vokiečių dokumentuose taip pat vadinamas „juoduoju". 63-iojo šaulių korpuso vadas L. Petrovskis visais atžvilgiais buvo žymus karvedys. Turėdamas penkiolika metų, dalyvavo šturmuojant Žiemos rūmus. Kariavo per visą Pilietinį karą, tris kartus buvo sunkiai sužeistas. Karą baigė tapęs pulko vadu, aštuoniolikos metų amžiaus. Turėdamas 20 metų, puikiai baigė Generalinio štabo akademiją. Vadovavo geriausiems Raudonosios armijos junginiams, tarp jų – 1-ajai Maskvos proletarinei šaulių divizijai. Sulaukęs 35 metų, tapo Maskvos karinės apygardos vado pavaduotoju.

Kautynėse korpuso vadas Petrovskis pasirodė esąs strateginio masto karvedys. 1941 metų rugpjūtį jam suteikiamas generolo leitenanto laipsnis ir jis paskiriamas vadovauti 21-ajai armijai. Po įnirtingų kautynių 63-iasis šaulių korpusas tuomet buvo apsuptyje. Stalinas Petrovskiui įsakė korpusą palikti ir nedelsiant imtis vadovauti armijai. Petrovskis paprašė keletui dienų atidėti įsakymo vykdymą, į jam atsiųstą lėktuvą sulaipino sužeistus kareivius ir jį išsiuntė atgal.

Petrovskis išvedė iš apsupties savo „juodąjį korpusą" ir kad išvestų dar vieną diviziją – 154-ąją šaulių (divizijos vadas – brigados vadas J. Fokanovas), vėl grįžo į priešo užnugarį. Veržiantis iš apsupties, Petrovskis buvo mirtinai sužeistas. Vokiečių kariai, kautynių lauke radę ir atpažinę Petrovskio lavoną, aukštesniosios vadovybės įsakymu sovietinį generolą palaidojo su karine pagarba. Prie jo kapo buvo pastatytas didžiulis kryžius su užrašu vokiečių kalba: „Generolas leitenantas Petrovskis, „juodojo korpuso" vadas".

Sovietiniai šaltiniai patvirtina, kad Vokietijos karinė vadovybė parodė tokį dėmesį sovietiniam generolui. Smulkiau apie 63-iojo „juodojo korpuso" veiksmus galima rasti žurnale „Vojenno istoričeskij žurnal" (1966. Nr. 6). Ten esančiame straipsnyje išdėstytų faktų teisingumą patvirtina „Sovietinė karinė enciklopedija" (T. 6. P. 314). Apie Petrovskio „juodąjį korpusą" užsimenama artilerijos generolo leitenanto G. Plaskovo knygoje (Kanonadai griaudžiant. P. 163).

Vokietijos žvalgyba neįprastą juodą uniformą buvo pastebėjusi ir kitose Antrojo strateginio ešelono armijose. Jei vyraudavo ši uniforma, o ne įprastinė žalia, pulkai, divizijos, o kai kada ir ištisi korpusai būdavo pavadinami „juodaisiais". Tačiau šios armijos divizijoms ir korpusams dar nestojus į kautynes juose dėjosi labai įdomūs dalykai.

Birželio pabaigoje šios armijos ešelonai nutįso tūkstančius kilometrų. Tuo metu armijos vadas generolas leitenantas S. Kalininas, palikęs Sibiro karinę apygardą, jau buvo Maskvoje ir sprendė 24-osios armijos maitinimo problemą. Jį priėmė partijos Maskvos miesto komiteto sekretorius. Žodis generolui leitenantui S. Kalininui:

„MMK sekretorius telefonu paskambino į Vidaus reikalų liaudies komisariatą.

– Draugas, su kuriuo ką tik kalbėjausi, – paaiškino MMK sekretorius, – turi didžiulę maitinimo organizavimo patirtį. Jis ilgą laiką šiuo reikalu rūpinosi Volgos–Maskvos kanalo statyboje. Jis padės jums.

Po dvidešimties minučių į sekretoriaus kabinetą įėjo aukštas, ankštai susiveržęs diržą stotingas NKVD kariuomenės vadas su trimis rombais palaidinės antsiuvuose. Mes greitai dėl visko susitarėme" (Mintys apie praeitį. P. 132–133).

Gaila, kad generolas Kalininas kuklinasi paminėti MMK sekretoriaus ir stotingo, diržu susiveržusio, su trimis rombais vado pavardę.

Po pirmųjų kautynių 24-oji armija pateko į tvirtas rankas: jai vadovauti pradėjo NKVD generolas majoras Konstantinas

Rakutinas. O generolas leitenantas S. Kalininas Stalino įsakymu grįžo į Sibirą. Ne, ne, ne vadovauti karinei apygardai. Ji taip ir liko pamiršta. Stalino įsakymu Kalininas sukūrė dešimt naujų divizijų. Žodis Kalininui:

„Junginiai buvo formuojami tokiose vietose, kuriose anksčiau iš viso nebuvo karinių dalinių. Savo darbą ir pradėjau lankydamasis šiuose punktuose.

Pirmiausia nuskridau į vieną Sibiro miestą. Dar keleri metai prieš karą ten, miško glūdumoje, medkirčiams buvo pastatytas barakų miestelis. Jį ir panaudojome formuojamų junginių daliniams įkurdinti.

Beveik iš visų pusių miestelį supo neįžengiama taiga“ (Ten pat. P. 182).

Apie „medkirčių barakų miestelį“ pasakoja Aleksandras Solženicynas: visi trys „Gulago archipelago“ tomai apie tai. Taigi dešimt naujų divizijų (daugiau kaip 130 000 žmonių) Sibiro karinėje apygardoje formuojamos ne tose vietose, kur anksčiau buvo kariniai daliniai, o „barakų miesteliuose“. Kai kas paprieštaraus: juk ne zekus paverčia kareiviais. Tiesiog generolas Kalininas panaudoja tuščius barakus atvykstantiems rezervistams apgyvendinti, čia juos ruošia, čia jie tampa kareiviais. Gerai. Sutiksime su tuo. Kurgi tuomet dingo „medkirčiai“? Kodėl „miestelis“ (ir ne vienas) tuščias? Nagi todėl, kad generolas Kalininas DAR IKI KARO PRADŽIOS iš „medkirčių“ sukomplektavo 24-ąją armiją ir slaptai paruošė ją išsiųsti į vakarus. Štai kodėl šios ir visų kitų Antrojo strateginio ešelono armijų pulkai ir divizijos buvo juodi: „medkirčių“ dažnai nė neperrengdavo karine uniforma. Štai kodėl armijos, kurią Kalininas slapta perkelia į vakarus, maitinimu rūpinasi ne DVRA Generalinio štabo Užnugario organizavimo valdyba, o NKVD Vyriausioji lagerių valdyba. Štai kodėl į 24-ąją armiją Stalinas vietoj pusiau čekisto Kalinino nusiunčia grynakraujį čekistą Rakutiną. Jis geriau išmano, kaip elgtis su „medkirčiais“.

2

Gerai žinoma, kad karo metais, pasiuntęs į frontą visus, kurie galėjo naudoti ginklą, Stalinas išvalė gulagą. Kai kada dėl laiko ir aprangos trūkumo zekus į frontą išsiųsdavo su jų drabužiais. Iš principo skirtumas nedidelis: tokie pat kaip ir kareivių kerziniai batai, tokia pat nešilta kepurė žiemą, visais sezonais – vatinukas, nuo kareiviško besiskiriantis tik spalva.

Tačiau nežinia kodėl įsigalėjusi nuomonė, kad esą Hitleris užpuolė, o Stalinas ir pasiuntė zekus „išpirkti kaltės".

Tuo tarpu Vokietijos kariuomenė su „juodosiomis" divizijomis ir korpusais susidūrė 1941 metų liepos pradžioje, o prie vakarinių sienų šios divizijos ir korpusai pradėjo žygiuoti jau 1941 metų birželio 13 dieną. Antrojo strateginio ešelono armijas, kuriose buvo visos tos „juodosios" divizijos ir korpusai, pradėjo kurti jau 1940 metų birželį, kai Hitleris, atitraukęs nuo Sovietų Sąjungos sienų beveik visas savo divizijas, nusisuko nuo Stalino.

Kiekviena Antrojo strateginio ešelono armija buvo kuriama specialiai tam, kad galėtų netikėtai pasirodyti prie vakarinių sienų. Visos armijos – didžiausiose geležinkelio magistralėse. Kiekviena – konclagerių rajonuose: vyrai ten prie tvarkos pripratinti, buityje nereiklūs, ir juos paimti iš lagerių lengviau negu iš kaimų. Visi jau surinkti ir suskirstyti į brigadas, bet svarbiausia, jei vyrus iš kaimų surinkai, be gandų apie mobilizaciją ir karą neapsieisi. O Stalinui reikia, kad viskas būtų tyliai, be gandų. Tam jis ir TASS'o pranešimą parašė. Tam jis ir vyrus iš anksto į lagerius priėmė, čia drausmės išmokė, o dabar – be triukšmo į frontą.

Po daugelio metų apie tą laiką bus parašyta knygų, sukurta dainų. Prisimenate, kaip dainavo Vysockis:

Ir kiti, kai bus įkalinti,
Jau prie vartų paskaitys
Čia įstiklintą mūsų atmintį:
„Į frontą išėjo visi."

Arba štai buvęs kriminalinis nusikaltėlis Michailas Diominas rašė: „Beveik visa Rokosovskio armija buvo iš lagerininkų“ (Vagis. P. 26).

Per visą savo gyvenimą Rokosovsksis vadovavo tik vienai armijai – 16-ajai. Savo atsiminimuose jis užmiršo parašyti, kokia buvo jos sudėtis. Toks užmaršumas jam būdingas. Savo atsiminimus jis pradeda žodžiais: „1940 metų vasarą aš su šeima buvau Sočyje.“ Čia jis užmiršta prisipažinti, kad prieš tai buvo gulage.

Tiesa, toliau knygoje Rokosovskis probėgšmais sako: „Gyvenimas mane įtikino, kad galima pasitikėti net tais, kurie anksčiau dėl kažkokių priežasčių buvo pažeidę įstatymą. Suteikite tokiam žmogui galimybę išpirkti savo kaltę ir pamatysite, kad laimės gerosios jo savybės: meilė Tėvynei, savo liaudžiai, pastangos bet kokia kaina susigrąžinti jų pasitikėjimą padarys jį narsiu kovotoju“ (Sovietų Sąjungos maršalas K. Rokosovskis. Kario pareiga. P. 136).

Taigi Rokosovskis gana aiškiai prisipažįsta, jog jis turėjo pakankamai galimybių įsitikinti, kad iš zeko galima padaryti kareivį.

Tačiau ne tai svarbiausia.

Svarbiausia tai, kad dar PRIEŠ HITLERIUI UŽPUOLANT Stalinas zekams suteikė „galimybę išpirkti savo kaltę“ ir „tapti narsiais kovotojais“. Armijos, specialiai paruoštos priimti į savo sudėtį zekus kaip patrankų mėsą, buvo pradėtos formuoti dar tada, kai nebuvo Barbarosos plano! 16-oji armija – Antrojo strateginio ešelono pagrindas – buvo suformuota Transsibiro magistralėje (Užbaikalėje, kur pakanka zekų), kad ją būtų galima greitai perkelti į vakarus. Ji dar iki Rokosovskio buvo nubaustųjų armija. Rokosovskis jai vadovauti ėmė tik 1941 metų rugpjūtį. O iki jo armijai vadovavo kitas generolas – valymų auka – Michailas Lukinas. Vėliau jis pasižymės įnirtingiausiose kautynėse prie Smolensko, bus sunkiai sužeistas, pateks į nelaisvę, jam bus amputuota koja, vokiečiai pripažins jo narsumą, jis atsisakys bendradarbiauti, ketverius baisius metus praleis Vokietijos koncentracijos stovyklose, paskui bus išlaisvintas ir vėl – gulagas, tiksliau – kalėjimas.

Susitikimas su Lukino 16-ąja armija 1941 metų liepą, kaip ir viso Antrojo strateginio ešelono egzistavimas, Vokietijos karinei vadovybei buvo tikras netikėtumas, todėl apie šį susitikimą Vokietijos archyvuose yra labai daug dokumentų. Kiekvienas, kuris nori, archyvuose gali rasti tūkstančius nuotraukų, įamžinusių Antrojo strateginio ešelono kareivių paėmimo į nelaisvę momentus. Ir čia tarp jaunuolių šmėkšteli gyvenime daug mačiusio vyro veidas, vyro, vilkinčio ne visai karišką, be skiriamųjų ženklų uniformą. Ir nesuprasi, su juodu vatinuku jis ar su žaliu. Tačiau net ir žalias vatinukas nedaro jo panašaus į kareivį. Ir dar kiekvieno iš jų – stiprios, nuospauduotos rankos, skustas viršugalvis ir išsekęs veidas. Iš kur visa tai? Juk jie dar nebuvo Vokietijos koncentracijos stovyklose! O aš jums paaiškinsiu, kaip atsirado tas išsekimas: rokosovskiai iš gulago ėjo į armiją pirma pasimaitinę Sočyje, o tie vyrai – aplenkdami Sočį.

Jei Vokietijos kariuomenė liepos mėnesį sutiko iš zekų sukomplektuotų divizijų ir korpusų, tačiau jie priklausė armijoms, atvykstančioms iš tolimų Uralo, Sibiro, Užbaikalės provincijų, vadinasi, **Stalinas zekams į rankas kovos ginklą įdavė iki 1941 metų birželio 22 dienos.**

3

Nežinau, kas birželio pirmojoje pusėje Vokietijos karo žvalgybai buvo žinoma ir kas ne. Tačiau įsivaizduokime, kad ji žinojo labai nedaug, tik kai kurias nuotrupas ir fragmentus, mums dabar žinomus. Štai jie:

1. Prie vakarinių Sovietų Sąjungos sienų slapta perkeliama keliolika armijų.

2. Šiose armijose tam tikras kiekis kareivių, kai kada ištisos divizijos (apie 15 tūkstančių žmonių kiekvienoje) ir net ištisi korpusai (daugiau kaip 50 tūkstančių žmonių kiekviename) yra aprengti neįprasta juoda uniforma, panašia į kalinių.

3. Mažiausiai viena iš šių armijų visiškai yra aprūpinama *NKVD gulago*.

4. Sovietų Sąjungos vyriausybė TASS'o pranešime kategoriškai ir viešai neigia, kad kariuomenė neįprastai ir masiškai perkeliama, kalba apie „paprastas pratybas".

Kaimyninės valstybės karo žvalgybos viršininkui reikia įvertinti padėtį ir skubiai pateikti vyriausybei rekomendacijas. Svarbiausias klausimas, į kurį būtina kategoriškai atsakyti: jeigu mes nepulsime, ką darys Stalinas: atims iš zekų ginklus ir grąžins juos į gulagą ar tiesiog paleis į namus? O gal Stalinas turi dar kažkokių ginkluotų zekų, slapta perkeliamų prie Vokietijos sienos, panaudojimo variantų?

25 skyrius

APIE BRIGADŲ IR DIVIZIJŲ VADUS

Stiprų priešą įstengė nugalėti tik tas, kuris pirmiausia nugalėjo savąją liaudį.

Šan Janas
V amžius prieš Kristaus gimimą

Pasakojimą apie „juodąsias" divizijas ir korpusus pradėjome 21-osios armijos 63-iuoju šaulių korpusu. Minėjome korpuso vadą Petrovskį ir brigados vadą Fokanovą. Kodėl gi jie ne generolai? Atsakymas paprastas: „juoduosiuose" korpusuose ir divizijose ne tik kareiviai ir karininkai, bet ir vyriausieji vadai buvo „medkirčių barakų miestelių" veteranai.

Iki 1940 metų Raudonojoje armijoje vyriausiesiems vadams buvo suteikiami „brigados vado", „divizijos vado", „korpuso vado", „armijos vado" kariniai laipsniai. Skiriamieji ženklai buvo rombai antsiuvuose: vienas rombas – brigados vadas, du – divizijos vadas ir t. t. Tačiau 1940 metų gegužę Stalinas vyriausiesiems vadams paruošia dovanėlę – įveda generolų laipsnius, lampasus, vietoj rombų – žvaigždes. Nauji kariniai laipsniai – generolas majoras, generolas leitenantas, generolas pulkininkas, armijos generolas – nesusiję su senaisiais. Vyriausybinė komisija peratestavo visus vyriausiuosius vadus. Daugelis brigados vadų tapo pulkininkais, t. y. buvo pažeminti iki tokio lygio, kokio buvo prieš keletą metų. Kai kurie brigadų vadai tapo generolais majorais, o brigados vadas I. Muzyčenka – generolu leitenantu. Daugelis armijos vadų tapo generolais pulkininkais (O. Gorodovikovas, G. Šternas, D. Pavlovas, N. Voronovas). Armijos vadas V. Kačialovas buvo pažemintas – tapo generolu leitenantu. Tačiau korpuso vadas G. Žukovas gavo aukščiausią – armijos generolo – laipsnį. Beje,

mažai žinomas faktas: Žukovas buvo pirmasis generolas. Jam pirmajam visoje Raudonojoje armijoje suteiktas generolo laipsnis. Sovietų Sąjungos vyriausybės nutarimu 1940 metų birželį 1056 vyriausieji vadai gavo generolų ir admirolų karinius laipsnius.

Generolų laipsnių įvedimas – tai Stalino meduolis po 1937–1938 metų didžiojo čaižymo. Kodėl gi draugas Stalinas toks geras? Nagi todėl, kad jis planuoja artimiausiu metu visus savo vadus įkinkyti į darbą. Priešingu atveju būtų galima ir neskubėti duoti meduolio.

Tačiau Stalinui tūkstančio generolų mažai. Sudaromos vis naujos divizijos, korpusai ir armijos. Generolų pareigas eiti skiriami pulkininkai. Mes dar sutiksime ne mažiau kaip šimtą generolų pareigas einančių pulkininkų – divizijų vadų. O anksčiau jau kalbėjome apie pulkininką I. Fediuninskį, kuris net ėjo 5-osios armijos 15-ojo šaulių korpuso vado pareigas.

Tačiau vadų trūksta. Kol Hitleris stovėjo atsisukęs į Staliną, šiam tarsi ir pakako vadų. Tačiau Hitleris nusisuko į vakarus, Stalinui atgręžė nugarą. Ir tuomet Stalinui labai prireikė aukščiausio rango vadų. Daug vadų! Štai kodėl kalėjimo vagonai skuba į Maskvą. Čia buvę vadai, perėję gulagą, mandagiai sutinkami Lubiankoje, paaiškinama, kad įvyko klaida. Kriminalinės bylos nutraukiamos, teistumai panaikinami. Vadai skuba į Sočį, o iš ten – po kovos vėliavomis.

Ne visi vadai vienodai pagerbiami. Kai kuriems – generolų laipsniai. Tarp jų generolas majoras K. Rokosovskis, būsimasis Sovietų Sąjungos maršalas. Tačiau daugeliui iš kalėjimų paleistųjų taip ir paliekami seni laipsniai: brigadų, divizijų, korpusų vadai. Raudonojoje armijoje susiklostė keista padėtis: buvo dvi gretutinės vyriausiųjų vadų laipsnių, dvi pasižymėjimo ženklų sistemos, dvi skirtingos uniformos. Vieni vadai puikavosi žvaigždėmis, raudonais lampasais (armijoje tai vadinama dryžuotomis kelnėmis), puošniais paradiniais mundurais, kiti, dirbę tokį pat darbą, tenkinosi kukliais rombeliais.

Melgunovas aprašė ir dokumentais patvirtino, kokį metodą Raudonojo teroro laikais čekistai naudojo Kijeve. Tą, kuris ne-

atsakinėdavo į klausimus, jie be nereikalingų žodžių guldydavo į karstą ir užkasdavo į žemę. O paskui atkasdavo. Ir vėl tardydavo.

„Ikikariniu laikotarpiu“ Stalinas iš esmės daro tą patį: Didžiojo valymo metais tūkstančiai vadų pateko į gulagą, kai kurie jų buvo nuteisti mirties bausme, kiti – daug metų kalėti ir bausmę atliko Kolymoje. Daugelio liudijimu (pavyzdžiui, V. Šalamovo „Kolymos apsakymai“), gyvenimas čia, palyginti su sušaudymu, anaiptol nebuvo geresnis variantas. Ir štai žmones, jau atsisveikinusius su gyvenimu, veža minkštais vagonais, atpeni nomenklatūrinėse sanatorijose, suteikia jiems valdžią ir „galimybę išpirkti kaltę“. Generolo laipsnio nesuteikia (t. y. iš viso nesuteikia jokių garantijų) – vadovauk, o paskui žiūrėsime... Ar galime įsivaizduoti, kaip visi tie brigadų ir divizijų vadai veržėsi į darbą? Į tikrą darbą!

Pamėginkite nekaltą žmogų nuteisti mirties bausme, o paskui duokite jam darbo, kurį atlikus jam bus atleista, jis atgaus savo teises ir vėl užims ankstesnę padėtį. Kaip manote, ar jis pasistengs tą darbą padaryti?

Stalinas gerai apskaičiavo. Daugelis paleistųjų Stalinui ištikimai tarnavo, veržėsi į kautynes ir savo darbais bei krauju įrodė, kad yra verti pasitikėjimo. Tarp jų – divizijos vadas G. Vorožeikinas, paskirtas vadovauti Antrojo strateginio ešelono 21-osios armijos aviacijai. Jau pirmose kautynėse jis pasižymėjo ir 1941 metų liepą gavo aviacijos generolo majoro laipsnį. Rugpjūtį jis tapo Raudonosios armijos KOP štabo viršininku. Kasmet gaudamas vis naują laipsnį, 1944 metais jis tapo maršalu.

Brigados vadas A. Gorbatovas, paleistas 1941 metų kovą, gavo Antrojo strateginio ešelono 19-osios armijos 25-ojo šaulių korpuso vado pavaduotojo pareigas. Vėliau jis tapo armijos generolu, ėjo Sovietinės armijos oro desanto kariuomenės vado pareigas.

Štai kaip jis aprašo savo išlaisvinimą:

„Žmona buvo nuėjusi į NKVD, iš ten lėkte atlėkė, papasakojo, kad ją labai gerai priėmė, mandagiai kalbėjosi, domėjosi, kaip ji gyvena, ar nereikia padėti pinigais...

... Naktį į 1941 metų kovo 5 dieną, antrą valandą, tardytojas *lengvuoju automobiliu mane nuvežė į Komjaunimo aikštę pas* mano pažįstamus. Palikdamas mane, mandagiai atsisveikino:

– Štai mano telefonas. Jeigu kas, skambinkite bet kuriuo laiku. Visuomet padėsiu.

Kaip relikviją pasiėmiau sulopytą maišą, kaliošus ir juodus lyg derva cukraus bei džiūvėsių gabalėlius, kuriuos saugojau ligai" (A. Gorbatovas. Karo metai. P. 168–169).

Palyginimas su karsto užkasimu ir atkasimu – ne mano. Jį pasiskolinau iš armijos generolo Gorbatovo: „Kovo penktąją laikau antrąja savo gimimo diena."

Brigados vadą Gorbatovą paleido (kaip ir daugelį kitų), tiksliai apskaičiavo laiką: mėnuo atostogų sanatorijoje, paskui pareigų priėmimas, o čia ir laikas – TASS'o pranešimas. Ir štai šaunus brigados vadas su savo „Anuškomis" slapta jau žygiuoja į vakarus.

O gulago „suvenyrus", kaip patyręs zekas, pasiliko ne šiaip sau. Neprireikė, tai ir gerai. Nors kai kuriems prireikė. Štai brigados vadas I. Dašičevas kaliošus apsiavė antrą kartą. Paleistas 1941 metų kovą, spalio mėnesį jis vėl buvo įkalintas, mažiausiai iki 1953 metų.

Brigadų, divizijų, korpusų vadai papildė ir Pirmąjį strateginį ešeloną. Štai brigados vadas S. Zybinas gavo 37-ąjį šaulių korpusą, divizijos vadas E. Magonas – 13-osios armijos 45-ąjį šaulių korpusą, brigados vadas M. Tkačiovas – 9-ojo ypatingojo šaulių korpuso 109-ąją šaulių diviziją. Brigados vadas N. Ivanovas – 6-osios armijos štabo viršininkas. Divizijos vadas A. Sokolovas – 12-osios armijos 16-ojo mechanizuotojo korpuso vadas. Divizijos vadas G. Buričenkovas – Pietų zonos priešlėktuvinės gynybos vadas. Divizijos vadas P. Aleksejevas – 13-osios armijos KOP vadas. Brigados vadas S. Krušinas – Šiaurės vakarų fronto KOP štabo viršininkas. Brigados vadas A. Titovas – 18-osios armijos artilerijos viršininkas. Ir daugybė kitų.

Brigadų ir divizijų vadai užpildė tuštumą po to, kai Antrasis strateginis ešelonas slapta pajudėjo į pasienį.

Štai brigados vadas N. Christofanovas – Stavropolio krašto karinis komisaras. M. Chripunovas – Maskvos karinės apygardos štabo skyriaus viršininkas. Kaip žinome, šis štabas, visiems vadams išvykus prie Rumunijos sienos, buvo užimtas čekistų, kurie karinius reikalus nelabai išmanė. Tad štai į pagalbą vargšą Chripunovą iš gulago jie ir pasiėmė.

Tačiau vis dėlto daugiausia divizijų, brigadų, korpusų vadų buvo siunčiama į Antrąjį strateginį ešeloną. Šis ešelonas komplektuojamas iš „medkirčių", tad ir vadus į jį skiria tokius pat. Čia ir sutinkame korpuso vadą Petrovskį. Prisimename, kad paskutinės jo pareigos buvo Maskvos karinės apygardos vado pavaduotojo. Paskui jis buvo įkalintas. Jį paleido 1940 metų lapkritį ir įsakė suformuoti 63-iąjį šaulių korpusą. Štai kada pasirodė „juodieji" korpusai! Iš trijų korpuso divizijų dviem vadovauja brigados vadai J. Fokanovas ir V. Rakovskis. Trečiai divizijai vadovauja pulkininkas N. Priščepa. Ne brigados vadas, tačiau... kalėjo. Pulkininkus juk taip pat sodino, o paskui, kad būtų sukomplektuotas Antrasis strateginis ešelonas, paleido. Taip pat sodino ir majorus, ir kapitonus, ir leitenantus.

Kaimyniniame, 67-ajame, tos pačios armijos korpuse pilna brigados vadų. Net korpusui vadovauja brigados vadas F. Žmačenka (vėliau – generolas pulkininkas). Žvilgtelėkite į bet kurią armiją, slapta perkeliamą iš šalies gilumos, ir visur pamatysite būrius išvakarėse paleistų brigados vadų. Štai 22-ojoje armijoje yra du korpusai ir abiejuose – brigados vadai: Povetkinas – 51-ajame korpuse, I. Karmanovas – 62-ajame. Žvilgtelėkite į štabų viršininkus, artilerijos, inžinerijos kariuomenės, užnugario ir bet kurios kitos tarnybos ar kariuomenės rūšies viršininkus – visi jie paleisti iš kalėjimų. Šioje armijoje dvi divizijos labai juodos ir aiškiai iš „medkirčių", tačiau ir vadai tikrai iš ten pat: 112-oji šaulių – brigados vadas J. Adamsonas, 174-oji – brigados vadas A. Zyginas.

Neperkrausime teksto dešimtimis kitų pavardžių ir divizijų bei korpusų numerių. Kas domisi Antrojo pasaulinio karo istorija, gali pats surinkti iš kalėjimų paleistų vyriausiųjų vadų, kuriems Stalinas „suteikė galimybę", pavardžių kolekciją.

Komunistai teigia, kad tai Stalino gynybinė reakcija: pajutęs pavojų, jis stiprina savo kariuomenę. Ne, tai ne gynybinė reakcija! Brigadų, divizijų ir korpusų vadų išlaisvinimą Stalinas pradėjo dar tada, kai nebuvo parengtas Barbarosos planas. Aktyviausiai tai buvo daroma ne tada, kai Vokietijos kariuomenė stovėjo prie Sovietų Sąjungos sienos, bet kai iššygiavo į Prancūziją.

O dabar įsivaizduokite, kad tai jūsų valstybės sienų link Stalinas atkakliai kerta koridorių naikindamas neutralias valstybes, esančias jo kelyje. Kartu Stalinas leidžia „antrą kartą gimti" daugybei nuteistų greitai arba lėtai mirčiai vadų, – nė nežinome, kiek tokių buvo. Šiems žmonėms į rankas įduodamas ginklas, suteikiama valdžia, tačiau kiekvienas jų iš esmės yra mirtininkas, trokštantis per darbą ir kraują (savo ir svetimą) grįžti į aukštumas, iš kurių Stalinas juos išvertė. Ir štai didžiulė kariuomenė, vadovaujama iš kalėjimų paleistų vadų, slapta pajudėjo prie jūsų sienų, nors Stalinas oficialiai įtikinėja, kad nieko svarbaus nevyksta. Kaip jūs tuomet elgtumėtės?

26 skyrius

KODĖL BUVO SUKURTAS ANTRASIS STRATEGINIS EŠELONAS

Mobilizacija – tai karas, ir niekaip kitaip negalima to aiškinti.

Sovietų Sąjungos maršalas
B. Šapošnikovas

1

Komunistai Raudonosios armijos Antrojo strateginio ešelono sukūrimą ir išsiuntimą į vakarinius šalies rajonus aiškina tuo, kad, girdi, Čerčilis įspėjo, Zorgė įspėjo, dar kažkas įspėjo, – vienu žodžiu, Antrojo strateginio ešelono išsiuntimas – tai Stalino reakcija į Hitlerio veiksmus.

Tačiau šis aiškinimas yra visiškai nevykęs.

Vos Vokietijos kariuomenė įsiveržė, armijos generolas I. Tiulenevas Kremliuje kalbėjosi su Žukovu. Štai Žukovo žodžiai: „Pranešėme Stalinui, tačiau jis vis dar netiki, mano, kad tai vokiečių generolų provokacija“ (Per tris kartus. P. 141).

Tokių faktų galiu pateikti tūkstančius. Tačiau jau anksčiau daug kartų buvo įrodyta, jog Stalinas iki paskutinio momento netikėjo, kad vokiečiai gali užpulti, net jiems įsiveržus – ir tai netikėjo.

Komunistinių istorikų įrodinėjimuose yra prieštaravimų: Stalinas vykdo didžiausią žmonijos istorijoje kariuomenės pergrupavimą, kad duotų atkirtį Vokietijos agresijai, kurios galimybe... netiki!

Antrojo strateginio ešelono išsiuntimas – tai ne reakcija į Hitlerio veiksmus. Antrasis strateginis ešelonas buvo pradėtas kurti

iki garsiojo Čerčilio įspėjimo, **iki** „svarbių“ Zorgės pranešimų, **iki** masinio Vokietijos kariuomenės perkėlimo prie Sovietų Sąjungos sienos.

Antrojo strateginio ešelono kariuomenės perkėlimas – tai geležinkelio operacija, kurią reikėjo ilgai ruošti, iš anksto tiksliai suplanuoti. Sovietų Sąjungos maršalas S. Kurkotkinas praneša, kad 1941 metų vasario 21 dieną Generalinis štabas visus kariuomenei pervežti reikalingus dokumentus atidavė Susisiekimo liaudies komisariatui (Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų užnugaris Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945 m. P. 33). Tačiau ir Generaliniam štabui reikėjo laiko šiems dokumentams kruopščiai parengti. Reikėjo geležinkelininkams tiksliai nurodyti, kada, kur, kokį transportą siųsti, kaip užmaskuoti pakrovimą ir perkėlimą, kokiais maršrutais vykti, kur paruošti kariuomenės masinio iškrovimo vietas. Tačiau kad visa tai būtų paruošta, Generalinis štabas privalėjo tiksliai nustatyti, kur ir kokiu laiku kokia kariuomenė turi pasirodyti. Vadinasi, sprendimas sukurti Antrąjį strateginį ešeloną buvo priimtas ir jo perkėlimas bei kovinis panaudojimas buvo pradėtas planuoti anksčiau. Ir randame, kada...

Kariuomenės sukūrimas vidaus karinėse apygardose ir jos perkėlimas į vakarines pasienio apygardas – tai **1939 metų rugpjūčio 19 dieną** pradėtas procesas. Pradėtas Politinio biuro nutarimu, jis niekada nesibaigė, bet nuolat aktyvėjo. Štai, pavyzdžiui, tik viena karinė apygarda – Uralo. 1939 metų rugsėjį joje buvo sudaromos dvi naujos divizijos: 85-oji ir 159-oji. 85-ąją 1941 metų birželio 21 dieną sutinkame pačiame Vokietijos pasienyje, Augustavo rajone, kur NKVD kerpa spygliuotąją vielą. 159-ąją taip pat matome prie pat sienos, Rusų Ravoje, 6-ojoje (supersmogiamojoje) armijoje. 1939 metų pabaigoje toje pačioje Uralo karinėje apygardoje sudaromos 110-oji, 125-oji, 128-oji šaulių divizijos, ir kiekvieną jų vėliau sutinkame prie sienų su Vokietija. Be to, pasak sovietinių šaltinių, 125-ąją – „prie pat sienos“ su Rytprūsiais. Uralo karinėje apygardoje buvo sukurta dar daug pulkų ir divizijų, ir visi jie tyliai, ramiai persikėlė arčiau sienų.

Kol Antrojo strateginio ešelono oficialiai nėra, kol jo armijos – „vaiduoklės“, vyriausioji sovietinė karinė vadovybė nagrinėja Pirmojo ir Antrojo strateginių ešelonų kariuomenių tarpusavio sąveikos būdus. Antai 1940 metų antrojoje pusėje armijos generolas D. Pavlovas surengia armijų vadų ir Vakarų ypatingosios karinės apygardos štabų viršininkų pasitarimą. Sovietinių generolų ir admirolų hierarchijoje D. Pavlovas užima ketvirtą vietą.

Vakarų ypatingojoje karinėje apygardoje ruošiamasi vadų ir štabų pratyboms. Nagrinėjami vadų, štabų, ryšių sistemų veikimo pradiniu karo laikotarpiu būdai. Sovietiniams štabams per pratybas teks persikelti į vakarus visai taip pat, kaip jie ruošiasi daryti karo pradžioje. 4-osios armijos štabo viršininkas L. Sandalovas nustebęs klausia: „O tie štabai, kurie yra prie pat sienos? Kur jiems persikelti?“ (Generolas pulkininkas L. Sandalovas. Išgyvenimai. P. 65). Reikia pažymėti, kad ruošiantis gynybiniam karui niekas štabų nelaiko „prie pat sienos“, o sovietiniai štabai, vos nustačius bendras sienas su Vokietija, čia nuolat buvo.

Įdomi ir pasienio armijos štabo viršininko reakcija: jam įsakymas „persikelti“ siejasi tik su sąvokomis „persikelti į vakarus“, „persikelti per sieną“. Jis net neįsivaizduoja, kad per karą štabas galėtų dar kur nors persikelti.

Pasitarime, vykstančiame netoli sienų, be Pirmojo strateginio ešelono vadų, dalyvauja aukšti svečiai iš Antrojo strateginio ešelono; jiems vadovauja Maskvos karinės apygardos vadas armijos generolas I. Tiulenevas. Tarp tūkstančio generolų jis užima trečią vietą. Pasinaudodamas tuo, kad dalyvauja Tiulenevas, armijos generolas D. Pavlovas 4-osios armijos vadui generolui leitenantui V. Čiuikovui (būsimajam Sovietų Sąjungos maršalui) aiškina Antrojo strateginio ešelono paskirtį:

„Kai iš užnugario ateis vidaus apygardų kariuomenė, – Pavlovas pažvelgė į Tiulenevą, – kai jūsų armijos ruože tankumas bus septyni su puse kilometro divizijai, tada bus galima žygiuoti pirmyn ir neabejoti sėkme.“ (Ten pat.)

Tai, kad Maskvos karinės apygardos vadas armijos generolas I. Tiulenevas dalyvavo pasitarime pasienio karinėje apygardoje, buvo labai reikšmingas faktas. Jau 1940 metais jis žinojo savo vaidmenį pradiniu karo laikotarpiu: kai Pirmasis strateginis ešelonas pereis valstybės sieną, jis su savo štabu turi atsidurti pasienio apygardoje. Beje, Žukovo, pradėjusio vadovauti Generaliniam štabui, reikalavimu 1941 metų vasarį sovietinis planas buvo pakeistas: armijos generolas Tiulenevas su savo štabu slapta turėjo persikelti ne prie Vokietijos, o prie Rumunijos sienos, nes pagrindinės Raudonosios armijos pajėgos buvo sukauptos kaip tik ten.

Kariuomenės tankumas „septyni su puse kilometro divizijai", kurį naudoja sovietiniai generolai, – tai puolimo standartas. Tuo laiku divizijos gynybos veiksmams buvo duodamas tris keturis kartus didesnis vietovės ruožas. Tame pat pasitarime išnagrinėjamas dar vienas svarbus klausimas – kaip maskuoti sovietinės kariuomenės judėjimą į pasienį: „naujas divizijas pastūmėti į priekį... galima prisidengus pratybomis".

1941 metų birželio 13 diena – tai momentas, kai vidaus karinių apygardų 77 sovietinės divizijos, „prisidengusios pratybomis", ėmė žygiuoti prie vakarinių sienų. Dabar Adolfas Hitleris nelaukė, kol sovietiniai generolai sukurs „statutinį tankį – septynis su puse kilometro divizijai", ir smogė pirmas.

2

Kai Vokietija pradėjo preventyvų karą, Antrasis strateginis ešelonas (kaip ir Pirmasis) buvo panaudotas gynybai. Tačiau tai anaiptol nereiškia, kad jis tam ir buvo kuriamas.

Armijos generolas M. Kazakovas apie Antrąjį strateginį ešelioną teigė: „Prasidėjus karui, teko iš esmės pakeisti jo panaudojimo planus" (VIŽ. 1972. Nr. 12. P. 46).

Generolas majoras V. Zemskovas tvirtino dar aiškiau: „Šiuos rezervus buvome priversti panaudoti ne puolimui, kaip numatyta plane, o gynybai" (VIŽ. 1971. Nr. 10. P. 13).

Armijos generolas S. Ivanovas: „Tokiu atveju, jei Pirmojo strateginio ešelono kariuomenei būtų pavykę... kovos veiksmus perkelti į priešo teritoriją dar neišskleidus pagrindinių pajėgų, Antrasis strateginis ešelonas privalėjo paremti Pirmojo strateginio ešelono pastangas ir rengti atsakomąjį smūgį pagal bendrą strateginį sumanymą“ (Pradinis karo laikotarpis. P. 206). Šioje frazėje neturi gluminti terminas „atsakomasis smūgis“. Turint galvoje Žiemos karą, šio termino reikšmę galima suprasti.

Net praėjus keturiasdešimčiai metų sovietinė versija yra tokia, kad Suomija esą užpuolusi, o Raudonoji armija tik smogusi „atsakomąjį smūgį“.

3

Apie nuotaikas Antrajame strateginiame ešelone pasakoja generolas leitenantas S. Kalininas. Prieš prasidedant slaptam išvedimui į vakarus, jis kovos veiksmams ruošė Sibiro karinės apygardos kariuomenę (vėliau tapusią 24-ąja armija).

Pratybose generolas išklauso jaunesniojo karininko nuomonę: „Na, įtvirtinimai tikriausiai bus nereikalingi. Juk mes ruošiamės ne gynybai, o puolimui, priešą mušime jo paties teritorijoje“ (Mintys apie praeitį. P. 124). Generolas Kalininas jaunojo karininko žodžius perpasakoja su tam tikra ironija: tai naivuolis! Tačiau jis nesako, kodėl jaunasis karininkas taip nusiteikęs. Jeigu karininkas neteisus, generolas Kalininas privalo jam tai paaiškinti, be to, jis turi visiems vadams, ir bataliono, ir korpuso, išdėstyti, kad jaunesnieji karininkai kažko nesupranta, kad kovinė parengtis yra vienpusė. Generolas Kalininas privalėjo nedelsdamas apklausti gretimų batalionų, pulkų, divizijų vadus ir jei šios „neteisingos“ nuomonės ir kitur laikomasi, 24-ojoje armijoje išleisti griausmingą įsakymą, nurodantį pakeisti kovinės parengties kryptį. Tačiau generolas Kalininas taip nesielgia, jo kariuomenė ir toliau ruošiasi „kariauti priešo teritorijoje“.

Jauni karininkai nekalti, kad nebuvo pasirengę gynybai, tačiau ir generolas Kalininas dėl to nekaltas. Jis – tik vienos armijos vadas, bet juk visos armijos rengėsi kariauti „priešo teritorijoje".

Įdomiai tas pats generolas samprotauja minėtoje savo knygoje (p. 182–183). Perdavęs 24-ąją armiją generolui K. Rakutinui, Kalininas grįžo į Sibirą ir čia „medkirčių barakų miesteliuose" ruošė dešimt naujų divizijų. Žodis Kalininui: „Nuo ko pradėti? Kam, ruošiant kariuomenę, skirti daugiausia dėmesio – gynybai ar puolimui? Padėtis frontuose tebebuvo įtempta. Raudonosios armijos kariuomenė tebekovoja sunkiuose gynybos mūšiuose.

Mūšių patirtis parodė, kad mes toli gražu ne visada sumaniai organizavome gynybą. Inžineriniu požiūriu gynybos pozicijos dažnai buvo prastai įrengiamos. Kai kada net pirmoje pozicijoje nebuvo tranšėjų sistemos. Besiginančiųjų kautynių rikiuotę dažnai sudarydavo vienas ešelonas ir nedidelis rezervas, dėl to kariuomenė nebuvo stipri. Daugeliu atvejų žmonės buvo prastai parengti prieštankinei gynybai, tvyrojo tam tikra tankų baimė...

Tuo metu aš maniau: „Juk ne visada mes ginsimės. Traukimasis – priverstinis reikalas..."

Be to, gynyba ne visada buvo ir yra pagrindinė kovos veiksmų rūšis... Vadinasi, kariuomenę reikia rengti puolimo mūšiams... Pasitariau su vadais. Priėjome bendrą išvadą: per apmokymus svarbiausia kruopščiai išnagrinėti puolimo veiksmų taktikos klausimus."

1941 metų rudenį svarbiausia valstybės ir jos kariuomenės užduotis – sustabdyti priešą nors prie Maskvos sienų. Ir visiems aišku, kad Raudonoji armija gynybai nepasirengusi. Tačiau jos ir neruošia. Nepasirengusi gynybai – na ir kas! Vis tiek ruošimės puolimui! Tik puolimui!

Jeigu net Vokietijai užpuolus, kai Vokietijos kariuomenė kėlė grėsmę pačiam komunistiniam režimui, generolas Kalininas kariuomenę tebemokė tik pulti, tai kam ją ruošė iki Vokietijos įsiveržimo?

4

Prasidėjus preventyvinei Vokietijos akcijai, Antrąjį strateginį ešeloną teko panaudoti ne pagal tiesioginę paskirtį, o gynybai. Tačiau turime pakankamai dokumentų, kad nustatytume, kokia Antrojo strateginio ešelono pirminė paskirtis ir vaidmuo buvo numatyta SSRS karo planuose. Jame, kaip ir Pirmajame strateginiame ešelone, kiekviena armija buvo individuali, turėjo savo ypatumų, savo charakterį. Dauguma armijų buvo išsiunčiamos suprastintos, tarsi sudarydamos galingą karkasą, kurį, atvykus į vakarinių šalies rajonų miškus ir juose slaptai išsiskleidus, reikėjo papildyti, sutvarkyti. Standartinė Antrojo strateginio ešelono armijų sudėtis: du šaulių korpusai, kiekvienas po tris šaulių divizijas. Tai ne smogiamoji, o paprasta suprastintos sudėties armija.

Atvykusi į vakarinius rajonus, kiekviena armija nedelsdama pradėdavo mobilizaciją, papildydavo savo divizijas ir korpusus. Faktas, kad daugelyje Antrojo strateginio ešelono armijų nebuvo mechanizuotųjų korpusų su daugybe tankų, visiškai logiškas. Pirma, tokie korpusai daugiausia buvo sudaromi vakariniuose šalies rajonuose. Iškilus būtinybei, jų nereikėjo perkelti iš tolimų Uralo ir Sibiro provincijų į vakarus: paprasčiau atvykusias suprastintas armijas papildyti tokiais korpusais jau vakariniuose šalies rajonuose. Dar geresnis variantas: daugumą mechanizuotųjų korpusų panaudoti pirmam netikėtam smūgiui smogti, kad jis būtų nepaprastai stiprus, o paskui į kautynes įtraukti Antrąjį strateginį ešeloną ir suprastintoms jo armijoms perduoti visus tankus, kurie išliks po pirmųjų operacijų.

Tačiau tarp Antrojo strateginio ešelono armijų buvo ir išimčių. 16-oji armija tikrai buvo smogiamoji. Joje buvo visiškai sudarytas mechanizuotasis korpusas, turėjęs daugiau kaip 1000 tankų. Be to, drauge su šia armija į vakarus vyko atskiroji 57-oji tankų divizija (pulkininkas V. Mišulinas), kuri buvo operatyviai pavaldi 16-osios armijos vadui. Iš viso 16-ojoje armijoje su šia divizija buvo daugiau kaip 1200 tankų, o ją visai sudarius šis skaičius turėjo

viršyti 1340. Iš Šiaurės Kaukazo slaptai perkeliama 19-oji armija buvo dar galingesnė. Joje buvo keturi korpusai, įskaitant vieną mechanizuotąjį (26-ąjį). Yra pakankamai įrodymų, kad 25-asis mechanizuotasis korpusas (generolas majoras S. Krivošeinas) taip pat buvo skirtas 19-ajai armijai. Tai tikrai buvo supersmogiamoji armija. Net jos šaulių korpusai buvo neįprastos struktūros, ir jiems vadovavo labai aukšto rango vadai. Pavyzdžiui, 34-ajame šaulių korpuse (generolas leitenantas R. Chmelnickis) buvo keturios šaulių, viena kalnų šaulių divizijos ir keletas sunkiosios artilerijos pulkų. Kalnų šaulių divizija šioje armijoje buvo neatsitiktinai. Galingiausia Antrojo strateginio ešelono armija, 19-oji, slaptai buvo išskleidžiama NE PRIEŠ VOKIETIJĄ.

Taip atsiskleidžia visas sovietinis sumanymas: galingiausia Pirmojo strateginio ešelono armija – prieš Rumuniją, galingiausia Antrojo strateginio ešelono armija – pačiame jos užnugaryje, taip pat prieš Rumuniją.

Apmokami Sovietų Sąjungos draugai paskleidė legendą, kad Antrasis strateginis ešelonas buvo skirtas „kontrsmūgiams". Jeigu taip, tai galingiausias „kontrsmūgis" buvo ruošiamas į Rumunijos naftos versloves.

Antra pagal galingumą Antrojo strateginio ešelono armija, 16-oji, buvo išskleidžiama greta. Ji taip pat galėjo būti panaudota prieš Rumuniją, nors ją tikriausiai buvo ketinama panaudoti prieš Vengriją 26-osios (smogiamosios) ir 12-osios (kalnų smogiamosios) armijų susidūrimo vietoje, kai nuo vartotojų būtų atkirsti naftos šaltiniai.

Tačiau įsiveržęs Hitleris visus tuos išskleidimo planus sugriovė. Ir 16-ąją, ir 19-ąją armijas teko skubiai perkelti prie Smolensko, o Rumunijos ir Vengrijos „išvadavimą" atidėti keletui metų.

16-osios armijos vadas generolas leitenantas M. Lukinas neišduoda, kokiose teritorijose buvo planuojama panaudoti 16-ąją armiją, kuriai tuomet vadovavo. Šiaip ar taip, aišku, jog tai – ne Sovietų Sąjungos teritorija: „Mes rengėmės kariauti priešo teritorijoje" (VIŽ. 1979. Nr. 7. P. 43). Tame pačiame žurnalo puslapyje

Sovietų Sąjungos maršalas A. Vasilevskis pabrėžia, kad Lukinu reikia tikėti: „Jo žodžiuose daug rūsčios tiesos." Niekas kitas taip nemokėjo kariauti „priešo teritorijose" kaip Vasilevskis. Tai jis 1945 metais Mandžiūrijoje smogė netikėtą smūgį Japonijos kariuomenei ir parodė, kaip priešui, kariaujančiam kituose frontuose, reikia smogti netikėtą išdavikišką smūgį į nugarą.

5

1939 metų rudenį, tuoj po Lenkijos padalijimo, milžiniška sovietinė kariuomenė iš nuolatinių dislokacijos vietų buvo perkelta prie naujų sienų. Tačiau naujos teritorijos nebuvo pritaikytos didelei kariuomenei, ypač šiuolaikinei, turinčiai daug kovinės technikos, dislokuoti.

Oficiali Antrojo pasaulinio karo istorija (T. 4. P. 27): „Vakarinių pasienio apygardų kariuomenė patyrė daug sunkumų. Viską reikėjo iš naujo statyti ir įrengti: ... bazes ir tiekimo punktus, oro uostus, kelių tinklą, ryšių linijas ir mazgus..."

Oficiali Baltarusijos karinės apygardos istorija (Baltarusijos Raudonosios žvaigždės ordino karinė apygarda. P. 84): „Apygardos junginių ir dalinių perkėlimas į vakarines Baltarusijos sritis sukėlė nemažai sunkumų... 3-iosios, 10-osios, 4-osios armijų personalas... remontavo ir statė kareivines, sandėlius, stovyklas, įrengė poligonus, šaudyklas, tankodromus. Kariuomenėje jautėsi didžiulė įtampa."

Generolas pulkininkas L. Sandalovas: „Apygardos kariuomenės perkėlimas čionai buvo susijęs su didžiuliais sunkumais. Kareivinių fondas buvo labai mažas... Kariuomenei, neturinčiai kareivinių, buvo įrengiamos žeminės" (Maskvos kryptimi. P. 41).

Tačiau kariuomenės atvyko vis daugiau. Generolas Sandalovas teigė, kad kariuomenei dislokuoti 1939–1940 metais buvo naudojami sandėliai, barakai, įvairiausios patalpos. „Breste susikaupė daugybė kariuomenės... Apatiniuose kareivinių aukštuose buvo statomi keturių aukštų gultai." (Ten pat.)

Raudonosios armijos kovinio parengimo valdybos viršininkas generolas leitenantas V. Kurdiumovas 1940 metų gruodį vadų pasitarime kalbėjo, kad naujuose rajonuose kariuomenė, užuot užsiėmusi koviniu parengimu, priversta dirbti ūkio darbus.

Tame pačiame pasitarime šarvuotų automobilių ir tankų valdybos viršininkas tankų kariuomenės generolas leitenantas J. Fedorenka kalbėjo, kad 1939–1940 metais beveik visi tankų junginiai savo dislokacijos vietą keitė tris keturis kartus. Todėl „daugiau kaip pusė dalinių, persikėlusių į naujas vietas, neturėjo poligonų". 1939 ir 1940 metais Pirmojo strateginio ešelono kariuomenė didžiulėmis pastangomis buvo įkurdinta. Ir štai 1941 metų vasarį iš pradžių lėtai, o paskui vis greičiau į tuos pačius rajonus pradedama perkelti Antrojo strateginio ešelono kariuomenę.

Ir tuomet įvyko sovietinių istorikų nepastebėtas pasikeitimas: **sovietinė kariuomenė nebesirūpino, kaip ji praleis kitą žiemą.** Pirmojo strateginio ešelono kariuomenė, palikusi savo žemines ir nebaigtas statyti kareivines, įėjo į pasienio juostą. Kalbama apie **visą** kariuomenę ir **tiesioginę sieną** (Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas // VIŽ. 1976. Nr. 1. P. 62). Iš šalies gilumos pritraukiama Antrojo strateginio ešelono kariuomenė nepasinaudojo nebaigtomis statyti kareivinėmis ir kariniais miesteliais, kuriuos paliko Pirmasis strateginis ešelonas. Atvykstanti kariuomenė nesirengė žiemoti šiose vietose. Ji nebeįrenginėjo žeminių, nebestatė poligonų ir šaudyklų, net nebekasė apkasų. Yra daugybė oficialių dokumentų ir sovietinių generolų bei maršalų atsiminimų apie tai, kad dabar kariuomenė buvo įsikūrusi tik palapinėse.

Pavyzdžiui, 1941 metais, anksti pavasarį, Pabaltijyje sudaroma 11-osios armijos 16-oji šaulių divizija. Gegužę į ją atsiunčiama rezervistų. Divizija Kazlų Rūdos rajone (45–50 kilometrų nuo valstybės sienos) įkuria laikiną vasaros palapinių miestelį. Paskelbus TASS'o pranešimą, divizija palieka šį miestelį ir žygiuoja prie sienos. Visi mėginimai rasti kokią nors užuominą, kad čia buvo rengiamasi žiemoti, buvo nesėkmingi – divizija čia nesirengė žiemoti. Greta išsiskleidžia 28-oji tankų divizija – tas pats vaizdas.

Visose tankų, visose iš naujo sudaromose šaulių divizijose požiūris į žiemą pasikeitė – ji nieko nebegąsdina.

Sovietų Sąjungos maršalas K. Moskalenka (tuo metu – generolas majoras, brigados vadas) iš 5-osios armijos vado generolo majoro M. Potapovo gauna užduotį: „Iš pradžių čia sudaroma tavo brigada... Štai čia užimsi miško ruožą, įkursi stovyklą...“ Galinga, visiškai sukomplektuota brigada – daugiau kaip 6000 žmonių, daugiau kaip 100 sunkiųjų iki 8,5 mm kalibro pabūklų – per tris dienas įrengia stovyklą. Paskui prasidėjo įtemptas kovinis pasirengimas, trukdavęs po 8–10 valandų per dieną, o kur dar naktiniai darbai, saviruoša, technikos aptarnavimas, treniruotės su ginklais (Pietvakarių kryptimi. P. 18)!

Jei sovietinė kariuomenė rengėsi gynybai, jai reikėjo įsikasti į žemę, sudaryti ištisinę tranšėjų liniją nuo Arkties vandenyno iki Dunojaus žiočių. Tačiau to ji nedarė. Jei ji tikėjosi ramiai praleisti dar vieną žiemą, tai nuo balandžio ar gegužės mėnesio reikėjo statyti, statyti ir statyti. Tačiau ir tai nebuvo daroma. Kai kurios divizijos kažkur užnugaryje turėjo nebaigtų statyti kareivinių, tačiau daugelis divizijų sudaromos 1941 metų pavasarį ir niekur nieko neturėjo – nei kareivinių, nei barakų, nestatė žeminių. Kur jos numatė žiemoti, jei ne Centrinėje ir Vakarų Europoje?

6

Generolas majoras A. Zaporožčenka taip rašo: „Baigiamasis strateginio išskleidimo etapas buvo slaptas smogiamųjų grupuočių išsiuntimas į išeities pozicijas prieš puolimą. Tai buvo daroma keletą naktų prieš užpuolimą. Išskleidimo maskavimą organizavo iš anksto prie sienų nusiųsti sustiprinti batalionai, kurie prieš atvykstant pagrindinėms pajėgoms kontroliavo divizijoms priskirtus fronto barus.

Perbazuoti aviaciją buvo pradėta paskutinėmis gegužės dienomis ir baigta birželio 18 dieną. Naikintuvų ir kariuomenės

aviacijos buvo sutelktos oro uostuose, nutolusiuose nuo sienos iki 40 kilometrų, o bombonešių – ne toliau kaip 180 kilometrų“ (VIŽ. 1984. Nr. 4. P. 42). Šiame pasakojime mus gali nustebinti tik birželio 18 dienos data. Sovietinė aviacija perbazavimo nebuvo baigusi, ji tik birželio 13 dieną, paskelbus TASS'o pranešimą, jį pradėjo. Kodėl gi generolas kalba apie birželio 18 dieną? Reikalas tas, kad jis kalba ne apie Raudonąją armiją, o apie Vokietijos Vermachtą. Ten vyko tas pats: kariuomenė prie sienos žygiavo naktimis. Į priekį buvo pasiųsti sustiprinti batalionai. Atvykusios divizijos užimdavo išeities pozicijas puolimui, paprasčiau tariant, slėpėsi miškuose. Dviejų armijų veiksmai –tarsi veidrodžio atspindys. Nesutapimas – tik laiko atžvilgiu. Iš pradžių sovietinė kariuomenė veikė sparčiau, dabar ją dviem savaitėmis aplenkė Hitleris: jis turėjo mažiau kariuomenės ir ją perkelti reikėjo labai netoli. Įdomu, kad birželio pradžioje Vokietijos armijos padėtis buvo labai nepatogi: daug kariuomenės buvo ešelonuose. Patrankos viename ešelone, sviediniai – kitame. Kovos batalionai išsikraudavo ten, kur nebuvo štabų, o štabai – ten, kur nebuvo kariuomenės. Ryšių nebuvo, nes saugumo sumetimais daugeliui radijo stočių iki kovos veiksmų pradžios buvo uždrausta dirbti. Vokietijos kariuomenė taip pat nekasė žeminių ir nerengė poligonų. Tačiau svarbiausias panašumas – milžiniškas kiekis atsargų, kariuomenės, aviacijos, karo ligoninių, štabų, oro uostų prie pat Sovietų Sąjungos sienų. Ir mažai kas žinojo tolesnių veiksmų planą – tai buvo griežčiausia vyriausiosios karinės vadovybės paslaptis. Visa tai, ką matome Raudonojoje armijoje ir vertiname kaip kvailystę, prieš dvi savaites buvo Vokietijos Vermachte. Tai ne kvailystė, o rengimasis pulti.

7

Kas turėjo įvykti visą sovietinės kariuomenės Antrąjį strateginį ešeloną sutelkus vakariniuose šalies rajonuose? Į šį klausimą

buvo atsakyta dar gerokai prieš Antrojo pasaulinio karo pradžią.

Generolas V. Sikorskis: „Visas pajėgas mobilizavus ir galutinai sutelkus, strateginiu atžvilgiu lūkuriuoti nebebus galima“ (Būsimasis karas. P. 240). Taip sako Lenkijos kariuomenės Generalinio štabo viršininkas. Tačiau Sovietų Sąjungos Generalinio štabo nutarimu jo knyga buvo išleista Maskvoje sovietinės kariuomenės vadams. Ji buvo išspausdinta dėl to, kad sovietiniame karo moksle dar anksčiau buvo padaryta tvirta išvada: „Dabartinėmis sąlygomis pats blogiausias dalykas – stengtis pradiniu karo laikotarpiu laikytis lūkuriavimo taktikos“ („Voina i revoliucija“. 1931. Nr. 8. P. 11)*.

Sovietų Sąjungos Generalinio štabo viršininkas Sovietų Sąjungos maršalas B. Šapošnikovas šiuo klausimu buvo tvirtos nuomonės: „Ilgai laikant pašauktus rezervistus po vėliavomis be karo perspektyvos, jų moralei gali būti padarytas neigiamas poveikis: kovinė parengtis, užuot gerėjusi, gali suprastėti... Vienu žodžiu, kad ir kaip nenorėtų karinė vadovybė, o juo labiau diplomatai, bet, paskelbus mobilizaciją, dėl grynai karinių priežasčių patrankos pačios gali pradėti šaudyti.

Taigi reikėtų laikyti abejotina spėlione teiginį, kad dabartinėmis karo sąlygomis galima ilgai laikyti mobilizuotas armijas karinės ramybės padėtyje ir nesiimti aktyvių veiksmų“ (Armijos smegenys. T. 3).

Sovietiniame karo moksle ir tada buvo laikomasi nuomonės, ir dabar manoma, kad „mobilizacija, sutelkimas, operatyvinis išskleidimas ir pirmųjų operacijų vykdymas sudaro vieną nepertraukiamą procesą“ (VIŽ. 1986. Nr. 1. P. 15). Sovietinė karinė vadovybė, pradėjusi mobilizaciją, o juo labiau kariuomenės telkimą ir operatyvinį išskleidimą, jau negalėjo sustabdyti arba nors sulėtinti šio proceso. Tai yra maždaug tas pats, kas staigiai nuleisti ranką žemyn, atsegti dėklą, ištraukti revolverį, nutaikyti jį į priešininką ir kartu atlaužti gaiduką. Tada, patinka jums tai

---

* Mėnesinis žurnalas, buvo leidžiamas 1925–1931 metais.

ar ne, šūvis neišvengiamas, nes kai tik jūs staigiai nuleidote ranką žemyn, priešininkas taip pat greitai (o gal net greičiau) padarė tą patį.

Istorikai iki šiol mums neatsakė į klausimą: kas gi 1941 metais pradėjo Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karą? Spręsdami šią problemą, istorikai komunistai siūlo tokį kriterijų: kas pirmas iššovė, tas ir kaltininkas. Bet kodėl nepanaudojus kitokio kriterijaus? Kodėl neatkreipus dėmesio į tai, kas pirmas pradėjo mobilizaciją, telkimą ir operatyvinį išskleidimą, tai yra kas vis dėlto pirmas ištiesė ranką prie pistoleto?

8

Komunistų versijos gynėjai griebiasi bet kokio šiaudelio. Jie sako: Šapošnikovas suprato, jog kariuomenės pasistūmėjimas į priekį – tai karas. Dabartiniai sovietiniai strategai tai supranta. Tačiau 1941 metais Generalinio štabo viršininkas jau buvo ne Šapošnikovas, o Žukovas. Galbūt jis pastūmėjo kariuomenę į priekį nesuprasdamas, kad tai – karas?

Ne, broleliai, Žukovas suprato viską, ir geriau už mus.

Kad suprastume, kokie ryžtingi buvo SSRS vyriausiosios karinės vadovybės veiksmai, turime grįžti į 1932 metus, į 4-ąją kavalerijos diviziją, kuri buvo geriausia ne tik iš visos Raudonosios kavalerijos, bet ir apskritai visoje Raudonojoje armijoje. Iki 1931 metų divizija priklausė Leningrado karinei apygardai ir buvo dislokuota tose vietose, kur anksčiau stovėjo imperatoriškoji raitelių gvardija. Kiekvienas gali įsivaizduoti, kokiomis sąlygomis ši divizija gyveno ir buvo rengiama mūšiams. Kitaip kaip puikiomis jos dislokacijos sąlygų negalima pavadinti. Bet štai 1932 metais ypatingais operatyviniais sumetimais divizija buvo perkelta į neparengtą bazę. Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas: „Pusantrų metų divizija turėjo pati statytis kareivines, arklides, štabus, gyvenamuosius namus, sandėlius ir visą mokymo bazę. Dėl viso to

puikiai parengta divizija virto prastu darbininkų kariniu daliniu. Oras buvo lietingas, trūko statybinių medžiagų, persekiojo kitokios bėdos, todėl divizija nepajėgė laiku pasiruošti žiemai, o tai labai atsiliepė visai jos būsenai ir kovinei parengčiai. Pairo drausmė...“ (Atsiminimai ir apmąstymai. P. 118).

Pavasarį geriausia Raudonosios armijos divizija buvo „visiškai nusmukusi“ ir „pasidariusi nebekovinga“. Svarbiausiu kaltininku buvo paskelbtas divizijos vadas, kuris buvo nubaustas, o divizijai „surado naują vadą“. Štai tuo vadu ir tapo G. Žukovas. Būtent čia prasidėjo jo kilimas. Žukovo darbą stebėjo ne tik korpuso vadas S. Timošenka, bet ir pats gynybos liaudies komisaras K. Vorošilovas, nes divizija turėjo jo vardą ir buvo laikoma geriausia. Vorošilovas tikėjosi, kad Žukovas grąžins 4-osios kavalerijos divizijos šlovę. Ir Žukovas drakono priemonėmis šią šlovę grąžino ir įrodė, kad jam galima kelti įvairias teoriškai neįvykdomas užduotis.

1941 metais visi šios istorijos dalyviai pakilo aukščiau negu buvo 1933 metais. Gerokai aukščiau. K. Vorošilovas – Politinio biuro narys, Sovietų Sąjungos maršalas, Gynybos komiteto pirmininkas; S. Timošenka – Sovietų Sąjungos maršalas, gynybos liaudies komisaras; G. Žukovas – armijos generolas, gynybos liaudies komisaro pavaduotojas, Generalinio štabo viršininkas. Tai jie trise vadovauja slaptam sovietinės kariuomenės judėjimui Vokietijos sienų link.

Jie geriau už mus žino, ir ne iš teorinių apskaičiavimų, kad net vienos divizijos negalima palikti žiemai neparengtame miške. Kareivis gali peržiemoti visokiomis sąlygomis. Svarbu ne tai. Problema ta, kad prie vakarinių sienų nėra šaudyklų, poligonų, tankodromų, nėra mokymo centrų, nėra sąlygų kovinei parengčiai gerinti. Kariuomenė turi būti nedelsiant siunčiama į mūšį, priešingu atveju neišvengiamai smunka jos kovinės parengties lygis. Jie žino, kad neparengtoje vietoje negalima žiemai palikti nė vienos divizijos. Jie žino, kad kaltininkus suras, ir žino, kas jiems bus. Tačiau jie į vietas, kur nėra sąlygų kovinei parengčiai, išveda beveik VISĄ RAUDONĄJĄ ARMIJĄ!

Karas prasidėjo ne taip, kaip norėjo Stalinas, ir todėl baigėsi ne taip: Stalinui atiteko tik pusė Europos. Bet kad gerai suprastume ir įvertintume Staliną, trumpam įsivaizduokime tokią situaciją: Hitleris neužpuolė Stalino 1941 metų birželio 22 dieną. Hitleris, pavyzdžiui, nutarė užimti Gibraltarą, o Barbarosos operaciją atidėjo dviem mėnesiams.

Ką tokiu atveju darytų Stalinas?

Pasirinkimo Stalinas jau neturėjo.

Pirma. Jis negalėjo grąžinti savo armijų. Daugeliui armijų ir korpusų, sukurtų 1941 metų pirmojoje pusėje, apskritai nebebuvo kur grįžti, išskyrus „medkirčių barakų miestelius". Kariuomenei perkelti atgal vėl reikėtų daugelio mėnesių, būtų paralyžiuotas visas geležinkelio transportas, ir tai reikštų ekonominę griūtį. Ir kokia prasmė iš pradžių kariuomenę pusę metų slaptai telkti, o paskui per pusmetį ją išskirstyti? Bet net jeigu visiškai sutelktą kariuomenę nedelsiant būtų imta išskirstyti, ir tada iki žiemos būtų neįmanoma to baigti.

Antra. Stalinas negalėjo savo armijų palikti žiemoti pasienio miškuose. Jei nėra įtemptos kovinės parengties, armijos greitai nebesugeba kariauti. Be to, dėl nežinomos priežasties Stalinas laikė griežčiausioje paslaptyje tą faktą, kad yra kuriamos Antrojo strateginio ešelono armijos ir kad jos permetamos į vakarus. Ar jis galėjo tikėtis visiškai išsaugoti paslaptį, jeigu keletą savaičių daugybė šių armijų būtų pasilikusios pasienio miškuose?

Svarbiausias mano knygos klausimas: JEIGU RAUDONOJI ARMIJA NEGALĖJO GRĮŽTI ATGAL, BET IR NEGALĖJO ILGAI PASILIKTI PASIENIO RAJONUOSE, TAI KĄ GI JAI BELIKO DARYTI?

Komunistiniai istorikai yra pasirengę nagrinėti įvairiausias smulkmenas ir stengiasi rasti įvairiausių klaidų. Tačiau nekreipkime dėmesio į mažareikšmes smulkmenas ir atsakykime į svarbiausią klausimą.

Visi komunistiniai istorikai bijo atsakyti į šį klausimą. Štai kodėl aš pateikiu nuomonę generolo, kuris „nuo 1940 metų gegužės

mėnesio – Generalinio štabo Operatyvinės valdybos viršininko pavaduotojas – rengė SSRS ginkluotųjų pajėgų strateginio išskleidimo šiaurės, šiaurės vakarų ir vakarų kryptimis plano operatyvinę dalį“ (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 2. P. 27). Jis viską gerai suplanavo ir todėl, karo pradžioje buvęs generolu majoru, per pusantrų metų tapo Sovietų Sąjungos maršalu. Tai jis, o ne Žukovas vadovauja Raudonajai armijai paskutiniais Stalino gyvenimo metais ir netenka aukštų postų sulig Stalino mirtimi.

Jums, Sovietų Sąjungos maršale A. Vasilevski, žodis: „Nuogąstavimus, kad Vakaruose kils triukšmas dėl neva agresyvių SSRS užmačių, reikėjo atmesti. Mes priartėjome... prie karo Rubikono, ir reikėjo žengti tvirtą žingsnį pirmyn“ (VIŽ. 1978. Nr. 2. P. 68).

Kiekviename didžiuliame procese būna kritiškas momentas, kai įvykiai tampa nebevaldomi. Sovietų Sąjungai toks momentas buvo 1941 metų birželio 13 diena. Po tos dienos karas Sovietų Sąjungai tapo neišvengiamas, ir būtent 1941 metų vasarą, nesvarbu, kaip būtų pasielgęs Hitleris.

27 skyrius

NEPASKELBTAS KARAS

Tokiomis sąlygomis, kai mus supa priešai, staigus mūsų smūgis, netikėtas manevras, greitumas lemia viską.

J. Stalinas

1

Prie vakarinių sienų buvo penkios Sovietų Sąjungos karinės apygardos, kuriose slapčiomis, bet sparčiai buvo telkiama kariuomenė. Visos aštuonios vidaus karinės apygardos neberūpėjo sovietinei karinei vadovybei. Iš vidaus karinių apygardų prie vakarinių sienų slapta išvyko visos armijos, korpusai, divizijos ir beveik visi generolai bei štabai.

Be penkių vakarinių pasienio ir aštuonių vidaus apygardų, dar buvo Tolimųjų Rytų frontas ir trys rytinės pasienio karinės apygardos: Užkaukazės, Vidurinės Azijos ir Užbaikalės. Įdomu pažvelgti ir į jas.

1941 metų gegužę Vidurinės Azijos ir Užkaukazės karinėse apygardose buvo aktyviai rengiamasi „išvaduoti" Iraną, nors 1941 metų gegužės 9 dieną TASS'as tai ir paneigė. Svarbiausias vaidmuo teko Vidurinės Azijos apygardai, o pagalbinis – Užkaukazės. Kaip buvo įprasta, paskutinis pasirengimo etapas – didžiulės pratybos dalyvaujant Raudonosios armijos vyriausiesiems karo vadams. Gegužę į šias pratybas turėjo išvykti Generalinio štabo viršininkas armijos generolas G. Žukovas ir jo pavaduotojas generolas leitenantas N. Vatutinas.

Armijos generolas S. Štemenka (tuo metu – pulkininkas Generalinio štabo Vyriausiojoje operatyvinėje valdyboje): „Gegužės pabaigoje dauguma mūsų skyriaus darbuotojų išvyko į Tbilisį.

Mus sustiprino kitų skyrių darbuotojais... Prieš pat išvykimą paaiškėjo, jog nei Generalinio štabo viršininkas, nei jo pavaduotojas negali išvažiuoti ir pratyboms vadovaus kariuomenės vadai: Užkaukazės karinėje apygardoje – D. Kozlovas, Vidurinės Azijos – S. Trofimenka. Tačiau atvykus į Tbilisį jau kitą dieną generolą leitenantą Kozlovą skubiai iškvietė į Maskvą. Jautėsi, kad Maskvoje vyksta kažkas ne visai įprasta" (Generalinis štabas karo metais. P. 20).

Taigi pasienio Užkaukazės karinė apygarda Irano „išvadavimo" išvakarėse liko be vado. Man gali paprieštarauti: juk genelolus Kozlovas turėjo pavaduotoją – generolą leitenantą P. Batovą. Jis ir galėjo vadovauti apygardai. Ne, Batovas buvo užsiėmęs. Jis iš geriausių Užkaukazės karinės apygardos dalinių sudarė 9-ąjį ypatingąjį šaulių korpusą, permetė jį į Krymą, ir čia korpusas kartu su Juodosios jūros laivynu aktyviai rengėsi įvykdyti jūrų desanto operaciją. Kaip tik vieną šio korpuso divizijų Juodosios jūros laivynas mokosi išlaipinti iš savo karo laivų.

Užkaukazės karinė apygarda be vado ir jo pavaduotojo buvo iki 1941 metų rugpjūčio, kai čia grįžo generolas D. Kozlovas. Jis „išvadavo" Iraną. Hitleris ir čia sumaišė Stalinui kortas. Dėl nenumatytų Hitlerio veiksmų Iraną teko „vaduoti" ne tik vėluojant keletą mėnesių, bet ir pasitelkus ribotas pajėgas, todėl reikėjo apsieiti be „esminių socialinių ir politinių pertvarkymų".

Aš dar nenustačiau, ar Stalinas 1941 metų birželio pradžioje buvo iškvietęs į Maskvą Vidurinės Azijos karinės apygardos vadą generolą S. Trofimenką, bet apygardos štabas buvo smarkiai susilpnintas ir „išbuožintas". Dar 1941 metų kovą iš Vidurinės Azijos karinės apygardos štabo į Maskvą buvo iškviestas pulkininkas N. Chlebnikovas, kuris buvo paskirtas Pabaltijyje dislokuotos 27-osios armijos artilerijos viršininku. Vėliau Chlebnikovas tapo artilerijos generolu pulkininku. Beje, oficialiai 27-oji armija vakariniuose šalies rajonuose atsirado 1941 metų gegužę, tačiau kadrai jau buvo renkami tolimuose pasieniuose kur kas anksčiau. Po Chlebnikovo ir daugelio kitų pulkininkų bei generolų į Maskvą

buvo iškviestas apygardos štabo viršininkas generolas majoras (vėliau – armijos generolas) M. Kazakovas.

Generolas Kazakovas savo knygoje „Prie įvykusių mūšių žemėlapio“ pasakojo, kad iš lėktuvo matė stulbinamai daug geležinkelio ešelonų su kariuomene ir karo technika, permetama iš Vidurinės Azijos.

Armijos generolas A. Lučinskis (tuomet – pulkininkas, 83-iosios kalnų šaulių divizijos vadas) buvo tarp tų, kuriuos kariniais ešelonais vežė iš Vidurinės Azijos. Lučinskis važiavo vienoje kupė su generolu majoru I. Petrovu (vėliau – armijos generolas). Lučinskio prisiminimai apie Petrovą iš tikrųjų labai vertingi. „Mes važiavome vienoje kupė iškviesti į Gynybos liaudies komisariatą, kai per radiją išgirdome pranešimą, kad mūsų šalį užpuolė fašistinė Vokietija.“ Lučinskis nesako, kodėl jį iškvietė į komisariatą, bet kalba apie savo draugą generolą Petrovą: „Prieš pat karą jis buvo paskirtas 192-osios šaulių divizijos vadu (Petrovas diviziją pavertė kalnų šaulių divizija ir slaptai išsiuntė prie Rumunijos sienos – *V. S.*), o paskui – 27-ojo mechanizuotojo korpuso vadu. Jam vadovavo ir išvykdamas į frontą“ (VIŽ. 1976. Nr. 9. P. 121–122).

27-asis mechanizuotasis korpusas iš Vidurinės Azijos permetamas prie Rumunijos sienos, o korpuso vadas tuo metu vyksta į Maskvą gauti kovos užduoties. Šioje knygoje jau ne kartą rašyta apie tokią procedūrą: pavyzdžiui, 16-oji armija slaptai permetama prie Rumunijos sienų, o jos vadas generolas leitenantas M. Lukinas Maskvoje gauna kovos užduotį.

Trumpame Lučinskio straipsnyje apie generolą Petrovą viskas atrodo įprasta ir kasdieniška, bet atkreipkime dėmesį į tai, kaip klostėsi įvykiai. Pradžioje generolas majoras I. Petrovas kuria 27-ąjį mechanizuotąjį korpusą, pakrauna jį į ešelonus ir išsiunčia **į frontą**, o paskui jau traukinyje jis išgirsta pranešimą, kad Vokietija pradėjo karą.

Tačiau įdomiausias dalykas atsitiko po keleto dienų: 27-asis mechanizuotasis korpusas buvo paleistas tiesiog kelyje. Gynybiniame kare tokie grynai puolamieji dariniai iš viso nereikalingi.

1941 metų liepą po 27-ojo mechanizuotojo korpuso buvo išformuoti ir visi kiti. Iš viso jų buvo dvidešimt devyni.

Padėtis absurdiška: 27-asis mechanizuotasis korpusas dar Hitleriui neužpuolus vyksta į karą, bet kai tik Hitleris pradeda karą, jis išsklaidomas nė nesusidūręs su priešu. Tačiau tai ne absurdas. 27-asis mechanizuotasis korpusas iš Vidurinės Azijos tikrai buvo permetamas prie Rumunijos sienos, kad kariautų, bet ne Hitlerio pradėtame kare, o tame kare, kuris turėjo visiškai kitaip prasidėti.

Išvada: jeigu Hitleris nebūtų užpuolęs, 27-asis mechanizuotasis korpusas būtų dalyvavęs kare, būtent tuo tikslu jis ir vyko **į froną.** Tačiau Hitleris savo veiksmais užkirto kelią karui, kuriam buvo sudaromas 27-asis mechanizuotasis korpusas ir dvidešimt aštuoni į jį panašūs, kiekviename iš jų buvo numatyta turėti daugiau kaip po 1000 tankų.

Be Petrovo ir Lučinskio, traukiniais iš Vidurinės Azijos važiavo dar daug žymių vadų arba tų, kuriems buvo lemta tapti žymiems. Visų jų nevardysiu. Paminėsiu tik dar vieną ir tik todėl, kad jis tuo metu buvo generolas majoras, o vėliau, kaip Kazakovas, kaip Petrovas, kaip Lučinskis, tapo armijos generolu. Jo pavardė A. Žadovas. Apie jį yra žinoma, kad „...pačiose karo išvakarėse A. Žadovas, Vidurinėje Azijoje vadovavęs kalnų kavalerijos divizijai, buvo paskirtas 4-ojo oro desanto korpuso vadu ir atvyko į frontą jau karo veiksmams įsiplieskus“ (VIŽ. 1971. Nr. 3. P. 124).

Jeigu jums kas nors pasakys, jog generolai prie vakarinių sienų rinkosi, kad suduotų „atsakomuosius smūgius“, jūs jam priminkite generolą Žadovą, kuris kalnų kavalerijos diviziją Vidurinėje Azijoje pakeitė į oro desanto korpusą Baltarusijoje. Nejaugi oro desanto korpusų paskirtis – suduoti atsakomuosius smūgius arba atremti agresiją?

2

Užbaikalės karinė apygarda buvo palikta likimo valiai, nors jos kariuomenė buvo ne tik Sovietų Sąjungos teritorijoje, bet ir Mongolijoje, kur visai neseniai vyko tikras karas dalyvaujant šimtams tankų ir lėktuvų, tūkstančiams pabūklų ir dešimtims tūkstančių karių.

Iš visų vidaus ir rytinių pasienio apygardų Užbaikalės apygarda buvo vienintelė, turėjusi armijų. Jų buvo dvi: 16-oji ir 17-oji. Ši armija liko Mongolijoje, bet ją jau 1940 metais taip „suprastino", kad dėl generolų trūkumo armijos vado pavaduotoju tapo pulkininkas P. Polubojarovas. Tačiau ir jis iš pradžių buvo iškviestas į Maskvą, o paskui išsiųstas į Šiaurės vakarų frontą.

Kita Užbaikalės karinės apygardos armija, 16-oji, slaptai išvyko į vakarus. Nors tarp pasilikusių žmonų buvo skleidžiami gandai apie Irano sieną, šios armijos vadai žinojo, kad vyksta kariauti, ir žinojo, su kuo.

Užbaikalės karinės apygardos štabas, 16-ajai armijai išvykstant, taip pat buvo„suprastintas", daugelis karininkų ir generolų perkelti į 16-osios armijos divizijas ir korpusus. Pavyzdžiui, generolas majoras P. Černyševas vadovavo šios armijos 152-ajai šaulių divizijai. Jis buvo paaukštintas, paskirtas visos Užbaikalės karinės apygardos Kovinės parengties skyriaus viršininku. Tačiau „...kai armija rengėsi išvykti, Piotras Nikolajevičius pareiškė, jog eis su savo divizija į karą, ir pasiekė, kad jį grąžintų į 152-ąją" (Generolas majoras A. Lobačiovas. Sunkiais keliais. P. 147).

Ne tik vidutinio lygio pulkininkus ir generolus traukė iš Užbaikalės. Iš čia ėmė ir tikrai žymius vadus. Pačius žymiausius apygardos vadus. Kodėl vadus? Argi Užbaikalės apygardoje buvo ne vienas vadas, o keletas? Tikrai keletas. Tiesa, jie ne visi kartu vadovavo. Paeiliui. Bet eilė nenutrūkdavo. 1940 metais šiai apygardai vadovavo generolas leitenantas F. Remezovas. Jį išsiuntė vadovauti Oriolo karinei apygardai. Ten jis slaptai sudarė 20-ąją armiją ir, paskelbus TASS'o pranešimą, nuvedė ją prie Vokietijos sienos.

Po Remezovo Užbaikalės apygardai trumpai vadovavo generolas leitenantas I. Konevas. Iš čia jį perkėlė į Šiaurės Kaukazo karinę apygardą, o ten jis slaptai sudarė 19-ąją armiją ir, paskelbus tą patį TASS'o pranešimą, nuvedė ją prie Rumunijos sienos. Užbaikalės apygardai tuoj pat ėmė vadovauti generolas leitenantas (vėliau – armijos generolas) P. Kuročkinas. Dar nepaskelbus TASS'o pranešimo, jis pakrovė 16-ąją armiją, palinkėjo jos vadams ir kariams sėkmingai vykdyti „kiekvieną Tėvynės įsakymą". 16-osios armijos kelias – pats ilgiausias, todėl ji išvyko anksčiau, kad prie vakarinių sienų atvyktų tuo pačiu metu kaip ir kitos Antrojo strateginio ešelono armijos.

O ką veikia generolas leitenantas P. Kuročkinas? Išsiųsti visą armiją ešelonais ir dar taip, kad niekas nesužinotų, ne taip paprasta. Kuročkinas užduotį įvykdė ir lengviau atsiduso. Tik birželio 13 dieną, kai per radiją buvo skelbiamas TASS'o pranešimas, Kuročkinas gavo įsakymą palikti Užbaikalės karinę apygardą ir tučtuojau vykti į Maskvą gauti naujo paskyrimo. Laikraštyje „Krasnąja zvezda" (1984 m. gegužės 26 d.) teigiama, kad 1941 metų birželio 22 dieną generolas leitenantas Kuročkinas buvo greitojo traukinio, artėjusio prie Irkutsko, vagone... O Užbaikalės karinė apygarda buvo palikta be vado. „Sovietinėje karinėje enciklopedijoje" (T. 3. P. 357) rašoma, kad naujas vadas Užbaikalėje pasirodė tik 1941 metų rugsėjį.

3

Tačiau ne tik vidaus iš pusiau frontinių apygardų, bet ir iš tikro fronto generolai ir karininkai buvo perkeliami prie Vokietijos ir Rumunijos sienų. Tolimuosiuose Rytuose buvo nuolatinis karo židinys, kariniai susirėmimai dažnai virsdavo konfliktais, kuriuose dalyvaudavo šimtai abiejų pusių tankų ir lėktuvų. Tuo metu atrodė, kad gali kilti karas tarp Japonijos ir Sovietų Sąjungos, o kai kurių užsienio stebėtojų manymu, jis buvo neišvengiamas, todėl

Tolimuosiuose Rytuose buvo ne karinė apygarda, o trijų armijų frontas.

Nuo 1940 metų pabaigos generolai (taip pat ištisos kariuomenės divizijos ir korpusai) slaptai ir vis sparčiau perkeliami į vakarus. Perkeliami buvo ne tik vidutinio lygio generolai: daugelis vyriausiųjų vadų išvykdavo iš Tolimųjų Rytų fronto nesant deramos pamainos arba iš viso nepakeisti. Antai nepakeistas į vakarus išvyko šio fronto štabo Operatyvinės valdybos viršininkas generolas majoras T. Kotovas.

Generolas majoras P. Grigorenka (tuomet – papulkininkis Tolimųjų Rytų fronto štabe) prisimena: „...atšaukė į vakarus Ivaną Stepanovičių Konevą, Markijaną Michailovičių Popovą, Vasilijų Ivanovičių Čiuikovą ir dar daugelį vyriausiųjų kariuomenės vadų".

Kad įvertintume nors šį trumpą sąrašą, priminsiu, jog generolas leitenantas M. Popovas (vėliau – armijos generolas) Tolimuosiuose Rytuose vadovavo 1-ajai armijai, o generolas leitenantas I. Konevas (vėliau – Sovietų Sąjungos maršalas) – 2-ajai. Įvairius pramanus, kad generolai buvo perkeliami numatant Vokietijos įsiveržimą, visiškai atmetu. Popovas karo pradžioje buvo Šiaurės fronto vadas prie **Suomijos** sienos, o Konevas su savo smogiamąja armija artėjo prie **Rumunijos** sienos.

Įdomu yra tai, kaip 2-osios armijos vadas Tolimuosiuose Rytuose generolas Konevas tapo 19-osios armijos vadu prie Rumunijos sienos. Konevas atvyko čia ne tiesiai, o vingiais. 1941 metų balandį Tolimuosiuose Rytuose perdavęs 2-ąją armiją (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 2. P. 409), Konevas ima vadovauti Užbaikalės karinei apygardai. Iš Užbaikalės jis patyliukais pasirodo Rostove ir ima vadovauti Šiaurės Kaukazo karinei apygardai. Čia Konevas baigia kurti 19-ąją armiją, tampa jos vadu ir „visiško slaptumo sąlygomis" (taip šį atvejį apibūdino armijos generolas S. Štemenka) 1941 metų gegužės pabaigoje pradeda gabenti savo armijos divizijas ir korpusus prie Rumunijos sienų. Per trumpą laiką – ketverios pareigos, nuo toliausiai rytuose esančių sienų

iki toliausiai vakaruose. Lapinas generolo uniforma. Kaip kitaip jį pavadinti? Iki visų puolimo (bet ne iki gynybos) operacijų Stalinas slėpė savo geriausius generolus ir maršalus. Tai pirmiausia pasakytina apie Žukovą, Vasilevskį, Konevą, Rokosovskį, Merecковą. Štai ir 1941 metų pavasarį, kaip ir prieš visas didžiausias puolimo operacijas, Konevas mėtė pėdas taip, kad net artimiausi jo draugai nežinojo, kur jis dingo.

4

Ne vien Konevas mėtė pėdas. Net jei pažiūrėsime, į kokias pareigas, siekiant apdumti akis, jis buvo laikinai skiriamas, pamatysime, jog ir kiti vadai yra ėję tas pačias pareigas, kad būtų paslėpti pėdsakai. Antai generolas pulkininkas F. Kuznecovas, palikęs Generalinio štabo akademijos vadovo pareigas, ėmė vadovauti Šiaurės Kaukazo karinei apygardai, paskui, perdavęs ją Konevui, atsidūrė prie Rytprūsių sienos kaip Šiaurės Vakarų fronto vadas.

5

Kai iš Tolimųjų Rytų paslaptingai dingo generolas Konevas, jo palikta 2-oji armija negavo geros pamainos.

O dar įdomesnė padėtis buvo Tolimųjų Rytų fronto 1-ojoje armijoje. Generolui M. Popovui išvykus į Šiaurės frontą, vietoj jo vykusiai buvo paskirtas generolas leitenantas A. Jeriomenka (vėliau – Sovietų Sąjungos maršalas). Bet Jeriomenka neilgai vadovavo. 1941 metų birželio 19 dieną jis gavo įsakymą perduoti 1-ąją armiją ir skubiai atvykti į Maskvą dėl naujo paskyrimo.

Hitleris supainiojo visas kortas, ir jau įsiveržus Vokietijai Jeriomenka tampa Vakarų fronto vadu vietoj nušalinto generolo D. Pavlovo. Tačiau, žinoma, birželio 19 dieną toks įvykių posūkis nebuvo numatytas. Pavlovas tvirtai ėjo Vakarų fronto vado pareigas.

Stalinas tada iškvietė Jeriomenką kažkokiai kitai misijai, kuri taip ir liko nežinoma ir galbūt neatlikta. Man teko laimė susitikti su Sovietų Sąjungos maršalu Jeriomenka ir kalbėtis su juo. Labai atsargiai, stengdamasis nesukelti įtarimo, aš mėginau šį klausimą išsiaiškinti. Susidariau įspūdį, kad Jeriomenka ne gudrauja, o iš tikrųjų nežino, kodėl 1941 metų birželio 19 dieną jo buvo prireikę Stalinui. Aš atkreipiau maršalo dėmesį į tai, kad jis anaiptol nebuvo vienas. Štai, sakau, ir Kuročkinas traukiniu važiavo, ir Sivkovas, ir Kurdiumovas, ir Žadovas, ir Petrovas, ir Lučinskis. Maršalas tuo labai susidomėjo, labai apgailestauju, kad nesu Vakarų šalies istorikas ir kišenėje neturiu demokratiškos šalies paso, todėl atvirai kalbėtis su maršalu tiesiog negalėjau.

Susidomėjęs Jeriomenka man paminėjo dar porą generolų, paimtų iš Tolimųjų Rytų, ir čia SSRS siena liko beveik visai be apsaugos: generolas majoras N. Berzarinas buvo 1-osios armijos vado pavaduotojas. Jeriomenka man pasakė tai, ko nerašo savo atsiminimuose: išvykdamas iš Tolimųjų Rytų, jis privalėjo armiją perduoti savo pavaduotojui Berzarinui. Tam ir yra pavaduotojas! Bet dar gegužės pabaigoje Stalinas iškvietė Berzariną į Maskvą ir slaptai paskyrė jį vadovauti 27-ajai armijai Pabaltijyje, netoli Vokietijos sienos.

Ir čia man gali papriešta rauti, kad Stalinas iškvietė Jeriomenką, Berzariną ir kitus generolus iš Tolimųjų Rytų fronto gynybai sustiprinti. Kad galutinai atsikratytume abejonių, paminėsiu dar vieną generolą, kurį man taip pat nurodė Jeriomenka: generolas majoras V. Glazunovas (vėliau – generolas leitenantas, Raudonosios armijos oro desanto kariuomenės vadas) 1941 metų pradžioje vadovavo Tolimųjų Rytų fronto 1-osios armijos 59-ajai šaulių divizijai. Jeriomenka labai mėgo 1-ąją armiją ir nenorėjo palikti jos be vado, kad „štabo žiurkė“ Šelachovas galėtų savavaliauti. Bet pavaduotoją iš Jeriomenkos Stalinas jau buvo atėmęs, taip pat ir korpusų vadus, ir patyrę divizijų vadai jau seniai buvo perkelti į vakarus. Tačiau 59-ojoje divizijoje buvo patyręs, ryžtingas, perspektyvus generolas Glazunovas. Jeriomenka pasakė, kad nedels-

damas į Generalinį štabą išsiuntė šifruotę, kurioje siūlė 1-osios armijos vadu paskirti generolą Glazunovą. Iš divizijos tiesiai į armiją – tai didžiulis šuolis, bet ką daryti, jei kitų ryžtingų vadų Tolimuosiuose Rytuose jau nebebuvo?

Maskva sutiko, kad Glazunovas yra tinkamas vadas, ir atsakomojoje šifruotėje įsakė Glazunovui perduoti diviziją, skubiai atvykti prie Rumunijos sienos ir imti vadovauti 3-iajam oro desanto korpusui. O Tolimųjų Rytų fronto 1-oji armija taip ir liko be ryžtingo vado.

Stalino įsakymu 1941 metų birželio pradžioje prie vakarinių sienų buvo sutelkta ne tik VISA Sovietų Sąjungos oro desanto kariuomenė, įskaitant ir neseniai perkeltą iš Tolimųjų Rytų, – paskutinę minutę Stalinas surenka prie tolimiausių sienų esančius pėstininkų bei kavalerijos generolus ir skubiai padaro juos oro desanto korpusų vadais. Tai pasakytina ne tik apie generolus Glazunovą ir Žadovą, bet ir apie generolus M. Usenką, F. Charitonovą, I. Bezuglą.

Skubus pėstininkų ir kavalerijos generolų pavertimas desanto generolais – tai ne pasirengimas gynybai ir net ne pasirengimas kontrpuolimui. Tai aiškiai rodė, kad rengiamasi agresijai – neišvengiamai, greitai, pasibaisėtinai.

28 skyrius

KODĖL STALINAS IŠSKLEIDĖ FRONTUS

Vargšų karas su turtuoliais bus pats kruviniausias iš visų karų, kurie kada nors yra vykę tarp žmonių.

F. Engelsas

1

Terminas „frontas“ sovietinėje karinėje kalboje pirmiausia reiškia karinę formuotę, kurios dydis gali svyruoti nuo kelių šimtų tūkstančių iki milijono ir daugiau karių. Frontui priklauso valdyba ir štabas, keletas armijų, aviacijos junginiai, priešlėktuvinės gynybos pajėgos, pastiprinimo daliniai ir junginiai, fronto užnugaris. Prieškariniais duomenimis, vien kiekvieno fronto valdybai tiesiogiai pavaldžiuose užnugario daliniuose ir įstaigose buvo numatyta turėti iki 200 tūkstančių karių. Taikos metu frontų nėra. Vietoj jų yra karinės apygardos. Frontai sudaromi karo pradžioje (Sovietinė karinė enciklopedija. T. 8. P. 332).

1938 metais santykiai su Japonija tapo tokie sudėtingi, kad Raudonojoje armijoje buvo išskleistas Tolimųjų Rytų frontas. Jame iš pradžių buvo dvi armijos, paskui, praslinkus porai metų, atsirado dar viena: 1941 metų balandžio 13 dieną su Japonija buvo pasirašyta sutartis dėl neutraliteto, bet Tolimųjų Rytų frontas taip ir liko neišformuotas.

Prie vakarinių SSRS sienų 1939–1940 metais trumpam laikui buvo sudaromi frontai „išvaduojamiesiems žygiams“ į Lenkiją, Rumuniją, Suomiją. Bet žygiams pasibaigus frontai nedelsiant buvo išformuojami ir vietoj jų vėl kuriamos karinės apygardos. Istorikai Stalinui priekaištauja: su Vokietija pasirašytas paktas ir

su Japonija – paktas, bet prieš Japoniją išskleistas frontas, o prieš Vokietiją – ne.

Iš pirmo žvilgsnio atrodo nelogiška. Bet ką daro Hitleris? Hitleris pasirodo esąs gudrus. 1941 metų pirmojoje pusėje fiureris prieš Didžiąją Britaniją išskleidė štabus skambiais pavadinimais, tačiau be kariuomenės, o prieš Sovietų Sąjungą išskleidė beveik visą savo kariuomenę, bet jos štabams nedavė skambių pavadinimų. Iš pirmo žvilgsnio – prieš Didžiąją Britaniją galingos pajėgos, bet geriau pasižiūrėjus paaiškėja, kad Hitleris rinktinę kariuomenę ir geriausius generolus slaptai telkia prie Sovietų Sąjungos sienų. Taip rengiamasi netikėtam smūgiui. Bet ir Stalinas taip pat elgiasi: Tolimuosiuose Rytuose įkurtas frontas, bet kariuomenė ir generolai slaptai jį palieka. Prie vakarinių sienų oficialiai tebėra karinės apygardos, tačiau čia telkiama kariuomenė. Tolimųjų Rytų fronto ir bet kurios vakarinės karinės apygardos karinės galios palyginimas būtų visai ne fronto naudai. Pavyzdžiui, Tolimųjų Rytų fronte – trys armijos, visos paprastos, o Vakarų ypatingojoje karinėje apygardoje – keturios armijos, iš jų trys smogiamosios ir viena supersmogiamoji. Be to, į šios apygardos teritoriją atvyksta dar trys Antrojo strateginio ešelono armijos. Į Tolimųjų Rytų frontą niekas nevyksta, priešingai, korpusai ir divizijos iš čia išvedami. Šiame fronte yra vienas mechanizuotasis korpusas, Vakarų apygardoje jų šeši. Tolimųjų Rytų fronte nėra oro desanto kariuomenės, o Vakarų apygardoje yra visas korpusas. Taip galima lyginti ir toliau, tačiau reikia atsiminti, kad vakarų ypatingoji karinė apygarda nebuvo pati galingiausia, Kijevo – gerokai galingesnė. Jeigu šią apygardą palyginsime su Tolimųjų Rytų frontu, tai juo visai nusivilsime. Tolimųjų Rytų frontas – tai priedanga norint visam pasauliui parodyti: čia gali kilti karas. Tačiau ir penkios vakarinės karinės apygardos – taip pat priedanga norint pademonstruoti: čia nenumatoma jokio karo. O iš tikrųjų penkios vakarinės pasienio apygardos jau seniai buvo virtusios kažkuo nepaprastu. Paprastos apygardos jos buvo iki 1939 metų, o pasirašius paktą jose buvo sutelkta tokia

kovinė galia, kokia retai kada sovietiniame fronte buvo vykstant įnirtingiausiems karo mūšiams.

Tolimuosiuose Rytuose frontas buvo sukurtas taip, kad visi apie jį žinotų. O štai vakaruose buvo sukurtas ne vienas, bet PENKI frontai, tačiau apie tai niekas nežinojo. Ankstesniuose skyriuose aš minėjau Šiaurės, Šiaurės vakarų, Vakarų, Pietvakarių ir Pietų frontus, ir tai ne klaida. Oficialiai jie buvo sukurti vokiečiams įsiveržus kaip reakcija į šį įsiveržimą. Bet pasižvalgykime archyvuose ir apstulbsime: nuo 1941 metų vasario šie pavadinimai jau aptinkami dokumentuose, kurie tuo metu buvo visiškai slapti. Dalis dokumentų jau išslaptinta, ir mokslininkai gali jais naudotis. Cituoju: „1941 metų vasarį pasienio apygardų karinė taryba išsiuntė... nurodymus nedelsiant įrengti frontų vadavietes“ (VIŽ. 1978. Nr. 4. P. 86).

Oficialiai prie vakarinių sienų – penkios karinės apygardos, neoficialiai – kiekviena karinė apygarda jau įrengia fronto vadavietę, t. y. kuria ne karinę teritorinę, o grynai karinę struktūrą, kuri atsiranda tik karo metu ir tik tam, kad karo metu būtų vadovaujama kariuomenei.

Komunistiniai istorikai įtikinėja, kad iki 1941 metų birželio 22 dienos tarp SSRS ir Vokietijos buvusi taika, kurią Vokietija esą pažeidusi birželio 22 dieną. Šios drąsios hipotezės faktai nepatvirtina. Faktai rodo visai ką kita. **1941 metų vasarį įkūrusi frontų vadavietes, Sovietų Sąjunga faktiškai stojo į karą su Vokietija, nors apie tai oficialiai ir nepranešė.**

2

Karinės apygardos vadas taikos metu vykdo dvi pagrindines funkcijas, ir jo vaidmuo yra dvejopas. Viena vertus, jis yra grynai karo vadas, kuriam pavaldžios kelios divizijos, kai kada – keli korpusai arba net kelios armijos. Kita vertus, taikos metu apygardos vadas kontroliuoja griežtai apibrėžtą teritoriją, jis yra tarsi vietininkas arba karinis gubernatorius.

Kilus karui, pasienio karinė apygarda paverčiama frontu. Tada gali susiklostyti trys situacijos.

Pirmoji situacija: frontas kariauja tose pačiose teritorijose, kur iki karo buvo karinė apygarda. Šiuo atveju fronto vadas tebėra vien karo vadas, ir jis tebekontroliuoja jam patikėtas teritorijas atlikdamas karinio gubernatoriaus vaidmenį užnugario rajonuose.

Antroji situacija: priešo spaudžiamas, frontas pasitraukia atgal. Šiuo atveju fronto vadas tebėra karo vadas ir jis atsitraukdamas pasiima teritorinio vadovavimo organus.

Trečioji situacija: prasidėjus karui, frontas pasistumia pirmyn į priešo teritoriją. Tik numačius tokią situaciją išskiriamos vado funkcijos. Jis tampa grynai karo vadu ir savo kariuomenę veda pirmyn, o apygardos teritorijoje turi pasilikti kažkas iš žemesnio rango vadų, kad vykdytų karinio gubernatoriaus funkcijas.

Vienas 1941 metų vasario įvykis dabartinių istorikų liko nepastebėtas. Vakarų ypatingojoje karinėje apygardoje buvo įvestos dar vienos apygardos vado pavaduotojo pareigos. Kokią tai turi reikšmę? Armijos generolas D. Pavlovas ir taip jau turi kelis pavaduotojus! Dar vienos pavaduotojo pareigos keletą mėnesių buvo neužimtos. Paskui šių pareigų eiti atvyko generolas leitenantas V. Kurdiumovas.

Šio įvykio reikšmė didžiulė.

Taikos metu Minske yra vadas – armijos generolas D. Pavlovas, jo pavaduotojas generolas leitenantas I. Boldinas, štabo viršininkas generolas majoras V. Klimovskichas. Mobilizacinė Pavlovo paskirtis – Vakarų fronto vadas, Klimovskicho – Vakarų fronto štabo viršininkas, o Boldinas turėjo tapti Vakarų fronto judrios grupės vadu.

Štai kur kreipiu kalbą: jei Vakarų frontas turėjo kariauti ten, kur buvo prieš karą, t. y. Baltarusijoje, tai nereikėjo daryti jokių struktūrinių pakeitimų. Tačiau Vakarų frontas rengiasi žygiuoti į priešo teritoriją. Jį ves generolai Pavlovas, Boldinas, Klimovskichas. Jeigu jie išvyks ir išsives visas armijas, korpusus, divizijas, brigadas, tai kas gi pasiliks Minske? Štai kaip tik šiam atvejui ir

paskirtas dar vienas pavaduotojas – generolas leitenantas Kurdiumovas. Taikos metu jau buvo padalytos struktūros. Armijos generolas Pavlovas sprendė grynai karines problemas, o jo naujasis pavaduotojas – grynai teritorines. Kai Pavlovo vadovaujamas Vakarų frontas iššygiuos į priešo teritoriją, generolas Kurdiumovas liks Minske kaip grynai teritorinis karinis gubernatorius, saugos vietos valdžią bei komunikacijų linijas, kontroliuos pramonę ir transportą, organizuos papildomas mobilizacijas bei rengs rezervus frontui, kuris nužygiavo toli į priekį.

Generolas Kurdiumovas vadovavo Raudonosios armijos Kovinio parengimo valdybai. Dabar jis paskirtas į Minską. „Išvaduojamojo" karo atžvilgiu tai puikus sprendimas: turintis tokią patirtį generolas yra prie kelių, kuriais į vakarus bus gabenami vis nauji rezervai. Jis geriausiai galės duoti paskutinius nurodymus praeinančiai kariuomenei prieš jai stojant į mūšį.

Kijevo ypatingosios karinės apygardos teritorijoje išsidėsčiusios keturios armijos, dešimt atskirųjų korpusų ir dešimt aviacijos divizijų taip pat rengiasi žygiuoti į priešo teritoriją. Jas ves Pietvakarių fronto vadas generolas pulkininkas M. Kirponosas. Turint tai galvoje, reikia skubiai numatyti dvi vado funkcijas: palikti jam tik grynai karines, o teritorines perduoti kam nors kitam. Tuo tikslu ir įvedamos papildomos pavaduotojo pareigos, kurias eiti paskiriamas generolas leitenantas V. Jakovlevas. Kirponosas su kariuomene žygiuos pirmyn, Jakovlevas liks Kijeve. Vis aiškiau matyti, kad nuo vasario pradžios išskiriamos dvi struktūros. Ternopolyje įkuriama slapta vadavietė – karinės struktūros centras, Kijeve paliekamas štabas – teritorinės struktūros centras. Brovaruose, Kijevo rajone, įkuriama sustiprinta požeminė teritorinės valdymo sistemos vadavietė. Ternopolyje įkuriama labai paprasta vadavietė: viena rąstų eile dengtos žeminės. Visai logiška: nebuvo numatyta, kad karinė struktūra ilgai pasiliks Ukrainoje, tad kam statyti tvirtus betoninius kazematus?

Pabaltijo ypatingojoje karinėje apygardoje taip pat buvo išskirtos struktūros. Vyriausieji vadai išvyko į Panevėžį, kuris nuo

šiol tapo slaptu Šiaurės vakarų fronto karinės struktūros centru, o Rygoje paliktas antraeilis generolas J. Safronovas, kuris, pagrindinei sovietinės kariuomenės daliai iššygiavus į vakarus, užsiims karine teritorijos kontrole.

Odesos karinėje apygardoje daroma truputį kitaip. Čia taip pat buvo numatytos struktūros, bet iš apygardos štabo išskirtas ne viso fronto štabas, o pačios galingiausios iš visų sovietinių armijų – 9-osios – štabas. Didžioji Odesos karinės apygardos štabo karininkų dalis kartu su štabo viršininku generolu majoru M. Zacharovu slaptai perkeliami į 9-osios armijos štabą. Sovietų Sąjungos maršalas I. Konevas patvirtina, kad birželio 20 dieną 9-osios armijos štabas buvo sukeltas pagal kovinio pavojaus signalą ir slapta išgabentas iš Odesos į lauko vadavietę (VIŽ. 1968. Nr. 7. P. 42). Odesos karinės apygardos vado generolo pulkininko J. Čerevičenkos jau seniai nebebuvo Odesoje. Jis slaptai lankėsi Kryme, čia sutiko iš Kaukazo atvykusį 9-ąjį ypatingąjį šaulių korpusą ir neužsukdamas į Odesą traukiniu važiavo į slaptą 9-osios armijos, kuriai turėjo vadovauti, vadavietę. Sovietų Sąjungos maršalas M. Zacharovas praneša, kad tuo metu, kai įsiveržė vokiečiai, Čerevičenka buvo traukinyje („Voprosy istorii". 1970. Nr. 5. P. 46). 9-oji armija turėjo palikti SSRS teritoriją, štai kodėl Odesoje IKI Vokietijos įsiveržimo atsirado dar vienas generolas – N. Čibisovas. Išvykus 9-osios armijos karinei struktūrai, jis turėjo likti kariniu atžvilgiu pustuštėse teritorijose ir vykdyti karinę jų kontrolę.

O Leningrado karinė apygarda – išimtis. Ir čia slaptai kuriamas Šiaurės frontas, tačiau struktūros neišskiriamos. Labai logiška: Šiaurės frontas kol kas nesirengia žygiuoti tolyn nuo Karelijos, tad nėra reikalo skirstyti vadų į tuos, kurie žygiuos tolyn, ir tuos, kurie pasiliks. Šiaurės frontas veiks maždaug tose pačiose teritorijose, kur anksčiau buvo karinė apygarda, todėl čia nereikia sudarinėti dviejų skirtingų struktūrų. Dvi struktūros reikalingos tik ten, kur vieni vadai ir armijos turi žygiuoti pirmyn, o kiti privalo pasilikti. Štai kodėl Leningrado karinėje apygardoje nėra dar vienų pavaduotojo pareigų. Ir kovos veiksmai, ir teritorijos

kontrolė čia bus vykdomi iš vieno centro – iš Šiaurės fronto štabo. Jis niekur neišsikels, todėl nėra numatyta, kad bus kokia nors jį pakeičianti valdymo struktūra.

3

1941 metų birželio 13 dieną, kai per radiją buvo paskelbtas TASS'o pranešimas, valdymo struktūros galutinai ir visiškai buvo išskirtos vakarinėse pasienio karinėse apygardose, aplenkiant Leningradą. Tą dieną gynybos liaudies komisaras išleido įsakymą frontų valdybas išgabenti į lauko vadavietes.

Nuo šio momento Baltarusijoje veikia dvi nepriklausomos karinės valdymo sistemos: slaptai įkurtas Vakarų frontas (fronto vadas – armijos generolas D. Pavlovas, vadavietė miške, Lesnos stoties rajone) ir Vakarų ypatingoji karinė apygarda (vadas – generolas leitenantas V. Kurdiumovas, štabas Minske). Pavlovas ir toliau atlieka apygardos vado vaidmenį, bet oficialiai jis jau fronto vadas, ir jo štabas iškeliamas į slaptą vadavietę, kad veiktų nepriklausomai nuo Vakarų karinės apygardos.

Dvi tapačios karinės valdymo sistemos tose pačiose teritorijose – tai beveik tas pats, kas ir du vieno laivo kapitonai, du vienos komunistų partijos lyderiai arba du vienos gaujos vadeivos. Dvejopa karinė vadovybė vienoje teritorijoje negali egzistuoti, ir ji sudaryta tik dėl to, kad Vakarų frontas artimiausiu metu turi palikti šias teritorijas.

Tuo pat metu Ukrainoje atsirado dvi nepriklausomos karinio valdymo struktūros: Pietvakarių frontas ir Kijevo ypatingoji karinė apygarda. Sovietų Sąjungos maršalas I. Bagramianas tvirtina: buvo gauta speciali Žukovo šifruotė, kad „tai turi likti griežčiausioje paslaptyje, dėl to reikia įspėti apygardos štabo kadrus“ (Taip prasidėjo karas. P. 83).

Čia, kaip ir Minske, vaidinama ta pati komedija: akims apdumti karinis vadovavimas Ukrainoje priklauso tik Kijevo ypa-

tingosios karinės apygardos štabui. Apygardos štabas ypač įspėtas ir nieko nereikalingo apie kokią nors kitą karinio vadovavimo sistemą neplepa. Tačiau, be apygardos štabo, toje pačioje teritorijoje yra sukurta kita karinio valdymo struktūra – Pietvakarių frontas. Ar ilgai vienoje teritorijoje gali veikti dvi nepriklausomos karinio valdymo struktūros?

Ryšių kariuomenės generolas leitenantas P. Kuročkinas (tuo metu – generolas majoras, Šiaurės vakarų fronto ryšių viršininkas) tą patį sako ir apie Pabaltijį: „Į Panevėžio rajoną pradėjo keltis štabo valdybos ir skyriai. Apygardos vadovybė iš tikrųjų tapo fronto vadovybė, nors formaliai iki karo pradžios buvo vadinama apygardos vadovybe. Rygoje liko grupė generolų ir karininkų, kuriems buvo patikėta vadovauti apygardai“ (Šiaurės vakarų fronte (1941–1943). P. 196).

Sukūrus dvi nepriklausomas valdymo sistemas, reikėjo pasirūpinti dviem nepriklausomom ryšių sistemom. Pabaltijyje fronto ryšiams vadovavo pats generolas majoras P. Kuročkinas, o jo buvęs pavaduotojas pulkininkas N. Akimovas vadovavo nepriklausomai karinės apygardos ryšių sistemai.

Generolas Kuročkinas energingai ima kurti ryšių sistemą slaptai veikiančiam Šiaurės vakarų frontui. Tai vyksta „lyg ir turint tikslą patikrinti“. O kad priešas neimtų nerimauti dėl staigiai padažnėjusių pokalbių naujais kariniais ryšių kanalais, naudojamos civilinės ryšių linijos. Beje, žodį „civilinės“ reikia rašyti su kabutėmis. Tokių Sovietų Sąjungos nebuvo. 1939 metais valstybinė ryšių sistema buvo visiškai sukarinta ir skirta armijai aptarnauti. Ryšių liaudies komisariatas buvo tiesiogiai pavaldus Gynybos liaudies komisariatui. Visose normaliose šalyse karinių ryšių sistema yra sudedamoji valstybinės ryšių sistemos dalis, tik Sovietų Sąjungoje – priešingai: valstybiniai ryšiai yra sudedamoji karinių ryšių sistemos dalis, o SSRS ryšių liaudies komisaras Peresypkinas oficialiai buvo Raudonosios armijos ryšių viršininko pavaduotojas.

Šiaurės vakarų fronto valdyba išsikėlė į lauko vadavietę ne pratyboms, o kariauti: „...buvo kuriama aukščiausia operatyvinė

organizacija kovos veiksmams vadovauti“ (Generolas leitenantas P. Kuročkinas. Fronto šaukiamieji signalai. P. 117).

Karo meto fronto ryšių sistema buvo iš anksto gerai parengta ir sureguliuota. „Visi plano dokumentai, dažniai, šaukiamieji signalai, slaptažodžiai buvo saugomi apygardos štabe, ir kilus karui juos būtų reikėję išsiuntinėti kariuomenėms. Radijo stočių apygardoje buvo keletas tūkstančių, taigi, norint pertvarkyti darbą karo sąlygomis, reikėjo mažiausiai savaitės. Iš anksto vykdyti šių priemonių nebuvo leidžiama“ (Ten pat. P. 115). Reikia pažymėti, kad visa ryšių pertvarkymo iš darbo taikos sąlygomis į darbą karo sąlygomis sistema Raudonojoje armijoje buvo pagrįsta ne spėjimais, kad priešas gali užpulti ir dėl to pertvarkyti sistemą reikės žaibiškai, o manant, kad išankstinis signalas bus gautas iš Maskvos jos nustatytu laiku. Kitais žodžiais tariant, ryšių pertvarkymo planas buvo sudarytas ne gynybinio, o puolamojo, agresyvaus karo metui, kartu ir slapto pasirengimo jam laikotarpiui. Ir šis slaptas Raudonosios armijos galutinio pasirengimo įsiveržimui laikotarpis prasidėjo. Birželio 19 dieną Šiaurės vakarų fronto štabo viršininkas generolas leitenantas P. Klionovas išleido įsakymą ryšių kariuomenės generolui majorui Kuročkinui:

„– Veikti pagal didįjį planą. Jūs supratote, apie ką kalbama?

– Taip, viską supratau, – raportavau aš“ (Šiaurės vakarų fronte (1941–1943). P. 195).

Gaila, kad mums ne viskas aišku apie „didįjį planą“ ir niekas iš sovietinių generolų nepaaiškina, kas buvo tas „didysis planas“. Bet mes suprantame, kad sovietiniai generolai planų turėjo ir jau buvo pradėję juos įgyvendinti. Pagal „didįjį planą“ po keleto dienų turėjo kažkas įvykti, bet Hitlerio veiksmai viską suardė, privertė sovietinius karo vadus veikti ne pagal numatytus planus, o improvizuojant.

Štai kaip generolas Kuročkinas rūpinosi „didžiojo plano“ vykdymu: „Apygardos ryšių skyrius dokumentus, susijusius su radijo ryšio organizavimu, išsiuntė apygardai pavaldžių armijų ir jungtinių štabams. Visi šie dokumentai, atitinkamai sutvarkyti, turėjo

patekti į vadovaujančias korpusų, divizijų, pulkų, batalionų instancijas ir pasiekti kiekvienos radijo stoties ekipažą. Tam reikėjo, kaip jau sakiau, ne mažiau kaip savaitės“ (Ten pat. P. 118).

Taigi visiškai slaptos žinios, kurias galima pranešti vykdytojams **tik kilus karui**, nuo birželio 19 dienos buvo pranešamos tūkstančiams vykdytojų. Tai nesulaikomas procesas. Grąžinti paslapčių ir paslėpti jų seifuose jau nebegalima. Kai tik duomenys iš seifų pasklido, karas tapo nebeišvengiamas. Pasirengimas puolamajam karui kažkuo panašus į pasirengimą valstybės perversmui: planą rengia labai maža žmonių grupė, kuri nepatiki tūkstančiams būsimųjų dalyvių jokios informacijos. Kai tik sąmokslo organizatoriai praneša tūkstančiams vykdytojų kai kurias savo plano detales, perversmininkų veiksmai tampa nebeišvengiami. Priešingu atveju sąmokslas nėra netikėtas – o nelikėtumas yra svarbiausias jo rengėjų koziris – ir priverčia priešininką imtis skubių atsakomųjų priemonių.

Tačiau galbūt generolas leitenantas Klionovas išleido įsakymą pranešti tūkstančiams vykdytojų „didžiojo plano“ detales numatydamas Vokietijos agresiją? Jokiu būdu ne. Jis kategoriškai netiki, kad Vokietija gali įsiveržti. Net ir tada, kai ji pradėjo veržtis, Klionovas nenori tuo tikėti ir nieko nedaro agresijai atremti. Šios knygos antrame tome dar užsiminsime apie generolą Klionovą ir agresyvius jo pasiūlymus 1940 metų gruodį įvykusiame vyriausiųjų vadų pasitarime. Klionovas siūlė kariauti tik agresyvius karus, kurie prasidėtų netikėtu Raudonosios armijos smūgiu. Agresyvumu jis pranoko net patį Žukovą ir išdrįso Stalino akivaizdoje ginčytis su Žukovu dėl to, kaip reikėtų suduoti netikėtą smūgį. O tuo, kad vokiečiai gali įsiveržti, jis netikėjo, kaip ir jo globėjas Politinio biuro narys A. Ždanovas, kaip, beje, ir daugelis kitų sovietinių karinių bei politinių lyderių, įskaitant patį Staliną.

1941 metų birželio 13 dieną ir dar per keletą dienų Sovietų Sąjungoje buvo paleisti visi karo mechanizmai. Sovietų Sąjungos frontai buvo taip išskleisti, kad tūkstančiai vykdytojų jau buvo supažindinti su nepaprastos svarbos paslaptimis. 1941 metų birželio

viduryje Sovietų Sąjunga peržengė kritinę ribą, kai karas tapo nebeišvengiamas. Jeigu Hitleris būtų nusprendęs Barbarosos planą vykdyti keletą savaičių vėliau, Raudonoji armija būtų atžygiavusi į Berlyną ne 1945 metais, o anksčiau.

4

Prieš žengdamas žingsnį pirmyn, vadas apžiūri priešakyje esančią vietą. Žinoma, žvalgyba jau daug ką sužinojo ir daug ką pranešė, suprantama, vadas pasitiki savo žvalgyba, bet vis dėlto, prieš žengdamas žingsnį pirmyn, jis dar kartą apžiūri visą vietovę savo, vado, akimis. Jei pirmyn turės žygiuoti batalionas, tai vietovę ilgai ir atidžiai pro žiūroną apžvelgia pats bataliono vadas. O jei į priekį reikės žygiuoti korpusui, ką gi – vietovę apžiūri korpuso vadas. Tai ne tradicija ir ne tuščias ritualas. Prieš pajudant kariuomenei pirmyn, vadas privalo pats pamatyti ir įvertinti priešais esančią vietą: štai ten nedidelis įklonis – ar neįklimps tankai purvyne, štai ten tiltelis – ar neįpjauti jo poliai, o štai iš to miškelio lauk kontratakos.

Jeigu vadas pats neįvertins priešais esančios vietos, jeigu jis vaizduotėje neįstengs pereiti viso ploto pirma pėstininko ir jeigu prieš mūšį nesugebės numatyti, kokie sunkumai užgrius jo karius, tai atpildas už tai bus pralaimėjimas. Štai kodėl kiekvienas vadas, kad ir kokio rango jis būtų, prieš puolimo mūšį užsivelka kario uniformą ir pilvu šliaužioja per purvyną prie valstybės sienos arba priešakinėse pozicijose, daug valandų praleidžia apžiūrinėdamas priešakyje esančią teritoriją ir bandydamas iki mūšio įsivaizduoti bei numatyti visus rytdienos sunkumus.

Vizualinis priešo ir vietovės tyrimas vadinamas rekognoskuote. Rekognoskuotės grupių pasirodymas prie sienos – tai ne pati maloniausia staigmena. Nelabai gerai, jeigu iš kitos sienos pusės į jus daug valandų pro žiūroną žvelgia sovietinės tankų divizijos vadas. Bet įsivaizduokite, kad prie jūsų sienos pasirodė sovietinės

karinės apygardos vadas, ir ne vienas, o lydimas Politinio biuro nario, ir ne keletą valandų, o keletą savaičių trainiojasi pasienio užkardose. Ką tada pamanytumėte?

Taip būdavo prieš kiekvieną „išvadavimą". Pavyzdžiui, dar 1939 metų sausį Leningrado karinės apygardos vadas K. Mereckovas ir A. Ždanovas, netrukus tapęs Politinio biuro nariu, viena mašina apvažiavo visą Suomijos sieną. Jų išvykos buvo pavasarį, vasarą, rudenį. Pačioje rudens pabaigoje jie baigė savo darbą, grįžo į Leningradą, ir štai tuomet „Suomijos kariauna išprovokavo karą".

Nuo 1941 metų pradžios vokiečių karininkai ir generolai pradeda pamažu, o paskui vis aktyviau prie Vokietijos ir Sovietų Sąjungos sienos daryti tai, ką visai neseniai Mereckovas su Ždanovu darė prie Sovietų Sąjungos ir Suomijos sienos. Virš mano stalo – garsioji nuotrauka: generolas G. Guderianas su savo štabo karininkais atlieka paskutinę rekognoskuotę ties Brestu naktį į 1941 metų birželio 22-ąją. Ne tik Guderianas, bet ir visi vokiečių generolai pro žiūroną tyrinėjo SSRS teritoriją. Kuo labiau artėjo Barbarosos plano vykdymo pradžios data, tuo žymesni Vokietijos generolai pasirodydavo prie SSRS sienų. Sovietiniai generolai ir maršalai pastebėjo vis daugiau rekognoskuotės grupių (Vyriausiasis aviacijos maršalas A. Novikovas. Leningrado padangėje. P. 41). Vokiečių rekognoskuotės grupės visaip slapstydavosi, maskuodavo savo veiksmus, apsirengdavo pasieniečių ir eilinių uniformomis, bet, žinoma, patyrusi akis atskirs rekognoskuotės grupę nuo pasienio sargybinio. Iš SSRS pasienio pasipylė pranešimai, kad vokiečių karininkai aktyviai rekognoskuoja. Tai aiškiai rodė, kad artėja karas.

Sovietų Sąjungos maršalas M. Zacharovas (tuomet – generolas majoras, 9-osios armijos štabo viršininkas) praneša, kad nuo 1941 metų balandžio susiklostė „nauja padėtis" (išskirta M. Zacharovo): „...prie Pruto upės pasirodė Rumunijos ir Vokietijos armijų uniforma vilkinčių karininkų grupių. Pagal visus požymius jos užsiiminėjo rekognoskuote" („Voprosy istorii". 1970. Nr. 5. P. 43).

Rekognoskuotė – tai pasirengimas puolimui, ir maršalas Zacharovas tai supranta 1970 metais, kaip suprato ir 1941 metais. Tai, kad kitoje pusėje pasirodė rekognoskuotės grupių, dar nereiškia karo pradžios, bet tikrai reiškia, jog baigėsi taika.

Ką gi daro sovietiniai karo vadai? Kodėl jie nesiima skubių gynybinio pobūdžio priemonių atremti agresijai, kurios neišvengiamumą patvirtina aktyvus priešo rekognoskuotės grupių darbas? Sovietiniai generolai nereaguoja į priešo rekognoskuotės grupes dėl paprastos priežasties: sovietiniai generolai labai užsiėmę – jie patys rekognoskuoja.

Generolas majoras P. Sevastjanovas (Šiaurės vakarų fronto 11-osios armijos 16-ojo šaulių korpuso 5-osios Čekoslovakijos proletariato Vitebsko Raudonosios vėliavos ordino šaulių divizijos politinio skyriaus viršininkas): „Stebėdami už kokių dvidešimties trisdešimties žingsnių vokiečių pasieniečius, susitikdami su jų žvilgsniais, mes net veido išraiška neparodėme, kad jie mums egzistuoja, kad mes nors kiek jais domimės“ (Nemunas–Volga–Dunojus. P. 7).

Generolo Sevastjanovo aprašymas reiškia, kad jis ne kartą stebėjo vokiečių pasieniečius už „dvidešimties trisdešimties“ žingsnių, kad tai būdavo dažnai. Štai ir klausimas: draugas generole, o ko gi jums, tiesą sakant, reikia taip arti sienos? Jei jūs sunerimote, kad vokiečiai gali įsiveržti, tai reikia įsakyti ištempti penkias šešias spygliuotosios vielos eiles išilgai sienos, o kad niekam nesinorėtų landžioti pro tą vielą, pridėlioti minų, ir kuo tankiau. Už vielos užtvarų įrengti tikrą trijų kilometrų pločio minų lauką, o už minų lauko išrausti prieštankinius griovius ir juos pridengti liepsnosvaidžių fugasais, už jų dar dvidešimt ar trisdešimt spygliuotosios vielos eilių ištempti, ir ant metalinių baslių. Dar geriau panaudoti ne baslius, o plieninius bėgius, ir ne šiaip sau, o įbetonuoti juos, įbetonuoti! Už jų dar vienas minų laukas. Netikras. Bet už jo – tikras. Ir iškasti dar vieną prieštankinį griovį. O už viso to padaryti suverstų medžių užtvaras ir panašiai. Jeigu generolas rengiasi gynybai, tai jam visai nereikia iš arti apžiūrinėti vokiečių

pasieniečių. Jam reikia tyrinėti ne svetimą, o savo teritoriją, ir kuo nuodugniau, tuo geriau. Prie sienos galima laikyti nedidelius judrius būrius, kurie užpuolimo atveju galėtų slaptomis perėjomis lengvai išeiti už užtvarų ruožo minuodami paskui save pasitraukimo kelius.

Maždaug taip rengėsi gynybai Suomija, ir suomių generolams visai nereikėjo stovėti prie pat sienos ir apžiūrinėti svetimos teritorijos...

O štai Raudonoji armija prie sienų nestato užtvarų, ir sovietiniai generolai, kaip ir jų kolegos vokiečiai, savaites ir mėnesius praleidžia pačiame savo teritorijos pakraštyje, per keletą žingsnių nuo valstybės sienos.

Pulkininkas D. Kočetkovas prisimena, jog sovietinės tankų divizijos Breste vadas (tankų kariuomenės generolas majoras V. Puganovas, Vakarų fronto 4-osios armijos 14-ojo mechanizuotojo korpuso 22-osios tankų divizijos vadas) pasirinko tokią vietą divizijos štabui ir tokį šiame štabe kabinetą, kad „mes su pulko komisaru A. Ilarionovu sėdėjome divizijos vado kabinete ir pro langą, pasiėmę žiūroną, žvelgėme į vokiečių kareivius priešingame Vakarų Bugo krante“ (Su uždengtais liukais. P. 8).

„Idiotizmas!“ – piktinamės mes. Prasidėtų karas, į tankų divizijos vado langą galima esant kitame krante tiesiog iš automato šaudyti arba dar geriau – trenkti iš patrankos. Į divizijos štabą galima šaudyti iš ko nori: iš kulkosvaidžių, iš minosvaidžių, galima štabą laikyti snaiperių ugnyje, o iš patrankų į jį galima šaudyti tiesiu taikymu net be bandomojo šaudymo – neprašausi.

Nesipiktinkime. Gynybos požiūriu toks tankų divizijos štabo įkurdinimas, švelniai tariant, nelabai vykęs. Bet juk tankų divizija Breste yra „prie pat sienos“ (Sovietinė tankų kariuomenė. P. 27) ne dėl gynybos! O jeigu vertinsime padėtį puolimo požiūriu, tai viskas gerai. Vokiečių, t. y. Guderiano, tankų grupė anoje pusėje taip pat yra prie pat kranto. Ir pats Guderianas priešingame krante daro tą patį: pro langelį su žiūronu apžiūrinėja sovietinį krantą.

Kai kada Guderianas maskuodamasis pasirodo su žiūronu prie pat vandens. O prieš pradedant vykdyti Barbarosos planą jau ir maskuotis liovėsi: vilkintis generolo uniformą, stovi su savo karininkais ir žiūri pro binoklį visai taip pat, kaip ir jo sovietiniai priešininkai. Nevadinsime sovietinių generolų idiotais. Juk idiotiškais anaiptol nelaikome vokiečių generolų veiksmų. Tai paprastas pasirengimas puolimui. Taip daroma visada ir visose armijose – tiek Sovietų Sąjungos, tiek Vokietijos. Skirtumas tebuvo tas, kad Sovietų Sąjunga rengė nepalyginti didesnio masto operaciją negu Vokietijos Barbarosos planas, todėl sovietiniai karo vadai rekognoskuotės darbus pradėjo kur kas anksčiau negu vokiečių karo vadai, bet ketino juos baigti 1941 metų liepą. Yra užsiminta, kad Bagramianas, tirdamas Karpatų perėjas, tuo kartu „kruopščiai rekognoskavo didoką sienos ruožą" (VIŽ. 1976. Nr. 1). Ir tai buvo 1940 metų rugsėjį.

Iš Sovietų Sąjungos pusės rekognoskuoja visų rangų vadai. Pietvakarių fronto inžinerijos kariuomenės viršininkas generolas majoras A. Iljinas-Mitkevičius pačioje karo pradžioje buvo prie pat sienos, Rusų Ravoje (Pulkininkas R. Umanskis. Kovos pozicijose. P. 39).

Armijos generolo K. Mereckovo įsakymu 1940 metų liepą buvo rekognoskuota visa vakarinė siena. Tai atliko tūkstančiai visų rangų vadų, įskaitant aukščiausius postus užėmusius generolus ir maršalus, o Mereckovas, kuris neseniai apžiūrinėjo Suomijos sieną, lygiai tą patį dabar daro prie Rumunijos ir Vokietijos sienų. Drauge Sovietų Sąjungos maršale, jums žodis: „Aš pats ilgai stebėjau iš priešakinių pasienio postų" (Liaudies tarnyboje. P. 202). „Paskui apvažiavau pasienio karinius dalinius" (Ten pat. P. 203). Mereckovas kartu su Pietvakarių fronto vadu generolu pulkininku M. Kirponosu vėl atliko rekognoskuotę visame Kijevo ypatingosios karinės apygardos ruože. „Iš Kijevo išvykau į Odesą, ten susitikau su apygardos štabo viršininku generolu majoru M. Zacharovu... kartu su juo nuvažiavau prie Rumunijos sienos. Žvelgiame į aną pusę, o iš ten į mus žiūri kariškių grupė." Čia

reikia pažymėti, kad generolas Mereckovas atlieka rekognoskuotę kartu su generolu Zacharovu, – tuo pačiu Zacharovu, kuris praneša, jog dėl to, kad vokiečių generolų ir karininkų grupės atlieka rekognoskavimo darbus, 1941 metų balandį susidarė „nauja padėtis“. O ar jūs, draugai maršalai ir generolai, nemanote, kad 1941 metų balandį pradėtos Vokietijos rekognoskuotės buvo tiesiog atsakymas į masines Sovietų Sąjungos žvalgymo operacijas, atliekamas dar nuo 1940 metų liepos?

Bet grįžkime prie Mereckovo. Iš Odesos karinės apygardos jis skuba į Baltarusiją, čia su armijos generolu D. Pavlovu kruopščiai rekognoskuoja SSRS–Vokietijos sieną ir Vokietijos teritoriją. Trumpas vizitas į Maskvą, ir Mereckovas jau Šiaurės fronte. Drauge jis praneša, kad štabe nerado Šiaurės vakarų fronto vado, šis daug laiko praleidžia prie sienos. Štabe nėra ir Šiaurės fronto vado generolo leitenanto M. Popovo – jis taip pat prie sienos.

Galima pridurti, kad 1945 metais Stalinas su savo generolais kruopščiai parengė ir puikiai įvykdė netikėtą Japonijos kariuomenes puolimą, užėmė Mandžiūriją, Šiaurės Korėją bei kai kurias Kinijos provincijas. Netikėtam smūgiui buvo rengiamasi visai taip pat, kaip ir buvo rengtasi smogti Vokietijai 1941 metų vasarą. Prie sienos pasirodė tas pats Mereckovas. Jis jau Sovietų Sąjungos maršalas. Jis atvyksta prie Mandžiūrijos sienos slaptai, kaip „generolas pulkininkas Maksimovas“. Vienas iš pagrindinių pasirengimo elementų – rekognoskuotė. „Pats apvažinėjau visureigiu, o kai kur ir raitas ant arklio apjojau visus ruožus“ („Krasnaja zvezda“. 1987 m. birželio 7 d.).

Inžinerijos kariuomenės generolas leitenantas V. Zotovas (tuomet – generolas majoras, Šiaurės vakarų fronto inžinierių viršininkas) patvirtina, jog Šiaurės vakarų fronto vadas generolas pulkininkas F. Kuznecovas beveik visą 1941 metų birželį, iki pat 22 dienos, buvo 125-osios šaulių divizijos štabo rajone. Čia buvo ir fronto karinė taryba. O 125-osios šaulių divizijos štabas buvo taip arti sienos, kad „pats pirmas artilerijos sviedinys į jį pataikė“ (Šiaurės vakarų fronte. (1941–1943). P. 173–174). Galima pasakyti: ak,

kokie tie rusai kvailiai, visai arti sienos štabus pristūmė! Aš taip pat kalbėjau. O paskui surinkau duomenų apie sovietinių divizijų ir korpusų štabų išsidėstymą prie Turkijos ir Mandžiūrijos sienų. Pasirodo, ten nieko panašaus nebuvo. Divizijų štabai ten buvo mažiausiai per 10 kilometrų nuo sienų. O štai kai buvo rengiami „išvaduojamieji žygiai", tada štabus įkurdavo prie pat sienos. Ir ne tik divizijų, bet ir korpusų, armijų, frontų štabus. Antai Žukovas savo štabą nukėlė į priekį prieš netikėtai smogdamas prie Chalchin Golo. Taip elgėsi visi sovietiniai generolai ir maršalai prieš kiekvieną puolimą. Beje, Guderianas darė tą patį. Ir Manšteinas. Ir Romelis. Ir Kleistas.

Sovietinių divizijų ir korpusų, išsidėsčiusių SSRS teritorijos gilumoje, vadai taip pat lankydavosi prie sienos, ir gana dažnai. Sovietų Sąjungos maršalas K. Rokosovskis (tuomet jis buvo generolas majoras ir vadovavo mechanizuotajam korpusui, bet ne prie pat sienos) prisimena, kad dažnai aplankydavo I. Fediuninskį, kurio korpusas buvo prie pat sienos. Armijos generolas I. Fediuninskis savo atsiminimuose rašo, kad kolegos, pavyzdžiui, Rokosovskis, tikrai jį aplankydavo. Sovietinių maršalų bei generolų atsiminimuose rasime gausybę tokių detalių.

Sovietų Sąjungos maršalas K. Moskalenka (tuomet – artilerijos generolas majoras Vyriausiosios kariuomenės vadovybės rezervo 1-osios prieštankinės brigados vadas) TASS'o pranešimą sieja su gerokai suaktyvėjusiu sovietinių karo vadų atliekamu žvalgymu. 5-osios armijos vadas tankų kariuomenės generolas majoras M. Potapovas su generolu Moskalenka apsvarstė TASS'o pranešimą ir iškėlė uždavinį: „Parink gerus, kariniu atžvilgiu išprususius žmones ir pasiųsk prie sienos: tegul rekognoskuoja vietovę ir stebi vokiečius bei jų elgesį. O ir tau tai bus naudinga" (Pietvakarių kryptimi. P. 21).

Pažymėsime, kad prieštankinei brigadai atliekant gynybos operaciją priešakinėse pozicijose nėra ko veikti. Armijos vadas prieštankinę brigadą įtraukia į mūšį tik susidarius blogiausiai padėčiai, kai priešas jau yra pralaužęs batalionų, pulkų, brigadų,

divizijų ir korpusų gynybą, kai yra armijos krizė ir visiškai išryškėjusi priešo pagrindinio smūgio kryptis. Ir tai gali atsitikti tik pačioje Sovietų Sąjungos gynyboje. Tačiau generolo Moskalenkos brigada – ne armijos ir net ne fronto. Tai Vyriausiosios kariuomenės vadovybės rezervo brigada. Gynyboje ją galima įtraukti į mūšį, kai armijų ir net frontų gynyba jau yra pralaužta ir aiškiai matyti strateginė krizė. Kad ji būtų likviduota, brigada turi būti ne prie sienos, o už dešimties ir net šimtų kilometrų nuo sienos, ten, kur tokia krizė gali kilti! Rengiant gynybos operaciją, Vyriausiosios kariuomenės vadovybės rezervo prieštankinės brigados vadui visiškai nėra ko veikti prie sienos. Jeigu rengiamas didžiulis sovietinių armijų puolimas iš Lvovo iškyšos į priešo teritorijos gilumą, tai kairįjį pačios galingiausios kariuomenės grupuotės, kuri kada nors žmonijos istorijoje buvo sukurta, sparną pridengs Karpatai (ir kalnų armijos, kurios ten pasirodys), o dešinįjį sparną turės pridengti sustiprinta prieštankinė formuotė, be to, prie pat sienos. Kaip tik ten brigada ir yra, ir generolas Moskalenka generolo Potapovo įsakymu pats išvyksta rekognoskuoti priešo teritorijos.

Kai kas sovietinių karo vadų vykdytas rekognoskuotes bando paaiškinti tuo, kad Sovietų Sąjunga rengėsi gynybai ir esą dėl to sovietiniai karo vadai žvalgėsi per sieną, bet aš priminsiu, jog sovietinėse rekognoskuotės grupėse buvo labai daug pionierių, net ir aukščiausios klasės. Jeigu rengiamasi gynybai, tai pionieriams nėra ko žvalgytis į priešo teritoriją, jiems pakanka darbo savojoje, ir kuo toliau traukiesi į savo teritoriją, tuo daugiau darbo pionieriams. Tačiau sovietiniai pionieriai kažkodėl daug valandų tyrė priešo teritoriją.

Jeigu sovietinių karo vadų rekognoskuočių tikslai buvo gynybiniai, tai jas reikėjo vykdyti ne prie sienos: šimto kilometrų atstumu nuo sienos, toli savo teritorijoje reikėjo parinkti patogius gynybai ruožus ir ten atlikti rekognoskuotes, o paskui pradėti sparčiai rengti šį ruožą gynybos mūšiams. Tai padarius reikėjo visiems vyriausiesiems vadams pasitraukti prie senosios sienos

linijos ir vėl atlikti šio seno apleisto ruožo rekognoskuotę, paskui pasitraukti prie Dnepro linijos ir t. t.

O iš pasienio užkardų atliekama rekognoskuotė – tai žvalgymas rengiantis agresijai.

5

1941 metų birželio 21 dieną įvyko slaptas Politinio biuro posėdis. Sovietinis istorikas V. Anfilovas rašo: „Komunistų partijos vadovai ir Sovietų Sąjungos vyriausybės nariai birželio 21 dieną buvo Kremliuje ir sprendė labai svarbius valstybinius ir karinius klausimus“ (Nemirtingas žygdarbis. P. 185).

Yra žinomi tik nutarimai keturiais svarstytais klausimais, bet neaišku, kiek tą dieną buvo svarstyta klausimų ir kokie sprendimai buvo priimti.

Štai tai, kas žinoma.

1941 metų birželio 21 dieną buvo nutarta Raudonąją armiją apginkluoti mobiliu salvėmis šaudančiu įrenginiu BM-13, plėsti serijinę įrenginių BM-13 bei reaktyvinių sviedinių M-13 gamybą, taip pat pradėti kurti reaktyvinės artilerijos karinius dalinius. Per artimiausias savaites BM-13 neoficialiai bus pavadintas „Katiuša“. „RKP(b) CK Politinis biuras birželio 21 dieną priėmė nutarimą vakarinių pasienio karinių apygardų pagrindu sukurti frontų susivienijimus“ (Didysis Tėvynės karas (1941–1945). P. 64).

Šis nutarimas tūkstantį kartų svarbesnis už pirmąjį. Žinoma, frontai ir iki tol buvo. Politinis biuras tiesiog atgaline data įteisino jau priimtus nutarimus, ir vis dėlto tai labai svarbu: **penki frontai** sukurti ir juridiškai slapta įforminti **ne po Vokietijos įsiveržimo**, o **iki** jo.

Svarbu štai kas. Politinio biuro posėdis vyko visą dieną ir baigėsi labai vėlai naktį. Po keleto valandų Žukovas skambina Stalinui ir mėgina jį įtikinti, kad prie sienos dedasi kažkas neįprasta. Šį momentą aprašė daugelis liudytojų ir istorikų. Neabejotina, jog

ne tik Stalinas, bet ir Molotovas, ir Ždanovas, ir Berija negali patikėti, kad vokiečiai įsiveržė. Tai, kad nenorėta tikėti Vokietijos įsiveržimu, patvirtina visi Raudonosios armijos veiksmai: zenitiniai pabūklai nešaudo į vokiečių lėktuvus, sovietiniams naikintuvams uždrausta juos numušinėti, iš Pirmojo strateginio ešelono kariuomenės atimti šoviniai, o Generalinis štabas perduoda drakoniškus įsakymus: provokacijoms nepasiduoti (Žukovas ir Timošenka taip pat nelabai tikėjo Vokietijos agresija).

Kyla klausimas: jeigu aukščiausioji sovietinė politinė ir karinė vadovybė netiki, kad vokiečiai gali įsiveržti, tai kodėl jie ką tik sukūrė frontus?

Atsakymas: FRONTAI BUVO SUKURTI NE VOKIETIJOS ĮSIVERŽIMUI ATREMTI, o kitu tikslu.

6

Dar vienu Politinio biuro 1941 metų birželio 21 dieną priimtu nutarimu buvo sukurta Vyriausiosios kariuomenės vadovybės rezervo armijų grupė. Jos vadu paskirtas pirmasis gynybos liaudies komisaro pavaduotojas Sovietų Sąjungos maršalas S. Budionas, grupės štabo viršininku – generolas majoras A. Pokrovskis (vėliau tapęs generolu pulkininku). Armijų grupei priklausė septynios Antrojo strateginio ešelono armijos, kurios, kaip žinome, slaptai buvo perkeliamos į vakarinius šalies rajonus. Generolas pulkininkas A. Pokrovskis savo atsiminimuose naująjį junginį vadina kiek kitaip: „Būstinės rezervo kariuomenės grupė“ (VIŽ. 1978. Nr. 4. P. 64). Toks pavadinimas patvirtina tai, kad birželio 21 dieną buvo įkurta ir Vyriausiosios kariuomenės vadovybės būstinė (VKVB) – aukščiausiasis vadovavimo ginkluotosioms pajėgoms karo metu organas. Bent jau galima sakyti, kad šios būstinės įkūrimas birželio 21 dieną buvo iš anksto nuspręstas.

Visai galimas daiktas, jog nutarimas įkurti būstinės rezervo kariuomenės grupę buvo priimtas anksčiau, o birželio 21 dieną

Politinis biuras jį tik patvirtino. Tai įrodo ne kartą minėtas faktas, kad vokiečiams įsiveržus generolas majoras A. Pokrovskis jau buvo kovos poste – vakariniuose šalies rajonuose (VIŽ. 1978. Nr. 11. P. 126).

Šiaip ar taip, IKI Vokietijos įsiveržimo Antrasis strateginis ešelonas iš tikrųjų buvo ne septynių įvairių armijų grupė, o kovinis mechanizmas, turintis bendrą vadovybę. Kokiu tikslu taip padaryta? Gynybai? Ne. Gynybiniame kare bendra Antrojo strateginio ešelono armijų vadovybė visiškai nereikalinga ir buvo išformuota šiam ešelonui dar nesusidūrus su priešu. Taikos metu Antrasis strateginis ešelonas apskritai nereikalingas: europinėje šalies dalyje nėra kur jo išdėstyti ir nėra kur jam rengti pratybas.

Jeigu Būstinės rezervo armijų grupė buvo kuriama ne taikos metui ir ne gynybiniam karui, tai tada kokiu tikslu?

„RKP(b) CK Politinis biuras birželio 21 dieną pavedė Generalinio štabo viršininkui armijos generolui G. Žukovui vadovauti Pietryčių ir Pietų frontams, o gynybos liaudies komisaro pavaduotojui armijos generolui K. Mereckovui – Šiaurės frontui“ (Armijos generolas S. Ivanovas ir generolas majoras N. Šechovcevas // VIŽ. 1981. Nr. 9. P. 11). Visai neseniai K. Mereckovas vadovavo armijai, kai buvo „vaduojama“ Suomija. Dabar ten pat jis siunčiamas kaip Būstinės atstovas. Visai neseniai, kai buvo „vaduojamos“ rytinės Rumunijos sritys, G. Žukovas vadovavo Pietų frontui, dabar jis ten vėl siunčiamas kaip Būstinės atstovas, kad koordinuotų dviejų frontų veiksmus.

Mus įtikinėja, jog Stalinas pasiuntė Žukovą prie Rumunijos sienos, o Mereckovą – prie Suomijos, kad jie pasirengtų atremti Vokietijos agresiją. Tebūnie taip. Keista yra štai kas: Stalinas siunčia Žukovą ir Mereckovą užkirsti kelio įvykiams, kurių galimybe pats netiki.

Mereckovas tuoj pat išvyko. Žukovas keletą valandų užtruko Maskvoje, ir Barbarosos planas užklupo jį Generaliniame štabe. Bet tai atsitiktinumas. Jeigu Barbarosos planas būtų pradėtas vykdyti keliomis valandomis vėliau, tai ir Žukovas būtų patekęs

į galingą uraganinį srautą, nešusį prie vakarinių sienų generolus iš Generalinio štabo ir brigadų vadus iš gulago, zekus ir jų konvojininkus, atsargoje ir prie tolimiausių sienų buvusius vadus, akademijų klausytojus ir jų dėstytojus.

Sovietiniai istorikai apie vokiečių karininkus sako: „...birželio mėnesį, iki pat įsiveržimo į SSRS, Brauchičas ir Galderis nuolat važinėjo į įvairius karinius dalinius“ (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 65). Argi kitaip elgėsi Žukovas su Mereckovu?

Dviejų kariuomenių veiksmai labai panašūs. Nežinodami apie priešo veiksmus, Vermachtas ir Raudonoji armija tiesiog smulkmeniškai kopijuoja vienas kitą. Taip, sovietiniai karo vadai nukelia vadavietes prie pat sienų, kaip ir jų kolegos vokiečiai, ir net arčiau. Taip, Raudonoji armija telkia dvi sustiprintas grupuotes sienų iškyšose esančiuose sparnuose, kaip ir Vokietijos kariuomenė. Taip, daugybė sovietinių lėktuvų stovi prie pat sienų, kaip ir vokiečių. Taip, sovietiniams lakūnams uždrausta numušinėti vokiečių lėktuvus iki tam tikro momento, kaip ir vokiečių lakūnams uždrausta numušinėti sovietinius, kad nesukeltų konflikto pirma laiko, kad smūgis būtų visiškai netikėtas. Taip, Hitlerio vadavietė yra Rytprūsiuose, Rastenburgo rajone, o Sovietų Sąjungos Vyriausioji priešakinė vadavietė yra Vilniaus rajone. Tai ta pati geografinė lygiagretė, ir SSRS vadavietė yra lygiai tiek pat nutolusi nuo Vokietijos sienos, kiek ir Vokietijos vadavietė – nuo SSRS sienos. Jeigu SSRS ir Vokietijos vyriausiąsias vadavietes pažymėtume žemėlapyje ir žemėlapį sulenktume pagal valstybės sieną, tai vadavietės viena kitą uždengtų.

Tačiau Hitleris jau išvyko į savo slaptą vadavietę... o Stalinas?

Birželio 21 dieną, pasibaigus Politinio biuro posėdžiui, daugelis jo narių skubiai išsiskirsto į savo kovinius postus.

Ždanovas, kuris, kaip Politinio biuro narys, kontroliavo Suomijos „vadavimą“, rengiasi birželio 23 dieną pasirodyti Leningrade. Chruščiovas, kuris kontroliavo rytinių Lenkijos ir Rumunijos sričių „vadavimą“, skubiai vyksta į Kijevą (ir galbūt į Tiraspolį). Andrejevas, kuris Politiniame biure atsakingas už karinius reisus

(Partija ir armija. P. 176), skuba į Transsibiro magistralę, kad pagreitintų Antrojo strateginio ešelono armijų perkėlimą į priekį, ir jau kitą dieną jis nuvyksta į Novosibirską (Generolas leitenantas S. Kalininas. Mintys apie praeitį. P. 131).

O kaip Stalinas? Nejaugi ir jis, kaip Hitleris, rengiasi vykti į slaptą vadavietę?

7

Politinio biuro nutarimas slapta išskleisti penkis frontus prie vakarinių sienų reiškė, kad Sovietų Sąjunga 1941 metais neišvengiamai turi pradėti aktyvius veiksmus vakaruose. Priežastis nepaprastai svarbi: kiekvieno SSRS fronto kariai kas mėnesį suvalgydavo iki 60 tūkstančių galvijų mėsos (Sovietų Sąjungos ginkluotųjų pajėgų užnugaris Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945 m. P. 325). Jeigu bus laukiama iki kitų metų, tai penkiems frontams teks sumaitinti daugiau kaip trijų milijonų galvijų mėsą. Be penkių frontų, dar reikia maitinti septynias Antrojo strateginio ešelono armijas ir tris NKVD armijas, išskleistas toliau. Reikia maitinti keturis laivynus, besirengiančią „vaduoti" Iraną kariuomenę, aviaciją, priešlėktuvinės gynybos kariuomenę, bet svarbiausia – karinę pramonę, kur valgytojų dar daugiau.

Nieko, pasakys man, remdamiesi socialistiniu žemės ūkiu, mūsų kolūkiais... Nesiginčysiu. Štai SSRS Generalinio štabo duomenys: „Nors karo išvakarėse ir buvo pasiekta didelių laimėjimų stiprinant žemės ūkį, grūdų problema dėl tam tikrų priežasčių nebuvo išspręsta. Grūdų valstybinės paruošos ir supirkimas nepatenkindavo visų šalies poreikių" (VIŽ. 1961. Nr. 7. P. 102). Žodžiu, laimėjimai dideli, bet duonos nėra. O štai Stalino finansų liaudies komisaro, CK nario A. Zverevo nuomonė: „1941 metų pradžioje galvijų skaičius mūsų šalyje dar nebuvo pasiekęs 1916 metų lygio" (Ministro užrašai. P. 188).

1916 metų lygis – tai ne standartinis Rusijos lygis, o lygis, iki kurio šalies žemės ūkis buvo nusmukęs po dvejus metus truku-

sio naikinamo, niokojamo karo. „Taikos metu“ Sovietų Sąjungoje gyvulių buvo mažiau negu Rusijoje per patį pasaulinį karą! 1916 metų lygis pagal ankstesnių dešimtmečių standartus yra itin žemas ir beveik pražūtingas, tuomet gali kilti riaušės, suirti įprastinė gyvensena ir liaudies minios gali plūstelėti į gatves.

Iškilę į viršų ant drumzlinos neramumų bangos ir užgrobę valdžią, komunistai nepagerino šalies aprūpinimo maistu – jie padėtį taip pablogino, kad šalis ir praėjus ketvirčiui amžiaus vis dar mėgino pakilti iki labai menko lygio, iki kurio šalies ūkis buvo nusmukęs dėl Pirmojo pasaulinio karo padarinių. Stalinas sukūrė milžinišką kariuomenę ir karinę pramonę, bet paaukojo šimtmečius kauptą tautos turtą, žmonių gerovę, nusmukdė jų gyvenimą žemiau pasaulinio karo metų lygio.

Nuo 1939 metų pradžios Stalinas beviltiškai nusilpninto žemės ūkio išteklius ėmė skirti kariuomenės reikmėms ir karinei pramonei. Kariuomenė ir karinė pramonė smarkiai didino savo svorį, o žemės ūkis tapo pasibaisėtinai lengvasvoris. Šis procesas vis spartėjo. Prisimenate 1320 geležinkelio ešelonų, pakrautų automobilių, prie vakarinių SSRS sienų? Iš kur jie? Tai iš kolūkių juos mobilizavo, ne iš karinės pramonės! Arba antai 1941 metų gegužę į Raudonąją armiją slaptai buvo mobilizuota 800 tūkstančių rezervistų. Per mėnesį kariuomenėje valgytojų padaugėjo beveik milijonu. O kodėl kariuomenė didėja? Jau žinome, kad dėl zekų. Na ir, žinoma, dėl valstiečių. Karinėse gamyklose vyrai palikti rezerve. O kolūkiuose?

Taigi penki valgūs frontai, sukurti IKI Vokietijos įsiveržimo, ir slaptas valstiečių technikos mobilizavimas į šiuos frontus IKI derliaus nuėmimo reiškė, kad 1942 metais neišvengiamai bus badas net ir be Vokietijos įsiveržimo. **1942 metų badas buvo iš anksto nulemtas VKP(b) CK Politinio biuro posėdyje 1941 metų birželio 21 dieną.** Išskleidus valgius frontus, reikėjo tais pačiais metais juos panaudoti. Priešingu atveju kitais metais, 1942-aisiais, Stalino priešu būtų tapęs ne tik Hitleris, bet ir milijonai alkanų ginkluotų valstiečių pačioje stalininėje armijoje. O jei Raudonoji

armija 1941 metais būtų netikėtai atakavusi, buvo galima tikėtis užimti naujas turtingas teritorijas ir maisto rezervus (pavyzdžiui, Rumunijoje). Jeigu šių atsargų neužtektų, nieko baisaus: visai suprantama, kad gali kilti badas.

Jau žinome, jog Stalinas 1941 metais būtinai turėjo mesti į mūšį Antrojo strateginio ešelono armijas, neatsižvelgiant į Hitlerio veiksmus jau vien dėl to, kad vakariniuose šalies rajonuose šių armijų nebuvo kur įkurdinti žiemoti ir nebuvo kur joms rengti pratybų žiemą. Štai ir dar viena priežastis, dėl kurios Stalinui karas 1941 metais tapo tiesiog neišvengiamas: jeigu jis nemestų į mūšį penkių frontų, septynių Antrojo strateginio ešelono ir trijų NKVD armijų, tai iki 1942 metų pavasario susidarytų tokia padėtis, kad tiesiog nebūtų kuo maitinti visos tos didžiulės kariuomenės.

Vienintelis sovietinis maršalas, kuriuo Stalinas visiškai pasitikėjo, B. Šapošnikovas dar 1929 metais išsakė kategorišką nuomonę, kad negalima mobilizuoti šimtų tūkstančių bei milijonų žmonių ir ilgai laikyti jų, nieko neveikiančių pasienyje (Armijos smegenys. T. 3). Kur kas lengviau karo metu kontroliuoti kariuomenę negu milijonus mobilizuotų ginkluotų žmonių, kurie kamuojasi laukdami ir nieko neveikdami. Pamėginkite šios ginkluotų žmonių minios dar ir nemaitinti? Kas bus?

Sukūręs frontus, Stalinas pažeidė ir taip jau netvirtą pusiausvyrą tarp didžiulės kariuomenės ir išsekinto, nusiaubto žemės ūkio. Paskui susidarė tokia padėtis: viskas arba nieko, ir Stalinas jau niekaip negalėjo laukti iki 1942 metų.

29 skyrius

KODĖL STALINAS NEPASITIKĖJO ČERČILIU

1

O kodėl Stalinas turėjo pasitikėti Čerčiliu?

Kas buvo Čerčilis? Didelis Sovietų Sąjungos draugas? Karštas pasaulinės komunistinės revoliucijos šalininkas?

Gavę laišką, kuriame pateikiama ne visai įprasta informacija, pirmiausia pasidomime, ar rimtas yra informacijos šaltinis. Manau, Stalinas taip pat tuo pasidomėjo. Kas gi Čerčilis Sovietų Sąjungos komunistų požiūriu? Čerčilis – tai pirmasis politinis pasaulio lyderis, kuris dar 1918 metais suprato didžiulį komunizmo pavojų ir nemažai nuveikė stengdamasis padėti rusų liaudžiai atsikratyti baisaus komunizmo užkrato. Šių pastangų nepakako, ir vis dėlto Čerčilis padarė daugiau negu visi kiti pasaulio lyderiai. Čerčilis – komunistų priešas ir niekada to neslėpė. 1918 metais jis iškėlė idėją, kad reikia kartu su Vokietija kovoti su sovietine komunistine diktatūra. Čerčilis aktyviai ir atkakliai kovojo su sovietiniais komunistais dar tais laikais, kai Hitlerio apskritai nebuvo, buvo tik jefreitorius Adolfas Šiklgruberis.

Leninas taip apibūdino Čerčilį: „didžiausias Sovietų Rusijos nekentėjas“ (T. 41. P. 350).

Jeigu didžiausias jūsų priešas ir nekentėjas atsiunčia jums laišką, kuriame įspėja apie pavojų, ar labai jūs juo tikite?

2

Norint suprasti Stalino požiūrį į Čerčilio laiškus, reikia prisiminti politinę Europos padėtį.

Diplomatiniame ketvirtojo dešimtmečio kare Vokietijos padėtis buvo pati nepalankiausia. Būdama Europos centre, ji atsidurdavo ir visų konfliktų centre. Kad ir koks karas prasidėdavo Europoje, Vokietija beveik neišvengiamai turėdavo tapti jo dalyve. Todėl diplomatinė daugelio šalių strategija ketvirtajame dešimtmetyje buvo tokia: jūs kariaukite su Vokietija, o aš pasistengsiu likti nuošalyje. 1938-ųjų Miunchenas – ryškus tokios filosofijos pavyzdys.

Diplomatinį ketvirtojo dešimtmečio karą laimėjo Stalinas su Molotovu. Molotovo ir Ribentropo paktu Stalinas atvėrė kelią Antrajam pasauliniam karui, pats liko „neutralus" stebėtojas ir rengė milijoną parašiutininkų „įvairių netikėtumų" atvejui.

Didžioji Britanija ir Prancūzija diplomatinį karą pralaimėjo ir dabar priverstos tikrai kariauti. Prancūzija greitai pasitraukia iš karo. Koks yra Britanijos politinis interesas?

Vertinant padėtį iš Kremliaus, galima matyti tik vieną politinį Čerčilio siekį: rasti perkūnsargį Vokietijos žaibo karui ir nukreipti vokiečių smūgį nuo Britanijos į bet kurią kitą pusę. 1940 metų antrojoje pusėje tokiu perkūnsargiu galėjo būti tik Sovietų Sąjunga.

Paprasčiau tariant, Britanijai (Stalino nuomone, kurią jis atvirai išreiškė 1939 metų kovo 10 dieną) norėjosi sukelti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos konfliktą, o pačiai pasitraukti nuo šių peštynių. Nežinau, ar toks buvo Čerčilio ketinimas, bet būtent taip Stalinas suvokdavo kiekvieną Britanijos vyriausybės ir diplomatijos veiksmą.

Sovietų Sąjungos laivyno admirolas N. Kuznecovas: „Stalinas, suprantama, turėjo pakankamai pagrindo manyti, jog Anglija ir Amerika stengiasi taip padaryti, kad mes su Vokietija susidurtume kaktomuša" (Išvakarėse. P. 321).

Gavęs Čerčilio laišką, Stalinas nė neskaitydamas galėdavo nuspėti jo turinį. Ko reikia Čerčiliui? Kas jį jaudina? Komunistinio režimo Sovietų Sąjungoje saugumas, o gal Čerčilis turi svarbesnių problemų? Kokios gali būti politinės Čerčilio svajonės? Tik apie

tai, kaip su Stalinu pasikeisti vaidmenimis: kad Stalinas kariautų su Hitleriu, o Čerčilis peštynes stebėtų iš šalies.

Šiuo atveju Čerčilis yra per daug suinteresuotas asmuo, kad Stalinas galėtų tikėti jo žodžiais.

3

Kad būtų galima suprasti Stalino požiūrį į Čerčilio laiškus, reikia prisiminti ir strateginę Europos padėtį. Pagrindinis strategijos principas – sutelkimas. Galios sutelkimas prieš silpnybę. Pirmajame pasauliniame kare Vokietija negalėjo pritaikyti pagrindinio strategijos principo, nes kariavo dviem frontais. Ji siekė būti stipri vienu metu dviejuose frontuose, dėl to atsirado bendras silpnumas, bet mėginant sutelkti pastangas viename fronte savaime buvo silpninamas kitas frontas, o tuo nedelsiant pasinaudodavo priešas. Turėdama du frontus, Vokietija buvo priversta atsisakyti pastangų sutelkimo principo, vadinasi, ir triuškinimo strategijos, tad pakeitė ją vienintele alternatyva – sekinimo strategija. Tačiau Vokietijos ištekliai riboti, o jos priešų – neišsenkantys. Todėl karas, kurio tikslas – išsekinti Vokietiją, galėjo baigtis tik katastrofa.

Vokietijos Generalinis štabas ir pats Hitleris Antrojo pasaulinio karo metu puikiai suvokė, kad karas dviem frontais – katastrofa. 1939–1940 metais Vokietija paprastai turėjo ne daugiau kaip vieną frontą, todėl jos Generalinis štabas galėjo naudoti sutelkimo principą, ir jis puikiausiai tai darė: Vokietijos karinė galia iš pradžių buvo telkiama prieš vieną priešą, o paskui – prieš kitą.

Koks buvo pagrindinis Vokietijos strategijos uždavinys? Neleisti kilti karui dviem frontais. Turėti tik vieną frontą – vadinasi, pasiekti puikių pergalių. Du frontai – tai pagrindinio strategijos principo atsisakymas, tai perėjimas nuo triuškinimo strategijos prie sekinimo strategijos, tai žaibo karo žlugimas, tai pabaiga ir katastrofa.

Kokios 1940 metais galėjo būti su strategija susijusios Čerčilio svajonės? Tik tokios, kaip padaryti, kad Vokietijai karas vienu frontu virstų karu dviem frontais.

Hitleris pats manė, kad kariauti dviem frontais neįmanoma. 1939 metų lapkričio 23 dieną Vokietijos ginkluotųjų pajėgų vyriausiųjų vadų pasitarime Hitleris kalbėjo apie tai, kad pradėti karą su Sovietų Sąjunga bus galima tik tada, kai baigsis karas Vakaruose.

O dabar įsivaizduokime, jog tai jums 1940 metais kažkas pranešė, kad Hitleris yra nusiteikęs atsisakyti didžiojo strategijos principo ir, užuot sutelkęs pajėgas, rengiasi jas išsklaidyti. Kažkas jums atkakliai šnibžda į ausį, kad Hitleris sąmoningai nori pakartoti Vokietijos klaidą, padarytą Pirmajame pasauliniame kare. Kiekvienas mokinys žino, kad du frontai Vokietijai – savižudybė. Antrasis pasaulinis karas vėliau dar kartą patvirtins šią taisyklę. Beje, pačiam Hitleriui karas dviem frontais tikrąja to žodžio prasme reikš savižudybę.

Jeigu jums 1940 metais, užėmus Prancūziją, kas nors būtų pasakęs, kad Hitleris rengiasi savižudiškam karui dviem frontais, ar būtumėt patikėję? Aš – ne.

Jeigu apie tai būtų pranešusi SSRS karo žvalgyba, būčiau pataręs Vyriausiosios žvalgybos valdybos viršininkui generolui Golikovui atsisakyti savo pareigų, grįžti į akademiją ir dar kartą išnagrinėti Vokietijos pralaimėjimo Pirmajame pasauliniame kare priežastis. Jeigu naujieną apie savižudišką karą man būtų pranešęs koks nors neutralus pašalinis žmogus, aš jam būčiau atsakęs, jog Hitleris – ne idiotas, tai tu, brangusis drauge, tikriausiai esi idiotas, jei manai, kad Hitleris savo valia pradės karą dviem frontais.

Čerčilis labiausiai pasaulyje suinteresuotas, kad Hitleris turėtų ne vieną, o du frontus. Jeigu Čerčilis jums slaptai pasakytų, kad Hitleris rengiasi karui dviem frontais, kaip jūs reaguotumėte į jo pranešimą?

4

Be grynai strateginės ir politinės padėties, reikia įvertinti ir aplinkybes, kuriomis Čerčilis rašė savo laiškus, o Stalinas juos skaitė.

1940 metų birželio 21 dieną pasidavė Prancūzija. Vokietijos povandeniniai laivai jūrų komunikacijose smarkiai smurtauja. Britanijai, kaip salų valstybei, su visu pasauliu susijusiai glaudžiausiais prekybiniais ryšiais, iškilo jūrų blokados, didžiulės prekybinės, industrinės ir finansinės krizės grėsmė. Dar blogiau, Vokietijos karo mašina, kuri tuomet daugeliui atrodė nenugalima, jau sparčiai rengiasi išsilaipinti Britanijos salose.

Esant tokiai padėčiai, birželio 25 dieną Čerčilis rašo laišką Stalinui. Birželio 30 dieną Vokietijos ginkluotosios pajėgos užgrobia Britanijai priklausančią Gernsio salą. Tūkstantmetėje Britanijos istorijoje visai nedaug atvejų, kai priešas buvo išsilaipinęs jos salose. Kas bus paskui? Išsilaipinimas pačioje Anglijoje? Gernsis užgrobtas be pasipriešinimo. Kaip ilgai priešinsis Britanija?

Kaip tik kitą dieną po to, kai buvo užgrobtas Gernsis, Stalinas gauna Čerčilio laišką.

Mums gali kilti klausimas: ko siekė Čerčilis? Jam norėjosi išgelbėti Sovietų Sąjungos komunistinę diktatūrą ar Britanijos imperiją? Manau, kad būtent Britanijos interesai vertė Čerčilį rašyti laišką. Jeigu mes tai suprantame, nejaugi Stalinas nesuprato? Čerčilis Stalinui – tai ne neutralus stebėtojas, kuris, skatinamas draugiškų jausmų, praneša apie pavojų, o patekęs į sunkią padėtį žmogus, kuriam reikalinga pagalba, reikalingi sąjungininkai kovoje su baisiu priešu. Todėl Stalinas itin atsargiai žiūri į Čerčilio laišką.

Čerčilis Stalinui parašė keletą laiškų, tačiau taip nelaimingai sutapdavo, kad jie visi Stalinui patekdavo kaip tik tais momentais, kai Čerčilis pats būdavo pakliuvęs į labai keblią padėtį. Štai labiausiai žinomas Čerčilio laiškas, kurį Stalinas gavo 1941 metų balandžio 19 dieną. Visi sovietiniai ir kiti istorikai laikosi vienos

nuomonės, kad būtent šis laiškas yra svarbiausias įspėjimas Stalinui. Daugelis istorikų labai mėgsta cituoti šį laišką. Bet pirmiausia atkreipkime dėmesį ne į tai, kas rašoma laiške, o į Čerčilio padėtį. Balandžio 12-ąją Vokietijos kariuomenė užėmė Belgradą. Balandžio 13-ąją Romelis priartėjo prie Egipto sienų. Balandžio 14-ąją Jugoslavija pasidavė Vokietijai. Balandžio 16-ąją bombarduojant Londoną buvo apgriauta Šv. Povilo katedra. Balandį Graikija buvo pasirengusi kapituliuoti, Britanijos kariuomenės padėtis Graikijoje – katastrofiška. Ir dar neaišku, pavyks ją evakuoti ar ne. Esant tokiai padėčiai, Stalinas gauna svarbiausią Čerčilio laišką.

Stalinui galėjo kilti įtarimų ne tik dėl Čerčilio motyvų, bet ir dėl informacijos šaltinių. Čerčilis parašė Stalinui laišką 1940 metų birželį. Tačiau kodėl Čerčilis tų pačių metų gegužės mėnesį neparašė panašių laiškų Prancūzijos vyriausybei ir žemyne esančiai savo kariuomenei?

Čerčilis rašo laišką Stalinui 1941 metų balandį, o praėjus mėnesiui Vokietijos ginkluotosios pajėgos įvykdo puikią Kretos užėmimo operaciją. Kodėl Britanijos žvalgyba, galėjo pamanyti Stalinas, taip gerai dirba Sovietų Sąjungos naudai, bet nieko nedaro Didžiosios Britanijos labui?

5

Pagaliau buvo ir kur kas rimtesnė priežastis, dėl kurios Stalinas netikėjo Čerčilio „įspėjimais“: Čerčilis Stalino neįspėjo apie Vokietijos įsiveržimą.

Komunistinė propaganda labai daug nuveikė, kad būtų įtvirtintas mitas apie Čerčilio „įspėjimus“. Tuo tikslu Chruščiovas citavo Čerčilio 1941 metų balandžio 18 dienos laišką Stalinui. Žymus sovietinis karo istorikas (ir subtiliausias falsifikatorius) V. Anfilovas šį Čerčilio laišką cituoja visose savo knygose. Sovietų Sąjungos maršalas G. Žukovas pateikia visą šį laišką. Armijos generolas S. Ivanovas daro tą patį. Oficiali „Didžiojo Tėvynės karo

istorija“ atkakliai perša mums mintį apie Čerčilio įspėjimus ir ištisai cituoja jo balandžio 18-osios laišką. Be to, Čerčilio laišką rasime šimtuose sovietinių knygų ir straipsnių.

Štai Čerčilio pranešimas:

„Iš pasitikėjimo verto agento gavau patikimą informaciją apie tai, kad vokiečiai, nusprendę, jog Jugoslavija pateko į jų tinklą, t. y. kovo 20 dieną, pradėjo perkelti į pietinę Lenkijos dalį tris tankų ir šarvuočių divizijas iš Rumunijoje buvusių penkių. Tuo momentu, kai jie sužinojo apie Serbijos revoliuciją, šis perkėlimas buvo atšauktas. Jūsų didenybė lengvai įvertins šių faktų reikšmę.“

Tokį Čerčilio laiško tekstą skelbia visi sovietiniai istorikai, jie tvirtina ir įtikinėja, kad tai ir yra „įspėjimas“. Aš čia nematau jokio įspėjimo.

Čerčilis kalba apie tris tankų divizijas. Čerčilio manymu, tai labai daug, Stalino manymu – nelabai. Pats Stalinas tuo metu slaptai sukuria 63 tankų divizijas, kiekviena iš jų tankų skaičiumi stipresnė už vokiečių divizijas. Argi, gavęs pranešimą apie tris vokiečių divizijas, Stalinas turėjo nuspėti, kad gresia įsiveržimas?

Jeigu pranešimą apie tris tankų divizijas laikome pakankamu „įspėjimu“, kad rengiamasi agresijai, tokiu atveju nereikia kaltinti Hitlerio agresyvumu: Vokietijos žvalgyba buvo perdavusi Hitleriui duomenis apie dešimtis sovietinių tankų divizijų, telkiamų prie Vokietijos ir Rumunijos sienų.

Čerčilis siūlė Stalinui pačiam „įvertinti šių faktų reikšmę“. Kaipgi juos galima įvertinti? Lenkija – tai istoriniai vartai visiems agresoriams, žygiuojantiems iš Europos į Rusiją. Vokietijos tankų divizijas Hitleris norėjo perkelti į Lenkiją, tačiau apsigalvojo.

Palyginti su Lenkija, Rumunija yra labai prastas placdarmas agresijai: aprūpinti Vokietijos kariuomenę Rumunijoje yra sunkiau negu Lenkijoje; vykdant agresiją iš Rumunijos, kelias į gyvybinius Rusijos centrus yra daug ilgesnis ir sunkesnis, agresoriui reikėtų įveikti daugybę kliūčių, tarp jų ir Dnepro žemupį.

Jeigu Stalinas rengtųsi gynybai ir patikėtų Čerčilio „įspėjimu“, jis turėtų lengviau atsidusti ir sulėtinti savo karinius pasirengimus.

Be to, Čerčilis praneša, dėl kokios priežasties Vokietijos kariuomenė ne perkeliama į Lenkiją, bet paliekama Rumunijoje: vokiečiams atsirado problemų Jugoslavijoje, konkrečiai – Serbijoje. Kitaip tariant, Čerčilis teigia, kad vokiečių tankų divizijos paliktos Rumunijoje visai ne rengiantis agresijai į rytus, į Sovietų Sąjungą, o priešingai – iš Rumunijos jos nukreiptos į pietvakarius, t. y. nuo Stalino.

Tuo metu Britanija buvo įsitraukusi į ypač įnirtingą diplomatinę ir karinę kovą visame Vidužemio jūros baseine, ypač Graikijoje ir Jugoslavijoje. Čerčilio telegrama yra nepaprastai svarbi, bet jos negalima laikyti įspėjimu. Tai veikiau yra raginimas Stalinui: vokiečiai norėjo permesti divizijas į Lenkiją, bet apsigalvojo – tau nėra ko bijoti, juo labiau kad jų divizijos Rumunijoje nugręžtos nuo tavęs! Įvertink šiuos faktus ir veik!

Vykstant karui, Stalinas, patekęs į kritišką padėtį, pats siųsdavo panašius laiškus Čerčiliui ir Ruzveltui: Vokietija sutelkė pagrindines pajėgas prieš mane ir nusigręžė nuo jūsų, taigi jums dabar pats patogiausias momentas! Na, greičiau atidarykite antrąjį frontą! O paskui vėl atėjo eilė Vakarų sąjungininkams: atidarę antrąjį frontą ir patekę į sunkią padėtį, Vakarų šalių lyderiai 1945 metų sausį kreipėsi į Staliną su panašiu laišku: Stalinai, ar negalėtum trinktelėti smarkiau?

Čerčilio laiškų neturime teisės laikyti įspėjimais: savo pirmąjį laišką Stalinui Čerčilis parašė 1940 metų birželio 15 dieną, kai Barbarosos plano dar nebuvo! Čerčilio laiškai pagrįsti ne Vokietijos planų žinojimu, o blaiviu apskaičiavimu. Čerčilis tiesiog atkreipia Stalino dėmesį į Europos padėtį: šiandien Britanija turi problemų dėl Hitlerio, o rytoj jų neišvengs ir Sovietų Sąjunga. Čerčilis ragina Staliną susivienyti prieš Hitlerį, t. y. kviečia Sovietų Sąjungą stoti į karą Didžiosios Britanijos ir visos pavergtos Europos pusėje.

Įžymus Britanijos karo istorikas B. Lidelis Hartas yra nuodugniai tyręs Hitlerio strategiją Britanijos atžvilgiu. Pasak Jodlio, kuriuo remiasi Lidelis Hartas, Hitleris ne kartą savo generolams

sakė, kad Didžiajai Britanijai liko vienintelė viltis: Sovietų Sąjungos įsiveržimas į Europą (B. Liddel Hart. History of the Second World War. P. 151). Pats Čerčilis 1941 metų balandžio 22 dieną užrašė: „Sovietų Sąjungos vyriausybė puikiai žino... tai, kad mums reikalinga jos pagalba“ (D. Woodward. British Foreign Policy in the Second World War. P. 611). Kokios gi pagalbos Čerčilis laukia iš Stalino? Ir kaip Stalinas gali ją suteikti, jei nepuls Vokietijos?

6

Stalinas turėjo pakankamai pagrindo netikėti Čerčiliu. Bet pats Stalinas turėjo suprasti, kad užėmus Didžiąją Britaniją jis liks vienas prieš Vokietiją. Ar Stalinas tai suprato? Žinoma. Ir kalbėjo apie tai savo atsakyme į Čerčilio 1940 metų birželio 25 dienos laišką: „...Sovietų Sąjungos politika – išvengti karo su Vokietija, bet Vokietija gali užpulti Sovietų Sąjungą 1941 metų pavasarį, jei iki to laiko Britanija pralaimės karą“ (cituoju iš knygos: R. Goraiski. World War II Almanac: 1931–1945. P. 124).

Iš šio atsakymo atrodytų, kad Stalinas yra pasirengęs gyventi taikoje, kantriai laukti Didžiosios Britanijos pralaimėjimo ir, likęs vienas prieš Hitlerį, lūkuriuoti, kol įsiverš Vokietija.

„Ak, koks kvailas Stalinas!“ – piktinasi kai kurie istorikai. O mes nesipiktinsime: šis laiškas skirtas ne Čerčiliui, o Hitleriui! 1940 metų liepos 13 dieną Stalino liepimu Molotovas Stalino pokalbio su Britanijos pasiuntiniu Kripsu užrašus perduoda Vokietijos pasiuntiniui grafui fon Šulenburgui. Juk keistas žingsnis: vesti derybas su Čerčiliu (per pasiuntinį Kripsą) ir slaptai perduoti slaptus derybų protokolus Hitleriui (per pasiuntinį fon Šulenburgą)?

Beje, Stalinas ir dabar gudrauja: Hitleriui jis perduoda ne memorandumo originalą, o kruopščiai suredaguotą nuorašą, kuriame palikta daugybė nereikalingų smulkmenų, bet svarbiausios frazės visiškai pakeistos. Manau, kad šiuo atveju reikia kalbėti

ne apie du vieno memorandumo nuorašus, o apie du skirtingus dokumentus, kuriuose skirtumų daugiau negu panašumų. Jei atmesime Stalino „nuorašo" diplomatines apnašas ir pažvelgsime į tikrąjį memorandumą, tai šis dokumentas Hitleriui sako:

1. Adolfai, kariauk ir nebūgštauk dėl savo užnugario, eik pirmyn ir nesigręžiok atgal, už tavęs yra geras draugas Josifas Stalinas, kuris nori tik taikos ir jokiomis aplinkybėmis tavęs nepuls.

2. Čia, Maskvoje, vyko derybos su Britanijos pasiuntiniu – nebijok, tos derybos tau nepakenks. Matai, ir tau net slaptus pokalbio su Kripsu protokolus siunčiu. O Čerčilį aš pasiunčiau velniop! (Iš tikrųjų nepasiuntė.)

Ar galima tikėti saldžiomis Kremliaus sirenos giesmėmis? Daugelis istorikų tiki. O štai Hitleris nepatikėjo ir, gerai pagalvojęs apie Stalino ir Kripso pokalbio užrašo „nuorašą", 1940 metų liepos 21 dieną išleido įsakymą pradėti rengti Barbarosos planą. Kitaip tariant, Hitleris nusprendė kariauti dviem frontais. Šis sprendimas labai daug kam atrodo nesuprantamas ir nepaaiškinamas. Daugelis Vokietijos generolų ir feldmaršalų nesuprato ir nepritarė šiam iš tiesų savižudiškam sprendimui. Tačiau **Hitleris jau neturėjo pasirinkimo**. Jis žengė vis tolyn į vakarus, į šiaurę, į pietus, o Stalinas su kirviu stovėjo už nugaros ir saldžiai čiulbėjo apie taiką.

Hitleris padarė nepataisomą klaidą, bet ne 1940 metų liepos 21 dieną, o 1939 metų rugpjūčio 19-ąją. Sutikęs, kad būtų pasirašytas Molotovo ir Ribentropo paktas, Hitleris atsidūrė ties neišvengiamo karo su Vakarais slenksčiu, o jam už nugaros stovėjo „neutralusis" Stalinas. Kaip tik nuo šio momento Hitleris turėjo du frontus. Sprendimas pradėti vykdyti Barbarosos planą rytuose, nelaukiant pergalės vakaruose, – tai ne lemtinga klaida, o tik Hitlerio bandymas ištaisyti anksčiau padarytą lemtingą klaidą. Tačiau jau buvo pernelyg vėlu. Karas jau vyko dviem frontais, ir laimėti jo jau buvo neįmanoma. Net užėmus Maskvą problema nebūtų buvusi išspręsta: už Maskvos driekėsi dar 10 000 kilometrų bekraštė teritorija, buvo didžiuliai pramonės pajėgumai, neiš-

senkami gamtos ir žmonių ištekliai. Pradėti karą su Rusija visada lengva, baigti – nelabai. Žinoma, Hitleriui buvo lengva kariauti europinėje SSRS dalyje: ribota teritorija, daugybė gerų kelių, o žiema švelni. Ar Hitleris buvo pasirengęs kariauti Sibire, bekraštėse platybėse, kur iš tikrųjų nėra kelių, kur tiktai purvynai, kur šaltis beveik toks pat žiaurus kaip ir Stalino režimas?

Stalinas žinojo, kad Hitleriui karas dviem frontais – savižudybė. Stalinas buvo tos nuomonės, kad Hitleris nesiryš savižudybei ir nepradės karo rytuose, nebaigęs jo vakaruose. Stalinas kantriai laukė paskutinio Vokietijos karo su Britanija akordo – vokiečių tankų korpusų išsilaipinimo Britų salose. Kretoje vokiečių puikiai įvykdytą desanto operaciją Stalinas, ir ne tik jis, vertino kaip generalinę repeticiją prieš išsilaipinant Anglijoje. Kartu Stalinas visaip stengėsi Hitlerį įtikinti savo taikingumu. Todėl sovietinės zenitinės patrankos nešaudė į vokiečių lėktuvus, o sovietiniai laikraščiai ir TASS'as trimitavo, kad karo tarp SSRS ir Vokietijos jokiu būdu nebus.

Jeigu Stalinui būtų pavykę Hitlerį įtikinti, kad SSRS – neutrali šalis, tai, be abejo, vokiečių tankų korpusai būtų išlaipinti Britų salose. Ir tada...

Ir tada būtų susidariusi iš tikrųjų nepaprasta situacija. Lenkija, Čekoslovakija, Danija, Norvegija, Belgija, Olandija, Liuksemburgas, Jugoslavija, Prancūzija, Graikija, Albanija nebeturi nei savo kariuomenių, nei vyriausybių, nei parlamentų, nei politinių partijų. Milijonai žmonių suvaryti į nacistines koncentracijos stovyklas, ir visa Europa laukia išvadavimo. O Europos žemyne liko tik Hitlerio asmeninės apsaugos pulkas, nacistinių koncentracijos stovyklų apsauga, Vokietijos užnugario daliniai, karo mokyklos ir... penki sovietiniai oro desanto korpusai, dešimtys tūkstančių greitaeigių tankų, sukurtų specialiai veiksmams greitkeliuose (beje, SSRS teritorijoje greitkelių nėra), dešimtys tūkstančių lėktuvų, kurių pilotai nemokyti kautis ore, bet mokyti atakuoti žemėje esančius objektus; NKVD divizijos ir ištisos armijos; iš sovietinių zekų sudarytos armijos; sustiprintos sklandytuvų aviacijos

formuotės, apmokytos greitai išsilaipinti priešo teritorijoje; kalnų divizijos, parengtos veržliai pulti kalnų perėjose, kuriomis transportuojama nafta – karo kraujas.

Ar istorijoje kas nors yra turėjęs tokias palankias sąlygas „išvaduoti" Europą? O juk tokia padėtis savaime nesusiklostė. Ją ilgai, užsispyręs ir atkakliai iš mažų gabalėlių kaip subtiliausią mozaiką dėliojo Stalinas. Tai Stalinas padėjo atvesti Hitlerį į valdžią ir padaryti jį tikru revoliucijos Ledlaužiu. **Tai Stalinas stūmė revoliucijos Ledlaužį į Europą. Tai Stalinas reikalavo, kad Prancūzijos ir kitų šalių komunistai netrukdytų laužyti Europos. Tai Stalinas aprūpino Ledlaužį viskuo, kad šis pergalingai žengtų į priekį. Tai Stalinas nekreipė dėmesio į visus nacistų nusikaltimus ir džiaugėsi** (laikraštis „Pravda"), „kai pasaulis buvo drebinamas iš pagrindų, kai žuvo galingiausieji ir pasidavė didingiausieji".

Tačiau Hitleris atspėjo Stalino sumanymą. Štai kodėl Antrasis pasaulinis karas Stalinui baigėsi katastrofiškai: jam atiteko tik pusė Europos ir šis tas Azijoje.

7

Ir paskutinis klausimas. Jeigu Čerčilis neįspėjo Stalino apie rengiamą įsiveržimą, tai kodėl komunistai taip atkakliai laikosi šios legendos? Kad parodytų sovietinei liaudžiai, koks geras žmogus buvo Čerčilis? Ar siekdami įrodyti, kad Vakarų lyderiais reikia tikėti? Žinoma, ne dėl to.

Legenda apie Čerčilio „įspėjimus" komunistams reikalinga dėl to, kad būtų galima pateisinti savo rengimąsi agresijai: taip, prisipažįsta jie, rengėmės netikėtai pulti. Tačiau tai ne mūsų sumanymas, tai Čerčilis mus įspėjo.

30 skyrius

KODĖL STALINAS NETIKĖJO RICHARDU ZORGE

1

Stalinas labai rimtai rengėsi karui. Ypač daug dėmesio jis kreipė į SSRS karo žvalgybą, kuri dabar žinoma Vyriausiosios žvalgybos valdybos vardu. Pakanka perskaityti visų Valdybos viršininkų sąrašą nuo to momento, kai ši organizacija buvo įkurta, iki 1940 metų, kad būtų galima įvertinti, kaip „jaudinamai" Stalinas „rūpinosi" savo šauniaisiais žvalgais.

Štai šis sąrašas:

Aralovas – suimtas, keletą metų buvo tardomas naudojant „fizinio poveikio priemones",

Stiga – likviduotas,

Nikonovas – likviduotas,

Berzinis – likviduotas,

Unšlichtas – likviduotas,

Urickis – likviduotas,

Ježovas – likviduotas,

Proskurovas – likviduotas.

Suprantama, kad likviduojant karo žvalgybos vadovą turėjo būti likviduojami ir jo pirmieji pavaduotojai, pavaduotojai, patarėjai, valdybų ir skyrių viršininkai. O jei buvo likviduojami skyrių viršininkai, šešėlis neišvengiamai krisdavo ir ant operatyvinių karininkų bei agentūros, kuriai jie vadovavo. Todėl karo žvalgybos vadovo sunaikinimas reiškė, kad buvo sunaikinama mažiausiai dukart tiek žmonių iš viso karo žvalgybos tinklo.

Kalbama, kad toks Stalino rūpinimasis savo karo žvalgais turėjo katastrofiškų padarinių. Netikėkite gandais. Vyriausioji žvalgybos valdyba prieš Antrąjį pasaulinį karą, per jį ir po jo buvo

pati galingiausia, pati veiksmingiausia žvalgybos organizacija pasaulyje, tokia ji yra ir dabar. Valdyba gaunamos slaptos informacijos kokybe gerokai pranoksta svarbiausią savo priešininkę ir konkurentę – sovietinę slaptąją policiją ČK–KGB. Nuolat, banga po bangos, liejant kraują, atliekamas SSRS karo žvalgybos valymas nesusilpnino jos. Priešingai, kiekvieną kartą pakeisdavo kita, dar agresyvesnė. Kartų kaita panaši į ryklio dantų keitimą. Nauji dantys išdygsta ištisomis eilėmis, išstumdami ankstesnę eilę, o už šios jau matyti naujos eilės. Kuo didesnis tampa bjaurusis padaras, tuo daugiau dantų šlykščiuose jo nasruose, tuo dažniau jie keičiasi, tuo ilgesni ir aštresni užauga.

Greitai keičiantis žvalgų kartoms, dažnai (labai dažnai) žūdavo ir nekalti (pagal komunistinius standartus) žvalgai, bet, nors ir keista, sovietinis ryklys dėl to nepasidarydavo bedantis. Atsimenate, kaip Hitleris sunaikino nemažai smarkių fašistų vienoje iš pačių masiškiausių fašistinių organizacijų – SA? Ar dėl to Hitlerio režimas susilpnėjo?

Skirtumas tarp Hitlerio ir Stalino buvo tas, kad Stalinas karui rengėsi labai rimtai. Ilgųjų peilių naktis Stalinas rengė ne tik savo komunistiniams smogikams, bet ir generolams, maršalams, konstruktoriams, žvalgams. Stalinas buvo tos nuomonės, kad iš savo žvalgybos gauti paslapčių prikimštus portfelius labai svarbu, bet dar svarbiau iš savo žvalgybos negauti portfelio su bomba. Jis turėjo galvoje ne tik savo, bet ir valstybės interesus. Aukščiausiosios valstybinės, politinės ir karinės vadovybės tvirtumas susiklosčius kritiškai ir pačiai kritiškiausiai padėčiai – tai vienas svarbiausių elementų, rodančių, jog valstybė yra pasirengusi karui.

Susidarius sudėtingai padėčiai, Stalinui niekas po stalu nepakišo bombos, ir tai nėra atsitiktinumas. Nuolat vykdydamas kryptingą terorą Vyriausiosios žvalgybos valdybos atžvilgiu, Stalinas ne tik gaudavo labai kokybišką slaptą informaciją, bet ir apsaugojo aukščiausiąją vadovybę nuo „įvairiausių atsitiktinumų“ krizių momentais.

Richardas Zorgė – tai šnipas iš tos dantų eilės. Stalinas profilaktikos sumetimais liepė išrauti jį 1938 metų liepos 29 dieną.

2

SSRS karo žvalgyba nebuvo tokia kvaila, kad skelbtų pačius įdomiausius Zorgės pranešimus. Tačiau panagrinėję net palyginti nedaug paskelbtų Zorgės pranešimų atsiduriame aklavietėje. Nepateiksiu daug laiškų (jie labai panašūs vieni į kitus), pacituosiu tik tris būdingiausius.

1940 metų sausis: „Dėkoju už jūsų sveikinimus ir linkėjimus dėl poilsio. Tačiau jeigu išvyksiu atostogų, tai staigiai sumažės informacijos."

1940 metų gegužė: „Savaime suprantama, kad dėl dabartinės karinės padėties mes atidedame savo grįžimo į namus terminus. Dar kartą jus užtikriname, kad dabar ne laikas kelti tokį klausimą."

1940 metų spalis: „Ar galiu tikėtis, kad karui pasibaigus grįšiu namo?"

Argi ne keista: žvalgas karo pradžioje klausia, ar jam leis grįžti namo po karo! Beje, po šio klausimo Zorgė išvardija daugybę savo nuopelnų sovietų valdžiai. Kodėl tokia keista telegrama? Kiekvienas žvalgas žino, kad po karo jam leis grįžti namo. Kodėl tokiu klausimu be reikalo naudojamas eteris? Kiekvienas visiškai slaptos radijo stoties signalas atvirame eteryje naudojant nesuprantamą kodą – tai didžiulė rizika visai Zorgės šnipų organizacijai. Nejaugi agentūrinė radijo stotis ir slapčiausi kodai buvo sukurti tam, kad Zorgė užduotų tokius klausimus?

Palyginti su dviem pirmomis telegramomis, dar keisčiau skamba trečioji (kartoju, kad tokių telegramų buvo ne dvi, o daugiau). Vyriausioji žvalgybos valdyba sako Richardui Zorgei: girdi, atvažiuok atostogų bet kuriuo laiku, užmiršk tą karą ir dumk čionai, pailsėsi! Kodėl reikėjo klausti leidimo grįžti pasibaigus karui, jeigu jam primygtinai siūloma grįžti tiesiog dabar, karo metu?!

Apie Zorgę Sovietų Sąjungoje parašyta daugybė knygų ir straipsnių. Ir kai kuriuose skamba tokios keistos liaupsės: jis buvo toks didis žvalgas, toks ištikimas komunistas, kad net savo

pinigus, uždirbtus nelengvu žurnalisto darbu, eikvojo savo nelegaliai veiklai. Kokie paistalai! Nejaugi zekai Kolymoje aukso nebekasa? Nejaugi Valdyba taip nuskurdo, kad ėmė žeminti savo nelegalų rezidentą?

Ir jau visai įdomų pranešimą pateikė žurnalas „Ogoniok" (1965. Nr. 17). Zorgė turėjęs labai svarbių dokumentų: tačiau perduoti jų Centrui negalėjęs: Centras nesiuntęs kurjerio. „Ogoniok" nerašo, kodėl gi Centras nesiuntė kurjerio. Ir mus šis klausimas taip pat suglumino.

O dalykas, pasirodo, visai paprastas.

Šių įvykių metu žmogus, kuris užverbavo Richardą Zorgę, Janis Berzinis, pasižymėjęs SSRS karo žvalgybos šefas, po žiauriausių kankinimų buvo likviduotas. Solomonas Urickis, kitas Valdybos šefas, pats duodavęs nurodymus Zorgei, likviduotas. SSRS nelegalus rezidentas J. Gorevas, kuris pasirūpino Zorgės tranzitu iš Vokietijos, kalinamas („Komsomolskaja pravda". 1964 m. spalio 8 d.). Slaptoji Richardo Zorgės bendradarbė Aina Kusinen, Valdybos viršininko pavaduotojo, „Suomijos Demokratinės Respublikos prezidento", būsimojo SSKP CK Politinio biuro nario žmona, kalinama. Richardo Zorgės žmona Jekaterina Maksimova suimta, prisipažino turinti ryšių su priešais, likviduota. Nelegalus Valdybos rezidentas Šanchajuje, buvęs Zorgės pavaduotojas Karlas Ramas, iškviestas į Maskvą „atostogų", likviduotas. Dabar Zorgė gavo įsakymą atvykti atostogauti. Ar žino jis tikrąją iškvietimo priežastį? Žino. Ir sovietiniai komunistiniai šaltiniai neslepia: „Zorgė atsisakė vykti į SSRS", „be abejo, Zorgė nuspėjo, kas jo laukia Maskvoje". „Atšilimo" laikais šia tema buvo skelbta nemažai dokumentų ir straipsnių.

Taigi Maskvoje Ramzajus laikomas priešu ir kvietinėjamas tam, kad būtų sušaudytas. Zorgė į atkaklius kvietimus atsakinėja: į sušaudymą neatvyksiu, nenoriu nutraukti įdomaus darbo.

O dabar įsigilinkite į sovietinio istoriko komunisto žodžius: „atsisakė grįžti į SSRS". Kaip komunistiniu žargonu toks tipas vadinamas? Iš tikrųjų: negrįžėlis. Tais laikais buvo sukurtas dar

tikslesnis terminas: piktybiškas negrįžėlis. Štai kodėl jis agentams moka iš savo kišenės: Centras jo nebefinansuoja. Štai kodėl ir kurjeriai neskuba pas jį. Argi galima siųsti nelegalų kurjerį pas piktybišką negrįžėlį!

Nenorėdamas grįžti, kad nebūtų skubiai nuteistas ir mikliai sudorotas, Zorgė toliau dirba komunistams, bet dabar jau ne kaip slaptas darbuotojas, o veikiau kaip entuziastingas pranešinėtojas, kuris plunksna skrebina ne dėl pinigų, o iš pasitenkinimo. Ramzajus tiksliai apskaičiavo: dabar nevažiuosiu, o po karo išsiaiškins, kad aš kalbėjau tik tiesą, atleis ir įvertins. Centras taip pat su juo galutinai ryšio nenutraukia – priima jo telegramas, bet, atrodo, tik dėl to, kad atsakydamas jam pasakytų: grįžk namo, grįžk namo, grįžk namo. Į tai Ramzajus atsako: labai užsiėmęs, labai užsiėmęs, labai užsiėmęs...

Pirmas atsakymas į iškeltą klausimą: Stalinas netikėjo Richardu Zorge, nes šis – negrįžėlis, kuriam paskelbti mažiausiai du aukščiausi nuosprendžiai. Vieną nuosprendį jam aiškiai „įtaisė" 1938-aisiais jo kolegos pagal bendrą sąrašą. O jau paskui dar ir už piktybišką negrįžimą pridėjo. Pats draugas Zorgė nelabai tiki draugu Stalinu, tad ir negrįžta. Kaipgi draugas Stalinas gali tikėti tuo, kuris netiki Stalinu?

3

Kažkas sukūrė legendą, kad Richardas Zorgė pranešinėjęs Vyriausiajai žvalgybos valdybai kažkokias svarbias žinias apie Vokietijos įsiveržimą, bet juo nepatikėję.

Zorgė – didis žvalgas, bet apie Vokietijos įsiveržimą jis nieko svarbaus Maskvai nepranešė. Negana to, Zorgė tapo dezinformacijos auka ir teikė Valdybai melagingas žinias.

Štai jo 1941 metų balandžio 11 dienos telegrama: „Generalinio štabo (Vokietijos – *V. S.*) atstovas Tokijuje pareiškė, kad pasibaigus karui Europoje iš karto prasidės karas su Sovietų Sąjunga."

Hitleris taip pat klastingas vyras. Jis rengiasi įsiveržimui skleisdamas melą, labai panašų į tiesą. Hitleris žino, jog nebeįmanoma nuslėpti, kad rengiamasi įsiveržti į Sovietų Sąjungą, todėl slaptai kalba (bet taip, kad visi girdėtų): taip, aš noriu užpulti Staliną... po to, kai baigsiu karą vakaruose.

Tikint Zorgės balandžio 11-osios telegrama (ir kitomis panašiomis telegramomis), jaudintis nereikia. Karas vakaruose tebevyksta tai prislopdamas, tai vėl smarkiai įsiliepsnodamas, ir jo pabaigos nematyti. Štai, kai karas vakaruose baigsis, bus galima Vokietijos karo mašiną nukreipti į rytus. Kitaip tariant, Zorgė sako, jog Hitleris ketina kariauti tik vienu frontu.

Valdyba tai supranta ir be Zorgės. Remdamasi nuodugniu visų susidariusios padėties ekonominių, politinių ir karinių aspektų tyrimu, ji padarė dvi išvadas:

1. Vokietija negali laimėti karo dviem frontais.

2. Todėl Hitleris nepradės karo rytuose, nebaigęs jo vakaruose.

Pirmoji išvada teisinga. Antroji – ne: kai kada karas pradedamas neturint perspektyvos jį laimėti.

Dar iki Zorgės „įspėjimo", 1941 metą kovo 20 dieną, naujasis Valdybos viršininkas generolas leitenantas F. Golikovas pateikė Stalinui išsamų pranešimą, kurio pabaigoje buvo išvada: „...labiausiai tikėtinas veiksmų prieš SSRS pradžios terminas yra momentas po pergalės prieš Angliją arba po to, kai su ja bus pasirašyta garbinga Vokietijai taika."

O Stalinas paprastą tiesą, kad Hitleris nepradės karo dviem frontais, žino ir be Golikovo bei jo pranešimo. Štai kodėl Stalinas, atsakydamas į Čerčilio 1940 metų birželio 25 dienos laišką, sako, jog Hitleris 1941 metais gali pradėti karą su SSRS, jei tuo metu Britanija jau nebesipriešins.

Tačiau Hitleris, kurį Stalinas Molotovo ir Ribentropo paktu įginė į strateginę aklavietę, staiga suprato, kad jam nėra ko prarasti, vis tiek Vokietija turi ne vieną, o du frontus, ir pradėjo kariauti dviem frontais. To nesitikėjo nei Golikovas, nei Stalinas. Tai buvo

savižudiškas sprendimas, bet kitokio Hitleris jau nebegalėjo priimti. Stalinas tiesiog neįsivaizdavo, kad patekęs į strateginę aklavietę Hitleris ryšis savižudiškam žingsniui. Valdybos viršininkas generolas Golikovas tokio dalyko taip pat nesitikėjo. O Zorgė (ir kai kurie kiti) savo klaidinančiomis telegramomis tik įtikinėjo juos laikytis šios nuomonės.

Kai kas gali man prieštarauti, kad vėliau, birželio 15-ąją, Zorgė teisingai nurodė Vokietijos įsiveržimo datą – birželio 22-ąją. Labai gerai. Bet, atleiskite, kuriuo Richardu Zorge tikėti: tuo, kuris sako, jog Hitleris nekariaus dviem frontais, ar tuo, kuris kalba apie birželio 22-ąją, t. y. kad Hitleris kariaus dviem frontais? Zorgės pranešimai paneigia vienas kitą. Be to, Zorgės pranešimai yra tik pranešimai. Valdyba netiki JOKIAIS pranešimais. Ir gerai daro. Reikalingi pranešimai su įrodymais.

4

Zorgė – didysis dvidešimtojo amžiaus žvalgas. Ir aukščiausią apdovanojimą – Sovietų Sąjungos didvyrio vardą jam po mirties ne veltui suteikė. Tačiau Zorgės didingumas pasireiškė visai kitaip.

Svarbiausias Zorgės darbo Japonijoje objektas buvo ne Vokietija, o Japonija. Vyriausiosios žvalgybos valdybos viršininkas S. Urickis pats iškelia R. Zorgei uždavinį: „Jūsų darbo Tokijuje prasmė – pašalinti karo tarp Japonijos ir SSRS grėsmę. Svarbiausias objektas – Vokietijos ambasada“ („Ogoniok“. 1965. Nr. 14). Vokietijos ambasada – tai tik priedanga, reikalinga Zorgei vykdant svarbiausią savo užduotį. Atkreipkime dėmesį į smulkmeną: ne įspėti apie rengimąsi įsiveržti, bet neleisti įvykdyti šio įsiveržimo, t. y. Japonijos agresiją nukreipti kita vaga.

Yra gerai žinoma, jog 1941 metų rudenį Zorgė Stalinui pranešė, kad Japonija nestos į karą su Sovietų Sąjunga. Atsižvelgęs į šią nepaprastai svarbią informaciją, Stalinas atitraukė nuo Tolimųjų

Rytų sienų dešimtis SSRS divizijų, perkėlė jas prie Maskvos ir tokiu būdu pakeitė strateginę situaciją savo naudai.

Mažiau žinoma, dėl kokios priežasties šį kartą Stalinas patikėjo. O patikėjo jis tik dėl to, kad Zorgė pateikė ne vien pranešimą, bet ir įrodymų. Apie įrodymus sovietiniai istorikai nenori kalbėti, ir tai suprantama: Zorgė sako, kad Japonija nesiverš į Sovietų Sąjungą, bet tai įrodyti galima tik paminėjus kitą priešą, kurį netikėtai užpulti Japonija rengiasi. Zorgė konkrečiai nurodo, ką užpulti Japonija rengiasi, ir pateikia nepaneigiamų faktų.

Komunistinė propaganda tyčia išpučia mitą apie Zorgės „įspėjimus" iki Vokietijos įvykdytos agresijos. Tai daroma siekiant atitraukti dėmesį nuo tikrai nepaprastų Zorgės laimėjimų įsiskverbiant į aukščiausias karines ir politines Japonijos sritis. Zorgės veikla jokiu būdu neapsiribojo tuo, kad jis įspėjo Staliną, jog Japonija neužpuls Sovietų Sąjungos, ir netgi tuo, kad Zorgė argumentuotai nurodė Japonijos militarizmo tikslus. Jo laimėjimai šioje srityje kur kas didesni. Vykdydamas Valdybos užduotis, Zorgė ne tik nuspėdavo įvykius, bet kai kada juos ir reguliuodavo. 1951 metų rugpjūtį Zorgės bylą tyrė JAV kongresas. Ją svarstant buvo neginčijamai įrodyta, jog SSRS karo žvalgyba, pasitelkusi nelegalią Ramzajaus rezidentūrą, daug prisidėjo prie to, kad Japonija pradėtų agresyvų karą Ramiajame vandenyne ir savo agresiją nukreiptų prieš Jungtines Amerikos Valstijas (Hearings on American Aspects of the Richard Sorge Spy Case. House of Representatives Eighty Second Congress. First Session. August 9, 22 and 23. Washington, 1951).

Ne Zorgė sukūrė „japoniškąjį ledlaužį", tačiau Zorgė daug nuveikė, kad jis būtų pakreiptas Stalinui reikalinga linkme. Kai Zorgė jau turėjo įrodymų, patvirtinančių jo pranešimus, Stalinas jais visiškai patikėjo.

5

Žvalgyba – pats nedėkingiausias pasaulyje darbas. Tas, kuris klydo, kuris patyrė nesėkmę, kurį pakorė, – tas garsus. Pavyzdžiui, Zorgė.

Tačiau, be nevykėlių, Stalinas turėjo tikrai žymių karo žvalgų, kuriems labai sekėsi, kurie pasiekė nepaprastų rezultatų, bet netapo įžymybėmis, t. y. nebuvo pakarti. Kažkas iš sovietinių žvalgų sugebėjo sužinoti tikrąsias Hitlerio paslaptis. Sovietų Sąjungos maršalas A. Grečka tvirtina: „...praėjus 11 dienų po to, kai Hitleris priėmė galutinį karo su Sovietų Sąjunga planą (1940 metų gruodžio 18 dieną), šis faktas ir pagrindiniai Vokietijos karinės vadovybės sprendimo duomenys tapo žinomi mūsų žvalgybos organams“ (VIŽ. 1966. Nr. 6. P. 8).

Matyt, niekada nesužinosime didžiojo žvalgo, atlikusio šį žygdarbį, vardo. Galimas daiktas, tai buvo tas pats Valdybos rezidentas, kuris 1943 metais gavo „Citadelės“ operacijos planą. Bet tai tik mano spėjimas: kartoju, Stalino žvalgyba buvo labai aukšto lygio, todėl tai padaryti galėjo ir koks nors kitas žvalgas.

1940 metų gruodį Valdybos viršininkas generolas leitenantas Golikovas Stalinui pranešė, jog patikrinti duomenys rodo, kad Hitleris nusprendė kariauti dviem frontais, t. y. užpulti Sovietų Sąjungą nelaukdamas karo vakaruose pabaigos.

Šį nepaprastai svarbų dokumentą sausio pradžioje Stalinas aptarė su keletu sovietų vyriausiųjų karo vadų. Stalinas nepatikėjo dokumentu ir pareiškė, kad kiekvieną dokumentą galima suklastoti. Jis pareikalavo, jog Golikovas taip organizuotų SSRS karo žvalgybos darbą, kad kiekvienu momentu būtų žinoma, ar Hitleris tikrai rengiasi kariauti, ar tiesiog dumia akis. Golikovas pranešė, kad ėmėsi tokių priemonių. Valdyba atidžiai stebi įvairiausius Vokietijos karinius pasirengimus, iš kurių tiksliai nustatys, kada bus pradėta rengtis įsiveržimui. Kol kas jokių pasirengimų nematyti. Stalinas pareikalavo paaiškinti, kaip tiksliai Golikovas gali tai žinoti. Golikovas atsakė, kad tai pasakyti jis gali tik vienam Stalinui ir niekam kitam.

Vėliau Golikovas reguliariai teikė informaciją pačiam Stalinui ir vis pranešdavo, jog kol kas nesirengiama įsiveržti.

1941 metų birželio 21 dieną įvyko VKP (b) CK Politinio biuro posėdis. Golikovas pranešė apie didžiulį Vokietijos kariuomenės sutelkimą prie Sovietų Sąjungos sienų, apie didžiules šaudmenų atsargas, apie Vokietijos aviacijos pergrupavimą, apie vokiečių perbėgėlius ir daug kitų dalykų. Golikovas žinojo beveik visų vokiečių divizijų numerius, jų vadų pavardes ir vardus, jų išdėstymo vietas. Žinojo daug ką, taip pat ir Barbarosos operacijos pavadinimą, jos pradžios laiką ir daugelį labai svarbių paslapčių. Golikovas pranešė, kad kol kas nesirengiama įsiveržti, o nepasirengus karo pradėti neįmanoma. Politinio biuro posėdyje Golikovas buvo paklaustas, ar jis laiduoja už savo žodžius. Golikovas atsakė, kad už savo informaciją atsako galva ir jeigu jis suklydo, tai Politinis biuras turi teisę su juo pasielgti taip, kaip su visais jo pirmtakais.

Praėjus 10–12 valandų po šio posėdžio prasidėjo Barbarosos operacija. Kaip Stalinas pasielgė su Golikovu? Nebijokite, nieko blogo neatsitiko. Jau liepos 8-ąją Stalinas siunčia Golikovą į Didžiąją Britaniją bei JAV ir pats jį instruktuoja. Po sėkmingos kelionės Golikovas vadovauja armijoms ir frontams, o 1943 metais Stalinas paskiria jį į labai svarbų gynybos liaudies komisaro pavaduotojo (t. y. Stalino pavaduotojo) kadrams postą. Subtilų kadrų parinkimo ir paskirstymo reikalą Stalinas patikėdavo tik labiausiai patikrintiems žmonėms. Pavyzdžiui, Berijai jis to nepatikėjo.

Vėliau, jau po Stalino mirties, Golikovas pakyla dar aukščiau ir tampa Sovietų Sąjungos maršalu.

Suprantama, savo atsiminimuose jis nė neužsimena apie tai, kaip kontroliavo Vokietijos pasirengimą karui, kaip liko gyvas, kodėl po Barbarosos operacijos taip greitai ėmė kilti.

Jei prisiminsime visus jo pirmtakus, kurie nieko panašaus į Vokietijos įsiveržimą nematė, ir jų likimus palyginsime su Golikovo likimu, tai negalėsime atsistebėti.

Golikovo mįslė man seniai nedavė ramybės, ir Vyriausiosios žvalgybos valdybos akademijoje radau atsakymą. Paskui, dirbda-

mas centriniame Valdybos aparate, radau savo atsakymo patvirtinimą.

Golikovas Staliną informuodavo, kad Hitleris nesirengia karui su Sovietų Sąjunga. Pasirodo, Golikovas teisingai informuodavo Staliną. Hitleris iš tikrųjų nesirengė karui su SSRS.

Golikovas žinojo, jog Stalinas netiki dokumentais (ir Golikovas jais netikėjo), todėl manė, kad reikia rasti kokių nors svarbių „indikatorių", kurie neklystamai parodytų, kada Hitleris pradės rengtis karui su Sovietų Sąjunga. Golikovas rado tokių „indikatorių". Visiems Valdybos rezidentams Europoje buvo įsakyta sekti avinus, savo agentų turėti visose pagrindinėse organizacijose, tiesiogiai ar netiesiogiai susijusiose su avinų problema. Per keletą mėnesių buvo surinkti ir kruopščiai apdoroti duomenys apie avinų skaičių Europoje, apie pagrindinius jų auginimo ir skerdimo centrus. Golikovas du kartus per dieną gaudavo žinių apie avienos kainas Europoje.

Be to, SSRS karo žvalgyba pradėjo „medžioti" nešvarius skudurus ir alyvuotą popierių, kuriuos kareiviai palieka ginklų valymo vietose. Europoje buvo daug Vokietijos kariuomenės, dislokuotos lauko sąlygomis. Kiekvienas kareivis mažiausiai vieną kartą per dieną valo savo ginklą. Skudurai ir popierius, naudojami valant ginklą, paprastai sudeginami arba užkasami žemėje. Bet, suprantama, šios taisyklės ne visur ir ne visada buvo laikomasi, todėl Valdyba turėjo pakankamai galimybių gauti daug nešvarių skudurų.

Gana daug nešvarių skudurų buvo gabenama per sieną. Kad nekiltų įtarimas, koks nors gelžgalis būdavo suvyniojamas į skudurus ir įvairiais būdais nugabenamas į SSRS. Kilus kokiam nors konfliktui, policija dėmesį atkreipia į metalinę detalę (paprastai tai būdavo nieko vertas gelžgalis), o ne į nešvarų skudurą, į kurį ji suvyniota.

Be to, per sieną legaliai ir nelegaliai kur kas didesniais kiekiais negu įprasta buvo gabenamos žibalinės lempos, žibalinės viryklės, primusai, įvairūs primityvūs žibintai ir žiebtuvėliai.

Šimtai sovietinių ekspertų visa tai ištirdavo ir nedelsiant pranešdavo Golikovui, o šis informuodavo Staliną, kad Hitleris dar nesirengia veržtis į SSRS, į kariuomenės telkimą ir į Vokietijos Generalinio štabo dokumentus nereikia kreipti dėmesio.

Golikovas manė (visai pagrįstai), kad karui su Sovietų Sąjunga reikia labai rimtai pasirengti. Labai svarbus Vokietijos pasirengimo karui su SSRS elementais yra avikailių skrandos. Jų reikia nepaprastai daug – ne mažiau kaip 6 milijonų. Golikovas žinojo, kad Vokietijoje nėra nė vienos divizijos, parengtos kariauti Sovietų Sąjungoje. Jis kruopščiai sekė avinų rinką Europoje. Jis gerai žinojo, kad kai Hitleris tikrai nutars užpulti SSRS, jis turės išleisti įsakymą pasirengti operacijai. Generalinis štabas nedelsdamas duos įsakymą pramonei pradėti gaminti milijonus avikailių kailinių. Tai neišvengiamai atsispindės Europos rinkoje. Nors ir karo metas, bet avienos kainos turės susvyruoti ir kristi, nes vienu laiku bus paskersta milijonai gyvulių. Tuo pačiu metu avikailių kainos turės smarkiai pakilti.

Golikovas buvo tos nuomonės, kad kare su SSRS Vokietijos kariuomenė turės panaudoti naują savo ginklų tepalo rūšį. Paprastai naudojamas vokiečių ginklų tepalas šaltyje sukietėdavo, ginklo dalys apledėdavo, ir jis nebeveikdavo. Golikovas laukė, kada Vokietijos kariuomenėje bus pakeista ginklams valyti skirto tepalo rūšis. Sovietinių specialistų atliktas nešvarių skudurų tyrimas rodė, kad Vermachtas naudojasi įprastiniu tepalu ir nėra jokių nurodymų imti naudoti naują tepalą. Sovietiniai ekspertai stebėjo ir vokiečių variklių kurą. Įprastinis vokiečių kuras šaltyje suskyla į nedegias frakcijas. Golikovas žinojo, kad jeigu Hitleris vis dėlto ryšis savižudiškam žingsniui – kariauti dviem frontais, tai jis (arba jo Generalinis štabas) išleis įsakymą pakeisti gaminamo skystojo kuro rūšį ir pradėti masiškai gaminti kurą, kuris šaltyje neskyla. Būtent vokiečių skystojo kuro pavyzdžius SSRS karo žvalgyba gabendavo per sieną žiebtuvėliuose, žibintuvuose ir kitokiuose daiktuose. Buvo dar daugybė dalykų, kuriuos Valdyba atidžiai kontroliavo ir kurie turėjo būti įspėjamasis signalas.

Tačiau Hitleris pradėjo Barbarosos operaciją be jokio pasirengimo!

Kodėl Hitleris taip pasielgė, turbūt visiems laikams liks paslaptis. Vokietijos kariuomenė buvo sukurta karui Europoje, bet Hitleris nieko nepadarė, kad ji būtų parengta karui Rusijoje.

Stalinas neturėjo už ką bausti Golikovo. Golikovas padarė viską, kas buvo įmanoma, ir net daugiau, kad nustatytų, ar rengiamasi įsiveržti, bet to pasirengimo nebuvo. Buvo tik telkiama didžiulė Vokietijos kariuomenė. Golikovas buvo įsakęs domėtis ne visomis vokiečių divizijomis, o tik tomis, kurios yra pasirengusios įsiveržti, t. y. tomis divizijomis, kurių kiekviena savo sandėliuose turi po 15 tūkstančių avikailių skrandų. Tokių karui parengtų divizijų visame Vermachte nebuvo.

Ne Golikovo kaltė, kad jis nepastebėjo, kaip rengiamasi įsiveržti. Rimtai rengiamasi, kaip jis tikėjosi, nebuvo, todėl jis nieko ir nepastebėjo.

31 skyrius

KAIP HITLERIS SUŽLUGDĖ KARĄ

Mus kaip reikiant parengė agresyviam karui. Ir čia jau ne mūsų kaltė, kad agresiją įvykdėme ne mes.

Generolas majoras *P. Grigorenka*

1

1945 metų birželio 17 dieną SSRS karinių tardytojų grupė apklausė aukščiausius fašistinės Vokietijos karo vadus. Vykstant apklausai, generolas feldmaršalas V. Keitelis pareiškė: „Aš tvirtinu, kad visos iki 1941 metų pavasario vykdytos parengiamosios priemonės buvo pasirengimas gynybai, jei užpultų Raudonoji armija. Taigi visą karą Rytuose tam tikru atžvilgiu galima vadinti preventyviu... mes nutarėme... neleisti Sovietų Rusijai užpulti mus ir netikėtai atakuodami sutriuškinti jos ginkluotąsias pajėgas. 1941 metų pavasarį aš buvau tvirtai įsitikinęs, kad jei rusų kariuomenė bus smarkiai sutelkta ir vėliau puls Vokietiją, mes pateksime strateginiu ir ekonominiu požiūriu į itin sudėtingą padėtį... Jau pirmomis savaitėmis po Rusijos įvykdyto užpuolimo Vokietijos sąlygos taptų labai nepalankios. Mūsų puolimas buvo tiesioginis šios grėsmės padarinys..."

Vokietijos karinių planų vyriausiasis kūrėjas generolas pulkininkas A. Jodlis buvo tokios pat nuomonės. SSRS tardytojai energingai stengėsi paneigti šią Keitelio ir Jodlio poziciją. Nepavyko. Keitelis ir Jodlis savo pozicijos nekeitė ir vadinamojo Niurnbergo „tarptautinio tribunolo" nuosprendžiu buvo pakarti kartu su „svarbiausiais karo kaltininkais". Vienas iš pagrindinių jiems inkriminuotų kaltinimų – „neišprovokuoto agresyvaus karo sukėlimas" su Sovietų Sąjunga.

Praėjo 20 metų, ir atsirado naujų liudijimų. Mano liudytojas – Sovietų Sąjungos laivyno admirolas N. Kuznecovas (1941 metais – admirolas, SSRS karinio jūrų laivyno liaudies komisaras, VKP(b) CK narys, Vyriausiosios kariuomenės vadovybės būstinės narys nuo pat jos įkūrimo). Štai jo parodymai: „Man visai aišku viena: J. Stalinas ne tik neatmetė karo su hitlerine Vokietija galimybės, bet priešingai – jis tokį karą laikė... neišvengiamu... J. Stalinas rengėsi karui – plačiu mastu ir įvairiapusiškai – turėdamas galvoje savo paties numatytus... terminus. Hitleris suardė jo apskaičiavimus“ (Išvakarėse. P. 321).

Admirolas visai atvirai ir aiškiai mums sako, kad Stalinas karą laikė neišvengiamu ir rimtai jam rengėsi. Tačiau stoti į karą Stalinas ketino ne atsakydamas į Vokietijos agresiją, o tuo momentu, kurį jis pats pasirinko. Kitaip tariant, Stalinas rengėsi pirmas smogti, t. y. įvykdyti agresiją prieš Vokietiją, bet Hitleris užbėgo jam už akių ir sugriovė visus jo planus.

Admirolas Kuznecovas – paties aukščiausio rango liudytojas. 1941 metais SSRS karinėje politinėje hierarchijoje jis užėmė kur kas aukštesnę padėtį negu Žukovas. Kuznecovas – liaudies komisaras, Žukovas – Liaudies komisaro pavaduotojas; Kuznecovas CK narys, Žukovas – kandidatas į CK narius.

Niekas iš atsiminimus rašiusiųjų 1941 metais neužėmė tokios aukštos padėties kaip Kuznecovas ir nebuvo toks artimas Stalinui kaip jis. Todėl Kuznecovą laikau svarbiausiu savo liudytoju – žinoma, po Stalino. Beje, tai, ką Kuznecovas teigė po karo, visai sutampa su tuo, ką jis kalbėjo iki karo, pavyzdžiui, 1939 metais partijos XVIII suvažiavime. Tai buvo suvažiavimas, numatęs naują kelią – mažinti terorą šalyje ir imti jį vykdyti kaimyninėse šalyse: „Tai, kas sukurta Sovietų Sąjungoje, gali būti sukurta ir kitose šalyse!“ Šiame „nugalėtojų“, nutarusių tapti „išvaduotojais“, suvažiavime Kuznecovo kalba buvo vos ne pati agresyviausia. Būtent dėl šios kalbos baigiantis suvažiavimui Kuznecovas tampa CK nariu, nepabuvęs kandidatu į CK narius, ir gauna liaudies komisaro postą.

Viską, ką Kuznecovas sako atvirai, prieš daugelį metų buvo išdėstęs Stalinas savo slaptose kalbose. Viską, ką sako Kuznecovas, patvirtina Raudonosios armijos ir laivyno veiksmai. Pagaliau šiuo atveju reikia tikėti admirolu Kuznecovu ir dėl to, kad jo knygą skaitė visi draugai ir priešininkai, skaitė Sovietų Sąjungos politinė ir karinė vadovybė, skaitė maršalai, diplomatai, istorikai, generolai ir admirolai, skaitė apmokami SSRS draugai užsienyje, ir NIEKAS niekada nemėgino paneigti Kuznecovo žodžių!

Palyginkime Keitelio ir Kuznecovo žodžius.

Generolas feldmaršalas V. Keitelis teigia: Vokietija nesirengė agresijai prieš Sovietų Sąjungą, agresiją rengė Sovietų Sąjunga. Vokietija tiesiog gynėsi nuo neišvengiamos agresijos ir dėl to pirma smogė jai aplenkiamąjį smūgį. Sovietų Sąjungos laivyno admirolas N. Kuznecovas tvirtina tą patį: taip, SSRS rengėsi karui ir neišvengiamai būtų į jį įstojusi, bet Hitleris savo smūgiu suardė šiuos planus.

Suprantu, kad Niurnberge „tarptautinio tribunolo" teisėjams trūko noro (ir profesinio sąžiningumo) rasti tikruosius karo kaltininkus. Bet man nesuprantama, kodėl gi tie patys „teisėjai" po admirolo Kuznecovo prisipažinimų skubiai nesusirinko Niurnberge ir neatšaukė dalies kaltinimų Keiteliui, Jodliui, Vokietijos Vermachtui ir apskritai visai Vokietijai?

Ponai teisėjai, ar negalėtumėte mums paaiškinti savo keistos pozicijos? Kaltinamieji Niurnberge savo kaltės dėl agresijos prieš SSRS nepripažino. „Nukentėjusioji" pusė pripažįsta, kad niekas agresijos prieš ją nevykdė, priešingai, „nukentėjusysis" pats rengėsi smogti smūgį. Kodėl gi jūs, ponai teisėjai, taip skubėjote pakarti Keitelį ir Jodlį, bet neskubate karti Kuznecovo, Žukovo, Molotovo?* Kodėl, ponai teisėjai, jūs paliekate galioti savo kaltinimus Vokietijai, bet neskubate kelti kaltinimų Sovietų Sąjungai?

---

* Autoriui rašant knygą, šie Sovietų Sąjungos veikėjai dar buvo gyvi. – *Rus. leid. red.*

2

Sovietiniai maršalai ir generolai neslepia savo ketinimų. Generalinio štabo karo akademijos viršininkas armijos generolas S. Ivanovas kartu su žymių sovietinių istorikų grupe parašė mokslinį veikalą „Pradinis karo laikotarpis“. Šioje knygoje Ivanovas ne tik pripažįsta, kad Hitleris sudavė aplenkiamąjį smūgį, bet ir nurodo terminą: „...fašistų vokiečių vadovybei tiesiog per paskutines dvi savaites prieš karą pavyko aplenkti mūsų kariuomenę“ (P. 212).

Jeigu Sovietų Sąjunga rengėsi gynybai arba net kontrpuolimui, tai aplenkti to negalima. Jeigu Sovietų Sąjunga rengėsi smogti, tai šį smūgį buvo galima aplenkti smūgiu, kurį kita pusė suduoda kiek anksčiau. 1941 metais, kaip sako Ivanovas, Vokietijos smūgis buvo suduotas dvi savaites užbėgant už akių.

Tokių prisipažinimų yra nemažai. Štai, pavyzdžiui, dar vienas, paimtas iš žurnalo „Vojenno-istoričeskij žurnal“ 1984 metų 4-ojo numerio. Šis žurnalas yra SSRS gynybos ministerijos organas ir negali būti leidžiamas be gynybos ministro ir Generalinio štabo viršininko vizų (tuo metu tai buvo Sovietų Sąjungos maršalai S. Sokolovas ir S. Achromejevas). Minėtas žurnalas paaiškina, kodėl netoli sienos buvo kaupiamos šaudmenų, skystojo kuro, maisto atsargos. Atsakymas paprastas: puolimo veiksmams.

Tame pačiame, 34-ajame, puslapyje atvirai sakoma, kad Vokietijos įvykdytas puolimas suardė Sovietų Sąjungos planus.

O juk jeigu Raudonoji armija rengėsi gynybai arba net kontrpuolimui, šiuos planus suardyti nėra taip paprasta, priešingai, Vokietijos įsiveržimas – tai signalas sovietinei kariuomenei pradėti vykdyti numatytus planus. Ir tik tokiu atveju, jeigu Raudonoji armija pati rengėsi puolimui, Vokietijos įsiveržimas gali suardyti šiuos planus, nes kariuomenė, užuot veikusi pagal planą, yra priversta gintis, t. y. improvizuoti, daryti tai, kas nenumatyta.

3

O dabar grįžkime į 1941 metų birželį.

1941 metų birželio 6-ąją Vokietijos žvalgyba gavo žinių, kad Sovietų Sąjungos vyriausybė ketina persikelti į Sverdlovską.

Vokietijoje apie tai sužino tik Hitleris ir patys artimiausi jo žmonės. Daktaras Gebelsas savo dienoraštyje pažymi, kad gavo šį pranešimą. Jis labai nepalankiai atsiliepia apie Sovietų Sąjungos vadovybę ir jos ketinimą pabėgti kuo toliau į rytus.

Ir tik po daugelio dešimtmečių galime tinkamai įvertinti pranešimą apie Sovietų Sąjungos vyriausybės persikėlimą. Dabar mes žinome, kad Sverdlovske buvo įkurta netikra vadavietė. Tik vykstant karui paaiškėjo, kad atsargine sostine buvo numatytas ne Sverdlovskas, o Kuibyševas, kur, susidarius sudėtingai padėčiai, persikraustė daugelis SSRS vyriausybinių įstaigų ir užsienio ambasadų. Bet ir Kuibyševas – ne visa, o tik dalinė tiesa. Kuibyševe buvo sutelktos tos įstaigos, kurių netekus šalies aukščiausioji karinė ir politinė vadovybė neprarastų pusiausvyros. Aukščiausioji Taryba su „prezidentu“ Kalininu, antraeiliai liaudies komisariatai, ambasados. Visos svarbiausios įstaigos buvo šalia, bet ne Kuibyševe, o Žigulių uolose iškirstuose didžiuliuose požeminiuose tuneliuose. Šio milžino statyba prieš karą buvo dangstoma kito milžino – Kuibyševo hidroelektrinės statyba. Čia buvo siunčiama tūkstančiai zekų, tūkstančiai tonų statybinių medžiagų bei statybos technika, ir visiems aišku, kokiu tikslu – hidroelektrinei statyti. Po karo visa milžiniška statyba buvo perkelta Volgos aukštupio link ir hidroelektrinė pastatyta naujoje vietoje. Pirmoji statybvietė buvo parinkta ten, kur hidroelektrinės negalima pastatyti, bet galima įrengti puikią požeminę, tiksliau – po uolomis esančią, vadavietę.

Vokietijos prieškario archyvuose neradau jokių užuominų apie Kuibyševą kaip atsarginę sostinę, juo labiau apie požeminę vadavietę Žiguliuose. Vokietijos žvalgyba turėjo žinių tik apie Sovietų Sąjungos vyriausybės persikėlimą į vadavietę Sverdlovske.

Tačiau vyriausybė negali persikelti į vadavietę, kurios nėra. Kas skleidžia žinias apie persikėlimą į netikrą vadavietę? Tai gali daryti tik tas, kuris šią netikrą vadavietę išgalvojo, t. y. Sovietų Sąjungos vyriausybė, tiksliau – šios vyriausybės vadovas J. Stalinas. Netikra vadavietė tam ir įkuriama, kad priešas apie ją sužinotų. Toks momentas atėjo, ir Vokietijos žvalgyba sužinojo „paslaptį", kuri buvo sufabrikuota specialiai jai.

Vokietijos žvalgybos pranešimas apie Sovietų Sąjungos vyriausybės ketinimą persikelti į Sverdlovską – tai „paslaptis" iš tos pačios serijos, kaip ir Stalino kalba, SSRS ambasadorių plepalai ir TASS'o pranešimas.

Jeigu Vokietijos žvalgyba gavo klaidinantį pranešimą apie SSRS vadovybės ketinimus, vadinasi, ši vadovybė kaip tik tuo metu stengėsi kažką nuslėpti. Nesunku suvokti, apie ką kalbama. Jeigu SSRS vadovybė skleidžia melagingas žinias apie savo ketinimą persikelti į rytus, tai greičiausiai ji yra sumaniusi padaryti kažką priešingai.

Gudrybės esmė yra ta, kad, be gerai įrengtos vadavietės Žiguliuose, kurios buvimo vietą nors ir sunkiai, bet buvo galima nustatyti, egzistavo dar viena vyriausybinė vadavietė – geležinkelio sąstatas. Karo metu ši vadavietė, keleto NKVD šarvuotų traukinių dengiama ir Ryšių liaudies komisariato trijų traukinių lydima, galėjo bet kuriuo momentu pasirodyti karo veiksmų rajone. Tai, kad traukinys galėjo būti netoli svarbiausių karo įvykių rajono, atsispindėjo ir jo pavadinime: VPV – Vyriausioji priešakinė vadavietė. Šiai vadavietei buvo įrengtos kelios rūpestingai paslėptos ir užmaskuotos stovėjimo vietos, į kurias dar taikos metu buvo nutiestos vyriausybinio ryšio linijos. Prie jų tereikėjo prijungti traukinių aparatūrą.

Nereikia aiškinti, kad judrioji vadavietė buvo skirta puolamajam karui, tokiai padėčiai, kai kariuomenė veržliai žygiuoja pirmyn, o karinė vadovybė su savo gremėzdiškomis valdymo ir ryšių priemonėmis turi spėti judėti paskui puolančius frontus ir armijas. Gynybiniame kare paprasčiau, patikimiau ir saugiau

vadovauti iš Kremliaus kabineto, Maskvos metro požemio arba Žigulių tunelių.

Įvairias informacijas surinkus ir sudėjus į krūvą, būtų galima drąsiai teigti, kad Minsko–Vilniaus (arčiau Vilniaus) geležinkelio magistralėje buvo arba turėjo būti įrengta labai svarbi vadavietė.

Praėjus keletui dienų po to, kai Vokietijos vadovai gavo „slaptą" pranešimą apie Sovietų Sąjungos vyriausybės persikėlimą į rytus, ši vyriausybė pradėjo slaptai keltis prie vakarinių SSRS sienų – į Minsko ir Vilniaus rajonus.

Kiekvienas kariškis žino, kad didelis štabas persikelia pratybų metu arba esant kovinei padėčiai. Operatyvinis skyrius parenka būsimojo štabo vietą, vyresnysis vadas šią vietą patvirtina ir duoda leidimą persikelti. Miškas, kuriame numatoma įrengti štabą, užtveriamas ir į jį neįleidžiami pašaliniai asmenys, paskui čia pasirodo pionieriai ir ryšininkai, kurie įrengia priedangas ir ryšių sistemą, tada atvyksta atitinkamos formuotės (divizijos korpuso, armijos, fronto) ryšių viršininkas ir pats patikrina, ar iš tos vietos galima palaikyti patikimą ryšį su visais svarbiais abonentais. Ir paskui pagaliau atvyksta pats štabas, kurio karininkams telieka prijungti savo telefonus bei šifravimo mašinas prie suderintos ir jau patikrintos ryšių sistemos.

Raudonoji armija 1941 metais veikia kaip vienas suderintas mechanizmas: pasienio miškuose atsiranda dešimtys šaulių ir mechanizuotųjų korpusų ryšių viršininkų, paskui pradedama slaptai kurti šių korpusų vadavietes. Vėliau į kitus miškus tučtuojau atvyksta armijų ryšių viršininkai, o tai rodo, kad čia netrukus atsiras armijų štabai. Ir štabai tikrai atsiranda. Štai tiesiog tą dieną, kai buvo paskelbtas TASS'o pranešimas, gerai saugomų draustinių miškų jaukiuose kampeliuose pasirodė frontų ryšių viršininkai. Ryšiai patikrinti, ir frontų štabai slaptai patraukia su savo kolonomis į persikėlimo vietas.

Atėjo metas ir kur kas didesniam ryšių viršininkui pasirodyti už 150 kilometrų nuo Rytprūsių sienos. Čia, į Vilnių, slaptai atvyksta ryšių liaudies komisaras I. Peresypkinas. Ar galime nu-

spėti, kam tikrinti ryšių atvyksta Peresypkinas? Peresypkinas turi tik vieną tiesioginį viršininką – Liaudies Komisarų Tarybos pirmininką J. Staliną.

Ryšių liaudies komisaras prie Rytprūsių sienų vyksta taip, kad niekas apie tai nesužinotų. Liaudies komisaras važiuoja paprastu traukiniu, vykstančiu pagal įprastą tvarkaraštį, bet traukinio gale yra prikabintas dar vienas specialus vagonas, kuriame yra pats Peresypkinas ir jo pavaduotojai. Ryšių liaudies komisaro kelionė – absoliuti paslaptis. Net šifruotės, kurias Peresypkinas gauna iš Maskvos, pasirašytos jo vardu: „Peresypkinas", kad vyriausybinio ryšio šifruotojai manytų, jog Peresypkinas vis dar yra Maskvoje ir niekur neišvažiavo.

Bet geriau pasiklausyti paties I. Peresypkino. Drauge ryšių kariuomenės maršale, jums žodis:

„Tiesiog pačiose karo išvakarėse J. Stalinas pavedė man nuvykti į Pabaltijo respublikas. Šią atsakingą užduotį aš kažkodėl siejau su besiartinančiais karo įvykiais. 1941 metų birželio 21-osios vakare kartu su Ryšių liaudies komisariato atsakingų darbuotojų grupe išvykau į Vilnių. Mes dar važiavome, kai prasidėjo karas..." (Ryšininkai Didžiojo Tėvynės karo metais. P. 17).

Birželio 22-osios rytą Oršos stotyje Peresypkinas iš Maskvos gavo telegramą: „AR NEMANOTE KAD PASIKEITUS PADĖČIAI REIKIA GRĮŽTI Į MASKVĄ" (Ten pat. P. 32–33).

Peresypkinas vyksta geležinkeliu, kuris ne tik yra visiškai sukarintas: prieš keletą dienų buvo gautas įsakymas pradėti dirbti laikantis karo meto režimo ir būti pasirengusiems dirbti esant kovinei padėčiai (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 184). Peresypkinas vyksta į rajonus, kur kariuomenė slaptai smarkiai telkiama prie sienų, turėdamas įsakymą pasiimti su savimi „tik tai, kas reikalinga gyvenimui ir mūšiui" (Ten pat). Peresypkinas vyksta į karinės apygardos teritoriją, kur jau yra frontas. Fronto štabas **jau išsiuntinėjo** tūkstančiams vykdytojų visiškai slaptus duomenis, kuriuos **iki karo pradžios siuntinėti uždrausta**. Peresypkinas vyksta į rajoną, kuriame slaptai kuriama vyriausybinė

vadavietė. Jis vyksta paties Stalino įsakymu ir žino, kad ši „kelionė yra susijusi su besiartinančiais karo įvykiais".

Tačiau Hitleris užpuolė, ir štai Peresypkinas, palikęs savo slaptą vagoną, pirmu pasitaikiusiu sunkvežimiu skuba į Maskvą.

Vadinasi, jeigu Hitleris nebūtų užpuolęs, tai ryšių liaudies komisaras draugas Peresypkinas būtų atvykęs į slaptą vadavietę Vilniaus rajone ir veikęs taip, kaip dera „artinantis karo įvykiams", t. y. karo metu būtų koordinavęs karinę, vyriausybinę ir valstybinę ryšių sistemas. Bet Hitleris užpuolė, todėl kelionę į karą teko skubiai atšaukti.

Stalinas Peresypkiną siunčia į karą, bet Hitlerio įvykdytas užpuolimas – visiškas netikėtumas ir Stalinui, ir Peresypkinui. Hitlerio užpuolimas – tai toks svarbus „padėties pasikeitimas", kad reikia atšaukti daugelį labai svarbių Sovietų Sąjungos vyriausybės priemonių ir improvizuoti, o liaudies komisaras turi grįžti į Maskvą pirmu pasitaikiusiu sunkvežimiu.

SOVIETŲ SĄJUNGOS VYRIAUSYBĖS NARIAI JAU IŠVYKO Į KARĄ SU VOKIETIJA – Į KARĄ KURIAME VOKIETIJOS ĮSIVERŽIMAS NEBUVO NUMATYTAS.

4

Buvo numatyta, kad tą pačią naktį, tuo pačiu Maskvos–Minsko geležinkeliu į vakarinius šalies rajonus persikels vadovaujantys Gynybos liaudies komisariato, Vidaus reikalų liaudies komisariato, Valstybės kontrolės liaudies komisariato ir kitų svarbiausių Sovietų Sąjungos vyriausybinių įstaigų vadovai. Kelionės tikslas – karas. Slaptai kelionei prie vakarinių sienų ruošėsi vidaus reikalų liaudies komisaras, kandidatas į VKP(b) CK Politinio biuro narius, generalinis valstybės saugumo komisaras L. Berija, CK narys, valstybės kontrolės liaudies komisaras, 1-ojo rango armijos komisaras L. Mechlis, kandidatas į CK narius, Sovietų Sąjungos gynybos liaudies komisaras S. Timošenka ir kiti stalininės impe-

rijos vadovai. Galimas daiktas, slaptai kelionei į vakarus ruošėsi ir pats draugas Stalinas.

Kiekvienam vadovui buvo sudaryta mišri grupė, kuriai priklausė aukščiausieji svarbiausių karo metų liaudies komisariatų vadovybės atstovai. 1941 metų birželio 21-osios rytą buvo baigtos sudaryti operatyvinės grupės. Kiekviena grupė laukė tik savo vadovo, kuris buvo Kremliuje, paskutiniame Politinio biuro posėdyje, kad slaptai lydėtų jį į karą. Visi operatyvinių grupių nariai birželio 21-osios rytą žinojo, kad vyksta į karą. Tiesa, jie žinojo, kad jų paskyrimo vieta – Minskas (tai taip pat tiesa), bet ne Vilnius, kuris iš Minsko ranka pasiekiamas.

Visi grupių nariai žinojo, kad Sovietų Sąjunga jau įstojo į karą su Vokietija, nors oficialiai tai dar nepaskelbta ir karo veiksmai dar neprasidėjo. Todėl grupės slaptai siunčiamos į vakarus, kad tuos veiksmus pradėtų!

Tačiau keistas dalykas: niekas, nė patys grupių vadovai, posėdžiaujantys Kremliuje, neįtaria, jog vokiečiai rengiasi įsiveržti. Net kai tokios žinios vakare pradeda plaukti srautu, aukščiausieji SSRS vadovai nenori jomis tikėti. Iš Kremliaus, iš Gynybos liaudies komisariato, iš Generalinio štabo į pasienį skrieja direktyvos ir telefonu rūsčiai grasinama: nepasiduokite provokacijoms!

Štai čia iškyla klausimas: jeigu SSRS vadovai netiki, kad vokiečiai gali įsiveržti, į kokį karą jie išsirengė? Atsakymas vienas: į karą, kuris turi prasidėti BE VOKIETIJOS ĮSIVERŽIMO.

Vadovus lydinčios grupės daug valandų kankinamai laukia, ir pagaliau birželio 22-ąją 6 valandą ryto joms pranešama, kad kelionė prie vakarinių sienų atšaukiama, nes Hitleris pats pradėjo karą.

Jeigu SSRS vadovai rengėsi važiuoti į slaptas vadavietes prie vakarinių sienų, kad sulaikytų Vokietijos įsiveržimą, tai gavę signalą apie tokį įsiveržimą jie privalėjo skubėti į vakarus, tačiau jie atšaukė savo keliones į karą. Jie buvo pasirengę pasirodyti prie sienų ir vadovauti karui, bet tokiam, kuris prasidėtų ne pagal Vokietijos, o pagal SSRS scenarijų. Hitleris atėmė iš jų tokį malonumą.

Štai šabloniškas liudijimas.

Aš jį išsirinkau iš kitų tik dėl to, kad jis naujausias. Liudytojas D. Ortenbergas 1941 metų birželio 21-ąją buvo Valstybės kontrolės liaudies komisariato Organizacinio ir instruktorių skyriaus vedėjas. Jis pats taip rašo apie savo pareigas: „pagal karines sąvokas – lyg ir štabo viršininkas".

Generole majore D. Ortenbergai, jums žodis:

„Kai kada manęs klausia:

– Kada išėjai į karą?

– Birželio 21-ąją.

– ?!

Tikrai, taip buvo.

... Rytą mane iškvietė į Gynybos liaudies komisariatą ir pasakė, kad liaudies komisariato darbuotojų grupė, vadovaujama maršalo S. Timošenkos, vyksta į Minską. Įspėjo, kad aš vyksiu su šia grupe. Pasiūlė nuvažiuoti į namus, persirengti karine uniforma ir atvykti į Liaudies komisariatą... Liaudies komisaro priimamajame daugybė kariškių. Su aplankais, žemėlapiais, aiškiai susijaudinę. Kalba pašnibždomis. Timošenka išvažiavo į Kremlių... Birželio 22-ąją apie penktą valandą ryto liaudies komisaras grįžo iš Kremliaus. Pasikvietė mane:

– Vokiečiai pradėjo karą. Mūsų kelionė į Minską atšaukiama" (D. Ortenbergas. Keturiasdešimt pirmųjų birželis-gruodis. P. 5–6).

Nežinia, kas sukūrė legendą, kad 1941 metų birželio 22-ąją Hitleris pradėjo karą rytuose vos ne prievarta įtraukdamas Sovietų Sąjungą į jį. O jei pasiklausysime tų, kurie tomis dienomis, valandomis ir minutėmis tikrai buvo šalia svarbiausių SSRS vadovų, tai viskas atrodys visiškai kitaip: 1941 metų birželio 22 dieną Hitleris sužlugdė Stalino sukurtą karo planą. Hitleris perkėlė karą į teritoriją, kurioje jis prasidėjo 1939 metų rugpjūčio 19 dieną. Hitleris neleido SSRS vadovams kariauti taip, kaip jie buvo numatę, privertė juos improvizuoti ir daryti tai, kam jie nebuvo pasirengę: ginti savo teritoriją. Savaime suprantama, Hitleris negalėjo

visai sulaikyti pasaulinio komunizmo spaudimo, bet jį sutramdė, sumenkino, susilpnino.

Visa tai ne aš sugalvojau.

Taip kalba patys sovietiniai generolai.

32 skyrius

AR STALINAS TURĖJO KARO PLANĄ

Kadangi Stalinas neaiškino ir nedėstė savo pažiūrų ir planų, daugelis manė, kad jis jų apskritai neturėjo, – tipiška plepių inteligentų klaida.

Robertas Konkvestas

1

„Strateginė gynyba buvo priverstinė kovos veiksmų forma, ji iš anksto nebuvo planuojama“, – taip sakoma sovietiniuose kariniuose vadovėliuose (V. Anfilovas. Nemirtingas žygdarbis. P. 517). Tačiau ir ne iš vadovėlių žinome, kad Raudonosios armijos gynybos veiksmai 1941 metų vasarą buvo vien improvizacija. Raudonoji armija prieš karą gynybai nebuvo rengiama, gynybinio pobūdžio pratybos joje nevyko. Sovietiniuose statutuose nėra nė žodžio apie strateginę gynybą. Raudonoji armija ne tik neturėjo gynybos planų – ji net grynai teoriškai nenagrinėjo gynybos operacijų vykdymo. Negana to, sovietinė liaudies ir jos armija nė moraliai nebuvo pasirengusios gynybai. Liaudis ir armija buvo rengiamos gynybos užduotis vykdyti puolimo metodais. „Būtent dėl gynybos interesų SSRS turės vykdyti plačias puolimo operacijas priešų teritorijose, ir tai jokiu būdu neprieštarauja gynybinio karo pobūdžiui“ („Pravda“. 1939 m. rugpjūčio 19 d.).

Nuo pat pirmųjų Vokietijos įsiveržimo valandų Raudonoji armija mėgina pereiti į puolimą. Dabartiniuose vadovėliuose šie veiksmai vadinami kontrsmūgiais ir kontrpuolimais. Bet ir tai improvizacija. Nė per vienas prieš karą vykusias pratybas į kontrsmūgį nebuvo kreipiama dėmesio ir net teoriškai tai nebuvo

nagrinėjama. „Kontrpuolimo klausimas... prieš Didįjį Tėvynės karą nebuvo keliamas“ (Sovietų Sąjungos Didžiojo Tėvynės karo istorija. 1941–1945. T. 1. P. 441).

Taigi prieš karą sovietiniai štabai nerengė nei gynybos, nei kontrpuolimų planų. Galbūt jie apskritai nieko nedarė? Ne, jie įtemptai dirbo. Jie rengė karo planus. Sovietų Sąjungos maršalas A. Vasilevskis teigia, kad likus vieneriems metams iki karo Generalinio štabo karininkai ir generolai, karinių apygardų bei laivynų štabai dirbdavo po 15–17 valandų per parą, neturėdami poilsio dienų ir atostogų. Apie tai kalba maršalai Bagramianas, Sokolovskis, armijos generolai Štemenka, Kurasovas, Malandinas ir daugelis kitų. Pasakojama, kad generolas Anisovas dirbdavo po 20 valandų per parą, taip pat dirbo ir generolas Smorodinovas.

1941 metų vasarį Generalinio štabo viršininku tapo armijos generolas G. Žukovas. Nuo tada Generalinis štabas pradėjo dirbti karo režimo sąlygomis. Žukovas pats įtemptai dirbo ir niekam neleido atsipūsti. Anksčiau, 1939 metų vasarą, Žukovas, tada dar būdamas korpuso vadu, nuvyko prie Chalchin Golo. Jis pats susipažino su padėtimi, greitai padarė planus ir aktyviai ėmėsi juos įgyvendinti. Kiekvienam valdiniui, darbe parodžiusiam nors menkiausią aplaidumą, nedelsiant grėsė mirtis. Per keletą dienų Žukovas atidavė tribunolui teisti septyniolika karininkų ir reikalavo jiems mirties bausmės. Tribunolas visada paskelbdavo tokius nuosprendžius. Iš septyniolikos, kuriems tokie nuosprendžiai buvo padaryti, vienas išsigelbėjo įsikišus aukštesniajai vadovybei, kiti buvo sušaudyti. 1941 metų vasarį Žukovas iškilo labai aukštai, jo valdžia gerokai padidėjo, ir jau niekas nebegalėdavo išgelbėti nelaimingųjų nuo jo pykčio. Generalinio štabo veteranai Žukovo vadovavimo laikotarpį atsimena kaip patį baisiausią istorijoje, baisesnį už Didįjį valymą. Tuo metu Generalinis štabas ir visi kiti štabai dirbo nežmoniškai įtemptai.

Kaipgi galėjo atsitikti, kad Raudonoji armija įstojo į karą neturėdama planų? Nesuprantama ir kitkas. Jeigu Raudonoji armija įstojo į karą be planų, Stalinas, tai sužinojęs turėjo su-

šaudyti Žukovą ir visus tuos, kurie kartu rengė juos. Tai neįvyko. Priešingai, SSRS planų rengėjai Vasilevskis, Sokolovskis, Vatutinas, Malandinas, Bagramianas, Kurasovas, karo pradžioje buvę generolais majorais arba net pulkininkais, jį baigė tapę maršalais arba turėdami mažiausiai keturias generolo žvaigždes. Visi jie kare buvo tikrai puikūs strategai. Visi jie – sąžiningi ir net pedantiški štabo karininkai, gyvenimo neįsivaizduojantys be plano. Kodėl taip atsitiko, kad Raudonoji armija pirmaisiais karo mėnesiais buvo priversta improvizuoti? Ir kodėl Stalinas ne tik nesušaudė Žukovo ir jo planuotojų, bet net nė karto nepabarė jų?

Į tiesų klausimą, ar sovietinė karinė vadovybė turėjo karo planus, Žukovas kategoriškai atsako: taip, turėjo. Tuomet kyla klausimas: jeigu planai buvo, tai kodėl Raudonoji armija veikė kaip gaivališka masė, neturinti jokių planų? Į šį klausimą Žukovas neatsakė. O atsakymas čia pats prašyte prašosi. Jeigu sovietiniai štabai labai aktyviai rengė karo planus, bet tai buvo ne gynybos ir ne kontrpuolimo planai, tai kokie tada jie buvo? Atsakymas: grynai puolimo planai.

Stalinas nesušaudė Žukovo ir kitų karo planuotojų dėl labai paprastos priežasties: jiems niekada nebuvo keliamas uždavinys parengti gynybinio karo planus. Tad kuo gi juos kaltinti? Žukovui, Vasilevskiui, Sokolovskiui ir kitiems žymiems strategams Stalinas iškėlė uždavinį parengti visai kitokius planus. Tai buvo labai geri planai, bet nuo pat pirmo gynybinio karo momento jie tapo nereikalingi, kaip ir autostradiniai tankai, kaip oro desanto korpusai.

2

Ylos maiše nepaslėpsi.

Sovietinė karinė vadovybė visaip stengėsi sunaikinti viską, kas buvo susiję su ikikariniais karo planais. Tačiau planus turėjo visi frontai, laivynai, dešimtys armijų, daugiau kaip šimtas korpusų,

visi kovos laivai, šimtai divizijų, tūkstančiai pulkų ir batalionų. Vis dėlto kai kas išliko.

SSRS mokslų akademijos atlikti tyrimai parodė, kad Sovietų Sąjungos Juodosios jūros laivynas prieš karą turėjo kovos užduotį: „...imtis aktyvių kovos veiksmų priešo laivų ir transporto atžvilgiu prie Bosforo ir priešo bazių prieigose, taip pat padėti sausumos kariuomenei, kai ji žygiuos Juodosios jūros pakrante“ (A. Basovas. Laivynas Didžiajame Tėvynės kare. 1941–1945. P. 117).

Pasak Sovietų Sąjungos laivyno admirolo S. Gorškovo, ne tik Juodosios, bet ir Baltijos bei Šiaurės jūrų laivynai turėjo grynai gynybos užduotis, bet jas vykdyti buvo planuojama puolimo metodais. Admirolas Gorškovas nieko nesukūrė. Taip buvo manoma ir iki karo. Taip buvo teigiama ir slaptuose sovietinės karinės vadovybės pasitarimuose bei atvirai „Pravdos“ laikraštyje: „Kariauti gynybinį karą – tai anaiptol nereiškia stovėti prie savo šalies sienų. Geriausia gynybos forma – veržlus puolimas, kol priešas bus visai sunaikintas jo teritorijoje“ (1939 m. rugpjūčio 14 d.).

SSRS frontų veiksmai pirmosiomis karo minutėmis, valandomis, dienomis gana aiškiai rodo, jog jie turėjo planus, bet ne gynybos. 1941 metų birželio 22-ąją Sovietų Sąjungos Juodosios jūros laivyno povandeniniai laivai nedelsdami išplaukė į jūrą Rumunijos, Bulgarijos ir Turkijos krantų link. Tą pačią dieną povandeniniai Baltijos laivyno laivai išplaukė Vokietijos krantų link turėdami užduotį „skandinti visus priešo karo ir kitus laivus pagal neriboto povandeninio karo teisę“ (Baltijos laivyno vado 1941 m. birželio 22 d. įsakymas). Įsakymu nebuvo daroma išimties net laivams-ligoninėms, plaukiantiems su Raudonojo Kryžiaus vėliava (!)

Nuo pat birželio 22-osios Juodosios jūros laivyno aviacija aktyviais kovos veiksmais stengėsi padėti Dunojaus karo flotilei – atverti jai kelią aukštyn pagal upės tėkmę. Birželio 25-ąją ir 26-ąją atvandeniniai Juodosios jūros laivyno karo laivai pasirodė Rumunijos Konstancos uosto rajone ir iš artilerijos pabūklų stipriai jį apšaudė, aiškiai ketindami išlaipinti jūrų desantą. Tuo pačiu metu

Dunojaus karo flotilė pradėjo desanto operacijas Dunojaus žiotyse.

Birželio 22-ąją Suomijoje įkurtos SSRS Hanko karinės jūrų bazės įgula atkakliai nesigynė, bet ėmėsi aktyvių desanto operacijų ir per kelias dienas užėmė 19 Suomijos salų. Nors pirmosiomis karo minutėmis ir valandomis sovietinė aviacija patyrė daug nuostolių, birželio 25-ąją Baltijos ir Šiaurės laivynų 487 lėktuvai netikėtai atakavo Suomijos oro uostus. Nuostoliai buvo didžiuliai, tačiau sovietinė aviacija elgėsi drąsiai ir agresyviai. Birželio 22-ąją 1-asis aviacijos korpusas sutelktinai smogė Karaliaučiaus kariniams objektams. Tai ne improvizacija. Birželio 22-osios rytą 6.44 val. sovietinė aviacija gavo įsakymą veikti pagal planus. Keletą dienų ji mėgino tai daryti. 1941 metų birželio 26-ąją 4-asis aviacijos korpusas pradėjo bombarduoti Rumunijos Ploješčio naftos gręžinius. Per kelias bombardavimo dienas naftos gavyba Rumunijoje sumažėjo beveik du kartus. Net ir tada, kai beveik visa sovietinė aviacija buvo užspausta savo oro uostuose, jai pakako jėgų padaryti daug žalos Rumunijos naftos verslovėms. Susiklosčius kitokiai padėčiai, sovietinė aviacija būtų buvusi dar pavojingesnė ir būtų galėjusi savo veiksmais naftos rajonuose visiškai paralyžiuoti visą Vokietijos karinę, industrinę ir transporto galią. Hitleris pernelyg gerai suprato grėsmę ir manė, kad vienintelis būdas jam apsiginti yra įsiveržimas į Sovietų Sąjungą. Tiesa, ir tai jo neišgelbėjo...

Raudonoji armija į Vokietijos įsiveržimą reagavo ne kaip ežys, kuris pastato spyglius, bet kaip didžiulis krokodilas, kuriam sudavė netikėtą ir labai stiprų smūgį. Plūsdamas kraujais, sovietinis krokodilas mėgina pulti. Krokodilas moka atsargiai sėlinti prie savo aukos ir netikėtai ją pulti. Sėlindamas prie aukos, pats gauna baisų smūgį, bet net tai jo nesulaiko, ir štai krokodilas puola. Jis daugiau nieko nemoka daryti ir neatsisako savo ketinimo. 1941 metų birželio 22-ąją 6-osios armijos 6-ojo šaulių korpuso 41-oji šaulių divizija, nelaukdama įsakymų iš viršaus ir veikdama pagal ikikarinius planus, Rusų Ravos rajone perėjo valstybės sieną. 1941 metų birželio 22-osios rytą Šiaurės vakarų fronto vadas generolas

pulkininkas F. Kuznecovas, nelaukdamas Maskvos įsakymo, įsakė savo armijai smogti Tilžės (Rytprūsiai) kryptimi. Šis sprendimas Šiaurės vakarų fronto štabui, armijų vadams bei jų štabams nebuvo staigmena: smūgio Tilžės kryptimi variantas prieš keletą dienų vykusiose štabų pratybose buvo parengtas „ir gerai žinomas junginių bei jų štabų vadams“ (Kova dėl sovietinio Pabaltijo. P. 67).

Šiaurės vakarų fronto vado veiksmai – tai ne improvizacija. Paprasčiausiai generolas pulkininkas Kuznecovas ėmė veikti pagal ikikarinį planą. Tos pačios dienos vakare vyriausioji sovietinė karinė vadovybė, dar nežinodama apie generolo Kuznecovo veiksmus, įsakė jam daryti būtent tai, ką jis jau darė: smogti Tilžės (Rytprūsiai) kryptimi. Kaimyniniam Vakarų frontui vyriausioji vadovybė iškėlė uždavinį suduoti labai stiprų smūgį Lenkijos Suvalkų miesto kryptimi. Ir tai ne staigmena Vakarų fronto vadui armijos generolui D. Pavlovui. Jis ir pats žinojo savo fronto užduotį ir dar negavęs direktyvos iš Maskvos jau buvo įsakęs pulti Suvalkų link. Tiesa, pulti tokiomis sąlygomis, kai vokiečių aviacija nėra staigiu smūgiu nuslopinta, – priešingai, SSRS Vakarų frontas pirmosiomis karo valandomis neteko 738 lėktuvų, – tai ne geriausias variantas.

Vakarų frontas, jo vadas ir štabas, armijų vadai ir jų štabai viršininkai dar gerokai prieš karą žinojo, kad pirmutinė jų užduotis – apsupti vokiečių grupuotę Lenkijoje, Suvalkų miesto rajone. Sovietinės kariuomenės smūgiui Suvalkų kryptimi buvo rengiamasi dar prieš karą. Kovos užduotis buvo nubrėžta visiems sovietiniams karo vadams. Žinoma, taktinio lygmens vadai neturėjo teisės žinoti šių užduočių, bet aukštesniuose štabuose jos buvo aiškiai apibrėžtos ir suformuluotos, užantspauduotos slaptuose paketuose, kurie buvo saugomi kiekvieno štabo, net ir bataliono seifuose. Pavyzdžiui, Augustavo miesto rajone sutelktos 27-osios šaulių divizijos žvalgybos batalionas rengėsi kovinei žvalgybai Lenkijos Suvalkų miesto kryptimi (SSRS gynybos ministerijos archyvas. F. 181. Ap. 1631. B. l. L. 128). Žvalgybos bataliono užduotis – garantuoti veržlų visos 27-osios divizijos puolimą iš Augustavo rajono Suvalkų link. Iš prieinamų šaltinių mes žinome

dar daugiau negu iš archyvų. Iki karo Augustave buvo sutelktos didžiulės SSRS pajėgos. Tai buvo ta vieta, kur SSRS pasieniečiai prie savo sienų kirpo spygliuotąją vielą. Tai ta vieta, kur 3-iosios armijos vadas generolas leitenantas V. Kuznecovas ir Vyriausiosios kariuomenės vadovybės atstovas inžinerijos kariuomenės generolas leitenantas D. Karbyševas iš pasienio užkardų daug valandų apžiūrinėjo vokiečių teritoriją. Tai ta pati vieta, kur jis rengė smogiamąsias grupes, turėjusias blokuoti ir neutralizuoti gelžbetoninius priešo gynybos statinius. Bet Sovietų Sąjungos teritorijoje nėra ir negali būti gelžbetoninių priešo gynybos statinių!

Gerokai prieš karą Augustavo rajone buvo sutelkta nepaprastai daug sovietinės kariuomenės. Čia, Sovietų Sąjungos teritorijoje, visai šalia sienos ir lygiagrečiai su ja eina Augustavo kanalas. Jeigu būtų rengiamasi gynybai, tai kariuomenę reikėtų išdėstyti už kanalo, panaudojant jį kaip nepervažiuojamą prieštankinį griovį. Tačiau sovietinė kariuomenė persikėlė per kanalą į vakarinį jo frontą ir išsidėstė siaurame ruoželyje tarp sienos, prie kurios jau buvo pašalinta spygliuotoji viela, ir kanalo. Auštant birželio 22-ajai, tūkstančius sovietinių karių čia sunaikino netikėta pražūtinga ugnis. Kariuomenei nebuvo kur trauktis: už nugarų – kanalas.

Galbūt tai paprastas rusų kvailumas? Ne. Vokietijos kariuomenė anoje sienos pusėje taip pat buvo masiškai sutelkta prie pat sienos ir ten taip pat buvo pašalinta spygliuotoji viela. Jeigu viena diena anksčiau būtų smogusi Raudonoji armija, tai nuostoliai anoje pusėje būtų buvę mažesni. Dislokuoti kariuomenę prie pat sienos nepaprastai pavojinga tuo atveju, kai priešas gali netikėtai suduoti smūgį, tačiau tai labai patogu norint netikėtai suduoti smūgį. Abi kariuomenės rengėsi netikėtai smogti...

Sovietiniai generolai niekada neslėpė, kad jiems buvo keliamos vien puolimo užduotys. Armijos generolas K. Galickis, kalbėdamas apie sovietinės kariuomenės sutelkimą Augustavo rajone, pabrėžia, jog sovietinė karinė vadovybė netikėjo, kad vokiečiai gali pulti, o sovietinė kariuomenė buvo rengiama vykdyti puolimo operaciją.

Jeigu SSRS frontai, nukreipti prieš Rytprūsius ir Lenkiją, rengėsi puolimui, tai prieš Rumuniją, Bulgariją, Vengriją ir Čekoslovakiją sutelkti frontai juo labiau turėjo rengtis tik puolimui. Tai ne mano prielaida. Sovietiniai generolai sako tą patį.

Generolas majoras S. Michailovas tiesiai pripažįsta, kad sovietinė karinė vadovybė neplanavo Pietų ir Pietvakarių fronto panaudoti gynybos veiksmams arba kontrpuolimams. „Strateginių tikslų buvo tikimasi pasiekti frontų kariuomenėms perėjus į ryžtingą puolimą“ (VIŽ. 1986. Nr. 5. P. 49). Tokių pripažinimų yra pakankamai daug, kad Niurnberge vėl būtų galima surinkti tribunolą ir dar kartą išnagrinėti Sovietų Sąjungos ir Vokietijos karo priežastis. Vokietijos generolai kalba, kad Raudonoji armija rengėsi puolimui. Žurnale, kurį leidžia SSRS gynybos ministerija, kalbama apie tą patį. Kokia gi vokiečių generolų kaltė?

Sovietinėmis publikacijomis galime tikėti, galime netikėti, bet Raudonosios armijos veiksmai pirmosiomis karo dienomis geriausiai atskleidžia Sovietų Sąjungos ketinimus. Žukovas koordinavo Pietų ir Pietvakarių frontų, kurie buvo nukreipti Rumunijos, Bulgarijos, Vengrijos, Čekoslovakijos link, veiksmus. Iki 1941 metų birželio 30-osios Žukovas primygtinai reikalavo pulti, ir iš frontų vadų jis reikalavo tik pulti. Ir tik liepos mėnesį jis ir jo kolegos priėjo prie išvados, kad krokodilas, turintis beveik mirtiną žaizdą, negali pulti.

Reikia deramai įvertinti sovietinį krokodilą: jam pakako jėgų atsitraukti, užgydyti savo žaizdą, nuolat atremti priešo smūgius, vėl pasisemti jėgų ir nužygiuoti iki Berlyno. O kaip toli sovietinis krokodilas būtų nuėjęs, jeigu birželio 22-ąją nebūtų gavęs žiauraus smūgio, jeigu nebūtų netekta šimtų lėktuvų ir tūkstančių tankų, jeigu ne Vokietijos Vermachtas, bet Raudonoji armija būtų sudavusi pirmąjį smūgį? Ar buvo erdvės Vokietijos kariuomenei atsitraukti? Ar turėjo Vokietija neišsenkamų žmonių išteklių ir laiko, kad po pirmojo netikėto Sovietų Sąjungos smūgio būtų galėjusi vėl pastiprinti savo kariuomenę? Ar vokiečių generolai turėjo gynybinių planų?

33 skyrius

KARAS, KURIO NEBUVO

Rusų vyriausioji karinė vadovybė savo reikalą išmano geriau negu kurios nors kitos kariuomenės vyriausioji vadovybė.

Generolas *fon Melentinas*

1

Hitleris manė, kad Sovietų Sąjungos įsiveržimas yra neišvengiamas, bet jo nesitikėjo artimiausiomis savaitėmis. Vokietijos kariuomenė buvo atitraukiama antraeilėms operacijoms vykdyti, o Barbarosos plano vykdymo pradžia atidėliojama. 1941 metų birželio 22-ąją operacija pagaliau buvo pradėta. Pats Hitleris aiškiai nesuvokė, kaip jam pasisekė. Jeigu Barbarosos planas būtų buvęs dar kartą nukeltas, pavyzdžiui, iš birželio 22-osios į liepos 22-ąją, tai Hitleriui būtų reikėję nusižudyti ne 1945 metais, o anksčiau.

Nemaža faktų patvirtina, kad Sovietų Sąjunga **„Audros" operaciją buvo numačiusi pradėti 1941 metų liepos 6-ąją**. Iš sovietinių maršalų, generolų ir admirolų atsiminimų, archyvų dokumentų, SSRS geležinkelių ešelonų judėjimo duomenų matematinio nagrinėjimo matyti, kad liepos 10-ąją netoli vakarinių sienų turėjo būti visiškai sutelktas Raudonosios armijos Antrasis strateginis ešelonas. Tačiau sovietinėje karybos teorijoje buvo numatyta imtis ryžtingai pulti ne visiškai sutelkus kariuomenę, o anksčiau. Tokiu atveju dalį Antrojo strateginio ešelono kariuomenės būtų buvę galima išlaipinti jau priešo teritorijoje, o paskui pasiųsti į mūšį.

Žukovas (kaip ir Stalinas) mėgo savo netikėtus smūgius smogti sekmadienio rytą. 1941 metų liepos 6-oji – tai paskutinis sekmadienis iki visiško sovietinės kariuomenės sutelkimo.

Armijos generolas S. Ivanovas tiesiai nurodo šią datą: „...Vokietijos kariuomenei pavyko mus aplenkti dviem savaitėmis“.

2

Įsivaizduokime, kad Hitleris dar kartą nukėlė Barbarosos plano vykdymo pradžią trims ar keturioms savaitėms... Pabandykime įsivaizduoti, kas būtų tada atsitikę. Mums nereikia įtemptai galvoti – pakanka prisiminti sovietinės kariuomenės išdėstymą, neregėtą jos sutelktumą, oro uostus visai šalia sienos, oro desanto korpusus ir autostradinius tankus, povandeninių laivų sutelkimą pasienio uostuose, o desantininkų sklandytuvų – priešakiniuose oro uostuose. Pakanka atsiversti prieškarinius kariuomenės statutus, Sovietų Sąjungos karo akademijų ir karo mokyklų vadovėlius, laikraščius „Krasnaja zvezda“ ir „Pravda“.

Taigi Vokietijos kariuomenė aktyviai rengiasi įsiveržimui, kurį numatyta pradėti... 1941 metų liepos 22-ąją. Telkiama kariuomenė, stotyse ir pusstotėse iškraunami ešelonai, pasienio miškai pilni kariuomenės, naktimis lėktuvų grupės iš tolimų oro uostų perskrenda į lauko oro uostus visai šalia sienos, sparčiai tiesiami nauji keliai ir statomi tiltai. Žodžiu, viskas kaip Raudonojoje armijoje... Raudonoji armija kitoje pusėje, atrodo, visai nereaguoja į vokiečių pasirengimus.

1941 metų liepos 6-ąją 3.30 val. Maskvos laiku tūkstančiai sovietinių pabūklų sutrikdė tylą, pranešdami pasauliui apie didžiojo išvaduojamojo Raudonosios armijos žygio pradžią. Raudonosios armijos artilerija savo kiekiu ir kokybe pranoko viso kito pasaulio artileriją. Prie Sovietų Sąjungos sienos buvo sukaupti milžiniški šaudmenų rezervai. Sovietinė artilerija šaudo vis greičiau, ir pragariškas dundesys sklinda tūkstančių kilometrų fronte nuo Juodosios jūros iki Baltijos. Pirmoji artilerijos salvė visiškai sutapo su tuo momentu, kai tūkstančiai sovietinių lėktuvų perkirto valstybės sieną. Vokietijos oro uostai išdėstyti labai nevykusiai – visai

šalia sienos, vokiečių lakūnams neužtenka laiko savo lėktuvams į orą pakelti. Vokietijos oro uostuose sutelkta daugybė lėktuvų. Jie stovi sparnas prie sparno, ir gaisras iš vieno persimeta į gretimus kaip degtukų dėžutėje.

Virš oro uostų – juodų dūmų kamuoliai. Tie juodi kamuoliai – orientyras sovietiniams lėktuvams, kurie skrenda banga po bangos. Vokietijos oro uostuose pakilti į orą spėjo tik nedaugelis lėktuvų. Vokiečių lakūnams kategoriškai buvo uždrausta šaudyti į sovietinius lėktuvus, bet kai kurie lakūnai, nepaisydami vadovybės draudimo, stoja į mūšį, naikina sovietinius lėktuvus, o iššaudę visus šovinius ryžtasi paskutinei savižudiškai atakai – savo lėktuvo priekiu taranuoja priešo lėktuvą. Sovietinių lėktuvų nuostoliai dideli, tačiau netikėtumas yra netikėtumas. Kiekviena kariuomenė, taip pat ir Sovietų Sąjungos, Vokietijos, Japonijos, gavusi netikėtą smūgį, jaučiasi nekaip.

Artilerinis parengimas vis stiprėja. Visai šalia sienos pavojaus signalu pakeliami sovietiniai batalionai ir pulkai gauna degtinės. Pasienio miškuose griaudėja audringas „ura!“ – kariuomenei skaitomas kovinis vyriausiojo kariuomenės vado draugo Stalino įsakymas: „Atpildo valanda atėjo! Sovietų Sąjungos žvalgyba atskleidė Hitlerio klastą, ir atėjo laikas su juo atsiskaityti už visas piktadarybes ir nusikaltimus! Legendiniai karžygiai, pasaulis žvelgia į jus ir laukia išvadavimo!“ Pažeidžiant visas nustatytas normas ir draudimus, kareiviams paskelbiama, kiek sovietinės kariuomenės karių, tankų, artilerijos, lėktuvų, povandeninių laivų dalyvaus išvadavimo žygyje. Miškų laukymėse ir proskynose vėl aidi „ura!“ Miškų ir laukų keliais nesibaigiančios tankų kolonos, dulkių debesimis temdydamos horizontą, juda pirmyn, prie sienos. „Negailėkite ugnies, kurčiai!“ – šaiposi pajuodusiais veidais tankistai apkurtusiems artileristams. Artilerija šaudo garsiau, ir griausmas, maksimaliai sustiprėjęs, staiga nuščiūva. Tyla spengia ausyse, ir tuoj pat laukus užplūsta daugybė tankų ir pėstininkų. Šarvų žvangėjimas ir pašėlęs sovietinių pėstininkų staugimas. Parako, nuodingi tankų dyzelių dūmai ir švelnus laukų

gėlių aromatas. O virš galvos banga po bangos į vakarus skrenda tūkstančiai sovietinių lėktuvų. Artilerija, kiek patylėjusi, vėl, lyg ir nenoromis, pradeda savo smarkų pokalbį. Po artilerinio parengimo prasideda artilerinės palydos. Prabilo baterijos, suteikdamos ugnį į tolimus taikinius. Lėtai, tačiau be paliovos šaudymo tempas didėja. Į mūšį stoja vis nauji artilerijos pulkai, jie įsitraukia į daugiabalsį chorą.

Sovietinė kariuomenė, nesiveldama į ilgai trunkančius mūšius su išsklaidytomis priešo grupėmis, veržiasi pirmyn. Pasienio tiltus Breste užima pulkininko Starinovo diversantai. Sovietiniai diversantai nustebinti: vokiečių tiltai net nebuvo užminuoti. Kaip galima paaiškinti tokį stulbinamą nepasirengimą karui?

Puolimo netikėtumas priblokia. Netikėtumas visada yra susijęs su katastrofomis, kurių kiekviena sukelia kitas katastrofas: oro uostuose sunaikinus aviaciją, kariuomenė tampa pažeidžiama iš oro, ir ji, neturėdama tranšėjų bei apkasų pasienio rajonuose, yra priversta trauktis. Atsitraukimas reiškia, jog prie sienų paliekama tūkstančiai tonų šaudmenų ir kuro; atsitraukimas reiškia, kad paliekami oro uostai, kuriuose priešas nedelsiant sunaikina visus kitus lėktuvus. Atsitraukimas be šaudmenų ir kuro reiškia neišvengiamą žūtį. Atsitraukimas reiškia, kad karinė vadovybė nebegali kontroliuoti. Karinė vadovybė nežino, kas darosi kariuomenėje, todėl negali priimti tikslingų sprendimų, o kariuomenė negauna apskritai jokių įsakymų arba gaunamieji visiškai neatitinka susidariusios padėties. Visų vietovių ryšių linijose veikia sovietiniai diversantai, jau anksčiau perėję sieną. Jie arba karpo ryšių linijas, arba, prisijungę prie jų, priešo kariuomenei perduoda melagingus signalus ir įsakymus. Priešo veiksmai – tai pakriki susirėmimai. Vokiečių vadai klausinėja Berlyną: „Ką daryti?“ Klausimas rimtas. Gynybai Vermachtas nesirengė. Gynybai kariuomenė parengta kur kas prasčiau negu puolimui. Per pratybas gynybos nebuvo mokomasi, gynybinio karo planų nėra. Ką gi daryti? Pulti? Veikti pagal ikikarinį Barbarosos planą? Be aviacijos? Neviešpataujant ore?

Sovietinė 3-ioji armija netikėtai smogia Suvalkų link. Jos pasitikti iš Pabaltijo žygiuoja 8-oji armija. Čia iš karto prasideda kruvinos kautynės, kuriose sovietinė kariuomenė patiria didelių nuostolių. Tačiau ji yra pranašesnė – turi naujausių tankų KV, kurių šarvų nepramuša vokiečių prieštankinės patrankos. Ore siautėja sovietinė aviacija. Vokiečių grupuotės užnugaryje išlaipintas 5-asis oro desanto korpusas. Rytprūsiuose verda kruvini sovietinių 8-osios, 11-osios ir 3-iosios armijų mūšiai su nepaprastai galinga Vokietijos kariuomenės grupuote, bet toliau sovietinė 10-oji armija, pralaužusi beveik neegzistuojančią gynybą, ėmė veržtis prie Baltijos jūros, ji atkirto tris vokiečių armijas, dvi tankų grupes ir Hitlerio vadavietę nuo likusios Vokietijos kariuomenės.

Iš Lvovo rajono pats galingiausias SSRS frontas suduoda smūgį Krokuvos link ir pagalbinį smūgį – Liublino kryptimi. Dešinįjį sovietinės grupuotės sparną dengia kalnai. Kairiajame sparne įsiliepsnoja didžiulis mūšis, kuriame Raudonoji armija netenka tūkstančių tankų, lėktuvų ir patrankų, šimtų tūkstančių karių. Pasinaudodamos šiuo mūšiu kaip priedanga, dvi sovietinės kalnų armijos – 12-oji ir 18-oji smogia smūgius išilgai kalnagūbrių ir atkerta Vokietiją nuo naftos šaltinių. Kalnuose išlaipinti sovietiniai oro desanto korpusai užima perėjas ir neleidžia permesti rezervų į Rumuniją.

Tačiau svarbiausi karo įvykiai vyksta ne Lenkijoje ir ne Vokietijoje. Pirmąją karo valandą sovietinis 4-asis aviacijos korpusas kartu su 9-osios armijos aviacija ir Juodosios jūros laivynu smogė Ploješčio naftos verslovėms ir pavertė jas ugnies jūra. Ploještis bombarduojamas kasdien ir kasnakt. Naftos gaisrų pašvaistės naktį matyti už dešimčių kilometrų, o dieną juodų dūmų stulpai užstoja horizontą. Kalnuose, į šiaurę nuo Ploješčio, išlaipintas 3-iasis oro desanto korpusas, veikdamas nedidelėmis nesugaunamomis grupėmis, naikina viską, kas yra susiję su naftos gavyba, transportavimu ir perdirbimu.

Konstancos uoste ir į pietus nuo jo išlaipinamas 9-asis ypatingasis generolo leitenanto Batovo vadovaujamas šaulių korpusas.

Jo tikslas tas pats: naftotiekiai, naftos saugyklos, valymo įmonės. Į Rumuniją įsiveržė pati galingiausia sovietinė armija – 9-oji.

Sovietinė 10-oji armija neįstengė nužygiuoti prie Baltijos jūros. Ji patyrė baisių nuostolių. Sovietinės 3-ioji ir 8-oji armijos visiškai sunaikintos, o jų sunkiuosius tankus KV sunaikino vokiečių zenitinės patrankos. Sovietinės 5-oji, 6-oji ir 26-oji armijos neteko šimtų tūkstančių karių ir buvo sustabdytos Krokuvos ir Liublino prieigose. Tuo metu sovietinė karinė vadovybė įtraukia į mūšį Antrąjį strateginį ešeloną. Skirtumas buvo tas, kad Vokietijos kariuomenė turėjo tik vieną ešeloną ir menką rezervą, o Raudonoji armija – du strateginius ešelonus ir tris NKVD armijas už jų. Be to, prieš karo pradžią Sovietų Sąjungoje buvo paskelbta mobilizacija, dėl to sovietinė karinė vadovybė turėjo penkis milijonus rezervistų, kad galėtų pirmąją karo savaitę kompensuoti nuostolius, ir daugiau kaip 300 naujų divizijų, kad galėtų kariauti dar keletą mėnesių.

Penki sovietiniai oro desanto korpusai visiškai sunaikinti, bet Sovietų Sąjungos teritorijoje liko jų štabai ir užnugario padaliniai: čia vyksta dešimtys tūkstančių rezervistų, kurie padengs nuostolius; be to, baigiami formuoti penki nauji oro desanto korpusai. Sovietinė tankų kariuomenė ir aviacija per pirmąsias kautynes patyrė nuostolių, tačiau sovietinės karinės pramonės priešo aviacija nesugriovė ir jos neužėmė. Didžiausios pasaulyje Charkovo, Stalingrado, Leningrado tankų gamyklos ne sumažino tankų gamybą, o smarkiai padidino ją. Tačiau ir tai nėra svarbiausia.

Vokietijos kariuomenėje dar yra tankų, bet nėra jiems kuro. Pėstininkai dar turi šarvuočių, o artilerijos dalys – vilkikų, tačiau nėra kuro. Dar liko lėktuvų, bet nėra kuro. Vokietija turi stiprų laivyną, tačiau jis ne Baltijos jūroje. Jeigu jis čia ir pasirodys, nebus kuro aktyvioms operacijoms vykdyti. Vokietijos kariuomenėje yra tūkstančiai sužeistųjų, kuriuos reikia gabenti į užnugarį. Yra sanitarinių mašinų, bet nėra kuro. Vokietijos kariuomenė turi daugybę automobilių ir motociklų savo manevrui atlikti, žvalgybai vykdyti, tačiau nėra kuro automobiliams ir motociklams...

Kuro buvo Rumunijoje, kurios apginti paprasta gynyba buvo neįmanoma. Tai suprato Stalinas. Tai suprato Žukovas.

Tiesa, Hitleris tai taip pat labai gerai suprato.

1941 metų rugpjūtį Antrasis strateginis ešelonas baigė Vyslos ir Oderio operaciją, užėmė tiltus ir placdarmus prie Oderio. Ten buvo pradėta vykdyti naują operaciją siekiant užimti didžiules teritorijas.

Kariuomenė nenutrūkstamu srautu žygiuoja už Oderio: artilerija, tankai, pėstininkai. Kelkraščiuose guli krūvos jau aprūdijusių vikšrų: ištisos divizijos ir korpusai, ginkluoti greitaeigiais tankais, pasiekę Vokietijos kelius, numetė juos prieš pradėdami veržlų spurtą pirmyn.

Priešais kariuomenę ėjo begalinės belaisvių kolonos. Dulkės už horizonto. Štai jie, liaudies engėjai: krautuvininkai, buržuaziniai gydytojai ir buržuaziniai architektai, fermeriai, bankų tarnautojai. Sunkus čekistų darbas. Vos sustojus poilsio, reikia greitai apklausti belaisvius. Vėliau NKVD viską detaliai išsiaiškins dėl kiekvieno ir nustatys, kiek jie nusikalto darbo liaudžiai, bet jau dabar tarp milijonų belaisvių reikia surasti ypač pavojingus: buvusius socialdemokratus, pacifistus, socialistus ir nacionalsocialistus, buvusius karininkus, policininkus, religinių kultų tarnautojus.

Milijonus belaisvių reikia išsiųsti toli į šiaurę ir į rytus, kad jie galėtų sąžiningu darbu išpirkti savo kaltę liaudžiai. Tačiau geležinkeliai nepriima belaisvių. Geležinkeliai dirba pergalės labui. Geležinkeliais skubiai važiuoja tūkstančiai ešelonų su šaudmenimis, kuru, pastiprinimais.

Kur įkurdinti belaisvius? Antai Osvencimo rajone 4-asis mechanizuotasis korpusas užėmė koncentracijos stovyklą. Pranešė aukštesnėms instancijoms. Laukė leidimo panaudoti ją pagal tiesioginę paskirtį. Negalima. Įsakė Osvencime įrengti muziejų. Tenka šalia statyti naujas koncentracijos stovyklas.

O į vakarus žygiuoja karių kolonos. Iš jų komisarai paima po keletą žmonių, nuveža juos į Osvencimą, aprodo: patys žiūrėkite ir draugams papasakokite!

Politinio skyriaus mašinomis kareivai pasiveja savo batalionus, pasakoja:

– Tai kaip ten Osvencime, broleli?

– O nieko įdomaus, – gūžčioja pečiais visko matęs kareivis juoda jūreiviška striuke. – Visai kaip pas mus. Tik jų klimatas geresnis.

Prieš eidamas į mūšį, batalionas geria karčią degtinę. Geros naujienos: leido imti trofėjus, plėšti leido. Rėkia komisaras. Užkimo. Ilją Erenburgą cituoja: palaušime pasipūtusios vokiečių tautos išdidumą!

Juokiasi juodosios striukės: tai kaip palaušime tą išdidumą, masiškai prievartaudami?

Viso to nebuvo? Ne, tai ne fantazija!

Ne, tai buvo! Tiesa, ne 1941 metais – 1945-aisiais. Leido tada sovietiniams kareiviams plėšti, ir tai pavadino „trofėjų ėmimu“. Ir „vokiečių išdidumą palaužti“ įsakė. Ir milijonai žmonių pateko į sovietinės slaptosios policijos nagus. Ir varė juos begalinėmis kolonomis ten, iš kur ne visi grįžo.

Nedaug kas atsimena, kad šūkis „išvaduoti Europą ir visą pasaulį“ pirmą kartą nuskambėjo ne 1945 metais, o 1938-ųjų pabaigoje. Sovietų Sąjungoje baigęs Didįjį valymą, Stalinas perrašė visą komunizmo istoriją ir iškėlė naujus tikslus. Tai buvo padaryta knygoje **„VKP(b) istorija. Trumpas kursas“**. Ji tapo svarbiausia visų Sovietų Sąjungos ir visų pasaulio komunistų knyga. Šios knygos paskutiniame skyriuje buvo rašoma, kad Sovietų Sąjunga yra patekusi į kapitalistinę apsuptį. Stalinas iškelia didįjį tikslą: kapitalistinę apsuptį pakeisti socialistine apsuptimi. Kova su kapitalistine apsuptimi turėjo vykti tol, kol paskutinė pasaulio šalis taps SSRS „respublika“.

Pagrindinė politinių užsiėmimų Raudonojoje armijoje tema buvo tokia: „SSRS kapitalistinėje apsuptyje“. Propagandininkai, komisarai, politiniai darbuotojai ir vadai kiekvienam Raudonosios armijos kariui išaiškindavo, kaip paprastai ir logiškai Stalinas

sprendžia šią problemą. Ir geležiniuose Raudonosios armijos batalionuose griaudėjo daina apie išvaduojamąjį karą, apie karą, kuris prasideda Stalino įsakymu:

Alsuos ugnim, spindės plienu mašinos –
Pakilsime į nuožmų žygį mes,
Kai draugas Stalinas pasiųs į kovą žūtbūtinę,
Pirmasis maršalas į mūšį ves.

Hitleris neatsargiai patikėjo Stalinu ir nusisuko nuo jo, ir tada 1940 metų vasarą sugriaudėjo raginimas stoti į didįjį išvaduojamąjį karą, kuris visas pasaulio šalis pavers SSRS respublikomis. Vienas sovietinės aviacijos generolas taip rašo apie šį greitą ir trokštamą karą: „Kokia laime ir džiaugsmu švytės akys tų, kurie čia, Kremliaus rūmuose, paskutinę respubliką priims į viso pasaulio tautų broliją! Aš gerai įsivaizduoju: bombonešius, kurie griauna gamyklas, geležinkelio mazgus, tiltus, sandėlius ir priešo pozicijas; smogiamuosius lėktuvus, kurie ugnimi atakuoja kariuomenės kolonas, artilerijos pozicijas; desanto laivus, kurie išlaipina savo divizijas tolimame priešo užnugaryje. Galingas ir grėsmingas sovietinės šalies oro laivynas kartu su pėstininkais, artileristais, tankistais šventai atliks savo pareigą ir padės engiamoms tautoms išsivaduoti iš budelių“ (G. Baidukovas //„Pravda“. 1940 m. rugpjūčio 18 d.).

Georgijus Baidukovas – puikus lakūnas ir nuostabus vadas. Jis vienas iš pirmųjų dešimties Sovietų Sąjungos didvyrių, jis pakils iki aviacijos generolo pulkininko laipsnio. Jis puikiai kariavo. Bet štai 1940 metais jis į karą žiūrėjo visai kitaip. Dideliame straipsnyje apie būsimąjį karą jis nė vienu žodžiu neužsiminė apie gynybinį karą, taip pat neprisiminė lėktuvų naikintuvų, kurie kaunasi ore gindami gimtąją padangę. Jis prisiminė tik bombonešius, smogiamuosius ir oro desanto lėktuvus, kurie reikalingi „išvaduojamajam“ karui. Iš tokių straipsnių, išspausdintų vien „Pravdoje“, būtų galima sudaryti keletą tomų. Lenkų komunistė

Vanda Vasilevskaja ir amerikietis komunistas Teodoras Draizeris „Pravdos“ puslapiuose skelbė, kad nebeilgai buržuaziniai budeliai gers darbininkų kraują, nebeilgai Vakarų proletariatas žvangins grandines.

Sovietiniai komunistai atvirai paskelbė savo tikslą: išvaduoti visą pasaulį, o Europą – pirmiausia. Šie planai buvo energingai įgyvendinami. Kol Vokietija kariavo Vakaruose, prie Sovietų Sąjungos buvo prijungtos penkios naujos „respublikos“ ir paskui buvo tikimasi, kad netrukus vėl padaugės SSRS „respublikų“, ir tai nebuvo tušti žodžiai. Milžiniškos pajėgos buvo sutelktos turint tikslą smogti netikėtą smūgį Vokietijai ir Rumunijai. Bet net vienas Rumunijai smogtas smūgis Vokietijai būtų reiškęs mirtį...

1968–1981 metai

Pirmos knygos pabaiga

VLADIMIRAS BUKOVSKIS

MONUMENTAS ŽMONIŲ AKLUMUI

Kai pirmą kartą sutikau Viktorą Suvorovą, jis jau svajojo apie šią knygą, bėrė skaičius ir faktus, tiesiog apie nieką kita kalbėti negalėjo, bet dar daugelį metų nesiryžo visa tai išdėstyti popieriuje: gal ne visai pasikliovė savo išvadomis, gal bijojo pakenkti sumanymui, nes nesitikėjo būti išgirstas. Dar nebuvo parašyti nei „Akvariumas“, nei „Specialiosios paskirties būrys“, išgarsinę jį pasaulyje, ir tik visai neseniai buvo pasirodžiusi pirmoji jo knygelė, kariuomenės gyvenimo siužetų rinkinys „Išvaduotojo pasakojimai“. Tiesą sakant, kaip tik dėl tos knygelės mes ir susitikome. Taip jau atsitiko, kad Londono „The Times“ redakcija man ją atsiuntė recenzuoti, ir buvau vos ne vienintelis, pagyręs ją spaudoje.

Dabar juokinga prisiminti, tačiau tais tolimais metais antikomunizmas, o ir tiesiog negatyvus požiūris į Sovietų Sąjungą Vakarų inteligentų buvo vertinamas kaip kvaila liga, ir sąžiningas surambėjusio socializmo buities vaizduotojas negalėjo tikėtis ne tik savo talento pripažinimo, bet ir paprasčiausios recenzijos. Tik nedaugeliui iš mūsų tuo laiku pavyko pramušti plyšį tikėjimo sienoje.

O Viktorui buvo dar sunkiau negu mums. Juk net man kažkokia kairuoliška menkysta viename ginče per televiziją išdrįso užsiminti, jog „kai kurie žmonės“ mano pažiūras galį įvertinti kaip „savo šalies išdavimą“. Bet tai buvo vieną kartą, ir man, turint galvoje savo biografiją, lengvai pavyko atsikirsti. O jam iš pat pradžių teko gyventi su tokia kvaila dėme. Be to, už akių nuteis-

tas mirties bausme, jis buvo nuolat saugomas, turėjo laikytis savo „angelų sargų“ reikalavimų ir todėl negalėjo viešai nei ginti savo pažiūrų, nei reklamuoti savo knygų, nei atvirai susitikti su žurnalistais. Dar visai neseniai jis net savo tikrosios pavardės ir vardo negalėjo pasakyti. Suprantama, tuo pasinaudojo sovietiniai pakalikai, kurie tvirtino, jog iš tikrųjų nėra jokio Viktoro Suvorovo, o knygas, šia pavarde prisidengusi, rašo Britanijos žvalgyba.

Žodžiu, jis ilgai nesiryžo „Ledlaužio“ pradėti, nes jam tai buvo ne šiaip knygelė, o viso gyvenimo reikalas. Ir nebūtų jokio Viktoro Suvorovo, nebūtų nei „Akvariumo“, nei „Specialiosios paskirties būrio“, nei „Išvaduotojo pasakojimų“, o būtų tik Vyriausiosios žvalgybos valdybos karininkas Vladimiras Rezunas, šventai tikėjęs, kad tarnauja savo reikalui ir savo šaliai vogdamas Vakarų paslaptis, jeigu štai ne ši knyga, kurią dabar laikote rankose. O tiksliau pasakius – jeigu ne tas sukrečiantis atradimas, kuris joje yra ir kuris aukštyn kojomis apvertė paprasto sovietinio karininko gyvenimą. Išauklėtas frontininko šeimoje, jis kitaip ir negalėjo sureaguoti, kai sužinojo baisią tiesą apie „šventąjį karą“. Dėl to jis ir pabėgo, pasiliko Vakaruose, pasmerkė save gyvenimui su „išdaviko“ dėme, be jokios vilties kada nors pamatyti savo giminaičius, draugus – ir viskas dėl to, kad galėtų pasakyti žmonėms tiesą, kuri jam atsivėrė.

O tai pasidarė, anot jo, visai atsitiktinai. Jau akademijoje taip susiklostė, kad karo istorijos paskaitos vykdavo iš karto po strategijos paskaitų. „Ir štai, – pasakojo jis, – sėdžiu ir klausausi, kad jeigu mūsų priešas rengiasi netikėtai pulti, tai jis privalės savo kariuomenę sutelkti prie sienos ir savo oro uostus išdėstyti kaip galima arčiau būsimojo fronto linijos. O paskui, iš karto po šios paskaitos, man pasakoja, jog Stalinas 1941 metais karui buvo nepasirengęs, padarė daug rimtų klaidų, ir viena iš jų ta, kad išdėstė savo oro uostus visai šalia sienos su Vokietija, sutelkė čia savo geriausius karinius dalinius... Kas per keistenybė? Ir viena, ir kita negali būti teisybė: arba istorikas meluoja, arba strategas klysta.“

Tačiau kad ir ką dabar kalbėtų Viktoras, tai buvo dingstis, ne priežastis. Juk ne jis vienas klausėsi tų paskaitų, o ką jau kalbėti apie milijonus aprašomų įvykių dalyvių, vėliau – tūkstančius Antrojo pasaulinio karo tyrėjų, daugybės disertacijų ir monografijų autorių. O juk ir mintis tokia paprasta, tokia akivaizdi, kad tiesiog stebėtis reikia, kodėl ji anksčiau niekam į galvą neatėjo?

Iš tiesų nejaugi galima rimtai vertinti oficialią sovietinių istorikų versiją, kad Stalinas, nepasitikėjęs net savo „šešėliu", taip „patikėjo" Hitleriu, jog pražiopsojo karą? Patikėjo žodžiu to žmogaus, dėl kurio ką tik sušaudė savo vyriausiuosius vadus, nes įtarė, kad jie palaiko ryšius su juo? Taip patikėjo, kad visiškai demontavo visą savo gynybos liniją prie vakarinių sienų? Ir taip patikėjęs toliau pašėlusiai didino ginklavimosi tempą, kūrė vis naujas divizijas? Tad su kuo gi jis tada rengėsi kariauti?

O juk tuo, kad rengėsi karui, niekas, atrodo, lyg ir neabejoja. Tai nepaneigiamai įrodo šioje knygoje surinkti faktai – ne tik daugelis „tautų vado" kalbų, bet ir labai akivaizdžios prieškario laikų detalės. Pavyzdžiui, iki karo beveik kiekvieno Sovietų Sąjungos miesto kultūros ir poilsio parke kaip „atrakcionas" stovėjo parašiutiniai bokštai, o po karo juos, mano dideliam apmaudui, išardė. Ir mes stebimės, skaitydami Suvorovą, kad 1941 metais sovietinė kariuomenė turėjo penkis parašiutinės desantinės kariuomenės korpusus, apie milijoną treniruotų parašiutininkų. Kur, kada Stalinas spėjo parengti tokią armadą, ir dar nepastebimai?

Arba štai dar viena detalė, kurią pats neseniai aptikau skaitydamas ir apstulbau: juk ne aš vienas tai perskaičiau, bet niekas nepastebėjo, nesusimąstė. O reikalas tas, kad garsiosios patriotinės dainos „Pakilk, šalie didžioji", tos pačios, kuri pasigirdo pirmosiomis karo dienomis (tos pačios, kurią dabar taip mėgsta su „tauriu užsidegimu" dainuoti „mūsiškiai"), autorius savo atsiminimuose tvirtina, jog Stalinas pats jam užsakė parašyti šią dainą... 1941 metų vasario mėnesį! Ką ir sakyti, išmintingas buvo vadas ir mokytojas, net daina pasirūpino. O karo, vadinasi, nenumatė?

Lengva suprasti, kodėl sovietiniai istorikai labiau yra linkę geriausią istorikų draugą vaizduoti naiviu kvaileliu arba bent jau pamišėliu, negu pastebėti šiuos neatitikimus. Priešingu atveju jiems neišvengiamai tektų pripažinti, kad Stalinas buvo pamišęs ne labiau negu kuris nors kitas komunistas, pradedant Leninu, o gal ir Marksu: juk visi jie tikėjo, kad pasaulinė revoliucija bus pasaulinio karo padarinys. Karas jiems buvo ne katastrofa, ne nelaimė, o visai pageidautina „istorinė neišvengiamybė".

Be to, pakanka peržiūrėti, ką 1920–1921 metais parašė Leninas, kad suprastume, kokioje aklavietėje atsidūrė bolševikai, pasikliaudami pasauline revoliucija paskubėję paimti valdžią Rusijoje. Suprantama, niekas iš jų nesirengė kurti socializmo „vienoje atskirai paimtoje šalyje", juo labiau agrarinėje šalyje. Lenino žodžiais tariant, Rusijos revoliucijos pergalė buvo „mažiau negu pusė reikalo". Kad ši pergalė taptų galutinė ir negrįžtama, „mes turime pasiekti, jog proletarinė revoliucija laimėtų visose arba bent keliose pagrindinėse kapitalo šalyse". Be šių šalių pramoninio potencialo nebuvo ko ir galvoti apie socializmą. Dėl to atsirado ir Lenino naujoji ekonominė politika, ir naujoji „kapitalizmo citadelės apgulos", kapitalistinių šalių prieštaravimų panaudojimo pasaulinei revoliucijai, t. y. pasauliniam karui, paspartinti taktika. Šiuo atžvilgiu Stalinas buvo tik ištikimas Markso ir Lenino mokinys.

Taigi suprantama, kad mūsų tėvynainiai istorikai niekaip negalėjo pripažinti šioje knygoje išdėstytų faktų nepripažinę agresyvios komunizmo prigimties ir jo atsakomybės, tokios pat kaip ir hitlerizmo, už nusikaltimus žmonijai. Tačiau kas trukdė Vakarų istorikams pastebėti tokią akivaizdžią tiesą?

Ogi visai tas pat, kas ir jų sovietiniams kolegoms: konformizmas. Juk ir čia, Vakaruose, yra galingos politinės jėgos, kurios gali padaryti labai nelaimingą kiekvieną gudruolį, netikėtai atskleidusi joms nepatinkamas tiesas. Pripažinti, kaip žinomame anekdote, kad Hitleris tebuvo „smulkus stalininės epochos tironas", čionykštė visuomenė ir dabar dar nėra pasirengusi, o visai

neseniai tokios teorijos šalininkas būtų buvęs persekiojamas kaip „fašistas“. Toks drąsuolis niekada nebūtų nei karjeros padaręs, nei profesoriumi tapęs, nei knygos išleidęs. Todėl ir Vakaruose nė kiek ne daugiau žmonių negu buvusioje SSRS išdrįso pasivadinti antikomunistais.

Net dabar, kai pagaliau yra atskleistos kruvinos komunistinės paslaptys, Lotynų Amerikos džiunglėse tebegaudome senukus, nusikaltusius prieš pusšimtį metų, tačiau piktinamės matydami Erichą Honekerį kaltinamųjų suole. Koks žiaurumas! Juk jis paliegęs ir senas žmogus! Ir mes užjaučiame Michailą Sergejevičių, kurį – žiūrėkite, koks įžūlumas! – verčia atvykti į teismą (ne, ne į Niurnbergo, o tik Konstitucinio Teismo ir ne kaip kaltinamąjį, o tik kaip liudytoją). O ar mes drįstame SSKP pavadinti nusikalstama organizacija? Na ką jūs, ši partija tėra „nekonstitucinė“...

Ne, ši knyga mums įsimins ne dėl nuodugnaus tyrimo, ne dėl kokių nors stulbinamų ir iki šiol nežinomų faktų – autorius sąmoningai remiasi tik visiems žinomais ir visiems prieinamais duomenimis. Knyga išliks mūsų atmintyje kaip monumentas žmonių aklumui, dėl kurio pats nežmoniškiausias žmonijos istorijoje režimas galėjo gyvuoti 74 metus. Arba tiksliau – kaip monumentas keistai ausų ir akių ligai, paplitusiai komunistiniais laikais, kai viena buvo girdima, kita matoma, ir niekas tuo nesistebėjo.

O autorius Viktoras Suvorovas tebegyvena Anglijoje, kaip jis pats rašo, „tarp mirties nuosprendžio ir mirties bausmės įvykdymo“. Niekas taip ir nesusiprotėjo panaikinti jam paskelbto nuosprendžio.

Kembridžas,
1992 metų lapkritis

CITUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS

Авторханов А. Загадка смерти Сталина. – Франкфурт-на-Майне: Посев, 1976.

Азаров И. И. Осажденная Одесса. – М.: Воениздат, 1962.

Анфилов В. А. Бессмертный подвиг. – М.: Наука, 1971.

Анфилов В. А. Провал «блицкрига». – М.: Наука, 1974.

Баграмян И. Х. Так начиналась война. – М.: Воениздат, 1971.

Бажанов Б. Воспоминания бывшего секретаря Сталина. – Париж: Третья волна, 1980.

Басов А. В. Флот в Великой Отечественной войне. 1941–1945. – М.: Наука, 1980.

Бирюзов С. С. Когда гремели пушки. – М.: Воениздат, 1962.

Битва за Ленинград. 1941–1944 (Под ред. С. П. Платонова). – М.: Воениздат, 1964.

Болдин И. В. Страницы жизни. – М.: Воениздат, 1961.

Борьба за Советскую Прибалтику. – Таллинн: Ээсти раамат, 1980.

Брежнев Л. И. Малая земля. – М.: Политиздат, 1978.

Василевский А. М. Дело всей жизни. – М.: Политиздат, 1973.

Вайтиасов С. А. На тревожных перекрестках. Записки чекиста. – М.: Политиздат, 1971.

Великая Отечественная война (1941–1945). Краткий научн.-попул. очерк (Под ред. П. А. Жилина). – М.: Политиздат, 1973.

Воронов Н. Н. На службе военной. – М.: Воениздат, 1963.

Горбатов А. В. Годы и войны. – М.: Политиздат, 1965.

Григоренко П. В подполье можно встретить только крыс. – Нью-Йорк: Детинец, 1981.

Демин М. Блатной. – Нью-Йорк: Русика, 1981

Дозорные западных рубежей. Документальные очерки по истории войск Краснознаменного Западного пограничного округа (Авт. коллектив). – Киев: Политиздат Украины, 1972.

Еременко А. И. В начале войны. – М.: Наука, 1964.

Жуков Г. К. Воспоминания и размышления. М.: АПН, 1969.

Забайкальский военный округ (Краткий военно-истор. очерк). – Иркутск: Вост.-Сиб. книж. изд-во, 1972.

Захаров Г. Н. Повесть об истребителях. – М.: ДОСАФ, 1977.

Зверев А. Г. Записки министра. – М.: Политиздат, 1973.

Казаков М. И. Над картой былых сражений. – М.: Воениздат, 1971.

Калинин С. А. Размышления о минувшем. – М.: Воениздат, 1963.

Киевский Краснознаменный. История Краснознаменного Киевского военного округа. 1919–1962. – М.: Воениздат, 1974.

Ковалев И. В. Транспорт в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг.– М.: Наука, 1981.

Кожевников М. Н. Командование и штаб в Советской Армии в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. – М.: Наука, 1977.

Конев И. С. Сорок пятый. – М.: Воениздат, 1966.

Кочетков Д. И. С закрытыми люками. – М.: Воениздат, 1962.

Краснознаменный Белорусский военный округ. – Минск: Беларусь, 1973.

Краснознаменный Уральский. История Краснознаменного Уральского военного округа. – М.: Воениздат, 1983.

Кривошеин С. М. Ратная быль. – М.: Молодая гвардия, 1962.

Кузнецов Н. Г. Накануне. — М.: Воениздат, 1966.

Куманев Г. А. Советские железнодорожники в годы Великой Отечественной войны (1941–1945). – М.: АН СССР, 1963.

Курочкин П. М. Позывные фронта. – М.: Воениздат, 1969.

Лобачев А. А. Трудными дорогами. – М.: Воениздат, 1960.

Людников И. И. Сквозь грозы (Афтобиогр. очерк). – Донецк: Домбасс, 1973.

Майский И. М. Кто помогал Гитлеру (Из воспоминаний советского посла). – М.: ИМО, 1962.

Мерецков К. А. На службе народу (Страницы воспоминаний). – М.: Политиздат, 1968.

Москаленко К. С. На юго-западном направлении (Воспоминания командарма). – М.: Наука, 1969.

На Северо-Западном фронте (1941–1943): Сборник статей участников боевых действий / Под ред. П. А. Жилина. М.: Наука, 1969.

Начальный период войны (Под ред. С. П. Иванова). – М.: Воениздат, 1974.

Новиков А. А. В небе Ленинграда (Записки командующего авиацией). – М.: Наука, 1970.

Озеров Г. Туполевская шарага. – Франкфурт-на-Майне: Посев, 1973.

Ордена Ленина Московский военный округ. – М.: Московский рабочий, 1985.

Ортенберг Д. И. Июнь–декабрь сорок первого. – М.: Советский писатель, 1984.

Партия и Армия (Под ред. А. А. Епишева). – М.: Политиздат, 1980.

Пересыпкин И. Т. Связисты в годы Великой Отечественной. – М.: Связь, 1972.

Пласков Г. Д. Под грохот канонады. – М: Воениздат, 1969.

Пограничные войска СССР. 1939 – июнь 1941 (Сборник документов и материалов). – М.: Наука, 1970.

Покрышкин А. И. Небо войны. – М.: Молодая гвардия, 1968.

По приказу Родины. Боевой путь 6-й гвардейской армии в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. – М.: Воениздат, 1971.

Решин Е. Г. Генерал Карбышев. – М.: ДОСААФ, 1971.

Рокоссовский К. К. Солдатский долг. – М.: Воениздат, 1968.

Рослый И. П. Последний привал – в Берлине. – М.: Воениздат, 1983.

Сандалов Л. М. На московском направлении. – М.: Наука, 1970.

Сандалов Л. М. Пережитое. – М.: Воениздат, 1966.

Севастьянов П. В. Неман–Волга–Дунай. – М.: Воениздат, 1961.

Сикорский В. Будущая война. Ее возможности, характер и связанные с ними проблемы обороны страны (Пер. с польск.). – М.: Воениздат, 1936.

Советские Вооруженные Силы. М.: Воениздат, 1978.

Советские танковые войска. М.: Воениздат, 1973.

Старинов И. Г. Мины ждут своего часа. – М.: Воениздат, 1964.

Триандафиллов В. К. Характер операций современных армий. – Москва–Ленинград: Госиздат, 1929.

Триандафиллов В. К. Размах операций современных армий. – М.: Воениздат, 1932.

Тухачевский М. Н. Избранные произведения. – М.: Воениздат, 1964.

Тыл Советских Вооруженных Сил в Великой Отечественной войне 1941–1945 гг. (Под общ. ред. С. К. Куркоткина). М.: Воениздат, 1977.

Тюленев И. В. Через три войны. – М.: Воениздат, 1960.

Уманский Р. Г. На боевых рубежах. – М.: Воениздат, 1960.

Федюнинский И. И. Поднятые по тревоге. – М.: Воениздат, 1964.

Хизенко И. А. Ожившие страницы (Дневник политработника 80-й ордена Ленина стрелковой дивизии). – М.: Воениздат, 1963.

Часовые советских границ (Краткий очерк истории пограничных войск СССР). – М.: Политиздат, 1983.

Шапошников Б. М. Мозг армии (В 3-х книгах). – Москва–Ленинград: Госиздат (отдел военной литературы), 1927–1929.

Шебунин А. И. Сколько нами пройдено... – М.: Воениздат, 1971.

Штеменко С. М. Генеральный штаб в годы войны. – М.: Воениздат, 1968.

Эстонский народ в Великой Отечественной войне Советского Союза. 1941–1945. – Таллин: Ээсти раамат, 1973.

Яковлев А. С. Цель жизни. Записки авиаконструктора. – М.: Политиздат, 1968.

История Великой Отечественной войны Советского Союза. 1941–1945 (В 6-ти томах). – М.: Воениздат, 1960–1965.

История второй мировой войны (1939–1945) (В 12-ти томах). – М.: Воениздат, 1973–1982.

Собрание сочинений В. И. Ленина.

Собрание сочинений К. Маркса и Ф. Энгельса.

Собрание сочинений И. В. Сталина.

Советская военная энциклопедия (В 8-ми томах). – М.: Воениздат, 1976–1980.

Laikraščiai: «Комсомольская правда», «Красная звезда», «Правда».

Žurnalai: «Бюллетень оппозиции», «Военный вестник», «Вопросы истории», «Военно-исторический журнал», «Война и революция», «Коммунист», «Огонек»,.

R. Goraiski. World War II Almanac: 1931–1945. – London: Hamish Hamilton.

Hearing on American Aspects of the Richard Sorge Spy Case. House of Representatives Eighty Second Congress. First Session. August 9, 22 and 23. – Washington, 1951.

B. H. Liddell Hart. History of the Second World War. – London: PAN, 1978.

K. Mallory and *A. Ottar.* „Architecture of Aggression". – Architectural Press: Wallop G. B., 1973.

A. Price. World War II Fighter Conflict. – London: Macdonald and Jane's, 1975.

D. Woodward. British Foreign Policy in the Second World War.

TURINYS

MANO SKAITYTOJAMS RUSAMS 7
KAS PRADĖJO ANTRĄJĮ PASAULINĮ KARĄ? 11

1 skyrius. KELIAS Į LAIMĘ 15
2 skyrius. SVARBIAUSIAS PRIEŠAS 23
3 skyrius. KAM KOMUNISTAMS REIKALINGI GINKLAI 29
4 skyrius. KODĖL STALINAS PADALIJO LENKIJĄ 40
5 skyrius. PAKTAS IR JO PADARINIAI 46
6 skyrius. KADA SOVIETŲ SĄJUNGA PRADĖJO KARIAUTI ANTRAJAME PASAULINIAME KARE... 52
7 skyrius. „KARO BAZĖS DIDINIMAS“ 62
8 skyrius. KAM ČEKISTAMS REIKALINGA HAUBICŲ ARTILERIJA 72
9 skyrius. KODĖL APRŪPINIMO RUOŽAS KARO IŠVAKARĖSE BUVO SUNAIKINTAS 82
10 skyrius. KODĖL STALINAS SUNAIKINO „STALINO LINIJĄ“ 97
11 skyrius. PARTIZANAI AR DIVERSANTAI? 117
12 skyrius. KAM STALINUI REIKIA DEŠIMTIES ORO DESANTO KORPUSŲ 125
13 skyrius. APIE SPARNUOTĄJĮ TANKĄ 133
14 skyrius. IKI PAT BERLYNO! 139
15 skyrius. JŪRŲ PĖSTININKAI BALTARUSIJOS MIŠKUOSE ..149
16 skyrius. KAS YRA PRIEDANGOS ARMIJOS 152
17 skyrius. KALNŲ DIVIZIJOS UKRAINOS STEPĖSE 169

18 skyrius. KAM BUVO SKIRTAS PIRMASIS STRATEGINIS EŠELONAS 181
19 skyrius. STALINAS GEGUŽĖS MĖNESĮ 184
20 skyrius. ŽODŽIAI IR DARBAI 201
21 skyrius. KANDUS TAIKUMAS 207
22 skyrius. DAR KARTĄ APIE TASS'o PRANEŠIMĄ 214
23 skyrius. APIE PALIKTAS KARINES APYGARDAS 251
24 skyrius. APIE JUODĄSIAS DIVIZIJAS 259
25 skyrius. APIE BRIGADŲ IR DIVIZIJŲ VADUS 267
26 skyrius. KODĖL BUVO SUKURTAS ANTRASIS STRATEGINIS EŠELONAS 273
27 skyrius. NEPASKELBTAS KARAS 290
28 skyrius. KODĖL STALINAS IŠSKLEIDĖ FRONTUS 300
29 skyrius. KODĖL STALINAS NEPASITIKĖJO ČERČILIU 325
30 skyrius. KODĖL STALINAS NETIKĖJO RICHARDU ZORGE 337
31 skyrius. KAIP HITLERIS SUŽLUGDĖ KARĄ 350
32 skyrius. AR STALINAS TURĖJO KARO PLANĄ 362
33 skyrius. KARAS, KURIO NEBUVO 370

VLADIMIRAS BUKOVSKIS. MONUMENTAS ŽMONIŲ AKLUMUI 380
CITUOJAMOS LITERATŪROS SĄRAŠAS 385

Суворов, Виктор Андреевич
Suvorovas, Viktoras Andrejevičius
Su-113 Ledlaužis: kas pradėjo Antrąjį pasaulinį karą? / Viktoras Suvorovas; iš rusų kalbos vertė Kazimiera Kalniuvienė, Rima Mekaitė, Antanas Kubilius. – Vilnius: Mintis, 2008. – 391, [1] p.

ISBN 978-5-417-00966-2

Daugelyje šalių ir ne po vieną kartą išleistoje Viktoro Suvorovo knygoje įtaigiai ir argumentuotai įrodinėjama, kad Sovietų Sąjunga buvo Antrojo pasaulinio karo iniciatorė ir kaltininkė, kad ji rengėsi pirmoji užpulti Vokietiją, tačiau Hitleris aplenkė Staliną. Knygos autorius savo tėvynėje buvo apkaltintas išdavyste ir už akių nuteistas mirties bausme.

UDK 940.53+[947+957]

Viktoras Suvorovas
LEDLAUŽIS

Iš rusų kalbos vertė
Kazimiera Kalniuvienė, Antanas Kubilius,
Rima Mekaitė, Danutė Mėlynienė

Redaktorė *Ramutė Pinkevičienė*
Meninis redaktorius *Romas Dubonis*
Maketuotoja *Danutė Navickienė*

Leidykla „Mintis“, Z. Sierakausko g. 15, LT-03105 Vilnius
Spaustuvė „Aušra“, Vytauto pr. 23, LT-44352 Kaunas
Užsakymas 1346

Ši knyga mums įsimins ne dėl nuodugnaus tyrimo, ne dėl kokių nors stulbinamų ir iki šiol nežinomų faktų – autorius sąmoningai remiasi tik visiems žinomais ir visiems prieinamais duomenimis. Knyga išliks atmintyje kaip monumentas žmonių aklumui, dėl kurio pats nežmoniškiausias žmonijos istorijoje režimas galėjo gyvuoti 74 metus. Arba tiksliau – kaip monumentas keistai ausų ir akių ligai, paplitusiai komunistiniais laikais, kai viena buvo girdima, kita matoma, ir niekas tuo nesistebėjo.

V. Bukovskis

ISBN 978-5-417-00966-2

9 785417 009662

www.mintis.eu

Rekomenduojama kaina 28 Lt